

ધર્મસંસ્થાઓની સફળ વ્યવસ્થિત કાર્યવાહી માટે
શાસ્ત્રીય સચોટ માર્ગદર્શન આપનાર અદ્વિતીય ગ્રંથ

શુભ્યસપ્તતિકા

સ્વોપજ્ઞ ટીકા, પ્રાચીન અવચૂરિ અને
ગુજરાતી અનુવાદ સાથે

❁ ગ્રંથકાર ❁

પૂજ્યપાદ વાયકપ્રવર શ્રી લાવણ્યવિજયજી ગણિવર

❁ અનુવાદક ❁

પંડિતવર્યશ્રી પ્રભુદાસભાઈ બેચરદાસ પારેખ

❁ સંપાદક ❁

પૂ. ગણિવર્યશ્રી કીર્તિયશ વિજયજી મહારાજ

॥ श्री शङ्खेश्वरपार्श्वनाथाय नमः ॥

श्रीमद् विजय रामचन्द्रसूरि संस्कृत-प्राकृत ग्रंथमाला-५

धर्मसंस्थाओनी सकल व्यवस्थित कार्यवाही माटे
शास्त्रीय सथोट मार्गदर्शन आपनार पोतानी
शैलीनो अत्युत्तम अद्वितीय ग्रंथ

श्री द्रव्यसप्ततिका

स्वोपज्ञ टीका, प्राचीन अवयूरि अने
गुजराती अनुवाद साथे

: ग्रंथकार :

पूज्यपाद वायकप्रवर श्री लावण्यविजयञ्ज गणिवर

: प्रथम आवृत्तिना अनुवादक, संपादक :

साक्षर शिरोमणी, विद्वद्ध्य सूक्ष्मविचारक
पंडित श्री प्रभुदासभाई बेयरदास

“आणाप्पहाणो हि धम्मो”

: भीञ्ज आवृत्तिना संपादक :

पू. गणिवर्यश्री कीर्तियश विजयञ्ज मडाराज

: પ્રકાશક :

સત્માર્ગ પ્રકાશન

ધે. મૂ. તપગચ્છ જૈન આરાધના ભવન, પાછીયાની પોળ,
રીલીફ રોડ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૧

મૂલ્ય : રૂા. ૧૦૦-૦૦

પ્રથમ આવૃત્તિ-નકલ ૨૦૦૦, વિ. સં. ૨૦૫૨ પોષ સુદ ૧૩ તા. ૩-૧-૯૫ બુધવાર

મુદ્રક : દુન્દુભી પ્રિન્ટર્સ, અમદાવાદ-૯ ફોન : (૦૭૯) ૪૦૪૧૮૬

: ★ સંપર્કસ્થાન - ● પ્રાસિસ્થાન :

❖ અમદાવાદ ❖

❖ મુંબઈ ❖

- ★ બાબુલાલ કકલદાસ શાહ - ટ્રસ્ટી
C/o. કીર્તિલાલ બાબુલાલ એન્ડ કું.
રતનપોળ, ગોલવાડ, અમદાવાદ-૧
ફોન : (ઓ)૩૫૭૬૪૮, (ધ)૩૫૬૯૯૫
- ★ કે. નીતીન & કું.
૨૧, આનંદ શોપીંગ સેન્ટર, રતનપોળ,
ગોલવાડ, અમદાવાદ-૧, ફોન : ૩૫૬૩૮૦
- શાહ હરિચંદભાઈ પ્રતાપચંદ - ચેરમેન
૩૮, સહજવન સોસાયટી, શાંતિનગર,
અમદા. -૧૪, ફોન : ૩૮૩૦૪૬, ૪૨૦૧૫૮
- ★ ડો. રમેશભાઈ શાંતિલાલ વોરા - મંત્રી
દેવસાના ધાડા સામે, કાલુપુર, અમદાવાદ-૧
ફોન : ૩૬૯૩૦૩ (ધ) ૪૪૨૬૮૪
- શાહ વાઘજીભાઈ ભુદરભાઈ - સહમંત્રી
સ્વામિનારાયણ મંદિર રોડ,
કાલુપુર, અમદાવાદ-૧, ફોન : ૩૬૫૩૪૬
- નરેન્દ્રકુમાર પોપટલાલ વોરા - સહમંત્રી
જૈનનગર, પાલડી, અમદા. -૭ ફોન : ૪૨૧૪૨૮
- ❖ સુરત ❖
- ★ શાહ નવીનચંદ તારાચંદ - મંત્રી
C/o. વિપુલ ડાયમંડ,
૨૦૫-૨૦૬, આનંદ, બીજેમાળ, જદાખાડી,
મહીધરપુરા, સુરત, . ફોન : ૫૩૭૬૦
- શાહ ધીરજકુમાર શાંતિલાલ
કેલાસનગર, સુરત, ફોન : ૩૮૮૪૯
- પરેશકુમાર વાડીલાલ સંઘવી
નાણાવટ મેઈન રોડ, સુરત, ફોન : ૩૫૬૨૪
- ❖ વડોદરા ❖
- પ્રકાશચંદ્ર જયંતિલાલ ગાંધી
C/o. સુલસા ટ્રાવેલ્સ, લાલજી કુઈ,
મસ્જીદ સામે, નાગરવાડા,
વડોદરા-૧, ફોન : ૬૬૪૪૧, ૫૪૧૩૯૬
- ❖ જામનગર ❖
- સમીર કે. પારેખ
૫, ગાંધી ચોક, જામનગર
ફોન : ૭૮૨૧૨ (ઓ), ૭૧૯૪૨ (ધ)
- ❖ રાજકોટ ❖
- પ્રકાશભાઈ દોશી
વર્ધમાનનગર જૈન ઉપાશ્રય,
હજીર પેલેસ રોડ, રાજકોટ-૧
- ★ મહેતા જયંતકુમાર શાંતિલાલ - મંત્રી
C/o. શાંતિલાલ એન્ડ સન્સ,
૨, પહેલેમાળ, કાચવાલા બિલ્ડીંગ,
૬૩, ધનજી સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૩
ફોન : ૩૪૪૪૬૧૭, ૩૪૪૬૩૩૬
- વીરવાડીયા પ્રફુલકુમાર શાંતિલાલ
૪૦૧/સી. ચંદ્રપુરી, કેદારમલ રોડ
મલાડ (પૂર્વ) મુંબઈ-૯૭
ફોન નં. ૮૪૦૫૩૩૯-૮૪૦૩૯૨૦
- કવચન એમ. ઝવેરી
સુલસા એ. વાલકેશર ફોન : ૩૬૧૦૭૨૪
- અનિલ કુમાર ડી. શાહ
મહાજનમ, ૫૧૦, પ્રસાદ ચેમ્બર્સ,
ઓપેરા હાઉસ, મુંબઈ-૪
ફોન : ૩૬૧૦૨૧૮-૩૬૧૯૯૨૮
- દિલીપકુમાર એચ. ધીવાળા
બી-૩૭, સોનારિકા, ૨૫-સી, ચંદાવાડી
સી.પી. ટેક રોડ,
મુંબઈ-૪, ફોન : ૩૮૮૩૮૧૦, ૩૮૬૬૮૧૨
- સેવંતિલાલ વી. જૈન
૨૦, મહાજનગલી, ૧ લે માળે, ઝવેરીબજાર
મુંબઈ-૨
- ❖ નવસારી ❖
- રાજુભાઈ બી. શાહ
રોકિંગ એપાર્ટમેન્ટ, પાંચમે માળે, સ્ટેશન રોડ,
નવસારી, ફોન : ૨૧૩૮, ૪૫૯૧
- ❖ નાસિક ❖
- ચંદ્રકાન્ત ચીનુભાઈ શાહ
મેઈન રોડ, નાસિક-૪૨૨૦૦૧
ફોન : ૭૬૪૭૨
- ❖ વડેવાણ - સુરેન્દ્રનગર ❖
- જયંતભાઈ ભીખાલાલ શાહ
ધનજીગફલનું ડહેલું, મોટા દેરાસર સામે,
સુરેન્દ્રનગર, ફોન : ૨૨૭૪૪ (ઓ.)
૨૧૯૧૬ (ધ.)
- ❖ સોલાપુર ❖
- પ્રકાશચંદ્ર મોતીલાલ શાહ
૬૯૬, ચાટીગલી, સોલાપુર-૪૧૩૦૦૨
- ❖ પાલિતાણા ❖
- સોમચંદ ડી. શાહ
જીવણનિવાસ સામે, તળાટી રોડ, પાલીતાણા

પ્રકાશકીય

પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય રામચન્દ્રસૂરિ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ગ્રંથમાળાના અન્વયે પાંચમાં ગ્રંથ તરીકે 'દ્રવ્યસપ્તતિકા' ગ્રંથનું પ્રકાશન કરતાં અમો અત્યંત આનંદ અનુભવીએ છીએ.

પૂજ્યપાદ સ્વર્ગસ્થ ગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય રામચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજને પોતાના આઠ દાયકાના સુદીર્ઘ સંયમકાળમાં જૈનશાસનના અનેકવિધ સિદ્ધાંતોની-માર્ગની રક્ષા કરી છે તેમ દેવદ્રવ્યાદિ ધર્મદ્રવ્યની, શાસ્ત્રીય સિદ્ધાંતોની રક્ષા કરીને શ્રી જિનાજ્ઞાનું આરાધન કરવા ઝંખતા શ્રીસંઘ ઉપર અગણિત ઉપકારો કર્યા છે. તેઓશ્રીની આ ઉપકાર શ્રેણીના ઋણભારથી શ્રીસંઘ સદાય તેઓશ્રી પ્રત્યે નતમસ્તક રહ્યો છે અને રહેશે.

ધર્મદ્રવ્ય વ્યવસ્થાથી માંડીને કોઈપણ વિષયમાં જ્યારે પણ માર્ગદર્શન કે અભિપ્રાય આપવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થતો, ત્યારે સદાય તેઓશ્રી 'સાધવઃ શાસ્ત્રચક્ષુષઃ' વચનને અનુસરીને શાસ્ત્રાધારે ચતુર્વિધ શ્રીસંઘને માર્ગદર્શન આપતા અને ચતુર્વિધ શ્રીસંઘે પ્રત્યેક વિષયમાં ધર્મશાસ્ત્રોને અનુસરીને જ વર્તવું જોઈએ તેમ પણ જણાવતા. આથી જ સાતક્ષેત્ર વગેરે ધર્મદ્રવ્ય વ્યવસ્થા / ધાર્મિક વહીવટ કરવાને ઝંખતા શ્રીસંઘના વહીવટદારો, કાર્યકરો અને તેમને માર્ગદર્શન આપનાર પૂજ્ય ગુરુ ભગવંતોને ઉપકારક બને તેવા 'દ્રવ્યસપ્તતિકા' ગ્રંથરત્નનું પ્રકાશન કરતાં અમો અત્યંત ધન્યતા અનુભવીએ છીએ.

- ❖ આજ્ઞા પ્રત્યેનો અપાર આદર પેદા કરીને ઉન્માર્ગે જતાં અટકાવી સન્માર્ગમાં સ્થાપિત કરનાર પૂજ્યપાદ સ્વ. ગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય રામચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજનો...
- ❖ હૃદયના આશિષ આપી અમારી કાર્યનિષ્ઠાને પ્રવર્ધમાન બનાવનાર તપસ્વી સમ્રાટ પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય રાજતિલકસૂરીશ્વરજી મ.સા; સુવિશાળ ગચ્છાધિપતિ પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય મહોદય સૂરીશ્વરજી મ.સા. તથા વર્ધમાન તપોનિધિ પૂજ્યપાદ ગણિવર્ય શ્રી ગુણયશવિજયજી મહારાજનો...
- ❖ 'દ્રવ્ય સપ્તતિકા' ગ્રંથનું સંપાદન કરી આપવા બદલ પ્રવચન પ્રભાવક પૂજ્ય ગણિવર્યશ્રી કીર્તિયશવિજયજી મહારાજનો....
- ❖ 'દ્રવ્ય સપ્તતિકા' ગ્રંથનું ઝીણવટભર્યું મુદ્દવાંચન કરી આપવા બદલ પૂજ્યપાદ ગચ્છાધિપતિશ્રીજીનાં આજ્ઞાવર્તી વિદુષી સાધ્વીરત્ના શ્રી ચન્દ્રાનનાશ્રીજી મહારાજનાં શિષ્યા પૂ.સા.શ્રી પ્રશાંભિતાશ્રીજી મહારાજનો તથા પૂ.સા.શ્રી ચન્દનબાલાશ્રીજી મહારાજનો...

ઋણભાર અમો અમારા મસ્તકે ચડાવીએ છીએ એ સૌ પૂજ્યોનાં ચરણોમાં અમારી શતશઃ વંદનાવલી.

પ્રસ્તુત ગ્રંથરત્નના અભ્યાસ દ્વારા એમાં દર્શાવેલ સર્વજ્ઞ શાસનની મર્યાદાનુસાર ધર્મદ્રવ્યની વ્યવસ્થા કરી સૌ કોઈ સર્વજ્ઞશાસનની શ્રેષ્ઠતમ આરાધના-પ્રભાવના-રક્ષા કરનાર બને એજ એક અભ્યર્થના.

પ્રસ્તુત ગ્રંથની શ્રીસંઘના વહીવટદારોને ભેટ મોકલવાની નકલો નોંધાવી અમારા ઉત્સાહની અભિવૃદ્ધિ કરતા પુણ્યવાનોની પણ આ તકે અનુમોદના કર્યા વિના રહી શકતા નથી.

વિ. સં. ૨૦૫૨ માગસર વદ ૧૦

— સન્માર્ગ પ્રકાશન

(પોષદશમી)

રવિવાર તા. ૧૩-૧૨-૮૫

સંપાદકીય

વિશ્વકલ્યાણકર શ્રી જૈનશાસન સર્વજ્ઞ-વીતરાગ પ્રરૂપિત હોઈ, તેમાં દર્શાવેલ આરાધનામાર્ગનાં તમામ પાસાં સુગ્રથિત, સુવ્યવસ્થિત, સમુચિત અને સુંદર છે. જૈન શાસનના ધર્મગ્રંથોમાં જૈન ધર્મની આરાધના કરનાર માટે તેમાં જરૂરી પ્રત્યેક વિષયનું માર્ગદર્શન પુરતું આપવામાં આવ્યું હોવાથી તેના આરાધકે અન્ય કોઈના સહારાની કે સ્વ-કલ્પનાનો આશ્રય લેવાની જરૂર રહેતી નથી. જૈનધર્મની આરાધનામાં ઉપયોગી એવા સાતક્ષેત્રો, જીવદયા, અનુકંપાદિ અને તે સંબંધી દ્રવ્યને લગતી તમામ વ્યવસ્થાનું જ્ઞાન પણ ઝીણવટભરી વિગતોપૂર્વક જૈનધર્મના ગ્રંથોમાં આપવામાં આવ્યું છે.

વર્તમાન સંયોગોમાં ધર્મક્ષેત્રોનો વહીવટ કરવાની કે વહીવટ કરનારને માર્ગદર્શન આપવાની જવાબદારી જેમના શિરે છે, તે સૌને સમુચિત માર્ગદર્શન એક જ સ્થળેથી મળી રહે તે માટે જગદ્ગુરુ પૂજ્ય આ. શ્રી વિજય હીરસૂરીશ્વરજી મહારાજાની પવિત્ર પરંપરામાં થયેલા વાયકવર શ્રી લાવણ્યવિજયજી ગણિવરે વિ.સં. ૧૭૪૪ની સાલમાં અનેક ધર્મગ્રંથોના આધારે સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિસહ ‘દ્રવ્યસખતિકા’ નામના ગ્રંથની રચના કરી. જે ગ્રંથ ધાર્મિક વહીવટ કરનાર, કરાવનાર સૌને માટે અત્યંત આદરણીય અને ઉપકારક બન્યો. વર્તમાન શ્રીસંઘમાં સાતક્ષેત્ર, જીવદયા, અનુકંપા વગેરે સંબંધી ધર્મદ્રવ્યની વ્યવસ્થા કે ધાર્મિક વહીવટને લગતું કોઈપણ કાર્ય ઉપસ્થિત થાય ત્યારે ‘દ્રવ્યસખતિકા’ ગ્રંથના આધારે નિર્ણય કરવાની અને તેને અંતિમ માનવાની સમુચિત પ્રણાલીનું સદાય સાદર અનુસરણ થતું રહ્યું છે.

ધર્મક્ષેત્ર, ધર્મદ્રવ્યની વ્યવસ્થા કરનાર વ્યવસ્થાપકો મોટેભાગે કાળદોષના કારણે સંસ્કૃતપ્રાકૃત ભાષાના જ્ઞાનથી વંચિત રહ્યા હોઈ તેઓ પણ પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં દર્શાવેલ વ્યવસ્થા વિધિથી માહિતગાર બની શકે તે માટે આજ સુધીમાં તેના અનેકવિધ ગુજરાતી અનુવાદોનાં પ્રકાશનો પણ થયાં છે. છેલ્લે છેલ્લે શ્રાદ્ધવર્ય પંડિતશ્રી પ્રભુદાસ બેચરદાસ પારેખે કરેલો અનુવાદ તથા તેમના હાથે સંપાદિત થઈને પ્રકાશિત થયેલું પુસ્તક વિશેષ ઉપયોગી બનતું રહ્યું છે. છેલ્લા ઘણા સમયથી તેની નકલો પણ લગભગ અપ્રાપ્ય બનતાં તેનું પુનઃ પ્રકાશન કરવાની અગ્રણી શ્રાવકોની વાતને લક્ષ્યમાં લઈને તે અનુવાદ સાથેના પુસ્તકનું પુનઃસંપાદન કર્યું છે.

જુના-નવા સંપાદન વચ્ચેનો તફાવત :

પ્રથમ આવૃત્તિના અનુવાદમાં અમે કશો ફેરફાર કર્યો નથી. પરંતુ પ્રથમ આવૃત્તિમાં સટીક મૂળ ગ્રંથ અને ગુજરાતી અનુવાદ આગળ પાછળ હતા. ટીપ્પણીઓ પાછળ અલગ અલગ સ્થળે હતી. પાઠાંતરો તથા ટીપ્પણીઓના નંબરો ઘણી જગ્યાએ આપ્યા ન હતા. ઘણે સ્થળે એક જ પેજમાં આવતા અનેક પાઠાંતરો, ટીપ્પણીઓને એક જ સરખી નિશાનીથી દર્શાવાયા હતા; જેને કારણે કઈ ટીપ્પણી, પેટાટીપ્પણી પાઠાંતરનો સંબંધ મૂળ ગ્રંથના કયા શબ્દ, પદ સાથે છે, તે નક્કી કરતાં ગૂંચવણ થતી હતી, તેવું ન થાય અને વાયક સહેલાઈથી બધું મેળવી શકે, તે માટે આ બીજી આવૃત્તિમાં સંસ્કૃતની સામે જ ગુજરાતી અનુવાદ ગોઠવ્યો છે. દરેક ટીપ્પણીઓ જે જે શબ્દો-પદો સાથે સંબંધ ધરાવતી હોય તેને તથા પેટા ટીપ્પણીઓ અને પાઠાંતરોને તે જ પેજમાં જુદા જુદા નંબરો દર્શાવવાપૂર્વક ગોઠવેલ છે અને તેનો

અનુવાદ પણ તેની સામેના ગુજરાતી અનુવાદના પેજની ટીપ્પણીમાં મૂક્યો છે. પેજ નંબરો સળંગ ન આપતાં સંસ્કૃત-ગુજરાતી અનુવાદના એક સરખા જ નંબરો આપ્યા છે. જેથી અનુક્રમે ઉપરથી મૂળ અને અનુવાદ શોધવા સરળ થઈ પડે. ગ્રંથના મૂળ શ્લોકો તથા ટીકાના પાઠોના જેટલા મૂળસ્થળો શોધી શકાયાં તે શોધીને તેનો ત્યાં () કૌંસમાં નિર્દેશ પણ કર્યો છે.

જુના અનુવાદમાં પં.શ્રી પ્રભુદાસભાઈએ જ્યાં ટીપ્પણીમાં વિશેષ વિવેચન કર્યું હતું તેને પાછળ આઠમા પરિશિષ્ટમાં મૂક્યું છે અને તેની સૂચના તે તે પેજ ઉપરની ટીપ્પણીમાં તથા પરિશિષ્ટમાં આપી છે. વાચકને વાચનમાં સરળતા રહે તે માટે ગોઠવણમાં જરૂરી ફેરફાર કરવા સિવાય લખાણમાં બીજો કોઈ ફેરફાર કર્યો નથી. ભાષા વગેરે દૃષ્ટિએ સરળતાથી સમજાય તે માટે કેટલાક ફેરફારો કરવા જરૂરી જણાયા હોવા છતાં પણ આ આવૃત્તિમાં તો તેમ કરવાનું ટાલ્યું જ છે.

આમ છતાં એટલું તો ચોક્કસ લાગે છે કે, હજુ આ અનુવાદને વધુ સરળ બનાવી, તેના પરિશિષ્ટોમાં પ્રત્યેક ક્ષેત્રના આવક-જવકના માર્ગોનો વિગતવાર ચાર્ટ રજૂ કરાય તો વિશેષ લાભદાયક બને.

સૌ કોઈ સકલ સંઘમાન્ય ગ્રંથરત્નનો સહારો લઈ શ્રી જિનાજ્ઞાનુસાર ધર્મદ્રવ્ય વ્યવસ્થા અને ધાર્મિકક્ષેત્રોનો વહીવટ કરી યાવત્ તીર્થંકર નામ કર્મના બંધના ભાગી બને અને સ્વ-પરનો આ દુરંત ભવસાગરથી નિસ્તાર કરનાર બને એ જ એક શુભેચ્છા !

વિ.સં.૨૦૫૨ માગસર વદ ૨ શનિવાર

તા ૯-૧૨-૧૯૯૬

શ્રી શંખેશ્વર મહાતીર્થ

વર્ધમાનતપોનિધિ પૂજ્યપાદ ગણિવર્ય

શ્રી ગુણયશવિજયજી મહારાજનો વિનેય

મુનિ કીર્તિયશ વિજય ગણી.

પ્રથમ આવૃત્તિના પ્રકાશક તરફથી

દેવગુરુકૃપાએ ચતુર્વિધ શ્રી સંઘ સમક્ષ ધર્મદ્રવ્યની શાસ્ત્રીય મર્યાદા પ્રમાણે સુરક્ષા કરવાની માહિતી આપનાર “શ્રી દ્રવ્યસપ્તતિકાગ્રંથ” વિશિષ્ટ પદ્ધતિથી સંપાદન કરેલ અને સરળ ગુજરાતી અનુવાદ સાથે પ્રસ્તુત કરતાં ખૂબ જ આનંદ થાય છે.

જિનશાસનની આરાધના દ્વારા વીતરાગભાવની કેળવણી દરેક ધર્મનાં અનુષ્ઠાનોમાં ગૂંથાયેલી હોય છે, વિશેષ કરીને અર્થ-કામની દુનિયામાં રહેનારા ગૃહસ્થોને વીતરાગભાવ તરફ વધારવા માટે “કાંટો કાંટાને કાઢે”ની જેમ ધર્મસ્થાનોના નાણાતંત્રની સફળ વ્યવસ્થા કરવાની આદર્શ પદ્ધતિ વિચારક પુણ્યાત્માઓ માટે આદરણીય બતાવી છે.

આ પદ્ધતિનું સફળ રેખાચિત્ર આ ગ્રંથમાં માર્મિક રીતે છે.

ધર્મસ્થાનોના વહીવટદારો માટે આ ગ્રંથ માર્ગદર્શક-ભોમિયારૂપ છે.

જો કે આ ગ્રંથમાં જાણવાયેલી કેટલીક વિગતો આગમિક અને ગહન છે. ગુરુગમની જરૂર તો પડવાની જ, છતાં એકંદર આ ગ્રંથ ધર્મદ્રવ્યના સાનુબંધ સંરક્ષણ માટે ખૂબ જ ઉપયોગી માર્ગદર્શન આપનાર છે.

આ ગ્રંથ સંસ્કૃતમાં પ્રતાકારે પ્રથમ પ્રસિદ્ધ થયેલ છે તેમ જ ગુજરાતી અનુવાદ પણ પ્રગટ થયેલ છે.

પણ, આજના વિસંવાદી વાતાવરણમાં યોગ્ય માર્ગદર્શન આપી શકે તેવું તે ગ્રંથનું સંપાદનકાર્ય-મુદ્રણ-કાર્ય ન હોઈ પૂ. આગમસમ્રાટ, ધ્યાનસ્થ સ્વર્ગત આગમોદ્ધારક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મ.ના પટ્ટધર વાત્સલ્ય સિંધુ પૂ. ગચ્છાધિપતિ આ. શ્રી માણિક્યસાગસૂરિ સામ્રાજ્યે પૂ. આગમોદ્ધારક શ્રીના પરમવિનેય શાસનપ્રભાવક આ. શ્રી ચંદ્રસાગરસૂરીશ્વર શિષ્યરત્ન પૂ. શાસનસુભટ ઉપાધ્યાય તપસ્વી શ્રી ધર્મસાગરજી મ.ની હાડોહાડ શાસનરક્ષાની ભાવના અને તમન્નાત્મરી પ્રેરણાથી વિવિધ શાસનરક્ષાનાં કાર્યો કરનારી શ્રી જૈન સંસ્કૃતિરક્ષક સભા યાજ્ઞસ્મા હસ્તે, બાંબે પબ્લિક ટ્રસ્ટ એક્ટની સુપ્રિમ હાઈકોર્ટ દિલ્હીમાં અપીલ વખતે આ ગ્રંથે ખૂબ જ મહત્ત્વનો સહયોગ આપેલ.

તે પ્રસંગે પૂ. ઉપાધ્યાય ભગવંતને આ ગ્રંથ વ્યવસ્થિત રીતે છપાવીને ધર્મસ્થાનોના વહીવટદારોને સુયોગ્ય જાણકારી પ્રાપ્ત થાય તેવી ભાવના થયેલી તે મુજબ પૂ. ઉપાધ્યાય મહારાજશ્રીની પ્રેરણાથી ઘણાં કામોમાં ગુંથાએલા અને નાદુરસ્ત તબિયત છતાં તાત્ત્વિકવિચારક વિદ્વદ્વરત્ન સાક્ષરશિરોમણિ પં.પ્રભુદાસભાઈએ સંપાદનનો ભાર સ્વીકાર્યો.

આ ગ્રંથ ઉપરની પ્રાચીન હ૦ લિ૦ અવચૂરિવાળી પ્રત મહેસાણા યશોવિ. જૈન પાઠશાળાના જ્ઞાનભંડારમાંથી મળી આવતાં ખૂબ જ અનુકૂળતા રહી.

સંપાદકશ્રીએ છાણી, સુરત આદિ જ્ઞાનભંડારોની ૬૦ લિ૦ પ્રતિઓ મેળવી યથાશક્ત્ય સંશોધનમાં ખૂબ જ પ્રયત્ન ઉઠાવ્યો છે. છેવટે ખૂબ જ શ્રમ ઉઠાવીને આ ગ્રંથનો અવચૂરિ સાથે નવેસરથી સરળ ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ પણ કરી આપ્યો.

આ રીતે આ ગ્રંથને વધુ ઉપયોગી બનાવવા સંપાદકશ્રીએ અવર્ણનીય શ્રમ ઉઠાવ્યો છે તે બદલ અમે તેમના ઋણી છીએ.

આ ગ્રંથના સંશોધનનું કાર્ય બનતી કાળજીથી કરવામાં આવ્યું છતાં દૃષ્ટિદોષ આદિથી રહી ગયેલ ભૂલોનું પરિમાર્જન તથા બીજી પણ ગ્રંથને વ્યવસ્થિત પ્રકાશિત કરવાની અનેક જવાબદારીઓને પૂર્ણ ઉપાશ્રી મંઠના નિર્દેશાનુસાર પૂર્ણ ઉપાશ્રી ભગવંતના શિષ્ય મુનિ અભયસાગર ગણી શિષ્ય સેવાભાવી મુનિ શ્રી નિરૂપમસાગરજીએ સહર્ષ ઉઠાવી છે તે બદલ અમે તેઓની ભાવભરી વંદનાપૂર્વક અનુમોદના કરીએ છીએ.

પૂરો ખર્ચ આ પ્રકાશનમાં મળેલ છતાં કિંમત કેમ ? એ પ્રશ્ન અસ્થાને નથી. પણ તેનો ખુલાસો એ છે કે જ્ઞાનખાતામાંથી આ ગ્રંથ છપાયો છે, તો સાધુ-સાધ્વીજીને જ આ ગ્રંથ કામ આવી શકે.

ગૃહસ્થીઓએ તો નકરો-કિંમત આપ્યા વિના દેવદ્રવ્યની કે જ્ઞાનદ્રવ્યની ચીજ વાપરી શકાય નહીં તેથી પડતર ખર્ચની કિંમત રાખી છે, તે રકમ જ્ઞાન ખાતે જમા થશે, જેમાંથી બીજા ગ્રંથોનું પ્રકાશન થઈ શકશે.

છેવટે છદ્મસ્થતાના કારણે કે દૃષ્ટિદોષથી રહી ગયેલી ભૂલો માટે ક્ષમાયાચના સાથે ચતુર્વિધ શ્રી સંઘને નમ્ર વિનંતિ છે કે આ ગ્રંથનો સદુપયોગ વધુ પ્રમાણમાં કરે-કરાવે અને સંપાદકના અને અમારા પ્રયાસને સમૃદ્ધ બનાવે.

વીર નિ. સં. ૨૪૯૪
વિ. સં. ૨૦૨૫ જેઠ સુદ ૨
પીપલી બજાર ઈન્દોર (સીટી)
નં. ૨ (મ. પ્ર.)

વિ.
પ્રકાશક શ્રી જૈન. શ્વે. સંઘકી
પેઢી

પ્રથમ આવૃત્તિનું સંપાદકીય

જિનશાસનની વ્યવસ્થા-પદ્ધતિ આદર્શ છે, ગમે તેટલા કાળના ઝપાટા આવે તો પણ શ્રી તીર્થંકર ભગવંતોએ સ્થાપેલ વ્યવસ્થા-તંત્ર અતૂટ છે.

કેમ કે રાગભાવના પાયા પર મંડાયેલ સંસારની જડ ઢીલી કરનારા વીતરાગ ભાવને મુખ્ય રાખીને જિનશાસનની સઘળી વ્યવસ્થા ગોઠવાયેલ છે.

આવી આદર્શ વ્યવસ્થાની માહિતી પૂરો પાડતો આ ગ્રંથ સુવ્યવસ્થિતપણે પુનર્મુદ્રિત બની શ્રી સંઘ સમક્ષ ઉપસ્થિત કરાય છે.

આ ગ્રંથના સંપાદનમાં મહેસાણાની અવચૂરિવાળી પ્રત તથા છાણી અને સુરતના જ્ઞાનભંડારની હસ્તલિખિત પ્રતોની ઘણો સહયોગ મળ્યો છે.

વર્તમાન કાળે બુદ્ધિવાદનો દુરૂપયોગ કરવાનાં અનેક સાધનો વધી રહ્યાં છે. જિનશાસનની અંતરંગ વ્યવસ્થામાં પણ બુદ્ધિવાદની વિકૃતિથી નાણાકીય વહીવટને વ્યાવહારિક કાર્ય માની શાસ્ત્રનિરપેક્ષતા આજના વહીવટદારોમાં કાળબળે પાંગરતી જાય છે. તેને અટકાવવા આવા ગ્રંથોનું વાંચન, મનન, પરિશીલન જરૂરી છે.

આ દષ્ટિકોણથી પ્રસ્તુત ગ્રંથરત્નનું સંપાદન કર્યું છે.

શક્ય પ્રયત્ને આમાં શુદ્ધિ પરત્વે પૂરતું ધ્યાન આપ્યું છે છતાંય છદ્મસ્થતાના કારણે કે દષ્ટિદોષ આદિથી રહી ગયેલી ભૂલો માટે મિથ્યાદુષ્કૃત માંગવાપૂર્વક પ્રસ્તુત ગ્રંથના પઠન-પાઠનાદિથી પુણ્યાત્માઓ જિનશાસનની આદર્શ વ્યવસ્થા-પદ્ધતિનો મર્મ સમજે, એ મંગલ કામના.

૨૦૪૨ જૅ૦ સુદ ૧૫

લિ. સંપાદક

શ્રી દ્રવ્ય સમતિકા અવચૂરિ

(ગુજરાતી ભાષાપર્યાય)

અવચૂરિના રચનારશ્રીનું નામ જાણવામાં આવેલું નથી.

() માં અવચૂરી સંશોધકનું ટિપ્પણ હોય છે.

[] માં સંપાદકનું ટિપ્પણ હોય છે.

૪થી ગાથા સુધી અને ક્યાંક ક્યાંક પછી પણ પૃષ્ઠ, પંક્તિ અને પ્રતીકો લીધેલાં છે. સિવાય આંકડાથી અવચૂરી આપેલી છે. પ્રતોમાં બરાબર ન હોવાથી ક્યાંક ક્યાંક સ્થળોની સંગતિ બરાબર મેળવી શકાઈ નથી. મહેસાણા, છાણી, આનંદ ચિત્કોષ, મે૦ છા૦ આ૦ ટૂંકી સંજ્ઞાની પ્રતોમાંથી અવચૂરિનો સંગ્રહ કરેલો છે. હહેલાના ઉપાશ્રયની આખી અવચૂરિ લીધી નથી, પરંતુ ક્યાંક ક્યાંક તેમાંથી આપેલ છે.

— સંપાદક

આ વિષયની ગંભીરતા અને મર્મો

(૧) દેવદ્રવ્યોની વૃદ્ધિ વગેરે આજ્ઞાપૂર્વક એટલે કે વિધિપૂર્વક કરવાની ભલામણ આઠમી ગાથામાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં છે. એ પ્રમાણે બધાય ધાર્મિક દ્રવ્યો માટે સમજવાનું છે. ઉત્સર્ગ અને અપવાદરૂપ આજ્ઞા વિના ગમે તેટલી વૃદ્ધિ કરો, પરંતુ તે વૃદ્ધિ નહીં પણ પરિણામે હાનિ ગણાય છે. દ્રવ્યો કરતાં સર્વોત્કૃષ્ટ મહત્તા આજ્ઞાના પાલનની સમજવાની હોય છે. તે વિના હાનિ થાય જ.

(૨) મહાસાત્ત્વિક ગુણો ધરાવનાર, નિર્લોભી દેવાદિ દ્રવ્યોનો વધારો કરવાના ખાસ અધિકારી હોય છે. તે ૧૧મી ગાથામાં સરસ રીતે બતાવેલ છે. આધ્યાત્મિક ગુણોની પ્રબળતા દેવાદિ દ્રવ્યોની વૃદ્ધિ-રક્ષા-સારસંભાળ વગેરેમાં મુખ્ય કારણભૂત હોય છે.

(૩) બારમી ગાથામાં - વૃદ્ધિ કરવાની જુદી જુદી રીતોના સંક્ષેપમાં નિર્દેશો કરવામાં આવેલા છે, કે જે સૂક્ષ્મતાથી સમજવા જેવા છે.

(૪) વિનાશદ્વારમાં - રાગ, દ્વેષ, લોભ, દુરાગ્રહ, અજ્ઞાન, સંશય, ઉતાવળ, ભ્રમણા, ઉપેક્ષાબુદ્ધિ વગેરે ભાવ દોષોને વિનાશ કરવા-કરાવવામાં મૂળ કારણો તરીકે જણાવ્યા છે. ઉપરાંત, રક્ષણ કરવાની જાગૃતિ રાખવા માટેની આજ્ઞાપ્રધાન સાવચેતીઓ પણ - ૧૭મી વગેરે ગાથાઓમાં બતાવેલી છે. વિનાશના ૧૧૨ પ્રકારો બતાવીને તે વિષયને ખૂબ વ્યવસ્થિત રીતે સમજાવવામાં આવેલો છે, જેથી રક્ષા કરવાના પ્રકારો બરાબર સમજાય.

(૫) ગુણદ્વારમાં - શ્રી તીર્થંકરપણું પામવાના તથા મોક્ષ પામવા સુધીના ફાયદા સ્પષ્ટ રીતે બતાવવામાં આવેલા છે. (ગાથા-૨૩-૨૪-૨૫મી) વૃદ્ધિ વગેરે કરવાથી આત્માના રત્નત્રયી રૂપ આધ્યાત્મિક ગુણોના વિકાસરૂપ મુખ્ય મુખ્ય ફાયદાઓ બતાવ્યા છે.

(૬) દેવાદિ દ્રવ્યોને હાનિ પહોંચાડવા વગેરેથી આ ભવમાં તથા ભવાંતરમાં ક્યાં ક્યાં નાનાં મોટાં તથા મહાપાપોનાં પરિણામો ભોગવવાં પડે છે ? તેનું વિસ્તારથી વર્ણન પાંચમા દોષ દ્વારામાં (ગાથા ૨૬ થી ૪૪ સુધી ખાસ મનનથી વાંચવા તથા સમજવા જેવું) છે. તેથી ક્યા ક્યા ભાવ દોષો પ્રાપ્ત થાય છે ? તથા બાહ્ય-દ્રવ્ય દોષો પણ બોધિનાશ, અનંતસંસાર, તથા દરિદ્રકુળમાં જન્મ વગેરે ક્યા ક્યા દોષો પ્રાપ્ત થાય ? તે ઠીક રીતે બતાવેલા છે. ધર્મની નિંદા કરવાથી પાપ-રૂપ દોષો પ્રાપ્ત થાય, તેનાંયે ભયંકર પરિણામો પ્રાપ્ત થાય એ વગેરે બતાવેલ છે.

(૭) પ્રાયશ્ચિત્તદ્વાર - દોષો કરવાના ખાસ ઈરાદા વિના ભૂલ કે અજાણતાં થઈ ગયેલા દોષોના નિવારણ માટે ભાવપૂર્વક આલોચના પ્રાયશ્ચિત્ત કરવામાં આવે તો કેવી

રીતે તેનું નિવારણ થાય છે ? અને તેથી શા શા આધ્યાત્મિક વિશિષ્ટ ફાયદા થાય છે ? તે **૫૭મી** ગાથા સુધીમાં ઠીક રીતે બતાવેલ છે. પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાના તથા આલોચના કરવાની વિધિ વિસ્તારથી સારી રીતે બતાવવામાં આવેલી છે, જે મનન કરવા જેવા છે. તે જૈનશાસનની વાતો કેટલી નિર્દોષ, આકર્ષક અને ચમત્કાર પમાડે તેવી હોય છે.

(૮) દેષાંતદ્વારમાં - ઉપભોગ વગેરેથી દેવદ્રવ્યાદિકના આ ભવ તથા પરભવમાં ભોગવવા પડેલાં દુઃખો, કષ્ટો તથા સાથે સાથે આત્મામાં પ્રાપ્ત થતા ભાવદોષો પણ, કથાઓ દ્વારા બતાવવામાં આવેલા છે તથા દોષોના નિવારણથી પ્રાપ્ત થતા ગુણો પણ બતાવવામાં આવેલા છે. શ્રી સંકાશ શ્રાવકના દેષાંતમાં **દેવદ્રવ્યમાં ધન આપવા માટે ધન મેળવી, તેનાથી લાગેલાં ખાસ પાપ નિવારવા માટે દેવાદિ ક્ષેત્રોમાં ઉપયોગ કરવા ખુદ તીર્થંકર પ્રભુ ધન મેળવવાનો ઉપદેશ આપે છે, નહીં કે સાંસારિક સુખ મેળવવા માટે.** કેમ કે કોઈક જીવોનો તે દોષ એ રીતે નિવારણ પામે તેમ હોવાથી એ ઉપદેશ જરૂરી છે. એ મુખ્ય દોષ ગયા પછી છેવટે ભાવદોષો જવાથી સંકાશ શ્રાવક મોક્ષ પામે છે.

એટલે દેવદ્રવ્યના ઉપભોગના દોષનો નાશ બીજા ગુણોની પ્રાપ્તિ માટેની ભૂમિકા બની રહે છે.

આ રીતે, આ દ્રવ્યો સાથે ભાવગુણો અને ભાવદોષોના સંબંધો બતાવી તેને લીધે થનારા ગુણો અને દોષો બતાવેલા છે, ને આ વિષયની શ્રી ગ્રંથકાર મહારાજશ્રીએ પૂર્વાચાર્યોનાં વચનો પૂર્વક સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મતમ હકીકતો પણ આ ગ્રંથમાં જણાવી છે.

(૯) વિષયનું ગહનપણું - ધાર્મિક દ્રવ્યોની રક્ષા તથા હાનિ પહોંચાડવાના લાભ તથા હાનિઓનું શાસ્ત્રીય નિરૂપણ કેટલું બધું ઊંડાણ ધરાવે છે ?- તેનો ખ્યાલ આથી આવી શકે તેમ છે.

આ ધાર્મિક દ્રવ્યોરૂપ જૈન ધર્મનો પાંચમો સ્તંભ પણ કેટલો મહત્ત્વનો છે ? તથા જૈન-શાસન, શ્રી સંઘ, જૈનશાસ્ત્રો, જૈનધર્મ વગેરે સાથે કેવો કેવો મહત્ત્વનો સંબંધ ધરાવે છે ? તેનો પણ પદ્ધતિસરનો સારો ખ્યાલ આવી શકે તેમ છે.

તથા સૂક્ષ્મ નિરૂપણ કરવાના ગ્રંથકારશ્રીના પ્રયાસનો પણ ખ્યાલ આવશે કે જે પૂર્વાચાર્યોનાં નિરૂપણોના સંદર્ભના અનુસંધાન સાથે કરવામાં આવેલો છે. પોતાની મતિકલ્પનાથી કાંઈ પણ ન કહેવાની કેટલી બધી કાળજી રાખી છે, એ સ્પષ્ટ રીતે જણાઈ આવશે. પ્રાચીન ગ્રંથકારો કેટલા બધા સાવચેત અને રચનાકુશળ હતા ? તેનો પણ ખ્યાલ આવશે.

(૧૦) વિધિ માર્ગો

જइ इच्छह णिव्वाणं, अहवा लोएसुं विजलं किंत्ति ।

ता जिणवर णिदिडे, विहिमग्गे आयरं कुणह ॥६८॥

ભાવાર્થ :- “જો મોક્ષ અથવા વિશ્વમાં સુવિસ્તૃત કીર્તિ મેળવવાની ઈચ્છા રાખતા હો તો શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુએ બતાવેલા વિધિમાર્ગમાં આદર રાખો.” (૬૮)

વિધિમાર્ગનો અર્થ ઘણો વિશાળ થાય છે. ધર્મની આરાધના, આચારો, અનુષ્ઠાનો તેના માટેની વિધિ, જૈન-શાસનની વ્યવસ્થા માટેનાં વિધિ-વિધાન, બંધારણ તેના સંચાલન માટેની શ્રી સંઘ તરફનાં વિધિ-વિધાન, શિસ્ત બંધારણીયતા પાલનના નિયમો, દ્રવ્યાદિની વૃદ્ધિના વિધિ, તેના રક્ષણની વિધિ, વહીવટ અને સારસંભાળની વિધિ વગેરેનો પણ વિધિમાર્ગમાં સમાવેશ થાય છે અને વિધિમાર્ગ પણ જિનેશ્વરદેવોએ બતાવેલો હોવો જોઈએ, ગમે તેનાં બતાવેલાં વિધિ વિધાન વગેરે ન હોવાં જોઈએ. આ પણ મોટામાં મોટી શરત છે.

વિધિરાગો-વિધિકથનં વિધિસ્થાનં વિધીચ્છુનામ્ ।

અવિધિ નિષેધશ્ચ, પ્રવચનમક્તિ પ્રસિદ્ધા નઃ ।

અધ્યાત્મસાર

ભાવાર્થ :- (1) વિધિ તરફ સદ્ભાવ (2) વિધિનો ઉપદેશ (3) વિધિની ઈચ્છા રાખનારાને વિધિ સમજાવવા અને (3) અવિધિનો, વિધિથી મિશ્રિત થઈ કર્તવ્ય થતું હોય તો તેનો નિષેધ કરવો-અવિધિની રુકાવટ કરવી એ જૈનશાસન તરફની આપણી સાચી ભક્તિ સાચવવાનો મુખ્ય-પ્રસિદ્ધ માર્ગ-ઉપાય છે. (જીવનની દરેક બાબતોમાં આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું) આ સાર છે. શ્રી તીર્થંકરની આજ્ઞા પ્રમાણેના માર્ગથી જેટલા દૂર જવાય છે એટલું વ્યક્તિગત રીતે અને સામુદાયિક રીતે નુકસાન, પાપ-અહિત થાય જ છે, અને થતું જ હોય છે. આ ભાવાર્થ છે.

“વિધિ” શબ્દથી તીર્થંકર પ્રભુએ સ્થાપેલા તીર્થનાં-શાસન સંસ્થાનાં પણ વિધિવિધાન છે, એમ પણ સમજી લેવું જ જોઈએ. (તે પણ પ્રભુની આજ્ઞા અનુસાર હોય.)

શ્રી તીર્થંકર પ્રભુએ બતાવેલા જીવન સિદ્ધાંતો અને ધોરણોને, જુનવાણી, રૂઢિવાદી, વહેમો વગેરે કહીને તેને દૂર રાખી, આજે બીજી રીતે જ જીવન ધોરણો વગેરે અપનાવવાથી, ધાર્મિક, સામાજિક તથા રાજકીય તરફ મન દોરાયા વિના રહેવાનું જ નથી, પરિણામે મહાવિનાશનું શરણ અવશ્ય બની રહેતું હોય છે.

(૧૧) ધર્મ મંગળરૂપ ક્યારે ?

જૈનશાસન યોગ્યતા પ્રમાણે ઓછે-વધતે અંશે સર્વના જ કલ્યાણનું કારણ છે. સર્વધર્મો, સર્વ માનવો, સર્વ પ્રાણીઓના કલ્યાણનું અવશ્ય કારણ છે. ધર્મ પોતે

1. **વિધિકથનં વિધિરાગો, વિધિમાર્ગસ્થાપનં વિધીચ્છુનામ્ ।**

અવિધિનિષેધક્ષેતિ, પ્રવચનમક્તિઃ પ્રસિદ્ધા નઃ ॥

અધ્યાત્મસારના અધ્યાત્મસ્વરૂપાધિકારમાં આ શ્લોક આ મુજબ છે.

મંગળરૂપ છે. પરંતુ તેમાં મંગળપણું તો જૈનશાસનને લીધે જ આવતું હોય છે. તેથી સર્વ ધર્મોને જગતમાં ટકી રહેવામાં તે મુખ્ય કારણભૂત છે, ને સર્વના કલ્યાણનું કારણરૂપ થાય છે. શાસનનિરપેક્ષ-શાસનઆજ્ઞા રહિત કરો તો ધર્મ પણ મંગળરૂપ ન હોય, શાસનનિરપેક્ષ થતા ધર્મથી બહારથી ધર્મ દેખાતો હોય, પરંતુ બહુ તો તે સ્વરૂપ ધર્મ સંભવી શકે, પરંતુ સાનુબંધ ધર્મ બની ન શકે. અને કેટલીક વાર તો અધર્મ રૂપે, વિરાધના રૂપે, પણ પરિણમે એવાં પણ શાસ્ત્રકાર મહારાજાઓનાં વચનો છે.

આ મૂળ બાબતો ખાસ સમજવા જેવી છે. જે નીચેના શ્લોકમાં સ્પષ્ટ રીતે બતાવેલ છે.

“સર્વમંગલમાંગલ્યં, સર્વકલ્યાણકારણં ।

પ્રધાનં સર્વધર્માણાં, જૈનં જયતિ શાસનમ્ ॥”

ભાવાર્થ :- “સર્વ મંગલોમાં મંગલપણા રૂપ જૈનશાસન વિજય પામે છે, કે જે સર્વના સર્વ કલ્યાણના કારણભૂત છે, અને સર્વ ધર્મશાસ્ત્રોમાં મુખ્ય શાસન રૂપ છે.”

પ્રથમ આવૃત્તિનું પ્રાસ્તાવિક

૧. શ્રી શાસન સંસ્થા અને શ્રી સંઘ :

સુયોગ્ય આત્માઓને મુક્તિ આપવામાં પ્રબળ સાધનરૂપ પાંચ આચાર રૂપ-સામાયિકમય-મોક્ષમાર્ગની-એટલે કે ધર્મની યોગ્ય જીવોને સુલભતા કરી આપવા માટે મહાવિશ્વવત્સલ મહાઅહિંસામય મહાકરુણાયુક્ત શ્રી તીર્થંકર ભગવંતોએ જ તીર્થની, મહાશાસનસંસ્થાની સ્થાપનાઓ કરી છે, બીજા કોઈ કરી શકે નહીં., એવી મહાશાસન સંસ્થા હોય છે. એટલે કે સર્વ પ્રકારનાં વિધિવિધાનોપૂર્વકની વિશ્વની સર્વોત્કૃષ્ટ મહાધર્મશાસનસંસ્થાઓ સ્થાપી છે. તેનું મહાસંચાલન તે ધર્મમાર્ગના યથાશક્તિ આરાધના કરનારાઓમાંથી યોગ્ય અધિકારો સાથેના શ્રી ગણધર આદિ સુયોગ્ય મહાઅધિકારીઓ અને ભક્ત-સેવક-અનુયાયીઓ-યુક્ત શ્રમણ પ્રધાન ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરીને તેને પ્રભુ જ સોંપતા હોય છે. તે પ્રમાણે, પોતાના શાસનનું સંચાલન અંતિમ તીર્થંકર ભગવંત પરમાત્મા શ્રી મહાવીર વર્ધમાનસ્વામીએ વૈશાખ સુદિ ૧૧ને દિવસે જ પોતે સ્થાપેલા શ્રી ચતુર્વિધ સંઘને સોંપેલું છે, જેમાં મુખ્ય (૧) ગૌતમગોત્રીય શ્રી ઈંદ્રભૂતિ પહેલા મહા શ્રમણ ભગવંત મુખ્ય હતા. (૨) બાળ બ્રહ્મચારિણી મહાઆર્યા શ્રીમતી શ્રમણી ભગવતી શ્રી ચંદનબાળાજી હતાં. એ જ પ્રમાણે (૩) મુખ્ય શ્રાવક શ્રી શંખ અને (૪) મુખ્ય શ્રાવિકા શ્રી રેવતીજી હતાં. તે શ્રી સંઘ અને શ્રી શાસનની મૂળ પરંપરા આજ સુધી ચાલી આવે છે.

૨. શ્રી જૈનશાસનની ધાર્મિક ભક્તિ :

એ રીતે - (૧) શ્રી શાસન સંસ્થા, (૨) શ્રી સંઘ, (૩) ધર્મમાર્ગ, (૪) પ્રભુના ઉપદેશ તથા આદેશ વગેરેમય ધર્મશાસ્ત્રો પણ પરંપરાગત રીતે ચાલ્યાં આવે છે. (૫) તે ચારેયને લગતાં સાધનો, ઉપકરણો, સ્મરણચિહ્નો, સ્મરણસ્થાનો, આરાધ્ય તીર્થો, ભૂત અને ભવિષ્યની અને વર્તમાન ચોવીશીઓની બાબતો, આરાધનામાં સહાયકો, પ્રતીકો, ભક્તિથી સમર્પિત ભેટો, વગેરેમય દ્રવ્ય અને ભાવરૂપ જૈનશાસનની માલિકીની, અને શ્રી સંઘના સંચાલન નીચેની અનેકવિધ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ અને ભાવરૂપ ધાર્મિક મિલકતો સદાકાળ અવશ્ય સંભવિત છે, જે વિશ્વમાં તથાયોગ્ય રીતે સર્વ ક્ષેત્રોમાં પથરાએલી હોય છે.

૩. એ મિલકતો વિષે શ્રી સંઘની જોખમદારીઓ :

(૧) તેની વિધિપૂર્વક શ્રી સંઘને પ્રાપ્તિ, (૨) તેનો સંગ્રહ, (૩) તેનું સર્વતોમુખી

રક્ષણ, (4) યથાયોગ્ય રીતે વહીવટી સંચાલન, (5) સંઘવર્ધન, યોગ્ય વિનિયોગ, યોગ્ય ઉપયોગ વગેરે વગેરે વિષેની તમામ કાર્યવાહી, જવાબદારી અને જોખમદારીપૂર્વક સંભાળવાની ફરજ તે કાળના, તે તે ક્ષેત્રના શ્રી સંઘની હોય છે. તે અનુસાર વર્તમાનકાળે વર્તમાન શ્રી સંઘની એ ફરજ છે.

૪. શ્રી દ્રવ્યસપ્તતિકા ગ્રંથનો વિષય :

તે ફરજ કેવી રીતે બજાવી શકાય ? કોણ બજાવી શકે ? તેમાં શી શી હરકતો ઊભી થાય ? હરકત કરનારાં કયાં તત્ત્વો હોય ? ફરજ બજાવવાથી શા ફાયદા ? કેવા કેવા બાહ્ય અને આંતરિક ફાયદા થાય ? કોણ તેવા ફાયદા મેળવી શકે ? વગેરે વગેરે વિષે ગર્ભિત રીતે નિશ્ચયનયની દૃષ્ટિપૂર્વકની વ્યવહારનયની દૃષ્ટિથી તથા શિષ્ટપુરુષોના લોક-વ્યવહારની દૃષ્ટિથી અને તાત્ત્વિક રીતે આ દ્રવ્યસપ્તતિકા ગ્રંથમાં જેમ બને તેમ સુયોગ્ય રીતે નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. કેમ કે શાસન, સંઘ, ધર્મશાસ્ત્રો અને ધાર્મિક સંપત્તિઓને લગતા અતિ ગહન વિષયો છે,

તથા, વ્યવહારનયની દૃષ્ટિથી તાત્ત્વિક રીતે સમજૂતી પૂર્વક આ દ્રવ્યસપ્તતિકા ગ્રંથમાં-સંક્ષેપમાં પણ સચોટ રીતે અને શાસ્ત્રપ્રમાણ સિદ્ધ રીતે નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. તેથી નાનો છતાં આ ગ્રંથ ઘણો જ મહત્ત્વનો બની રહે છે. જૈનશાસનનાં મહાતીર્થો, મંદિરો, ઉપાશ્રયો, જ્ઞાનભંડારો, ચતુર્વિધ સંઘની ધાર્મિક આરાધનાઓમાં ઉપયોગી ઉપકરણો, સાધક દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવાત્મક સાધનો, ધર્મશાળાઓ વગેરે વગેરે કરોડો-અબજોનું બાહ્ય મૂલ્ય ધરાવે છે તથા આંતરિક મૂલ્યની અપેક્ષાએ-અમૂલ્ય-અચિંત્ય મૂલ્ય ધરાવતા પદાર્થોરૂપ તે હોય છે.

ધાર્મિક સંપત્તિના પદાર્થોની પ્રાપ્તિ, સંગ્રહ, સંવર્ધન, ભક્તિભેદ, આત્મસમર્પણ, વહીવટસંચાલન, આત્માર્થી જીવોના આત્માના ઉત્કર્ષ માટે ઉપયોગી થાય તે રીતે આજ્ઞા અને વિધિપૂર્વક વિનિયોગ, વગેરેનું શાસ્ત્રીય પદ્ધતિસરનું માર્ગદર્શન આ ગ્રંથમાંથી મળી શકે તેમ છે.

૫. મહત્ત્વનો સમજવા જેવો પ્રશ્ન :

આ જગતમાં ધન વગેરેનો સંચય, વપરાશ, વહીવટ વગેરે બહારથી જોડે સાંસારિક કાર્યો ગણાય છે; પરંતુ તેમાં સમજવા જેવું એ છે કે સાંસારિક કાર્યો કે મોક્ષમાર્ગમાં સહાયક ધાર્મિક કાર્યો, એ બન્નેય મન-વચન-કાયાની બાહ્ય પ્રવૃત્તિઓથી થઈ શકે છે. બન્નેયમાં તેની જરૂર પડે છે.

કોઈને લાત મારવામાં પણ કાયાથી કામ લેવું પડે છે અને પૂજ્ય ગુરુ મહારાજશ્રીને વંદના કરવાનું કામ પણ શરીરથી જ થાય છે. એટલે કે કોઈ પણ કામ પછી તે સાંસારિક હોય કે ધાર્મિક હોય, પરંતુ તે બન્નેય પ્રકારનાં કાર્યો મન-વચન-કાયાની પ્રવૃત્તિ વિના શક્ય નથી.

તેથી-રત્નત્રયી (સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર)ના સાધક કોઈ પણ કાર્યમાં લગાડેલી મન-વચન-કાયાની પ્રવૃત્તિ શુભ અને શુદ્ધ પ્રવૃત્તિ ગણાય છે. તેથી હિંસા, અસત્ય વગેરે પણ જો પરંપરાએ-રત્નત્રયીનાં સાધક હોય, તો પણ તે ધર્મકૃત્ય હોય છે.

ગુરુવંદન કરવા જનાર ભક્ત પગે ચાલીને જાય તેથી હિંસા વગેરે દોષ અનિવાર્ય રીતે પાપ થતાં દેખાતાં હોય છે પરંતુ તે રત્નત્રયીનાં સાધક હોવાથી હિંસારૂપ નહીં પણ અહિંસા-ધર્મ-રૂપ બની રહે છે. આ રહસ્ય સમજવા જેવું છે.

એ જ કામો રાગદ્વેષપૂર્વક કરવામાં આવે, તો બહારથી હિંસારૂપ ન જણાવા છતાં, હિંસા વગેરે રૂપે ફળ આપતાં હોય છે. આ વિવેક જો સમજ પૂર્વક અથવા ગુરુ આજ્ઞાથી ન કરવામાં આવે, તો જૈન શાસનની પ્રાપ્તિ સફળ થતી નથી. આ કારણે-આજ્ઞા, વિધિ, યતના, ભક્તિ, વગેરે પૂર્વક આત્મવીર્ય ફેરવીને કરવામાં આવે, તો અશુભના આશ્રવ રૂપ ન બનતાં, અનાશ્રવરૂપ, શુભ આશ્રવરૂપ, કર્મોના સંવરરૂપ, કર્મોની નિર્જરારૂપ, કર્મોની મહાનિર્જરારૂપ બની રહે છે. અને એ રીતે એ શ્રી તીર્થંકરનામકર્મના બંધના કારણરૂપ તથા મોક્ષના કારણરૂપ બની રહે છે.

જો આમ ન હોય તો અનુમોદવા લાયક મોક્ષની કોઈ ક્રિયા મળી શકશે નહીં.

૬. ગ્રંથકર્તાની વિશિષ્ટ યોગ્યતા :

આ ગ્રંથના કર્તા-વાચક શ્રી લાવણ્યવિજયજીએ વિ૦ સં૦ ૧૭૪૪માં આ ગ્રંથની રચના કરી છે. દેવાદિકનાં દ્રવ્યો વિષેની સમજ આપવાનો વીર્યોલ્લાસ જણાઈ આવે છે, જેથી “તે બાબતમાં અલ્પવસ્થા ન પ્રવર્તે, અથવા અટકે.” આ પ્રબળ ભાવના જણાઈ આવે છે. ખૂબી એ છે, કે આમાં સ્વરચિત બહુ જ થોડી ગાથાઓ હશે.

મોટે ભાગે શ્રી આગમો, પંચાંગી, તથા પૂર્વના સુવિહિત આચાર્ય-મહારાજાઓના ગ્રંથો વગેરેની ગાથાઓનો સંગ્રહ કરીને ૭૧ ગાથામાં ગ્રંથની રચના કરી સમ્પતિકા નામ સાર્થક રાખ્યું છે. આ ઉપરથી સમજી શકાશે કે ગ્રંથરચના ભલે ૧૭૪૪માં થઈ છે, પરંતુ તેમાંનો વિષય પ્રાચીન છે. ગાથાઓનું મૂળ સ્થાન ક્યાં ક્યાં છે ? તે ઘણે ભાગે ગ્રંથકારશ્રીએ જ ઠામ ઠામ બતાવેલ છે. તેથી “આ દેવ-દ્રવ્યાદિકને લગતો વિચાર હાલમાં ૨૫૦-૩૦૦-૪૦૦ વર્ષો પૂરતો જ જૂનો છે” એમ ન સમજવું. અજ્ઞાન ભાવ ધરાવતા જીવો ગમે તેમ સમજે એ જુદી વાત છે. ખરી વાત એ પ્રમાણે નથી.

તેથી અજ્ઞાન ભાવ ધરાવતા સામાન્ય સમજના લોકો ગમે તેમ સમજે કે બોલે, તે અપ્રામાણિક વાતો તરફ લક્ષ્ય આપી શકાય નહીં.

૭. વિષયની ગંભીરતા :

ગ્રંથકારશ્રીએ આ વિષયનો અભ્યાસ ઘણો વખત ગાળીને કરેલો હોય એમ જણાઈ આવે છે અને દરેકે દરેક બાબતોની બહુ જ ચોકસાઈથી યોગ્ય નોંધ લીધી છે.

આ ગ્રંથનો વિષય ધાર્મિક મિલકતોને લગતો છે. કથા-વાર્તા કે તત્ત્વચર્ચાને

લગતો નથી, જેથી કેટલેક અંશે નિરસ વિષય લાગશે પણ કાયદાના પુસ્તકની માફક આમાં પણ વ્યવસ્થિત રીતે ગૂઢ વાતો બતાવવાનું લક્ષ્ય છે. વ્યાખ્યાઓ, પારિભાષિક શબ્દો, ભેદો, પેટા ભેદો, ઉત્સર્ગ અપવાદ, અપવાદના પણ અપવાદ, વિધિ, નિષેધ, વિકલ્પ, શાસ્ત્ર પ્રમાણો, યુક્તિ, ઉપપાદાન, સાબિતીઓ, પ્રમાણો વગેરે કોઈ પણ વિષયના રીતસર શાસ્ત્રીય પદ્ધતિપૂર્વકની રચના પ્રમાણેની રચના મળી આવે છે.

૮. આ વિષયની વિશાળતા :

જેમ શાસન-સંઘ-ધર્મ-તત્ત્વજ્ઞાન-પદાર્થ વિજ્ઞાન, શાસ્ત્ર, સ્યાદ્વાદ વગેરે વિષયો સાથે સંબંધ ધરાવતી બાબતો વિશાળ પ્રસ્થાન ધરાવે છે, તેમ આ વિષયનું નિરૂપણ પણ ખૂબ વિશાળ પ્રસ્થાન ધરાવે છે અને તેની સ્થૂલ સમજની માફક સૂક્ષ્મ સમજ પણ હોય છે. કેમ કે આમાં બતાવેલા દ્રવ્યના ભેદોમાં, બીજી રીતે, જૈન ધર્મનાં બીજાં અંગો વગેરે સ્યાદ્વાદ દૃષ્ટિથી સમાવેશ પામતા હોય છે. તે તથાપ્રકારના ગુરુ મહારાજની સાન્નિધ્યમાં રીતસર અભ્યાસ કરવાથી સમજી શકાય તેમ છે.

દા.ત. દેવ-ગુરુ-ધર્મશાસ્ત્રમાં તથા ચાર પ્રકારના સંઘના ધર્મપ્રેરક દ્રવ્યમાં દરેકનો સમાવેશ થઈ શકે તેમ હોય છે. શું બાકી રહે તેમ હોય છે ? તેથી જૈનશાસનની ધાર્મિક મિલકતોની વિસ્તૃત સમજમાં-શાસન-સંઘ-ધર્મશાસ્ત્રો, તથા મિલકતોની રક્ષા વગેરેના નિયમો વગેરેનો સમાવેશ થઈ શકે તેમ હોય છે. આટલી બધી વિશાળતા છે.

ગ્રંથકારે મુખ્યપણે વ્યવહારનય તથા વ્યવહારથી નિરૂપણ કરેલું છે. છતાં નિશ્ચયનયથી સમજવા જેવી બાબતો તરફ દુર્લક્ષ્ય રાખેલ નથી. ક્યાંક ક્યાંક એ દૃષ્ટિથી પણ નિરૂપણ કરેલું છે.

૯. મુદ્રિત આવૃત્તિઓ અને આ સંસ્કરણ :

આ ગ્રંથ ગુજરાતી ભાષાંતર સાથે જુદી જુદી રીતે બહાર પડેલો છે. છતાં, તે વાંચવો ને વિચારવો દુર્લભ રહ્યો છે.

તેથી જેમ બને તેમ આ સંસ્કરણ, વાંચવા-સમજવામાં સરળતા પડે, તેવી રીતે વિષયો છૂટા પાડીને છપાવવા કોશિશ કરી છે. પરિશિષ્ટો, અનુક્રમણિકા, પ્રસ્તાવના વગેરે પણ સરળતાથી ગ્રંથ સમજવામાં સહાયક થાય, તેવી કોશિશ કરી છે, એમ વાચકો બરાબર જોઈ શકશે.

ગ્રંથકારશ્રીએ પોતે જ લીધેલા જુદા જુદા શાસ્ત્ર, ગ્રંથો વગેરેનાં અવતરણો જેમ બને તેમ નામનિર્દેશ સાથે જુદાં જણાઈ આવે તેમ બતાવવા કોશિશ કરી છે.

૧૦. હજી વધારે વિશિષ્ટ સ્વરૂપનું સંપાદન જરૂરી છે :

છતાં કહેવું જોઈએ કે હજી આ ગ્રંથનું પુનઃસંપાદન એવું થવું જરૂરી જણાય છે, કે ગ્રંથકારોનાં દરેક અવતરણો, શાસ્ત્ર ગ્રંથાન્તરોના પાઠો વગેરેના પૂરાં નામ અને યોગ્ય સ્થળોના નિર્દેશો સાથે સંપાદનકાર્ય થવું જોઈએ.

તથા ગ્રંથકારશ્રીએ જેમ બને તેમ વૃત્તિમાં પણ બીજાં શાસ્ત્રોમાંથી ઘણા પાઠો લીધેલા જણાય છે. તે આ સંસ્કરણમાં બધા સ્પષ્ટ રીતે જુદા પાડી બતાવાયા નથી. તે જુદા પાડી બતાવવા જરૂરી ગણાય.

ઉપરાંત, શ્રી આગમોથી માંડીને, શ્રીપૂર્વાચાર્ય મહારાજાઓના અનેક શાસ્ત્રગ્રંથોમાં આ વિષયને લગતી બાબતોના પાઠો, સમજ પડે તેવી રીતે પાછળ પરિશિષ્ટમાં બતાવવા જરૂરી ગણાય.

જેથી આ વિષયની રજૂઆત બહુ જ સારી રીતે થઈ ગણાય. જોકે આ સંસ્કરણમાં તે દિશામાં થોડા પ્રયત્નો દેખાય છે. પરંતુ તે પૂરાં થાય તો યોગ્ય ગણાય. તેમ છતાં ચાલુ વ્યવહારમાં આ બાબતો ટૂંકમાં સમજવા માટે ગ્રંથ ઘણો જ ઉપયોગી છે, તેમજ સહાય કરનાર છે, તેમાં બે મત નથી.

ગ્રંથકારશ્રીએ જેમ બને તેમ વૃત્તિની રચના લગભગ ૮૦૦ શ્લોકમાં સમાવી અતિસંક્ષેપ કર્યો છે, છતાં ઘણું ઘણું સમજાવી દીધું છે.

૧૧. ગ્રંથનું નામ :

“જૈનશાસન - ધર્મદ્રવ્યવ્યવસ્થા - વિચારસમતિકા” આ નામથી ગ્રંથનો વિષય સ્પષ્ટતાથી સમજી શકાય તેમ છે. પરંતુ તેને ટુંકાવી “દ્રવ્યસપ્તતિકા” નામ રાખવામાં આવ્યું છે.

૧૨. ધર્મક્ષેત્રમાં આજની ઈરાદાપૂર્વકની અન્યાયપૂર્ણ ડખલો

(૧) સંતશાહી જૈનશાસનને બદલે તેમાં અસૈદ્ધાંતિક લોકશાસનની વિનાકારણ દરમ્યાનગીરી પ્રવેશાવાય છે. પરંપરાગત શ્રી સંઘના અધિકારોના બદલે (૨) પબ્લિક ટ્રસ્ટ એક્ટના કમીશનર તથા આડકતરી રીતે રાજ્યનાં બીજાં ખાતાંઓની અને અમલદારોની દરમ્યાનગીરી પ્રવેશાવાય છે. (૩) પાંચ આચારમય ધર્મકાર્યમાં વાપરવાને બદલે બીજાં દુન્યવી કાર્યોમાં વાપરવા આ મિલકતો તક મળે લઈ જવાના આદર્શો અને દૂરગામી ઉદ્દેશો રાખવામાં આવે છે. (૪) બહારના દેશના અમુક જ લોકોના હિતના આદર્શોના કાયદાને મુખ્ય સ્થાન આપ્યા બાદ શાસ્ત્રાજ્ઞાઓને સ્થાન આપવાની કામચલાઉ નીતિ રખાયેલી છે. જેથી શાસ્ત્રાજ્ઞાઓ બાધિત થતી રહે છે અને (૫) ધાર્મિક મિલકતો જૈન ધર્મની છતાં, તેને જાહેર જનતાની મિલકતો ગણાવી. તેને આધારે રાજ્યતંત્રની સરકારો પોતે પોતાનો કબજો અને ગર્ભિત માલિકી તેના ઉપર માની, વહીવટ ચલાવરાવતા હોય છે ને બીજી ઘણી ડખલો પ્રવેશાવાતી હોય છે. તેની વિગતવાર સમજ લંબાણના ભયથી અહીં આપી નથી.

આથી વિશેષ અન્યાયના, જુલ્મના બીજા દાખલા મળવા સંભવિત જણાતા નથી. આવું કદી જગતમાં બન્યું નથી. રાજ્યતંત્ર નોકરી કરતા ચોકિયાતની જેમ રક્ષણમાં સહાયક થઈ શકે છે પરંતુ દરમ્યાનગીરી કે થોડી પણ માલિકી ન સ્થાપી

શકે. તો પછી સર્વેસર્વા તેની માલિકી સ્થાપવાની તો વાત જ શી ? આ અન્યાયની નાગચૂડમાંથી જૈનધર્મના ધાર્મિક સ્તંભો અને ધાર્મિક સંપત્તિઓ છોડાવવા માટે પેઢી દર પેઢી સતત જાગ્રત રહેવું જોઈએ.

જ્યારે આજના આંતરરાષ્ટ્રીય ટ્રિબ્યુનલો કે આજના આંતરરાષ્ટ્રીય ન્યાયતંત્રના વિશ્વ અદાલતના તાબામાં જગતની બધી બાબતો હોવાનું મનાય છે, તો તે ન્યાયતંત્ર પણ કોઈ પણ દૂરની મહાસત્તાને તાબે હોવું જોઈએ અને જો એમ હોય તો, એવી રીતની સત્તા અને માલિકી ચાલુ કરવી, એ યોગ્ય ન્યાયના પાયા ઉપર શી રીતે સંભવી શકે તેમ છે ? તો એ રીતે અન્યાયના પાયા ઉપરના કાયદાનાં ધોરણોથી સર્વાધિકાર, સત્તા, માલિકી વગેરે શી રીતે સ્થાપી શકાય ? તેને યોગ્ય ન્યાયના કોઈ પણ સિદ્ધાંતનો ટેકો નથી, એમ પ્રાચીન શોધ ઉપરથી જણાય છે. આર્થિક, સામાજિક, તથા રાજકીયતંત્રનો ઉત્પાદક મૂળ તો ધર્મ જ છે. તે ધર્મ અને તેનાં તે બે અંગો ઉપર રાજકીય સત્તા વગેરે સંભવી શકતાં જ નથી.

છતાં, વિદેશીય સત્તાની અસર ભારતના ધર્મો ઉપર પણ જેમ તેમ કરીને પણ ગમે તે બહાનાથી ઠોકી બેસાડવામાં આવેલ છે. તેમાં ન્યાય શી રીતે સંભવે છે !

ત્યારે ખ્રિસ્તી ધર્મના મુખ્ય કેન્દ્રરૂપ વડા ધર્મગુરુ પોપ, તથા તેની વેટીકન રાજ્યધાની વગેરે ઉપર આ જાતનું કોઈ પણ પ્રકારનું નિયંત્રણ રખાયેલ જ નથી. તો ભારતના પ્રાચીનતમ મહાન ધર્મો ઉપર શા આધારે ઠોકી બેસાડાયેલ છે ? તેનાં સાચાં કારણો કોઈ બતાવી શકતા નથી. છતાં લોકોના અજ્ઞાનથી, લાલચો બતાવીને, તથા ગુમ ગોઠવણોથી, આપણા થોડા વખત પહેલાંના આગેવાનોને યુક્તિ-પ્રયુક્તિથી તે જાળમાં બહારવાળાઓએ દૂર દૂરના પ્રયત્નોથી ફસાવી દીધેલા છે. તે એક આ દુનિયામાં મહા નવો અન્યાય શરૂ થાય છે. તેમાંથી સર્વજ્ઞ પ્રભુનું શાસન છૂટે, તેવી હંમેશ સદ્ભાવનાભરી ભાવના ભાવતા રહી, તે સુ-દિવસની રાહ જોતા રહેવું જોઈએ.

૧૩. દેવાદિ દ્રવ્ય વિષે કુતર્ક ન કરવા જોઈએ :

કેટલાક ભાઈઓ “ગરીબ અને બેકાર જૈન બંધુઓને આજીવિકા માટે દેવદ્રવ્ય વગેરે કેમ આપી ન શકાય ! આવા પ્રશ્નો ઉઠાવે છે. અનેક રીતે સાધાર્મિક ભાઈઓની દયા ચિંતવે છે, તે શી રીતે યોગ્ય છે ?

સાધાર્મિક બંધુઓની ભક્તિ કરવી, તે ઘણું યોગ્ય છે, પરંતુ તેની પાછળ વિવેક વગેરે હોવા જોઈએ કે નહીં ?

ખરી વાત એ છે કે એ ભાઈઓ ધાર્મિકદૃષ્ટિથી વિચાર કરતા નથી કેમ કે તે બાબતનો તેઓને અભ્યાસ નથી હોતો.

તથા સાધાર્મિક ભાઈઓ ગરીબ અને બેકાર બને છે, તેમાં વિદેશીય ધંધા દ્વારા લૂંટ તથા શોષણ કારણભૂત હોય છે. તે રોકવા પ્રચાર કરવાને બદલે ધાર્મિક દ્રવ્ય તરફ

નજર દોડાવવાનું પણ બહારવાળાઓએ જ શીખવ્યું હોય છે, જેથી તે જાતના કાયદા કરવામાં આ જાતના પ્રચારથી લોકમત મેળવવાને નામે કાયદા કરી શકાય અને ભારતીય ધર્મક્ષેત્રમાં સત્તાપૂર્વકની દરમ્યાનગીરી કરી શકાય.

અને એ રીતે ધાર્મિક દ્રવ્યો, સાધનો, મિલકતો ઉપર નિયંત્રણો આવવાથી તથા તેનો બીજા કામે ઉપયોગ થવાથી તો ધર્મક્ષેત્ર નબળું પડતું જાય, જેથી બહારના ધર્મના પ્રચારને મોટા પ્રમાણમાં અવકાશ મળતો જાય.

આવા કેટલાક દૂરગામી હેતુઓને ધ્યાનમાં રાખીને બહારવાળાઓએ પોતાની તરફેણમાં લોકમત કેળવવા ઘણી બાબતો ફેલાવેલ છે. તેને આગળપાછળની કુભાવના સમજ્યા વિના ઘણા ભાઈઓ ઉપાડી લે છે અને પછી એવા અજાણ બંધુઓનું જૂથ રચીને ધાર્મિક દ્રવ્ય ઉપર આઘાત પહોંચાડનારા કાયદાને આવકારી ધર્મની મહા આશાતનાના પાપના ભાગીદાર બને છે.

એક મુનિમહારાજશ્રીને બે રોટલી દાનમાં વહોરાવી, તેમાંથી એક પાછી માગવા જેવી વાત ધાર્મિક નાણાં દુન્યવી કામમાં ખર્ચવા લઈ જવાની વાત બની રહે છે. તે ભાઈઓએ વિચારવું જોઈએ. ધર્મતંત્રના આગળપાછળના અંગ-પ્રત્યંગો વગેરેની વ્યવસ્થાને ન સમજનારા કેટલાક ભાઈઓનો સાથ મળી જાય અને એ શ્રીમંત કે પદવીધર હોય તેથી શું ? તેમની સાથે વગર વિચારે કેમ બેસી જવાય ?

શાંતિથી કોઈપણ ધર્મના ધર્મિષ્ઠોએ આ વિચારવા જેવું નથી ? તો પછી જૈનશાસનના અનુયાયીઓ તેની ઉપેક્ષા શી રીતે કરી શકે ?

૧૪. આ ગ્રંથનો સદ્ઉપયોગ :

છેવટે, વિવેકી, સુજ્ઞ, ધાર્મિક ખાતાંઓ (ક્ષેત્રો-ખિત્તાઈ)ના વહીવટ કરનારાઓને અને શાસનભક્ત પૂજ્યવર્ગ વગેરેને ભારપૂર્વક જણાવ્યા વિના રહી શકાતું નથી કે આ ગ્રંથને માત્ર કબાટ કે ગ્રંથભંડારની શોભારૂપ ન બનાવી દેતાં ધાર્મિક વહીવટોમાં માર્ગદર્શક રૂપે સમજી યોગ્ય અધિકારીઓની દોરવણી તળે રહસ્યો સમજવાપૂર્વક ગ્રંથનો યોગ્ય રીતે સદ્ઉપયોગ કરે, કેમ કે આની જરૂર વારંવાર પડે તેમ છે. વિશેષમાં એ પણ રજૂઆત કરવી અસ્થાને નથી કે આજે વહીવટમાં ગૂંચવણો વહીવટદારોને ન મૂંઝવે, માટે યોગ્ય રીતે મલીને તેવી બાબતોમાં આજ્ઞાસંગત રીતે યોગ્ય માર્ગદર્શન આપનારી સ્પષ્ટતાઓ કરી લેવી જોઈએ, જેથી શ્રાવકવર્ગ સારી રીતે સરળતાથી વહીવટ કરી શકે.

૧૫. ધાર્મિક વહીવટ એ એક જાતની ધાર્મિક ક્રિયા છે :

જૈન ધાર્મિક મિલકતોનાં ખાતાંઓનો વહીવટ કરવો, એ પણ એક જાતની ધાર્મિક વિધિ છે, ધાર્મિક અનુષ્ઠાન છે, ધર્મક્રિયા છે. પાંચ આચારોમાં તેને લગતી બાબતો જોડાયેલી મળી આવે છે, તેથી તીર્થંકરનામકર્મ જેવું મહા પુણ્યકર્મ બંધાય છે.

તથા તેમાં ખામી રાખવામાં આવે તો તેમાં પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે છે. તેના માટે પ્રાયશ્ચિત્ત પણ બતાવવામાં આવેલાં છે, આ સ્થિતિ છે. આજના કાયદાના જાણકારોને સત્ય સમજાવવા આપણે સક્રિય અને સફળ કોશિષ કરવી જોઈએ. આમ હોવાથી તેમાં હસ્તક્ષેપ એ ધર્માચરણમાં હસ્તક્ષેપ રૂપ બની રહે છે. આ બાબત કાયદાના જાણકારો મારફત આપણે તથા પ્રકારના નિષ્પક્ષપાતી અધિકારીઓને સમજાવવાની વ્યવસ્થિત કોશિષ કરવી જોઈએ. સર્વજ્ઞ વીતરાગ પ્રભુના શાસન અને શ્રી સંઘ ઉપર નિયંત્રણ એ “ન ભૂતો ન ભવિષ્યતિ” જેવી એક આશ્ચર્યકારક દુર્ઘટના બની છે, એમ સચોટ રીતે સમજવાની જરૂર છે.

૧૬. ભ્રમનિરાસ :

“રાજ્યસત્તાની દરમ્યાનગીરીથી વહીવટો વધારે સારા રહે છે.” એ વાહિયાત દલીલ છે. તે વિના પણ શાસન અને સંઘ શું ન રાખી શકે ? આજ સુધી લાખો વર્ષોથી શી રીતે ટકતું આવ્યું છે ? ખરી રીતે આ દરમ્યાનગીરીની પાછળ ધાર્મિક દ્રવ્યની રક્ષાનો શુદ્ધ ઉદ્દેશ કયાં છે ? તક આવે બીજે ખેંચી જવા માટે કબજો કરી રાખવાની નેમ નથી એ કોણ સાબિત કરી શકે તેમ છે ? કે તેમાં જરૂરી સેવા રાજ્ય સ્થાપિત કરવાની બાબત વિષેનું દુઃખ જણાવવામાં આવે છે.

શ્રી શંખેશ્વરજી મહાતીર્થ
સં૦ ૨૦૨૪ જે. વ. ૨

પૂ૦ ઉપાધ્યાય તપસ્વી શ્રી ધર્મસાગરજી મ.
શિષ્ય મુનિશ્રી અંભયસાગર ગણી
ચરણોપાસક
નિરૂપમસાગર

અનુક્રમણિકા

————— વૃત્તિસહ મૂલ —————	પૃષ્ઠાનિ
ગાથા-૧	૨-૪
મહ્નલાચરણ	૨
વિષય દેવ-ગુરુ-સ્વરૂપ	૨
સંબંધ પ્રયોજન	૪
ગાથા ૨	૫-૧૦
દેવાદિ-દ્રવ્ય-વ્યાખ્યા	૫
કદા ન દેવાદિ દ્રવ્ય ?	૭
મૃગ-શ્રાવક-કથા	૮
ન દેવાદિ-દ્રવ્ય દૃષ્ટાંત	૯
————— સસ દ્વાર —————	
ગાથા ૩	૧૧-૧૨
સસ દ્વાર	૧૧
દ્વાર-પ્રયોજન	૧૨
————— ૧ ભેદ દ્વાર —————	
ગાથા ૪	૧૩-૧૮
પચ્ચ ભેદ	૧૩
ભેદ-વ્યાખ્યા	૧૪
ભેદ-ભાવાર્થ	૧૪
સાધારણ-ધર્મ-દ્રવ્યભેદ	૧૬
————— ૨ વૃદ્ધિ-દ્વાર —————	
ગાથા ૫-૧૨	૧૯-૫૩
દેવાદિ-દ્રવ્ય-ચિન્તાધિકારી	૧૯
ગાથા ૫-૬	૧૯-૨૧
મુખ્યાધિકારી	૧૯
વિશેષાધિકારી	૨૧
ગાથા ૭	૨૧-૨૩
પુષ્ટા-ડડલમ્બને રક્ષણે..	
સાધ્વ-ડધિકાર	૨૩
ગાથા ૮	૨૩-૩૧
વૃદ્ધિ-વિનાશ-મૂલ-બીજ	૨૩

————— અનુવાદ —————	પાના
ગાથા ૧	૨-૪
મંગલાચરણ	૨
દેવગુરુનું સ્વરૂપ	૨
સંબંધ પ્રયોજન	૪
ગાથા ૨	૫-૧૦
દેવાદિ દ્રવ્યોની વ્યાખ્યા	૫
દેવાદિ દ્રવ્ય ક્યારે ન ગણાય ?	૭
મૃગ શ્રાવકની કથા	૮
દેવાદિ દ્રવ્ય ન થાય, તેનાં દેષ્ટાંતો	૯
————— સાત દ્વારો —————	
ગાથા ૩	૧૧-૧૨
સાત દ્વારો	૧૧
દ્વારોનું પ્રયોજન	૧૨
————— ૧. ભેદદ્વાર —————	
ગાથા ૪	૧૩-૧૮
દ્રવ્યના પાંચ ભેદો	૧૩
ભેદોની વ્યાખ્યાઓ	૧૪
ભેદોનો ભાવાર્થ	૧૪
સાધારણ અને ધર્મ દ્રવ્યની જુદી જુદી સમજ	૧૬
————— ૨. વૃદ્ધિદ્વાર —————	
ગાથા ૫ થી ૧૨	૧૯-૫૩
દેવાદિ, દ્રવ્યની સારસંભાળ	૧૯
કરનાર અધિકારીઓ	
ગાથા ૫-૬	૧૯-૨૦
મુખ્ય અધિકારી	૧૯
વિશેષ અધિકારી	૨૧
ગાથા ૭	૨૧-૨૩
ખાસ પ્રસંગે સાધુઓને પણ	૨૩
રક્ષણ કરવાનો અધિકાર	
ગાથા ૮	૨૩-૩૧
વૃદ્ધિ અને વિનાશનાં મૂળ બીજ	૨૩

વિધિ-અવિધિ-વ્યાખ્યા	૨૪
વૃદ્ધિ-સ્વરૂપ	૨૪
વૃદ્ધિ-પ્રશ્ન	૨૬
ઉત્તર	૨૭
વૃદ્ધિ-મુખ્ય વિધિ	૨૭
દેવાદિ-દ્રવ્ય-વૃદ્ધિ સુ-પ્રકાર	૨૮
અવિધિ-વૃદ્ધિ-દોષ	૨૯
વિધિ-મહત્તા	૩૦
શ્રેષ્ઠિ-પુત્ર દ્વય કથા	૩૦
અનિવાર્ય-અવિધિ	૩૧
વિધિ-જાગૃતિ	૩૧
ગાથા ૧	૩૨-૩૭
વૃદ્ધિકરણોપાય	૩૨
વિધિ-અવિધિ-વૃદ્ધિ સ્વરૂપ	૩૩
જીર્ણોદ્ધાર-વિશિષ્ટ-લાભ	૩૩
ચિન્તા-વિસ્તૃત વિશિષ્ટ સ્વરૂપ	૩૪
ઉદગ્રાહિણી-ચિન્તા	૩૫
ચિન્તાકરણોપેક્ષા-મહેન્દ્રપુર-શ્રાવક કથા	૩૬
દેવાદિ-દેય-દ્રવ્ય-શીઘ્ર-દાન	૩૬
ઋષભ-દત્ત-કથા	૩૭
સુચિન્તા-કરણ-લાભ	૩૮
ગાથા ૧૦, ૧૧	૩૮-૩૯
દેવાદિ-દ્રવ્ય-વૃદ્ધિ-પ્રશંસા-કારણ	૩૮
ઉત્તમ-અધિકારિ-યોગ્યતા-સ્વરૂપ	૩૯
અધિકારી-ઉપસંહાર	૪૦
— વૃદ્ધિદ્વાર, વિશેષ-વિચાર —	—
ગાથા ૧૨	૪૦-૫૩
(૧) (દેવદ્રવ્ય)	
ભોગ-ઉપભોગ-સ્વરૂપ	૪૧
ઉચિત-અનુચિતોભોગોપભોગ	૪૧

વિધિ અને અવિધિની વ્યાખ્યા	૨૪
વૃદ્ધિનું સ્વરૂપ	૨૪
વૃદ્ધિ વિષેની ચર્ચા	૨૬
ઉત્તર	૨૭
વૃદ્ધિ કરવાનો મુખ્ય વિધિ	૨૭
વૃદ્ધિ અને સાર-સંભાળનો મુખ્ય વિધિ	
દેવ-દ્રવ્યાદિની વૃદ્ધિના ઉત્તમ પ્રકારો	૨૮
અવિધિથી વૃદ્ધિ કરવાના દોષો	૨૯
વિધિની મહત્તા	૩૦
શેઠના બે પુત્રોની કથા	૩૦
અનિવાર્ય અવિધિ	૩૧
વિધિ માટે સાવચેત રહેવાનું	૩૨
ગાથા ૯	૩૨-૩૭
વૃદ્ધિ કરવાના ઉપાયો	૩૨
તેમાં વિધિ અને અવિધિથી વૃદ્ધિ	
કરવાનાં સ્વરૂપો	૩૩
જીર્ણોદ્ધારના વિશિષ્ટ લાભો	૩૩
સાર-સંભાળ, રાખવાનું વિશિષ્ટ સ્વરૂપ	૩૪
ઉદગ્રાહીમાં પૂરતી કાળજી રાખવી	૩૫
સાર-સંભાળ કરવામાં ઉપેક્ષા રાખવા	
વિષે-મહેન્દ્રપુરના શ્રાવકોની કથા	૩૬
દેવાદિ દ્રવ્યનું દેવું વગેરે તુરત જ	
આપી દેવું જોઈએ	૩૬
ઋષભદત્ત શ્રાવકની કથા	૩૭
નોકરો વગેરેની સારી રીતે	
સાર સંભાળ કરવાના લાભો	૩૮
ગાથા ૧૦-૧૧	૩૮-૩૯
દેવાદિ દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવાની પ્રશંસા	
કરવાનાં કારણો	૩૮
ઉત્તમ અધિકારીની યોગ્યતાનું સ્વરૂપ	૩૯
અધિકારીનો ઉપસંહાર	૪૦
— વૃદ્ધિના દ્વારમાં વિશેષ વિચારવા જેવું —	—
ગાથા ૧૨	૪૦-૫૩
(૧) (દેવ દ્રવ્યના)	
ભોગ અને ઉપભોગનું સ્વરૂપ	૪૧
ઉચિત-અનુચિત ભોગોપભોગ	૪૧

નિર્માલ્ય-વ્યવસ્થા	૪૩
અભિષેક-જાલવન્ધતા	૪૪
પદાર્થ-યોગ્યોપયોગ	૪૫
અસ્થાનોપયોગ	૪૬
દોષ-નિવારણ	૪૬
દેવસેન-માતૃકથા	૪૬
(૨) જ્ઞાન દ્રવ્યોપયોગ	૪૭
(૩) સાધારણ-દ્રવ્યોપયોગ	૪૭
(૪) ગુરુદ્રવ્ય	૪૮
(૫) ગુરુપૂજા-દ્રવ્ય વિનિયોગ વ્યવસ્થા-	૫૦
ધર્મદ્રવ્ય પૃથગ્ વ્યય	૫૦
અન્ય વ્યક્તિદ્રવ્યોપયોગ-વિધિ	૫૧

અન્યાડવસ્થા-દાન વિનિયોગ વિધિ ૫૧

આખંડ-શ્રેષ્ઠિકથા ૫૧

અમારી દ્રવ્ય વ્યવસ્થા ૫૩

ઉચ્ચક્ષેત્રે જ્ઞાનદ્રવ્યાડડિ વ્યવસ્થા ૫૩

દ્રવ્યલિક્ષિ વ્યય-વ્યવસ્થા ૫૩

ધર્મોપકરણ સ્થાન સ્થાપના ૫૩

૩ વિનાશદ્વાર

ગાથા ૧૩ ૫૪

દેવ-દ્રવ્ય

૧. ભક્ષણ ૫૪

૨. ઉપેક્ષા ૫૪

૩. પ્રજ્ઞાપરાધ ૫૪

ગાથા ૧૪ ૫૫-૫૬

દોહન ૫૫

ગાથા ૧૫ ૫૭

આદાન-મજ્જ

નિન્દા ભયજન્ય ચિન્તા કર્તુક

ઉપેક્ષા દોષ ૫૭

નિર્માલ્ય દ્રવ્ય વિષે વિચાર ૪૩

અભિષેક જળને વંદન ૪૪

પદાર્થોનો યોગ્ય ઉપયોગ ૪૫

અસ્થાને વાપરવાથી દોષો, ૪૬

અને તેના નિવારણ ૪૬

દેવ સેનની માતાની કથા ૪૬

(૨) જ્ઞાન દ્રવ્યનો ઉપયોગ ૪૭

(૩) સાધારણ દ્રવ્યનો ઉપયોગ ૪૭

(૪) ગુરુદ્રવ્ય વિષે ૪૮

(૫) ગુરુ દ્રવ્યના વપરાશની વ્યવસ્થા વિષે ૫૦

ધર્મદ્રવ્યનો જુદો ઉપયોગ ૫૦

બીજાના દ્રવ્યની વપરાશ

કરવાની વ્યવસ્થા ૫૧

છેલ્લી અવસ્થામાં દાન અને

વપરાશનો વિધિ ૫૧

આખંડ શેઠની કથા ૫૧

અમારી દ્રવ્ય વ્યવસ્થા ૫૩

જ્ઞાનાદિ દ્રવ્યનો ઉચ્ચ સ્થાને જ ઉપયોગ ૫૩

દ્રવ્ય વિગિના દ્રવ્યનો ઉપયોગ અને વ્યવસ્થા ૫૩

ધર્મોપકરણ સારી રીતે સાચવીને,

તેના યોગ્ય સ્થાને મૂકવા ૫૩

૩. વિનાશદ્વાર

ગાથા ૧૩ ૫૪

દેવાદિ દ્રવ્યના

૧. ભક્ષણ ૫૪

૨. ઉપેક્ષા ૫૪

૩. પ્રજ્ઞાપરાધ ૫૪

ગાથા ૧૪ ૫૫-૫૬

દોહન-દોહવું ૫૫

ગાથા ૧૫ ૫૭

આવકનો ભંગ કરવો

નિન્દાના ભયથી સાર-સંભાળ કરનારે,

તે કાર્ય કરવાની ઉપેક્ષા કરવાના દોષ ૫૭

ગાથા ૧૬	૫૮-૬૦
ઉપેક્ષાકર સાધુદોષ	૫૯
વિનાશ ભેદ ૧૧૨	૬૧
ગાથા ૧૭	૬૧
વિનાશપ્રેરક આન્તરિક દોષસંગ્રહ	૬૧
વિનાશક સ્વપક્ષ પરપક્ષ સ્વરૂપ	૬૧
ગાથા ૧૮	૬૨
સાધુ ત્રિકરણ શુદ્ધિવિચાર	૬૨

ગાથા ૧૯, ૨૦	૬૩-૬૭
ઉત્તર, ત્રિકરણ શુદ્ધિ વિકલ્પ	૬૩
વિનાશ-નિવારક સાધુપ્રયત્ન	
આવશ્યકતા	૬૫
જિનશાસનોપકાર કર્તવ્ય મહત્તા	૬૫

પુષ્ટાલમ્બને પ્રમાણ દર્શન	૬૬
(૧) સન્દેહ દોલાવલી વૃત્તિ	૬૬
(૨) શ્રી પત્રવળાસૂત્ર વૃત્તિ	૬૬
(૩) ઉપાસક દશાંગ	૬૬
(૪) આવશ્યક પ્રત્યાખ્યાન અધ્યયન	૬૭
(૫) સુનક્ષત્ર સર્વાનુભૂતિ મુનિ દણાન્ત	૬૭
ઉત્સર્ગાડપવાદ-માર્ગવ્યવસ્થા	

૪ ગુણદ્વાર

ગાથા ૨૧, ૨૨	૬૮
વૃદ્ધિકારક ઉત્તમ લૌકિક ફલ	૬૮
ગાથા ૨૩, ૨૪	૬૯-૭૩
લોકોત્તર ઉત્તમ ફલ	૬૯
સાગરશ્રેષ્ઠિ કથા	૭૦
ગાથા ૨૫	૭૩
તાત્વિક ઉત્તમ ફલ	૭૩

૫ દોષદ્વાર

ગાથા ૨૬	૭૪-૭૫
દેવાદિ-દ્રવ્ય-વિનાશક પ્રાપ્ત પરમવિકદોષદર્શન	૭૪
ગાથા ૨૭	૭૫-૭૬
બોધિદુર્લભતા મહાપાપદર્શન	૭૫

ગાથા ૧૬	૫૮-૬૦
સાધુને પણ ઉપેક્ષા કરવાનો લાગતો દોષ	૫૮
વિનાશના ૧૧૨ ભેદો	૬૧
ગાથા ૧૭	૬૧
વિનાશપ્રેરક મૂળ આંતરિક દોષોનો સંગ્રહ	૬૧
વિનાશ કરનારા, સ્વપક્ષો અને પરપક્ષીનું સ્વરૂપ	૬૧
ગાથા ૧૮	૬૨
ચૈત્યાદિ દ્રવ્યની બાબતમાં સાધુ મહારાજની ત્રિકરણ શુદ્ધિ શી રીતે રહે ? તે વિચારણા	૬૨

ગાથા ૧૯, ૨૦	૬૩-૮૨
ઉત્તર ત્રિકરણની શુદ્ધિના વિકલ્પો	૬૩
વિનાશ નિવારવા માટેના સાધુએ કરવાના પ્રયત્નોની આવશ્યકતા	૬૫
જૈનશાસન સંબંધી ઉપકારક કર્તવ્યોની મહત્તા	૬૫
પુષ્ટાલંબનમાં પ્રમાણો	૬૬
સંદેહ દોલાવલી વૃત્તિ	૬૬
શ્રી પત્રવળા સૂત્ર વૃત્તિ	૬૬
ઉપાસક, દશાંગ, પ્રમાણ	૬૬
આવશ્યક પ્રત્યાખ્યાન અધ્યયનનું પ્રમાણ	૬૭
સુનક્ષત્ર, સર્વાનુભૂતિ મુનિ દેષાંત	૬૭
ઉત્સર્ગ અને અપવાદ માર્ગની વ્યવસ્થા	

૪ ગુણદ્વાર

ગાથા ૨૧-૨૨	૬૮
વૃદ્ધિ કરનારને લૌકિક ઉત્તમ ફળો	૬૮
ગાથા ૨૩-૨૪	૬૯-૭૩
લોકોત્તર ઉત્તમ ફળો	૬૯
સાગર શેઠની કથા	૭૦
ગાથા ૨૫	૭૩
તાત્વિક ઉત્તમ ફળો	૭૩

૫. દોષદ્વાર

ગાથા ૨૬	૭૪-૭૫
વિનાશકને ભવાંતરમાં પ્રાપ્ત થનારા દોષો	૭૪
ગાથા ૨૭	૭૫-૭૬
બોધિદુર્લભપણાનો મોટો દોષ	૭૫

ગાથા ૨૮	૭૭-૭૮
પુનઃ સમ્યગ્દર્શનપ્રાપ્તિ વિલમ્બ દોષવિચાર	૭૭
ગાથા ૨૯, ૩૦	૭૮-૮૩
દોષજન્ય દુષ્ટ વિપાક	૭૮
સદ્ધૃયાત-ભવ સાનુબન્ધતા વિષયે	
સદ્ગાથ દષ્ટાન્ત	૭૮
અસદ્ધાત-ભવિક-સાનુબન્ધતા- રુદ્રદત્ત કથા	૭૮
દિગમ્બરીય-અન્ય-દર્શનીય-ધર્મગ્રન્થ પ્રમાણ	૮૧
ઇહ ભવ-ભવાન્તર દોષપ્રાપ્તિ	૮૨
ગાથા ૩૧, ૩૨, ૩૩, ૩૪,	૮૩-૮૫
ચોરિત-દેવાદિ-દ્રવ્યોપયોગ દોષ	૮૩
દોષપાત્ર મુનિ	૮૪
ગાથા ૩૫, ૩૬, ૩૭	૮૬-૮૮
————— વિશેષ-દોષ-દર્શન —————	
૧. આજ્ઞાભક્ત	૮૫
૨. અનવસ્થા	૮૫
૩. અનાચાર	૮૬
૪. મિથ્યાત્વ-વૃદ્ધિ-વિરાધના	૮૬
૫. સંયમવિરાધના	૮૬
૬. આત્મવિરાધના	૮૭
૭. પ્રવચનવિરાધના	૮૭
૮. જૈનશાસનહેલા	૮૮
૯. સત્સન્ન-સ્વરૂપ તત્ કર્તવ્યતા દુઃસન્ન-ત્યાગ	૮૮
ગાથા ૩૮, ૩૯, ૪૦, ૪૧, ૪૨, ૪૩	૮૯-૯૭
સત્સન્ન-સ્વરૂપ અર્થ-શુદ્ધિ મૂલ-વ્યવહાર શુદ્ધિ	૮૯
વ્યવહારશુદ્ધિ રહિતતા-દોષ	૯૦
ધર્મનિન્દા-ફલ દુષ્ટ-સંસર્ગત્યાગોપદેશ	૯૧
ચન્દ્રકુમાર કથા	૯૩

ગાથા ૨૮	૭૭-૭૮
ફરીથી સમક્રિત ગુણ પામવામાં વિલંબ થવા રૂપ દોષના વિચાર	૭૭
ગાથા ૨૯-૩૦	૭૮-૮૩
દોષ કરવાથી કેવાં કેવાં દુષ્ટ ફળો, વિપાકો પ્રાપ્ત થાય ?	૭૮
સંખ્યાતા ભવોની પરંપરા ચાલવા- વિષે સંકાશ શ્રાવકનું દેષાંત	૭૮
અસંખ્યાત ભવો સુધી પરંપરા ચાલવા વિષે રૂદ્રદત્તની કથા	૭૮
દિગંબર સંપ્રદાયના તથા અન્ય દર્શનના ધર્મગ્રંથોના પ્રમાણો	૮૧
દેવદ્રવ્યાદિના વિનાશકને આ ભવમાં તથા પ્રાપ્ત થતા દોષો	૮૨
ગાથા ૩૧, ૩૨, ૩૩, ૩૪,	૮૩-૮૫
ચોરેલા. દેવાદિ દ્રવ્યનો ઉપયોગ કરવામાં દોષો	૮૩
મુનિ પણ દોષપાત્ર થાય	૮૪
ગાથા ૩૫, ૩૬, ૩૭	૮૬-૮૮
————— વિશેષ દોષો —————	
૧. પ્રભુ આજ્ઞાનો ભંગ	૮૫
૨. અનવસ્થા	૮૫
૩. અનાચાર	૮૬
૪. અનાચારથી મિથ્યાત્વમાં વધારો	૮૬
૫. સંયમ વિરાધના	૮૬
૬. આત્મ વિરાધના	૮૭
૭. પ્રવચન વિરાધના	૮૭
૮. જૈનશાસન નિન્દા	૮૮
૯. સત્સંગ કરવો, દુઃસંગ તજવો	૮૮
ગાથા ૩૮, ૩૯, ૪૦, ૪૧, ૪૨, ૪૩	૮૯-૯૭
સત્સંગનું સ્વરૂપ વ્યવહારશુદ્ધિ શુદ્ધ ધન, શુદ્ધ આહાર, શુદ્ધ શરીર, શુદ્ધ ધર્મ યોગ	૮૯
વ્યવહારશુદ્ધિ વિના ઉત્પન્ન થતા દોષો	૯૦
ધર્મની નિન્દા કરાવવાથી થતા દોષો અને દોષિતના સંસર્ગનો ત્યાગ કરવો	૯૧
ચંદ્રકુમારની કથા	૯૩

દેવાડડદિ દ્રવ્ય ભોગ સંસર્ગાદિ ત્યાગ	૯૫
ગાથા ૪૪	૯૮
ધર્મ-નિન્દા-કારણ ત્યાગોપદેશ	૯૮
————— ૬ પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વાર —————	
ગાથા ૪૫	૯૯
આલોચના દાન	૯૯
પ્રતિક્રમણ	૯૯
પ્રાયશ્ચિત્તવિધિ શુદ્ધિ-ફલ	૯૯
ગાથા ૪૬	૧૦૦
પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિ-દ્વાર સંગ્રહ	૧૦૦
ગાથા ૪૭, ૪૮	૧૦૧-૧૦૨
(૧) આલોચક યોગ્યતા દ્વાર	૧૦૧
ગાથા ૪૯	૧૦૩-૧૦૪
(૨) આલોચના દાન-ગુરુ દ્વાર	૧૦૩
ગાથા ૫૦	૧૦૫-૧૧૦
પ્રાયશ્ચિત્ત-દાન-ગુર્વાદિ વિસ્તૃત વિચાર	૧૦૫
ગાથા ૫૧, ૫૨	૧૧૧
(૩) આલોચના-ક્રમ	૧૧૧
ગાથા ૫૩	૧૧૨
(૪) સમ્યગ્-ડડલોચના દ્વાર	૧૧૨
ગાથા ૫૪, ૫૫	૧૧૪
(૫) દ્રવ્યાદિ-શુદ્ધિ દ્રવ્યાદિ	૧૧૪
ગાથા ૫૬	૧૧૫-૧૧૬
નિઃશલ્યાડડલોચના કર્તવ્યતા	૧૧૫
ગાથા ૫૭	૧૧૭
આલોચના-શુદ્ધિ-ફલ-ગુણ-પ્રાપ્તિ	૧૧૭
ગાથા ૫૮	૧૧૮
ગુરુ-દ્રવ્ય-પરિભોગ-પ્રાયશ્ચિત્ત	૧૧૮
ગાથા ૫૯	૧૧૯-૧૨૨
સાધારણ-દેવ-દ્રવ્યોપભોગ પ્રાયશ્ચિત્ત	૧૧૯
————— ૭ દૃષ્ટાન્ત દ્વાર —————	
ગાથા ૬૦, ૬૭	૧૨૩-૧૨૫

દેવાદિ દ્રવ્યનો ઉપભોગ કરનારના સંબંધ વગેરેનો પણ ત્યાગ કરવો	૯૫
ગાથા ૪૪	૯૮
ધર્મનિંદાના કારણોના, ત્યાગનો ઉપદેશ	૯૮
————— ૬ઠ્ઠું પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વાર —————	
ગાથા ૪૫	૯૯
આલોચના દેવી	૯૯
પ્રતિક્રમણ	૯૯
પ્રાયશ્ચિત્તની વિધિથી શુદ્ધિ કરવાનું ફળ	૧૦૦
ગાથા ૪૬	૧૦૦
પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિનાં દ્વારોનો સંગ્રહ	૧૦૦
ગાથા ૪૭-૪૮	૧૦૧-૧૦૨
(૧) આલોચકની યોગ્યતાનું દ્વાર	૧૦૧
ગાથા ૪૯	૧૦૩-૧૦૪
(૨) આલોચના કરાવનાર ગુરુ	૧૦૩
ગાથા ૫૦	૧૦૫-૧૧૦
પ્રાયશ્ચિત્ત આપનાર ગુરુનો વિસ્તારથી વિચાર	૧૦૫
ગાથા ૫૧-૫૨	૧૧૧
(૩) આલોચના કરવાના ક્રમનું દ્વાર	૧૧૧
ગાથા-૫૩	૧૧૨
(૪) સારી રીતે આલોચના કરવાનું દ્વાર	૧૧૨
ગાથા ૫૪-૫૫	૧૧૪
(૫) દ્રવ્યાદિ શુદ્ધિ દ્રવ્યાદિ	૧૧૪
ગાથા ૫૬	૧૧૫-૧૧૬
શલ્ય રહિતપણે આલોચના કરવી	૧૧૫
ગાથા ૫૭	૧૧૭
આલોચનાથી શુદ્ધિ, ફાયદા અને ગુણોની પ્રાપ્તિ	૧૧૭
ગાથા ૫૮	૧૧૮
ગુરુદ્રવ્યના ઉપયોગનું પ્રાયશ્ચિત્ત	૧૧૮
ગાથા ૫૯	૧૧૯-૧૨૨
દેવદ્રવ્ય, અને સાધારણ દ્રવ્યના ઉપયોગનું પ્રાયશ્ચિત્ત	૧૧૯
————— ૭. દેશાંત દ્વાર —————	
ગાથા ૬૦-૭૦	૧૨૩-૧૩૫

દૃષ્ટાન્ત-પ્રયોજન ઇહ-ભવિક દૃષ્ટાન્ત	
સિદ્ધપુરીય શ્રાવક-વર્ગ	૧૨૩
સંજ્ઞાશ-શ્રાવક ભવાન્તર દૃષ્ટાન્ત	૧૨૩
જ્ઞાન-સાધારણ-દ્રવ્ય-વિનાશ	
કર્મસાર-પુણ્યસાર-દૃષ્ટાન્ત	૧૨૯
દેવ-ગુરુ-દ્રવ્ય-વિનાશ કાલ-	
મહાકાલ-આદિ દૃષ્ટાન્ત	૧૩૩
સંજ્ઞાશ-દૃષ્ટાન્ત વિશેષ-વિચાર	૧૩૫

————— ઉપસંહાર —————

ગાથા ૬૮	૧૩૬
વિધિ-માર્ગ-આદર	૧૩૬
ગાથા ૬૯	૧૩૬
ગ્રન્થકાર-નમ્રતા	૧૩૬
ગાથા ૭૦, ૭૧	૧૩૬
અન્તિમ મજ્જલ ગ્રન્થકાર-ગચ્છ	
ગ્રન્થકાર ગુરુ-પરપરા-ગ્રન્થ રચના-સ્વરૂપ	૧૩૬
મજ્જલ-ભાવના	૧૩૬
વૃત્તિકાર પ્રશસ્તિ	૧૩૭

દેષ્ટાંતો આપવાનું પ્રયોજન,	
આ ભવનાં દેષ્ટાંતોમાં સિદ્ધપુર શ્રાવકવર્ગ	૧૨૩
ભવાન્તર દેષ્ટાંતમાં સંકાશ શ્રાવકનું દેષ્ટાંત	૧૨૩
જ્ઞાન અને સાધારણ દ્રવ્યનો વિનાશ-	
કરવામાં કર્મસાર પુણ્યસારનાં દેષ્ટાંતો	૧૨૯
દેવ-ગુરુ-દ્રવ્ય-વિનાશમાં કાળ,	
મહાકાળ વગેરેનાં દેષ્ટાંતો	૧૩૩
સંકાશ દેષ્ટાંત વિષે વિશેષ વિચાર	૧૩૫

————— ઉપસંહાર —————

ગાથા ૬૮	૧૩૬
વિધિમાર્ગમાં આદર કરો	૧૩૬
ગાથા ૬૯	૧૩૬
ગ્રન્થકારની નમ્રતા	૧૩૬
ગાથા ૭૦-૭૧	૧૩૬
અંતિમ મંગળ	
ગ્રંથકારનો ગચ્છ, ગ્રંથકારની ગુરુ પરંપરા,	૧૩૬
ગ્રંથ રચનાનું સ્વરૂપ	૧૩૬
મંગલમય ઈચ્છા વૃત્તિકારની પ્રશસ્તિ	૧૩૭

પરિશિષ્ટા:

પરિશિષ્ટ-૧	૧૩૮
પરિશિષ્ટ-૨	૧૩૯
પરિશિષ્ટ-૩	૧૪૦
પરિશિષ્ટ-૪	૧૪૧
પરિશિષ્ટ-૫	૧૪૧-૧૪૨
પરિશિષ્ટ-૬	૧૪૩
પરિશિષ્ટ-૭	૧૪૩
પરિશિષ્ટ-૮	૧૪૪-૧૫૭

॥ ॐ श्री-जिनाय नमः ॥

वाचक-श्री-लावण्य-विजय-विरचिता-

स्वोप-ज्ञ-वृत्ति-युता

अन्य-कर्तृका-ऽवचूरिका-सहिता च

श्री-द्रव्य-सप्ततिका

(द्व-सित्तरी)

—तथा—

वाचक श्री लावण्य विजयञ्च विरचित

स्वोपज्ञ - वृत्ति - युक्त अने

अन्ये रयेली अवचूरि सङ्गित

श्री द्रव्य-सप्ततिका

(द्व-सित्तरी)नो

गुर्जर भाषामां अनुवाद

॥ ॐ श्री - परमा-ऽऽत्मने नमः ॥

↓ इह ग्रन्था-ऽऽरम्भे ग्रन्थ-कृत्

उपक्रमः ।

शिष्ट-^१समय-परिपालनाय विघ्नोपशान्तये

श्रोतृ-प्रवृत्तये च मङ्गला-ऽऽदिकं प्रतिजानीते :-

सिरि-वीर-जिनं वंदिय, धम्म-गुरुं तत्त-बोहगं धीरं ।
देवा-ऽऽइ-दव्व-तत्तं, सुआ-ऽणु-सारे णिरूवेमि ॥१॥

“सिरि वीर०” ति ।

श्री देव-गुरु
मङ्गलं विषय-
निर्देशश्च ।

↓ “श्री वर्धमान-जिनं

स्व-धर्मा-ऽऽचार्यं च

वन्दित्वा-सम्यग्-मनो-वाक्-कार्यैर्नत्वा-

“प्रणिधाय” इत्य-ऽर्थः,

देवा-ऽऽदि-द्रव्य-तत्त्वम्=देवा-ऽऽदि-द्रव्यस्य ^२स्व-रूपम्

निरूपयामि=विविच्य वक्ष्ये”

इति-क्रिया-कारक-संटङ्कः ।

श्रुत-परम्परा-
ऽऽगत-शास्त्र-
सम्बन्धः ।

↓ “केन ?”

श्रुता-ऽनुसारेण=श्राद्ध-दिन-कृत्या-ऽऽदि-ग्रन्था-ऽनुसारेण ।

अत्र-

देव-गुर्वोः
सर्वाऽतिशायि-महत्त्वं
सर्वोपकारित्वं च ।

↓ प्राकृतत्वात्-तृतीया-ऽर्थे सप्तमी ।

↓ “कीदृशं वीर-जिनं गुरुं च ?”

तत्त्व-बोधकम्=अनुग्रह-धी-प्रयुक्त-सदा-ऽऽगमोपदेशतः ?

1 - समय० आज्ञा ।

2 - स्व-रूपम्- [तृतीय-गाथोक्त-भेदादि-द्वार-प्रतिपादितं स्व-रूपम् ॥]

“શ્રી-પરમાત્મને નમઃ”

↑ શિષ્ટાચારની 'મર્યાદા'નું પાલન કરવા, વિઘ્નોની શાંતિ થવા અને (જિજ્ઞાસુ) શ્રોતાઓને આકર્ષવા આ ગ્રંથની શરૂઆતમાં ગ્રંથકારશ્રી “મંગળાચરણ કરવું જોઈએ.” વગેરે પ્રતિજ્ઞાઓનું પાલન કરે છે.-

સિરિ-વીર-જિણં વંદિય, ધમ્મ-ગુરું તત્ત-બોહગં ધીરં ।

દેવા-ડડડ-દબ્બ-તત્તં, સુઆ-ડગુસારે ણિરૂવેમિ ॥૧॥

“(જીવનમાં હેયોપાટેય) તત્ત્વનો બોધ કરાવનારા અને (મહા) ધૈર્યશીલ શ્રી મહાવીર સ્વામી જિનેશ્વર દેવ અને (એ ગુણે) તેવા શ્રી ધર્મગુરુ મહારાજને વંદના કરીને, માત્ર મારી મતિ કલ્પનાથી નહીં, પરંતુ પૂર્વપુરુષોના રચેલા શ્રુતોને-શાસ્ત્રોને-આધારે દેવાદિકનાં દ્રવ્યોનું તત્ત્વ વિગતવાર સમજાવું છું. ૧”

“સિરિ-વીરં” ત્તિ-

↑ “શ્રી વર્ધમાન જિનેશ્વર દેવને

અને

“શ્રી ધર્માચાર્ય ગુરુ મહારાજને

વંદન કરીને=શુદ્ધ મન-વચન અને કાયાએ નમસ્કાર કરીને, એટલે કે- “પ્રણિધાન કરીને.”

દેવ વગેરેના દ્રવ્યનું તત્ત્વ=દેવ વગેરેના દ્રવ્યના ^૨સ્વરૂપનું

નિરૂપણ કરું છું=વિવેચનપૂર્વક સમજાવું છું.” એ પ્રમાણે ક્રિયાપદ અને કારકપદોનો સંબંધ છે.

↑ “શી રીતે સમજાવશો ?”

શ્રુતને અનુસારે=શ્રી શ્રાદ્ધદિનકૃત્ય વગેરે ગ્રંથોને આધારે,

અહીં-પ્રાકૃતભાષાને લીધે ત્રીજી વિભક્તિના અર્થમાં સાતમી વિભક્તિ વાપરવામાં આવી છે.

↑ “કેવા શ્રી વીર જિનેશ્વરને ? અને ગુરુને ?”

તત્ત્વનો બોધ કરાવનારાને=(સર્વ કલ્યાણકર) વાત્સલ્ય ભાવથી પ્રેરાઈને ઉત્તમ આગમોના ઉપદેશપૂર્વક

1 મર્યાદા-(સમય) =આજ્ઞા

2 ત્રીજી ગાથામાં જણાવેલા ભેદ આદિ દ્વારોથી સમજાવેલું સ્વરૂપ]

३ तथा-भव्यानां यथा-ऽऽवस्थित-बोध-जनकम् ।

अनेन ४ उभयत्र- परम्परया साक्षाच्च- परोपकारित्वं दर्शितम् ।

↓ “पुनः कीदृशम् ?”

धीरम्=मरणा-ऽन्त-कष्टोपनिपातेऽप्यनुत्सूत्र-

प्ररूपक-स्व-भावम् ।

अनेन उभयत्र ५ सु-गुरुत्वं सूचितम् ।

यदुक्तम्-

श्री-विशेषा-ऽऽवश्यके :-

“उस्सुत्त-भासगाणं बोहि-णासो अणं-ऽत-संसारो ॥

पाण-ऽच्चये वि धीरा उस्सुत्तं तो न भासंति ॥१॥”

[

]

तत्त्वतः- स्वोपकारकत्वमऽपि +भाषितम् ।

↓ अत्र- “श्री-वीर-जिनम्, तत्त्व-बोधकं च”

इति-पद-द्वयेन सद्-भूता-ऽर्थ-प्रतिपादन-परेण

चत्वारो भगवद-ऽतिशयाः प्रकाशिताः ।

तत्र-

चतुर-ऽतिशय-
स्पष्टता ।

१. “श्री” -शब्देन-ज्ञाना-ऽतिशयः ।

२. “वीर” -इत्य-ऽनेन-पूजा-ऽतिशयः ।

३. “जिनम्” -इत्य-ऽनेन-अपाया-ऽपगमा-ऽतिशयः ।

४. “तत्त्वबोधकम्”-इत्य-ऽनेन-वचना-ऽतिशयः ।

३ - तथा-भव्यानां-मार्गानुसारिणाम् ।

४ - उभयत्र- [श्री-वीर-जिन-धर्म-गुर्वोः]

५ - सु-गुरुत्वम्- “साक्षाद्* परमेष्ठि-गुरुत्वम्” इत्य-ऽर्थः ।

+ भाषितम् । * परमेष्ठि-गुरुत्वं साक्षाद्-गुरुत्वं च (छा०) ।

^૩ તથા-ભવ્યજીવોને યથા-સ્થિત (પદાર્થોનો) -સાચો બોધ કરાવનારાને.

આ વિશેષણે કરીને-

“એ ^૪બન્નેય સીધી રીતે કે આડકતરી રીતે પરોપકાર કરનારા છે.” એમ બતાવ્યું છે. ઉપરાંત,

↓ “તેઓ કેવા છે ?”

ધૈર્યશીલ છે=મરણાંત કષ્ટ આવી પડે, તો પણ ઉત્સૂત્રની પ્રરૂપણા કરવાનો સ્વભાવ ધરાવતા નથી.

આ વિશેષણે કરીને- “એ બન્નેય^૫ ઉત્તમ-ગુરુઓ છે.” એમ પણ સૂચિત કરેલું છે.

શ્રી વિશેષાવશ્યક ભાષ્યમાં કહ્યું છે, કે-

“ઉત્સૂત્ર બોલનારાઓનો સમ્યગ્દર્શન ગુણ ચાલ્યો જાય છે, અને તે અનંત સંસારી રહે છે. માટે, ધીર પુરુષો પ્રાણનો ત્યાગ કરવો પડે, તો પણ ઉત્સૂત્ર બોલતા નથી.” ૧

તત્ત્વથી (નિશ્ચયનયથી)- “તેઓ પોતે પોતાના આત્મા ઉપર પણ ઉપકાર કરનારા છે.” એમ પણ સૂચિત કરવામાં આવ્યું છે.

↓ અહીં, “શ્રી વીર જિન,” અને “તત્ત્વબોધ” એ બેય પદદ્વારા-યથાર્થ વસ્તુસ્થિતિ સમજાવનાર તરીકે માનીને, ભગવાનના ચાર અતિશયો પણ સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવામાં આવેલા છે,-

તેમાં-

૧ “શ્રી” શબ્દથી જ્ઞાન-અતિશય,

૨ “વીર” શબ્દથી પૂજા-અતિશય.

૩ “જિન” શબ્દથી અપાયાપગમ (કષ્ટો દૂર કરનાર) અતિશય.

૪ “તત્ત્વ-બોધક” શબ્દથી વચન-અતિશય, (ઘટે છે.)

૩ માર્ગનુસારિ તથા-ભવ્યતા ધરાવતા જીવોના

૪ [શ્રી મહાવીર પ્રભુ અને ધર્મગુરુ-એ બન્નેય સ્થાને]

૫ ઉત્તમ ગુરુપણું એટલે સાક્ષાત્ પરમેષ્ઠિ ગુરુપણું.

पारमा-ऽर्थिकफल-
गर्भमङ्गलरहस्यं
प्रयोजनं च ।

⇕⁶ तद् “एवम् चतुर-ऽतिशय-प्रतिपादन-द्वारेण

उभयोरेकत्व-दर्शनेन च⁷ गुरु-देवयोः

पारमा-ऽर्थिकी फलोपहित-प्रणिधान-

योग्यताऽभिहिता” इति भावः ।

ग्रन्थ-प्रयोजना
धिकारिणोः
सूचनम् ।

⇕ तथा-

प्रयोजना-⁸ऽऽदि-निरूपणं च

“लोकाद्” भाव्यम् ।

इति ॥१॥

6 - [तद्-इतिपदस्य “तस्मात्=उपरोक्त-व्याख्यानेन, निम्नोक्तः भावः ज्ञायते”-
इत्य-ऽर्थ-ध्वनेः,

“इति-भावः” इत्य-ऽनेन सह सम्बन्धो विज्ञेयः । को भावः ?

एवम्-गाथा-पूर्वा-ऽर्द्धेन “गुरु-देवयोः पारमार्थिकी फल-जनक-प्रणि-धानस्य
योग्यताऽभिहिता भवति” इति-भावः ।]

7 - [गुरु-देवयोः- “नय-साऽपेक्षतयाऽऽसन्नोपकारित्वेन गुरु-पदस्य पूर्व-पद-निपातः” इति
सम्भाव्यते] ।

8 - [आदि-पदेन “अधिकारी” ग्राह्यः ।]

↑ ૬તેથી, ભાવાર્થ એ છે, કે-

“ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે-ચાર અતિશયો ઘટાવી બતાવવા દ્વારા, અને બન્નેયનું (અપેક્ષાએ) એક પણું ઘટાવી બતાવવા દ્વારા, “(એવા એ) શ્રી ૭ગુરુ મહારાજ અને શ્રી દેવ (જ)

(મોક્ષરૂપ સાચું) ફળ-(સાચો) ફાયદો-મેળવવા માટે મન-વચન-કાયાની એકાગ્રતા રૂપ પ્રણિધાનથી ખરેખરી આરાધના કરવા યોગ્ય છે. (એટલે કે- પારમાર્થિકી-ખરા મહત્ત્વની-આરાધના કરવાને યોગ્ય આ જગતમાં તે બે છે, (તે સિવાય કોઈ નથી).”

↑ એ ઉપરાંત, ગ્રંથ રચવાનું પ્રયોજન (સંબંધ, અધિકારી) વગેરેની^૬ સમજ “લોકથી”- બીજા ગ્રંથો વગેરેથી ઘટાવી લેવી. ૧.

-
- 6 [તદ્નો સંબંધ(આગળ આ વાક્યમાં જ આવતાં)-इति भावः-ની સાથે જાણવો. ભાવાર્થ શો થાય છે ? આ પ્રમાણે-દેવ અને ગુરુમાં સરખાપણું પણ હોવાથી, “ફળ ઉત્પન્ન કરી શકનાર બન્નેયમાં પ્રણિધાનની વાસ્તવિક યોગ્યતા છે.” એમ સમજવું.]
- 7 [ગુરુ મહારાજ અને શ્રી દેવ જ -આ પદમાં નય-સાપેક્ષપણે નજીકના ઉપકારી તરીકે ગુરુપદ પહેલું મૂકવું હોય એમ જણાય છે.]
- 8 વિગેરે-પદથી “અધિકારી” જાણવા.

↑ अथ- देवाऽऽदि-द्रव्य-वाच्यमाऽऽह :-

देवादिद्रव्य-
व्याख्या ।

१ओहारण-बुद्धीए देवाऽऽईणं पकप्पिअं च जया ।

जं धण-धन्न-प्पमुहं, तं तद्-दव्वं इह णेयं ॥२॥

“ओहारण०” ति

↑ अवधारण-बुद्धया=भक्त्याऽऽदि-विशिष्ट-नियम-बुद्धया

देवाऽऽदिभ्यो=

यत्=

धन-धान्याऽऽदिकम्=वस्तु

यदा=यत्-काला-^२ऽवच्छेदेन

प्रकल्पितम्=

^३“उचितत्वेन-देवाऽऽद्य-^४सर्थ^५एवेदम्-^५अर्हदाऽऽदि-पर-

साक्षिकम् व्यापार्यम्, न तु-मदाऽऽद्य-^४सर्थे” इति- प्रकृष्ट-धी-

विषयी-कृतम्

- 1 - ओहारण०- [“भक्त्याऽऽदि-विशिष्ट-नियम-बुद्धया देवाऽऽदिभ्यो यद् धन-धान्याऽऽदिकं वस्तु - यदा उचितत्वेन निश्चीकृतम् स्यात्, तदा तद् तद्-धनाऽऽदिकं देवाऽऽदीनां द्रव्यम्-अत्र-प्रकरणे “बुधैः” ज्ञेयम् ।” इति-गाथा-समुच्चया-सर्थः] ।
- 2 - अवच्छेदेन = [विभागेन] ।
- 3 - उचितत्वेन= [तत्-तत्-क्षेत्र-योग्य-पदाऽर्थत्वेन, न तु अयोग्यपदार्थत्वेन] ।
- 4 - [“इदं व्यापार्यम्”] इति सम्बन्धः] ।
- 5 - अर्हदाऽऽदि०[आदि-पदात् सिद्ध-साधु-सङ्घ-देवा-त्माऽन्तं साक्षित्वं बोध्यम्] ।

↑ “દેવ વગેરેનું દ્રવ્ય” એ શબ્દ કોને કોને લાગુ પડી શકે છે. ?” તે હવે કહેવામાં આવે છે,-

‘ઓહારણ-બુદ્ધોઽ દેવા-ડડઈણં પકપ્પિયં ચ જયા ।

જં ધણ-ધન્ન-પ્પમુહં, તં તદ્-દવ્વં ઇહં ણેયં ॥૨॥

“ધન, ધાન્ય વગેરે જે (કોઈપણ) વસ્તુ, દેવ વગેરે (માંના જેને જેને) માટે અવધારણ બુદ્ધિપૂર્વક-ચોક્કસ રીતે-ઉદ્દેશીને જ્યારે પ્રકલ્પિત-સંકલ્પિત-નિશ્રામાં કરવામાં આવેલ-હોય, ત્યારે, તે વસ્તુ, તેનું તેનું દ્રવ્ય ગણાય છે. એવી (વ્યાખ્યા) આ વિષયમાં (વિવેકીઓએ) સમજવી. ૨

“ઓહારણ” ત્તિ-

↑ અવધારણ બુદ્ધિએ કરીને=ભક્તિ (દાન-સમર્પણ-વાત્સલ્યભાવ) વગેરે ખાસ પ્રકારના નિયમનની બુદ્ધિપૂર્વક-ચોક્કસ રીતે ઉદ્દેશીને- દેવાદિકને માટે-

જે,

ધનધાન્ય વગેરે વસ્તુ,

જ્યારે=જે વખતથી જ^૨

પ્રકલ્પિત કરવામાં આવે=એટલે કે-

“એ (વસ્તુ) અરિહંત^૫ દેવ વગેરે બીજાઓની સાક્ષીએ, દેવ વગેરેને માટે જે જે રીતે ઉચિતપણું^૩ હોય, તે તે રીતે વાપરવી, પરંતુ, “મારા પોતાને વગેરેને માટે ન વાપરવી.”^૪

એ પ્રકારની ખાસ ચોક્કસ બુદ્ધિ, જે વસ્તુ માટે જ્યારે કરવામાં આવેલી

1 [“ઓહારણ=ભક્તિ વગેરે વિશિષ્ટ પ્રકારના નિયમની (નિયત) બુદ્ધિથી ધન-ધાન્યાદિક જે વસ્તુ, જ્યારે ઉચિત રીતે, દેવ વગેરેની નિશ્રાએ કરાય-એટલે કે-તે તે ઉદ્દેશથી (નિયમપૂર્વક) સમર્પિત કરાય, ત્યારે, તે તે ધનાદિ (દ્રવ્ય) દેવાદિકના દ્રવ્ય તરીકે આ પ્રકરણમાં વિવેકીઓએ સમજવા.”

આ પ્રમાણે (ગાથાનો) સર્ગ અર્થ સમજવો.]

2 [વિભાગપૂર્વક]

3 ઠચિત્ત્વેન= [તે તે ક્ષેત્રને યોગ્ય પદાર્થ તરીકે હોય, તે. પરંતુ અયોગ્ય અનુચિત પદાર્થ રૂપે-કે અનુચિત રીતે-ન હોવું જોઈએ.]

4 (ઇદં આપાર્યમ્ એમ સંબંધ જોડવો.)

5 [વગેરે-પદથી-સિદ્ધ, સાધુ, સંઘ, દેવ અને આત્મા, એ દરેકનું સાક્ષીપણું સમજવું]

7“निश्ची-कृतम्”⁶ इति यावत्,

6 कृतं अत्र *जीर्णश्रेष्ठिदृष्टान्तः । *जीर्णश्रेष्ठिवत् । (आ० छा०)

7 - निश्चीकृतम्=[यावत् स्वसम्बन्ध-निरासेन पर-सम्बन्धा-SSपादनं निश्चा ।

“¹चेइयमाSSहा-कम्मे (म्म-इ’’)त्ति जंपंतं इत्थमग्गणा एसा होइ-
ण आहा-कम्मं चेइय-करणं सुए भणियं ” ॥१॥ [१७७३]

किं कारणं ण होइ ?” “आहा-कम्मस्स लक्खणा-5-भावा” ।

किं तस्स लक्खणं खलु ?” “भण्णइ, इणमो निसामेहि” ॥२॥

जीवमुदिस्स कयं कम्मं, सो विय जइवि ²साहम्मी ।

सो वा इ तत्तिअ-भंगे अ-लिंगि सेसेसु भंगेसु ॥३॥ [१७७८]

साहम्मिओ ण सत्था तस्स कयं, तेण कप्पइ जईणं ।

जं पुण पडिमाण कयं, तस्स कहा का ? अ-जीवत्ता ॥४॥ [१७८२]

संवट्ट-मेह-पुप्फा सत्थ-निमित्तं कया जइ जईणं ।

ण हु लब्भा पडिसिद्धं, किं पुण पडिम-5ट्टमाSSरद्धं ? ॥५॥ [१७७९]

त्तिथ-यर-णाम-गोत्तस्स खय-5ट्टा अवि अ दाणि साभव्वा ।

धम्मं कहेइ सत्था पूअं वा सेवइ तं तु ॥६॥ [१७८०]

कहमुवजीवं अरहा, तं पूअं तोसं तु णो होइ ? ।

भण्णइ, अ-भावओ सो ³कम्म-5ट्टा कारणस्साउ ॥७॥

खीण-कसाओ अरहा कय-किच्चो वि जीयअणुइत्ति ।

पडिसेवंतो⁴ वि अओ अदोसवं होइ तं पूयं ॥८॥ [१७८९]

1 चैत्यमऽत्र मङ्गला-SSदि-भेदाद्यतुर्धा ।

2 (१) प्रवचन-साधर्मिकम्, वेष-साधर्मिकम्^१ ।

(२) प्रवचन-साध०, वेष-साधर्मि० न^२ ।

(३) वेष-साधर्मिकम्, प्रवचन साधर्मिकं न^३ ।

(४) प्रवचन सा० न, वेष-साधर्मिकं न^४ ।

क्रमेण- १ सु-विहित-मुनि

२ श्राद्ध-साध्वाऽऽदि

३ सा० निह्वाऽऽदि

४ सा० पाखण्डी ।

3 कर्मपारतन्त्र्यमऽनुभवन्

4 सार्वत्रिक-पूजा०

હોય, એટલે કે, તે વસ્તુ જેની નિશ્ચારૂપ⁷ કરવામાં⁶ આવેલી હોય,

6 કરવામાં આવેલ અહીં શ્રી જીર્ણ શેઠનું દેષાંત છે.

7 નિશ્ચાએ કરેલું [પોતાનો સંબંધ છોડાવીને બીજા સાથે સંબંધ જોડવો, તેને નિશ્ચાએ કરેલું કહેવાય છે]

(અવચૂરિમાં-પ્રાસંગિક-વિચારણા)

“¹ચૈત્ય એ (તીર્થંકર પ્રભુ માટે બનાવેલું હોવાથી) આધાકર્મિક છે.” એમ કોઈ કહે, તો તેને આમ સમજાવવું, કે - “ચૈત્યને શાસ્ત્રોમાં આધાકર્મિક હોવાનું જણાવ્યું નથી.”^૧ “શા માટે આધાકર્મિક નથી ? તો કહેવું, કે - “આધાકર્મિકનું લક્ષણ ઘટતું નથી, માટે.” “આધાકર્મિકનું લક્ષણ શું છે ?” “તે નીચે પ્રમાણે કહીએ છીએ, સાંભળો, - ૨ “જીવને ઉદેશીને કરેલું હોય, અને તેમાં પણ તે સાધર્મિક હોય-², તો આધાકર્મિક થાય. સાધર્મિક પણ *ત્રીજા ભાંગાના હોવો જોઈએ. બાકીના ભાંગાના હોવા ન જોઈએ. બાકીનાં ભાંગામાં જૈન શ્રમણ લિંગ વગરના આવે છે. ૩ શાસ્ત્રમાં શ્રી તીર્થંકર પ્રભુને સાધર્મિક તરીકે જણાવેલ નથી : (તેથી તેને માટે કરાયેલા ચૈત્યમાં જવું સુવિહિત મુનિને કલ્પે છે.

એ ઉપરાંત ચૈત્યનું નિર્માણ શ્રી જિનેશ્વરદેવની પ્રતિમાને માટે હોય છે. એટલે તે પછી વાત જ શી રહે, ? કેમ કે તે તો અજીવ પદાર્થરૂપ હોય છે. ૪

સંવર્તમેઘ; પુષ્પો; વગેરે શાસ્ત્રા નિમિત્તે (તીર્થંકર પ્રભુને ઉદેશીને) કરેલ હોય, તે મુનિઓને કલ્પે છે, તેનો નિષેધ (શાસ્ત્રોમાં) મળતો નથી. તો પછી, પ્રતિમાજી માટે બનાવેલું ચૈત્ય કેમ ન બને ? ૫ તીર્થંકર નામ ગોત્ર કર્મના ક્ષય માટે - શ્રી તીર્થંકર દેવો ધર્મ કહે છે : અને (દેવાદિકકૃત) પૂજા પણ સ્વીકારે છે. ૬

“તીર્થંકર દેવ શા આધારે દેવોની પૂજા સ્વીકારે છે ? તેમને સંતોષ પામવા જેવું તો હોતું નથી.” “કહીએ છીએ-”^૩ કર્મોનો ક્ષય કરવા માટે તેઓ તે સ્વીકારે છે. ૭

જો કે શ્રી તીર્થંકર ભગવંતના કષાયો નાશ પામ્યા હોય છે, તથા તેઓ કૃતકૃત્ય હોય છે, છતાં પણ, (પોતાના) જીત-વ્યવહારના આચારને અનુસરીને દરેક⁴ પ્રવૃત્તિ કરે છે. ૮

1. ચૈત્ય-મંગળ ચૈત્ય વગેરે ચાર પ્રકારે હોય છે :

2. (ભાંગા આ પ્રમાણે છે.) ૧. પ્રવચન સાધર્મિક - વેષ સાધર્મિક^૧ ૨. પ્રવચન સાધર્મિક - વેષ સાધર્મિક નહીં.^૨ ૩. વેષ સાધર્મિક - પ્રવચન સાધર્મિક નહીં.^૩ ૪. પ્રવચન સાધર્મિક નહીં - વેષ સાધર્મિક નહીં.^૪

(પ્રવચનનો અર્થ અહીં જૈન શાસન તરફની પાકી વફાદારી-શ્રદ્ધા-ધરાવવી, અને વેષ એટલે સુસાધુનો (જૈન) વેષ, એવો અર્થ સમજવો.)

* (ઉપર ત્રીજો ભાંગો આધાકર્મિક તરીકે જણાવ્યો છે, તે અહીં પહેલાં ભાંગા તરીકે બતાવેલ છે.)

૧. બે સુવિહિત સાધુ-સાધર્મિક છે. (પરસ્પર સાધર્મિક)

૨. સુશ્રાવક અને સુવિહિત મુનિ (વેષથી સાધર્મિક નથી, પ્રવચનથી સાધર્મિક છે.)

૩. નિહ્વ અને સુવિહિત મુનિ (વેષથી સાધર્મિક છે, પ્રવચનથી સાધર્મિક નથી.)

૪. સુવિહિત મુનિ અને બીજો ધર્મ પાળનાર (બનેચ રીતે સાધર્મિક નથી. પ્રવચન-શાસન-ધર્મમર્યાદા-જુદા જુદા છે. વેષ પણ જુદા જુદા છે.)

3. (અમુક) કર્મોની પરતંત્રતાને લીધે પૂજાદિક પ્રહણ કરે છે.

4. સાર્વત્રિક પૂજા સ્વીકારે છે.

तदा=

तद्=

इह=अत्र प्रकरणे

तद्-द्रव्यम्-तेषां देवा-ऽऽदीनां द्रव्यम् देवा-ऽऽदि-द्रव्यम्
ज्ञेयम् “बुधैः” इति शेषः ।

देवा-ऽऽदि-
द्रव्यत्वं कदा न
स्यात् ?

⇕ एवं सति

“सङ्कल्पित-मात्रम्

अर्हदा-ऽऽदि-दृष्टि-मात्र-पतितं च

देवा-ऽऽदि-द्रव्यं न भवति” इति तत्त्वम् ।

⇕ तेन-

नैवेद्य-पूजा-ऽर्थं ⁸सङ्कल्पितमऽपि

⁹स्व-निश्चितमऽशना ऽऽदिकं

स-परिकर-मृगा-ऽभिध-द्विज-श्राद्धेन

साधुभ्यो विधिवद् दत्तं महा-फलायाऽभूत्, अन्यथा

तो साहम्पा-ऽ-भावा, ⁵चेइयमाऽऽहा-कम्मं भवे कप्पं ।

जं पुण ⁶जइ-णिस्साए कीरइ, तं वज्जणिज्जं तु” ॥१॥ इति बृहद्-भाष्ये, पत्र-८७

[निश्रीकृतत्वम्-दौकनेन विशिष्ट-निर्णया-ऽऽत्मक-सङ्कल्पनेन, मनसा वाचा कायेन वा त्रयेण वा प्रदानस्य स्वीकारेण, बह्वाऽऽदी लिखनेन, लिखापनेन च उत्सर्पणाऽऽदिद्वारा प्राप्त-श्रीसङ्घा-ऽऽदेशेन, शास्त्रा-ऽऽज्ञा-सिद्धा-ऽऽदि-प्रकारेण, सम्बोध-प्रकरणा-ऽऽदि-ग्रन्थ-निर्दिष्टैः आचरित-कल्पित-निर्माल्या-ऽऽदि-प्रकारैश्च सम्भाव्यते, विशेषा-ऽऽर्थिभिर्विशिष्ट- श्रुतवन्निश्रयोहनीय-मेतत् तत्त्वम् ॥]

8 - सङ्कल्पितमऽपि=विशेष-मनोरथ-रूपेण, [न तु विशिष्ट-निर्णय रूप-सङ्कल्पेन] ।

9 - स्व-निश्चितं=व्यवहारतः, मे०

5 यत्र सत्कारा-ऽऽदि-धिया चैत्यविधानं ।

6 * व्यावृत्त्य (वैयावृत्त्य) धिया भक्ता-ऽऽदिविधानम् ।

* शरीरा-ऽवष्टम्भ०

ત્યારે=તે વખતથી જ

તે=(વસ્તુ)

આ પ્રકરણમાં=આ વિષયમાં-

તેઓનું દ્રવ્ય=દેવાદિકનું દ્રવ્ય (એટલે કે) દેવદ્રવ્ય વગેરે.

સમજવું="વિવેકીઓએ" જાણવું.

‡ આ પ્રકારે વાચ્યાર્થ હોવાથી-

"(સ્વત્વના વિસર્જનપૂર્વક-પોતાની વસ્તુ તરીકે ગણવાનું બંધ કરવાપૂર્વક)-

(પ્રકલ્પિત-ખાસ સંકલ્પિત-ન હોય, પણ માત્ર સામાન્ય રીતે) સંકલ્પિત⁸ જેવું હોય, અને અરિહંત દેવ વગેરેની દૃષ્ટિએ કદાચ ચડી ગયેલું હોય, (એટલા ઉપરથી) તે દેવાદિકનું દ્રવ્ય ગણી શકાતું નથી." આ રહસ્ય છે.

‡ એમ હોવાથી-

નેવેદ્ય પૂજા કરવાની ધારણાથી પોતાની નિશ્રાએ⁹ બનાવેલો આહાર વગેરે, મૃગનામના બ્રાહ્મણ શ્રાવકે, પરિવારને સાથે રાખીને મુનિમહાત્માઓને વિધિપૂર્વક તે વહોરાવ્યો હતો, તે (તેઓને) મહાફળ આપનારો થયો હતો. નહીંતર તો,

માટે - સાધર્મિકપણાના અભાવથી⁵ ચૈત્ય આધારકર્મિક નથી. તેથી, ⁶મુનિની નિશ્રા માટે જે કરવામાં આવેલું હોય, તે વર્જન કરવા યોગ્ય છે, (બીજું નહીં) ૮* બૃહદ્-કલ્પ-ભાષ્ય પત્ર ૮૭. (*ગાથાઓના અર્થ ભાવાર્થરૂપ સમજાવવાના છે. તે વિષેના જ્ઞાતા પૂજ્ય મુનિ મહારાજાઓ વગેરે પાસેથી બરાબર શુદ્ધ અર્થ સમજી લેવો. જે કે ગ્રંથના મુખ્ય વિષય સાથે આને ખાસ બહુ સંબંધ નથી. સંપાદક)

[નિશ્રામાં કરેલાપણું આગળ ધરવાથી, ખાસ પ્રકારના નિર્ણય રૂપ સંકલ્પે કરીને મનથી, વચનથી, કાયાથી અથવા બે કે ત્રણેયથી, અર્પણ કરવાનો સ્વીકાર કરવાથી, ચોપડામાં લખવા અથવા લખાવવાથી, ચડાવા વગેરે દ્વારા શ્રી સંઘના આદેશથી મળેલ હોવાથી, શાસ્ત્રકારોની આજ્ઞા મુજબ પ્રાપ્ત થયેલ હોવાથી, સંબોધપ્રકરણાદિક ગ્રંથોમાં બતાવ્યા પ્રમાણે- આચરિત, કલ્પિત, નિર્માલ્ય વગેરે પ્રકારે કરીને સંભવે છે. છતાં વિશેષ જાણવાની ઈચ્છાવાળાઓએ ખાસ શાસ્ત્રજ્ઞ ગુરુમહારાજાઓની નિશ્રાથી આ વિષે વિશેષ સમજૂતી મેળવવી.]

8 સંકલ્પિત કરવામાં આવેલ હોય-વિશિષ્ટ મનોરથ રૂપે, ખાસ વિશિષ્ટ નિર્ણયરૂપે, સંકલ્પ રૂપે નહીં]

9 વ્યવહારથી સ્વનિશ્ચિત. મે૦

5. સત્કારાદિક કરવાની બુદ્ધિથી ચૈત્ય કરાવાય છે.

6. શરીર ટકાવવા માટે વૈયાવચ્ચની બુદ્ધિથી આહારાદિક હોય છે.

¹⁰उभयेषां स्फुटं दोषोपपत्तिः स्याद् ।

यदुक्तम्- वसु-देव-हिण्डी-द्वितीय-खण्डे सङ्घा-ऽऽचार-वृत्तौ च :-

“ कोसल-जण-वए संगय-सण्णवेशे जिण-भत्तो ¹¹गास-
च्छायण- मित्त-भोई मिगो-नाम-बंधणो परिवसइ । तस्स-
ता-रिसी “मइर” त्ति पिया । सुया “वारुणि” त्ति ।

“ कयाइ- मिगेणाऽणुत्रा

“ भद्दे ! करेहि देव-कए भत्तं ।

“ जओ- चउहाऽऽगमे पूआ भणिया ।

“ तथाहि- “तित्थ-यरो अरिहंतो । तस्स चेव भत्ती कायव्वा ।
सा य- पूआ-वंदणा-ऽऽईहिं भवइ ।

पूयं पि- पुप्फा- ¹²ऽऽमीस-थुइ-पडिवत्ति-भेयओ चउ-व्विहं
पि जहा-सत्तीए कुज्ज “त्ति”

अत्र यथा-सम्भवम् अ-विकला- ऽऽप्तोपदेश- परिपालना
प्रतिपत्तिः ।

“ तओ पुप्फ-पूआओ गेविज्ज-पूआ पवर” त्ति

“ मण्णंतीए तीए ¹³देव-कज्जे सज्जियं भोयणं ।

“ साहवो य उवागया पच्चक्ख-मुक्ख-मग्गो इव ।

“ तिण्हं पि जणाण समवाओ- “पडिलाभेमु” त्ति ।

“ वड्ढमाण-भावेहिं तेहिं साहवो पडिलाभिया ।

“ गिण्हंति मुणी वि किंचि तेसिं सुह-भाव-वुट्ठि-ऽत्थं ।”

10 [उभयोः = दातृ-ग्राहकयोः, उभय-दोषौ तु=अदत्ताऽ-ऽदान-देव-द्रव्योपभोगरूपौ-ज्ञेयौ ।]

11 - गास-च्छायण-मित्त-भोई = (अन्न-वस्त्र-मात्र-भोगी, संतोष-कारकः ।)

12 - ०ऽऽमीस-थुइ० = (नैवेद्य स्तुति ।)

आमीस- आकर्षणेऽपि पुंसि स्यादा (द्-आ) ऽऽमीषं पुं-नपुंसकम् ।

योग्य-वस्तुनि सम्भोगेऽप्युक्तोचे पललेऽपि च ॥३१॥

-मेदिनी-कोषे षा-ऽन्त-वर्गे पृष्ठ - १२०)

13 - देवकज्जे = मुख्यतया । गौणतया स्व-निश्चाऽप्यस्ति, पितृ-धव-कन्यावत् । अन्यथा
अदत्ताऽऽदान-दोषाऽऽपत्तिः स्यात् । मे० आ-

अत्र, मुख्यत्व-गौणत्वयोर्भेदः, गौणत्वे स्व-निश्चाऽपि । मु०

(આપનાર અને લેનાર) ¹⁰બન્નેયને દોષ (પાપ) લગાડનાર બની ગયો હોત.

શ્રી વસુદેવહિંદીના બીજા ખંડમાં અને શ્રી સંઘાચારવૃત્તિમાં કહ્યું છે, કે-

“અન્ન, વસ્ત્ર માત્રનો¹¹ ઉપયોગ કરનાર શ્રી જિનેશ્વર દેવના ભક્ત મૃગ નામે બ્રાહ્મણ શ્રાવક કોશળ દેશના સંગત નામના ગામમાં રહેતા હતા. તેવી જ તેને મદિરા નામે પત્ની હતી, અને “વારુણી” નામે પુત્રી હતી.

એક દિવસે મૃગ શ્રાવકે (પત્નીને) કહી દીધું, કે-

“આજે દેવ¹³ (ની નૈવેદ્ય પૂજા)ને માટે રસોઈ બનાવો.

કેમ કે- શ્રી આગમોમાં-પૂજા ચાર પ્રકારની કહી છે-

“તીર્થંકર એટલે શ્રી અરિહંત પ્રભુ. તેઓની ભક્તિ કરવી જ જોઈએ, અને તે ભક્તિ, પૂજા તથા વંદના વગેરેથી થઈ શકે છે. અને પૂજા પણ-પુષ્પપૂજા, આમીષ¹² (નૈવેદ્ય) પૂજા, સ્તુતિ પૂજા અને પ્રતિપત્તિ પૂજા. એમ ચાર પ્રકારે યથાશક્તિ કરવી જોઈએ.” એમ કહ્યું. “આમાં, પ્રતિપત્તિ પૂજા એટલે આમ (વડીલ-દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર) પુરુષના ઉપદેશનું-આજ્ઞાનું-યથાસંભવ પ્રમાણે પાલન કરવું.”

તે વારે (એ પ્રમાણે સાંભળ્યા) પછી-

“પુષ્પપૂજા કરતાં નૈવેદ્યપૂજા શ્રેષ્ઠ છે.” એમ સમજીને તેણે દેવ¹² (ની નૈવેદ્ય પૂજા) માટે ભોજન તૈયાર કર્યું. તેવામાં-

“સાક્ષાત્ મોક્ષના માર્ગરૂપ હોય તેવા સાધુ મહારાજાઓ પધાર્યા.

અને “હું પ્રતિલાભુ, હું પ્રતિલાભુ.” એવા ભાવથી ત્રણેય એકઠા થઈ ગયા, અને-

વધતા શુભ ભાવે કરીને તે ત્રણેયે મુનિ મહારાજાઓને વહોરાવ્યું. મુનિ મહાત્માઓ પણ “તેઓના શુભ ભાવની વૃદ્ધિ થાય.” માટે કાંઈક વહોરે છે-લે છે. ૧-૨”

10 [બન્નેયને-દેનાર અને લેનાર બન્નેયને. બે દોષો-અદત્તાદાન અને દેવદ્રવ્યનો ઉપભોગ, એ બે દોષો સમજવા..]

11 અન્ન, વસ્ત્ર માત્રનો જ ઉપયોગ કરવો. અલ્પ ખર્ચથી સંતોષપૂર્વક જીવનાર.

12 આમીષ-શુઈ=નૈવેદ્ય પૂજા-સ્તુતિ (ભાવ) પૂજા
આમીષ-શબ્દ ૧ આકર્ષણ અર્થમાં પુલ્લિંગ છે, પુલ્લિંગ અને નપુંસક લિંગે ભોગવવા લાયક વસ્તુ, સંભોગ, લાંચ, અને માંસ અર્થમાં પણ છે. મેદિની કોષમાં-ખાન્ત વર્ગમાં

13 દેવ માટે-મુખ્યપણે; ગૌણ પણે તો-પોતાની નિશ્રા પણ છે
જેમ-કન્યા પિતાની પણ ગણાય છે; અને તેના પતિની પણ ગણાય છે.
જો તેમ ન હોય, તો અદત્તાદાનનો દોષ લાગે છે. મે૦ આ૦
અહીં-મુખ્યપણાનો અને ગૌણપણાનો ભેદ છે. ગૌણપણે પોતાની નિશ્રા પણ છે.
મુદ્રિ૦

अत्र- विशेषा-ऽर्थो बृहत्-कल्प-भाष्यतो भाव्यः :-
तो पूआ-दाण-फलेणेवं तिण्हं पि तेसिं संजायं ।
राय-कुले भोग-फलं जम्मम (म्मं. “अ) हो पूअ-माहप्पं!” ॥१॥

तथा-

तव-णियमेण य मुक्खो, दाणेण य हुंति उत्तमा भोगा ।
देव-ऽच्चणेण रज्जं, अणसण-मरणेण इंदत्तं ॥२॥

“ ततः-

“ भवा-ऽन्तरे च

मृग-द्विजा-ऽऽदयो मुक्तिं प्रापुः ।

इति ।”

विधि-निषेध-
स्पष्टते ।

↓ अत एव

“पूजातः प्राग्

देव-पूजा-सत्क-स्व-चन्दन-भाजनात्

पात्रा-ऽन्तरे हस्त-तले वा गृहीत-चन्दनेन कृत-भूषणः
श्राद्धो देवानऽर्चयेत् ।

↓ तथा

स्व-गृह-दीपोऽपि- देव-दर्शना-ऽर्थमेव देवा-ऽग्रे आनीतो
देव-सत्को न स्यात् ।

↓ तथा

देवा-ऽग्रे- ढौकितं

^{14a} नैवेद्य-पात्रा-ऽऽदिकमऽपि देव-सत्कं न स्यात् ।

↓ तथा

“उचित-नव्या-ऽन्न-पक्वा-ऽन्न-फला-ऽऽदेः-

देवस्य पुरो ढौकनं साधो-निमन्त्रणं च विना,
स्वयमऽ-ग्रहणम् ।”

इति यावज्जीव-नियमे सति तद-ऽ-करणे नियम-भङ्गः

આ વિષેની વિશેષ સમજ બૃહત્કલ્પ-સૂત્રના ભાષ્યમાંથી સમજવી-

“તેથી, એ પ્રકારે (પ્રભુ) પૂજના તથા (મુનિ) દાનના, એમ બન્નેયના ફળરૂપે તે ત્રણેયના જન્મ ભોગરૂપ ફળોથી ભરેલા રાજકુળમાં થયા.

“અહો ! પૂજનું કેટલું બધું માહાત્મ્ય છે ? ૧”

તથા-

“તપ અને નિયમો-વ્રતો-એ કરીને મોક્ષ મળે છે, દાને કરીને ઉત્તમ ભોગો મળે છે, દેવપૂજાએ કરીને રાજ્ય મળે છે, અને અનશનપૂર્વકના મરણે કરીને ઈન્દ્રપણું મળે છે.” ૨

ત્યાર પછી-

“કેટલાક ભવો બાદ તે મુગ બ્રાહ્મણ વગેરે (ત્રણેય) મોક્ષ પામ્યા છે.”

‡ (ઉપર જણાવ્યા) તે (કારણો) થી-

જિનપૂજા કરતાં પહેલાં દેવની પૂજા કરવા માટે તૈયાર કરેલા પોતાના (કેસર) ચંદનની વાટકીમાંથી બીજી વાટકીમાં અથવા પોતાની હથેલીમાં ચંદન જુદું લઈને, તેનાથી (તિલક) ભૂષણ કરીને શ્રાવકે દેવપૂજા કરવી જોઈએ.

‡ વળી,

પોતાના ઘરનો દીવો દેવના દર્શન કરવા માટે લાવવામાં આવેલો હોય, તો તે દીવો દેવનો (દેવ દ્રવ્યરૂપ) બની જતો નથી.

‡ તથા,

દેવની આગળ ધરાવવાના નૈવેદ્ય (લાવવા માટે)ના (ઘરના) વાસણો¹⁴ વગેરે દેવના (દ્રવ્યરૂપ) બની જતા નથી.

‡ તથા,

કોઈએ જાવજીવ સુધીનો એવો નિયમ કર્યો હોય, કે “નવા અન્ન, પક્વાન્ન, નવાં ફળ વગેરે શ્રીદેવની આગળ ધરાવ્યા વિના અને મુનિ મહારાજશ્રીને વહોરાવ્યા વિના વાપરીશ નહીં.”

અને જો તેનું પાલન ન કરે, તો નિયમનો ભંગ થાય.

14 જેમાં નૈવેદ્ય વ. મૂકીને ધરવામાં આવે, તે વાસણો વગેરે (નૈવેદ્યનું પાત્ર)

[આ ઉપલક્ષણાત્મક સમજવું. તેથી, એમ બીજી પણ અનેક ચીજો સમજી લેવાની હોય છે. વસ્તુ ભક્તિથી ધરવામાં આવે, તેના સહકારમાં જે હોય, તે વસ્તુઓ દેવદ્રવ્યાદિક રૂપે ન બને. એ ભાવાર્થ છે. -સંપાદક]

नियमाऽभावे तु तदऽनिवेदने भक्ति-भङ्गाऽऽशातना
स्यात् ।

“न तु देव-दृष्टं देव-सत्कम्”

तेन न देव-द्रव्य-भक्षण-दोष-प्रसङ्गः ।”

इत्याऽऽदि-विधि-निषेध-वादोऽपि घटते ।

इति ॥२॥

અને જો એવો કોઈ નિયમ ન રાખ્યો હોય, છતાં દેવ ગુરુને ન ધરે, તો ભક્તિ ન સાચવવા રૂપ (તેઓની) આશાતના થાય.

↓ પરંતુ “દેવની સાથે એ રીતે સંબંધિત થવા માત્રથી, દેવનું (દેવ) દ્રવ્ય ન થાય. અને તેથી, દેવદ્રવ્યના ભક્ષણનો દોષ લાગે નહીં.”

↓ એ વગેરે રીતે-વિધિ (દેવ-દ્રવ્ય વગેરે ક્યારે કહેવાય ? તે)ની અને નિષેધ (દેવ-દ્રવ્ય વગેરે ક્યારે ન કહેવાય ? તે)ની વિચારણા (બરાબર) ઘટાવી લઈ, સમજવી.

(શાસ્ત્રોક્ત વિધિ અને નિષેધ બરાબર ઘટાવીને-માપીને યોગ્ય સમજપૂર્વક નિર્ણય લેવો. કે “કઈ વસ્તુ ક્યારે દેવ દ્રવ્યાદિકપણે કહેવાય ? અને ક્યારે ન કહેવાય ?”) ૨

द्वार-सप्त-
कोपक्रमः ।

↓ अथ

सप्त-द्वारैः

देवा-ऽऽदि-द्रव्य-प्ररूपणां दर्शयति :-

भेया-बुद्धी-णासो गुण-दोसा पायच्छित्त-दिदृऽन्ता ।

एएहिं दुवारेहिं, एअस्स परूवणा णेया ॥३॥

“भेय०” त्ति-

↓ तत्र-

सप्त-द्वार-स्वरूपम् ।

१. शैक्ष-^१शिक्षा-प्रयोजका द्रव्य-प्रकाराः=भेदाः ।

२. सम्यक्-चिन्ता-पूर्वा

स्व-धना-ऽऽदि-प्रक्षेप-विधिना

^२तदु-पचितिः=वृद्धिः ।

३. ^३लोभा-ऽऽद्युदयोदीरित^४-भक्षणो-पेक्षणा-ऽऽदिना

तद्-धानिः=विनाशः ।

४. तयोः

^५करण-वारणा-ऽऽदिना

पुण्या-ऽनुबन्धि-पुण्या-ऽऽदेर्लाभः=गुणः ।

५. तद्-विनाशोद्वेलित^६-पापा-ऽनुभावः=दोषः ।

६. ^७तद्-विशोधकोऽनुष्ठान-विशेषः=प्रायश्चित्तम् ।

-
- 1 - उपदेश-कृत-कर्मा-ऽभ्यासः-शिक्षा ।
 - 2 - तदुपचितिः=स-भेद-मूल-द्रव्यस्य ।
 - 3 - लोभा-ऽऽद्युदयो = ज्ञाना-ऽऽवरणा-ऽन्तराय-प्रमाद० ।
 - 4 - उदीरित०= प्रवृत्त० ।
 - 5 - करण-वारणा-ऽऽदिना= [वृद्धेः करणम्, विनाशस्य वारणम्] ।
 - 6 - उद्वेलित० वर्द्धित, छा०, पुष्ट, मे०
 - 7 - तद्-विशोधकः= [दोष-विशोधकः ।]

↑ દેવાદિક દ્રવ્યનો વિચાર જ સાત મુદ્દાઓ દ્વારા કરવાનો છે, તે (સાત દ્વારો) હવે બતાવવામાં આવે છે-

भेया-बुद्धी-णासो गुण-दोसा पायच्छित्त-दिद्वन्ता ।

एएहिं दुवारेहिं एअस्स परूवणा णेया ॥३॥

“ભેદો,¹ વૃદ્ધિ,² નાશ,³ ગુણો,⁴ દોષો,⁵ પ્રાયશ્ચિત્તો,⁶ અને દેષ્ટાંતો,⁷ એ સાત દ્વારોએ કરીને, એ (દેવાદિક દ્રવ્યો)ની પ્રરૂપણા-સમજૂતી-બરાબર મેળવવી.૩”

“ભેય૦” તિ

↑ તે (સાત દ્વારો)માં-

૧. શિષ્યને શિક્ષા¹-બોધ-થવામાં સહાયક થાય તે રીતે દ્રવ્યોના (મુખ્ય અને પેટા) પ્રકારો જેમાં બતાવાય, તે-ભેદ દ્વાર.

૨. સારી રીતની સાર-સંભાળ રાખવાપૂર્વક પોતાની તરફથી (અને બીજા તરફથી આવતું) ધન વગેરે ઉમેરવા દ્વારા વિધિપૂર્વક તેમાં વધારો કરવો,² તે વૃદ્ધિદ્વાર.

૩. લોભ³ વગેરે આંતરિક શત્રુઓના-કષાયોના-ઉદયના બળથી જાગતી⁴ (તે દ્રવ્યોનાં) ભક્ષણ-ઉપેક્ષા વગેરેની વૃત્તિથી હાનિ પહોંચાડવી (ઘટાડો કરવો-વૃદ્ધિમાં રુકાવટ પહોંચે તેમ કરવું), તે વિનાશ દ્વાર.

૪. તે બેથી-એટલે કે વૃદ્ધિ કરવી⁵ અને હાનિ રોકવી વગેરેથી પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય (અશુભ-આશ્રવનિરોધ, સંવર, તથા નિર્જરા) વગેરેનો લાભ મળે, તે ગુણદ્વાર.

૫. તે દ્રવ્યોના વિનાશથી ઉદ્ભવતાં⁶ પાપોનો પ્રભાવ અનુભવવાનો પ્રસંગ આવે, તે દોષદ્વાર.

૬. લાગેલા દોષોની શુદ્ધિ⁷ માટે ખાસ પ્રકારનાં જે અનુષ્ઠાનો કરવામાં આવે, તે પ્રાયશ્ચિત્તદ્વાર.

1 ઉપદેશને અનુસારે આચરણ કરવાનાં કાર્યો કરવાની ટેવ પાડવી=તે શિક્ષા.

2 ભેદોપૂર્વકનાં મૂળભૂત દ્રવ્યોમાં.

3 જ્ઞાનાવરણીય કર્મ, અંતરાય કર્મ, પ્રમાદ.

4 પ્રેરાયેલી.

5 કરવા અને રોકવા વગેરેથી [વૃદ્ધિ કરવી, અને નાશ રોકવો.]

6 ઉદ્દેશિત એટલે-વધારેલ. છા૦ પુષ્ટ. મે૦

7 તેની શુદ્ધિ કરનાર [દોષો દૂર કરી શુદ્ધિ કરનાર.]

७. क्रमात्

गुण-दोषयोः

^८प्रवृत्ति-निवृत्ति-दाढ्या-ऽर्थ निरूपित-

मुदाहरणम्=दृष्ट्या-ऽन्तः ।

प्ररूपणा-
वैशिष्ट्यम् ।

↓ एतैः=बुद्धि-स्थैः ^९द्वारैः एतस्य=देवा-ऽऽदि-द्रव्यस्य

^{१०}प्ररूपणा- ज्ञेया=सम्यग्-ज्ञान-विषयी-कार्या ।

यतः-

“सम्यग्-ज्ञानत एव सम्यग्-^{११}प्ररूपणा प्रतिपत्तिश्च भवति”
इति-भावः ॥३॥

8 - प्रवृत्ति-निवृत्ति-दाढ्या-ऽर्थम् = [गुण-प्रवृत्ति-दाढ्या-ऽर्थम् दोष-निवृत्ति- दाढ्या-ऽर्थम्] ।

9 - द्वारैः = [व्याख्याऽङ्ग-निरूपण-स्व-रूपैः] ।

10 - प्ररूपणा = [स्व-रूप-व्याख्यान-रूपा] ।

11 - [सम्यक्-प्ररूपणा, सम्यक्-प्रतिपत्तिश्च]

૭. ગુણમાં પ્રવૃત્તિ કરવાની અને દોષો કરતાં અટકી જવાની મનોવૃત્તિ મજબૂત⁸ થાય, તેવા-ગુણ અને દોષને લગતાં ઉદાહરણો આપવાં, તે દેખાંતદ્વાર.

‡ આ સાત દ્વારો⁹ મનમાં બરાબર ઠસાવી લઈ, એ (દેવાદિક દ્રવ્યો)ની વિચારણા¹⁰ બહુ જ સારી રીતે સમજ લેવી જોઈએ.

‡ એટલે-ભાવાર્થ એ છે, કે-

“સાયું જ્ઞાન થાય, તો જ સાયું સમજાવી શકાય છે, અને તો જ સાચી સમજ¹¹ આવે છે.” ૩.

(જે જે પ્રકરણમાં ઉપર જણાવેલા સાત મુખ્ય મુદ્દાઓપૂર્વક દેવાદિક દ્રવ્ય વિચારવામાં આવ્યાં છે, તે વિચારવાનો પ્રકરણો તેનાં દ્વારો છે.)

8 પ્રવૃત્તિમાં અને નિવૃત્તિમાં દેહતા લાવવા માટે [ગુણોમાં પ્રવૃત્તિ કરવાની દેહતા લાવવા માટે, અને દોષો દૂર કરવામાં રુકાવટમાં દેહતા લાવવા માટે.]

9 દ્વારો એટલે-વ્યાખ્યા કરવાના વિભાગોનું-અંગોનું-નિરૂપણ કરવાના સાધનરૂપ.

10 પ્રરૂપણ-એટલે [સ્વરૂપની વ્યાખ્યા કરીને સમજાવટ રૂપ.]

11 [સાચી સમજ એટલે-સાચી સમજાવટ અને સાચી સમજ.]

॥ १ - भेद-द्वारम् ॥

भेद-द्वारोपक्रमः ।

↕ अथ उद्देशा-ऽनुक्रमेण

¹आदि-शब्द-नियमितं ²मूलोत्तरा-ऽन्वितं ³भेद-द्वारमाह :-

तं जेयं पंच-विहं चेइय-दब्बं च गुरुअ-दब्बं च ।
जाणं साहारणगं धम्मं, पत्तेयं तं ति-विहं ॥४॥

भेद-स्वरूपम् ।

“तं जेयं०” इति

↕ तद्=देवा-ऽऽदि-द्रव्यम् ज्ञेयम्

पञ्च-विधम्=⁴निश्चा-विषय-भेदात् पञ्च-प्रकारम् ।

तद् यथा-

१. चैत्य-द्रव्यम्,
२. गुरु-द्रव्यम्,
३. ज्ञान-द्रव्यम्,
४. साधारण-द्रव्यम्,
५. धर्म-द्रव्यम् च ।

उत्तर-भेदाः ।

↕ तथा-

तद्=मूल-भेद-भिन्नं देवा-ऽऽदि-द्रव्यम्

प्रत्येकम्-

त्रि-विधम्=जघन्या-ऽऽदि-भेदेन त्रि-प्रकारं भवति ।

- 1 - आदि०= [द्वितीय-गाथा-निर्दिष्ट०]]
- 2 - मूलोत्तरा-ऽन्वितं= [मूल-भेदा-ऽन्वितम्, उत्तर-भेदा-ऽन्वितम्]]
- 3 - भेद-द्वारम्= [भेदा-ऽऽख्यं द्वारम्]]
- 4 - निश्चा-विषय-भेदात्= [निश्चाया विषय-भेदात्]]

૧લું ભેદદ્વાર

↑ (પહેલી તથા બીજી ગાથામાં વાપરેલા) આદિ¹ શબ્દથી ખાસ સૂચિત કરવામાં આવેલાં દ્રવ્યોના મૂળભેદો² અને પેટાભેદો બતાવવા દ્વારા ઉદ્દેશના અનુક્રમથી આવેલું ભેદ³ નામનું પહેલું દ્વાર સમજાવવામાં આવે છે-

તં ણેયં પંચ-વિહં ચેદ્ય-દવ્વં ચ ગુરુજ-દવ્વં ચ ।

ણાણં સાહારણગં ધમ્મં, પત્તેયં તં તિ-વિહં ॥૪॥

“તે (દ્રવ્ય) પાંચ પ્રકારે જાણવું- ચૈત્ય(દિવ)દ્રવ્ય,¹ ગુરુદ્રવ્ય,² જ્ઞાનદ્રવ્ય,³ સાધારણદ્રવ્ય⁴ અને અને ધર્મદ્રવ્ય.⁵

તે દરેક પણ ત્રણ ત્રણ ભેદે હોય છે.” ૪

“તં ણેયં૦” ઇતિ

તે=દેવાદિ દ્રવ્ય જાણવું

પાંચ પ્રકારે=નિશ્રા⁴ કરવાના વિષયભૂત પાંચ નિમિત્તો એટલે કે-જે પાંચ નિમિત્તોને અનુલક્ષીને-દ્રવ્યોની નિશ્રા કરવામાં આવે-જેમને જેમને માટે આપવામાં સમર્પિત કરવામાં આવે (મુખ્ય) તે દ્રવ્ય, પાંચ પ્રકારે છે.

↑ તે આ રીતે,-

૧. ચૈત્યદ્રવ્ય,

૨. ગુરુદ્રવ્ય,

૩. જ્ઞાનદ્રવ્ય,

૪. સાધારણદ્રવ્ય.

૫. ધર્મ દ્રવ્ય.

ઉપરાંત,

તે=મૂળભેદ રૂપ દેવાદિક દ્રવ્યો

દરેક

ત્રણ પ્રકારે છે=જઘન્ય વગેરે ભેદે કરીને ત્રણ પ્રકારે હોય છે.

1 આદિ શબ્દ [બીજી ગાથામાં વાપરેલો છે.]

2 મૂળ અને પેટા ભેદો [મૂળ ભેદોયુક્ત, અને પેટા ભેદો યુક્ત]

3 [ભેદ નામનું (પહેલું) દ્વાર]

4 [નિશ્રાના વિષયના ભેદથી]

↕ अयं भावः

चैत्य-द्रव्य-
स्व-रूपम् ।

चैत्यस्य=अर्हद्-बिम्बस्य

निश्चितम्

द्रव्यम्="देव-द्रव्यम्" इत्य-ऽर्थः ।

अत्र- ⁵"चैत्यं जिनौकस्तद्-बिम्बे, चैत्यो जिन-सभा-तरुः ।"

इति-हैम-वचनात्-

स-परिकर-प्रासादो

⁶वास्तु-रूपत्वेन

देव-द्रव्येऽन्तर्भूतत्वात्-

पृथग् नोक्तः, इति ।

↕ तच्च-

चैत्य-द्रव्य-भेदाः ।

यथा-ऽर्ह-⁷मूल्या-ऽऽद्य-ऽपेक्षया त्रिधाः-

१. जघन्यम् २. मध्यमम् ३. उत्कृष्टं च ।

तत्र- १. ⁸नैवेद्य-मृद्-वंशोपकरणा-ऽऽदि जघन्यं द्रव्यम् ।

२. वस्त्र-धातु-काष्ठ-भाजनोपकरण-चतुष्पदाऽऽदि-
मध्यमं द्रव्यम् ।

३. कनक-रूप्य-मौक्तिक-वास्तु-क्षेत्रा-ऽऽदि उत्कृष्टम् ।

5 - चैत्यम्= [“चैत्यं मृतक-चैत्ये स्याच्चिता मृतक-चितावऽपि ।

चैत्यं जिनौकस्तद्-बिम्बं, चैत्यो जिन-सभा-तरुः ॥”

श्री-हैमा-नेकार्थ० सर्ग २ श्लो० ३५६]

“चैत्यमा-ऽऽद्यतने बुद्ध-बिम्बेऽप्युद्दिश्य पाद-पे”

इति-रुद्र-वचनात् । [डे०]

6 - वास्तु०= [वास्तु-रूपत्वेन=निवासस्थान-स्व-रूपत्वेन] ।

7 - मूल्या-ऽऽद्य-ऽपेक्षया= परिमाणा-ऽपेक्षया ।

8 - नैवेद्य० = ऽन्नादि, [मे०]

↑ “ભાવાર્થ એ છે, કે-

૧. ચૈત્યની=અરિહંત^૫ પ્રભુના પ્રતિમાજીની નિશ્રાનું

દ્રવ્ય=તે “દેવદ્રવ્ય.” એમ અર્થ સમજવો.

આ પ્રસંગે- “ચૈત્યં જિનૌકસ્તદ્-વિમ્બે, ચૈત્યો જિન-સખા-તરુઃ ।”

આ પ્રમાણે કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના અનેકાર્થકોષમાં બતાવેલ છે. તેથી, પરિકર સાથેનું એટલે કે પોતાના પરિવારપૂર્વકનું જિનમંદિર પણ શ્રી પ્રતિમાજી માટેનું વાસ્તુરૂપ^૬ સ્થાન હોવાથી, તેને લગતા દ્રવ્યનો પણ દેવદ્રવ્યમાં જ સમાવેશ થઈ જતો હોવાથી જુદો ભેદ ગણાવ્યો નથી.

તેના યોગ્ય કિંમત-મૂલ્ય^૭-વગેરેની અપેક્ષાએ જઘન્ય, મધ્યમ, અને ઉત્કૃષ્ટ, ત્રણ ભેદો બતાવવામાં આવેલા છે.

તેમાં-૧. નૈવેદ્ય,^૮ માટી તથા વાંસ વગેરેનાં ઉપકરણો, તે જઘન્ય દ્રવ્ય.

૨ વસ્ત્ર, (લોખંડ, પિત્તળ, વગેરે) ધાતુઓનાં વાસણો, લાકડાનાં ઉપકરણો-સાધનો, ચોપગાં પશુઓ વગેરે મધ્યમ દ્રવ્ય.

૩. સોનું, રૂપું, મોતી (વગેરે ઝવેરાત), ઘર-મકાન, ખેતર, વાડી, વગેરે ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્ય.

5 ચૈત્ય

[પરણ પામેલાની સ્મૃતિમાં બંધાવેલ સ્થાન તે ચૈત્ય કહેવાય છે. ચિતા એટલે મૃતકની ચિત્તિ-એટલે મૃતકને બાળવા માટે સળગાવવામાં આવેલ અગ્નિસ્થાન ચૈત્ય એટલે જિનમંદિર, જિનપ્રતિમા, અને ચૈત્ય એટલે જિનેશ્વરદેવની સભાનું (સમવસરણમાં જે વૃક્ષ હોય છે, કે જેની નીચેના સિંહાસન ઉપર શ્રી જિનેશ્વરદેવ બિરાજમાન થઈ ધર્મદેશના આપે છે, તે] વૃક્ષ. [શ્રી હૈમઅનેકાર્થકોષ. સર્ગ ૨. સ્લો0 ૩૫૬]

“ચૈત્ય શબ્દ આયતન-મંદિર અર્થમાં છે.

બુદ્ધની પ્રતિમા અર્થમાં છે; અને ઉપદેશના વૃક્ષ અર્થમાં પણ છે.”

આ પ્રમાણે રૂદ્રના કોષમાં છે. ૩૦ [હહેલાના ઉપાશ્રયની પ્રતમાં આ પ્રમાણે વિશેષ છે. ઘણા વૈદિક વિદ્વાનો ભૂતકાળમાં જૈન ધર્મ અને બૌદ્ધ ધર્મનો ભેદ સમજી ન શકવાથી, બન્નેયને એકરૂપે સમજતા હતા.]

ઉદ્દિશ્ય-પાદપે-શબ્દનો અર્થ ઉપદેશ વૃક્ષ અપેક્ષિત હોય, એમ જણાય છે.]

6 વાસ્તુરૂપ-નિવાસસ્થાન રૂપ.

7 મૂલ્યની-કિંમતની અપેક્ષાએ

8 નૈવેદ્ય-અન્ન (આહાર) વગેરે.

२ एवम्-

यथा-सम्भवम्-

गुरु-द्रव्या-ऽऽदि-
स्वरूपम् ।

गुरु-द्रव्यं भाव्यम् ।

३ “भीमः” -इति- “भीम-सेनः” न्यायात्-

ज्ञानम्=ज्ञान-द्रव्यम्-

“पुस्तक-द्रव्यम्” इत्य-ऽर्थः ।

४ तथा-

साधारण-द्रव्यम्=^९चैत्य-पुस्तका-^{१०}ऽऽपद्-गत-श्राद्धा-ऽऽदि-
समुद्धरण-योग्यम् ।

“ऋद्धि-मच्च-श्रावक-मीलितं

भाण्डा-ऽऽगार-रूपं ^{११}“क्षेत्र-द्रव्यम्” इत्य-ऽर्थः ।

तदऽपि-

पूर्ववत्

त्रिधा भाव्यम् ।

५. ^{१२}धर्म-द्रव्यम्=

प्रायः ^{१३}साधारण-धिया-

चैत्या-ऽऽदि-^{१४}(द्वादश)- धर्म-स्थाने-

यथा-शक्ति व्यय-निमित्तम्-

^{१५}प्रतिज्ञातं ^{१६}द्रव्यम् ।

-
- 9 - चैत्य० =जिन-गृहं प्रतिमा च, [मे०] बिम्बं प्रासादश्च, [आ० छा०] ।
 10 - आपद्-गत० =तत्राऽपि सीदत्-पदे व्यापारितमऽपि विशेष-लाभाय इति । [डे०] ।
 11 - क्षेत्र द्रव्यम्०=क्षेत्र-पदं सप्तसु रूढम् । [मे०] क्षेत्रत्वं च सप्तानां रूढमेव [धर्म-संग्रहे] ।
 12 - धर्म-द्रव्यम्=[“धर्म-वृद्धि-धिया द्रव्यम्= धर्म-द्रव्यम्” इति सम्भाव्यते] ।
 13 - साधारण-धिया= अत्र भक्ति-पात्रा-ऽनुकम्पा-ऽऽदि-अन्यतरा धीः कार्य-काले, साधारण-
 धीर्निश्चाकाले । [डे०] ।
 14 - [द्वादश] =भक्त-परिज्ञा-ऽनुसारेण [नव] स्थानानि, राज-प्रशनीय-योग-शास्त्र-ऽनुसारेण
 अनुकम्पा-पदं । पञ्चाशका-ऽनुसारेण पौषध-शाला-ऽमारि-पदं । [डे०] ।
 15 - प्रतिज्ञातं= धर्म-वृद्धि-धिया [मे०] [धर्म-वृद्धि-रूप-सामान्य-धिया] ।
 - प्रतिज्ञातं=साक्षात् परम्परया वा, [आ०] ।
 16 - द्रव्यम्=नाणका-ऽऽदि । [मे० छा० डे०] ।

૨. એ પ્રકારે, સંભવે તે પ્રમાણે ગુરુદ્રવ્ય=વિષે પણ સમજી લેવું.

૩. જેમ “ભીમ” શબ્દ ઉપરથી “ભીમસેન” સમજી શકાય છે, તેમ “જ્ઞાન” શબ્દ ઉપરથી “જ્ઞાન-દ્રવ્ય” સમજી લેવું. એટલે કે- “પુસ્તકોનું દ્રવ્ય.”

૪. સાધારણ દ્રવ્ય=ચૈત્ય^૯, પુસ્તક, આપત્તિમાં^{૧૦} આવી પડેલા શ્રાવકો વગેરેનો ઉદ્ધાર કરવા માટેનું દ્રવ્ય, એટલે કે-શ્રીમંત શ્રાવકોએ એકત્ર કરેલું “ક્ષેત્રદ્રવ્ય”^{૧૧}— (ઉપરનાં મુખ્ય દ્રવ્યોને લગતાં જુદાં જુદાં) ખાતાંઓનું દ્રવ્ય.”

તે પણ ઉપર પ્રમાણે ત્રણ પ્રકારનું સમજવું.

૫. ધર્મ^{૧૨}દ્રવ્ય=(કોઈ પણ ખાસ ખાતાના નામ વિના) ઘણે ભાગે સામાન્ય^{૧૩} સમજથી જિન ચૈત્ય વગેરે (બાર^{૧૪}) ધર્મસ્થાનોમાં પોતાની શક્તિ પ્રમાણે વાપરવા માટે જે દ્રવ્ય^{૧૬} માન્યું^{૧૫} (ઠરાવ્યું, નક્કી કર્યું, કબૂલ્યું, કે જુદું કાઢ્યું) હોય, તે.

૯ ચૈત્ય-જિનમંદિર અને શ્રી જિન પ્રતિમા મેં પ્રતિમાજી અને મંદિર આં છાં

૧૦ તેમાં પણ સીદાતા ક્ષેત્રમાં વાપરવામાં આવે, તો વિશેષ લાભને માટે થાય છે. ૩૦

આ અંગે પ્રથમ આવૃત્તિના સંપાદકશ્રીએ અત્રે રજૂ કરેલ વિશિષ્ટ વિચારણા જુઓ પરિશિષ્ટ-૮ પેજ-૧૪૪ ઉપર.

૧૧ ક્ષેત્રદ્રવ્ય-ક્ષેત્ર શબ્દ સર્વ (સાત) ક્ષેત્રમાં રૂઢ છે. મેં

ક્ષેત્રપણું સાતમાં જ રૂઢ સમજવું-ધર્મસંગ્રહ.

૧૨ ધર્મદ્રવ્ય:-“ધર્મમાં વધારો કરવાની બુદ્ધિથી જે દ્રવ્ય હોય, તે ધર્મદ્રવ્ય,” એમ વ્યાખ્યા સંભવે છે.

૧૩ સાધારણ બુદ્ધિથી જે દ્રવ્ય હોય તે સાધારણ દ્રવ્ય. અહીં કાર્ય વખતે-ભક્તિપાત્ર, અને અનુકંપા વગેરે બુદ્ધિમાંની કોઈ પણ બુદ્ધિના ખાતામાં જે દ્રવ્ય વપરાય, અને નિશ્ચા કરતી વખતે સાધારણ બુદ્ધિ રાખવામાં આવેલી હોય, તે સાધારણ દ્રવ્ય (૩૦)

૧૪ (બાર)-ભક્તપરિજ્ઞા નામના શ્રી પયન્ના સૂત્રને આધારે નવ સ્થાનો છે.

રાજપ્રશ્નીય - યોગશાસ્ત્રને અનુસારે અનુકંપાસ્થાન વધારવાથી ૧૦ સ્થાનો છે.

શ્રી પંચાશકને અનુસારે પૌષધશાળા અને અમારી (એ બે) સ્થાનો વધારવાથી ૧૨ સ્થાનો થાય છે. (મેં)(૩૦)

૧૫ ધર્મમાં વધારો થવાની બુદ્ધિથી પ્રતિજ્ઞાત કર્યું હોય (મેં)

[ઠરાવ્યું હોય, નક્કી કર્યું હોય, કબૂલ્યું હોય, કે જુદું કાઢ્યું હોય વગેરે રીતે સમજવું.]

એટલે કે “ધર્મમાં વધારો થાય” એ બુદ્ધિથી ઠરાવ્યું હોય.

પ્રતિજ્ઞા બે પ્રકારે થાય છે, સાક્ષાત્ પ્રતિજ્ઞા અને પરંપરાએ પ્રતિજ્ઞા (આં)

૧૬ દ્રવ્ય એટલે નાણું વગેરે (મેં છાં ૩૦)

¹⁷तदऽपि-

¹⁸त्रिधा ।

“एवमु-

पञ्च-दश-भेदाः स्युः” इत्य-ऽर्थः ।

↕ अत्र-

साधारण-द्रव्य
व्याख्या

एकत्वे सति-

अनेक-सम्बन्धित्वम्-साधारणत्वम् ।

तच्च-

साधारणद्रव्य
धर्मद्रव्यभेदः ।

¹⁹नियत-कर्तृ-विषया-ऽपेक्षया ।

²⁰उत्तरं तु-

अ-नियतोभया²¹-ऽपेक्षया च भेदम् ।

17 - तदऽपि=निश्चा-स्थानम्, [मे० छा० डे०]

18 - त्रिधा=परिमाणा-ऽपेक्षया, [मे०]

19 - नियत-कर्तृ-विषया-ऽपेक्षया-

निश्चाकाले कार्यकाले चाऽवष्टम्भ-धीरेव प्रयोजिका [मे०]

अत्र-

भक्ति-अनुकम्पा-ऽऽद्य-ऽन्यतरा धीः

कार्य-काले प्रयोजिका,

निश्चा-काले च

साधारणा-धीः प्रयोजिका । [आ०]

[नियत-कर्तृका-ऽपेक्षया

निश्चा-स्थान-रूप-नियत-विषया-ऽपेक्षया च] ।

20 - उत्तरं=धर्म-द्रव्यम्,

21 - उभया-ऽपेक्षया= [अ-नियत-कर्तृका-ऽपेक्षया,

अ-नियत-निश्चा-स्थान-रूप-विषया-ऽपेक्षया च] ।

તે 17પણ 18ત્રણ પ્રકારે છે.

↓ એ પ્રકારે, પાંચેયના ત્રણ ત્રણ ભેદો ગણતાં પંદર ભેદો થાય છે.”

↓ એમાં- (સાધારણ દ્રવ્ય અને ધર્મદ્રવ્યમાં) ભંડોળ એક હોવા સાથે પ્રથમનાં ત્રણ દ્રવ્યોના જ જુદાં જુદાં ક્ષેત્રોમાં-ખાતાંઓમાં વાપરવાની અપેક્ષા રાખી હોય, તે (તે ક્ષેત્રોનું) સાધારણપણું સમજવું.

તેમાં, સાધારણ દ્રવ્ય ઉત્પન્ન કરનાર અમુક¹⁹ ચોક્કસ વર્ગ હોય છે, અને તેનો વપરાશ પણ અમુક ચોક્કસ બાબતોમાં જ કરી શકાતો હોય છે, તેથી તે, તેની પછીના (ધર્મદ્રવ્ય) કરતાં જુદું પડે છે.

ત્યાર-પછીના²⁰ ધર્મદ્રવ્યની ઉત્પત્તિ અને વપરાશ એ બન્નેય²¹ અનિયત-અમુક અમુક ચોક્કસ બાબતોમાં વાપરવાનું ખાસ (પહેલેથી) ઠરાવેલ ન હોવાથી-એટલા પૂરતું તે (સાધારણ દ્રવ્ય કરતાં), જુદું પડે છે.

17 તે નિશ્ચા સ્થાન પણ (મેં છાં ૩૦)

18 ત્રણ પ્રકારે : પરિણામની અપેક્ષાએ. (મેં)

19 ખાસ પ્રકારે-ચોક્કસ નક્કી કરનાર કર્તા અને નિયત વિષયની અપેક્ષાએ, એટલે કે તેમાં નિશ્ચા કરતી વખતે અને વાપરતી વખતે, જે જાતની બુદ્ધિ-સમજ-ખાસ સંકલ્પ-કરવામાં આવેલ હોય, તે ખાસ પ્રયોજિકા હોય છે. એટલે “આ અમુક દ્રવ્ય” એમ નક્કી કરવા, સમજવા અને વાપરવામાં એ યોગ્ય દોરવણી આપે છે. (મેં)

અહીં-

ભક્તિ, અનુકંપા વગેરેમાંથી કોઈપણ પ્રકારની બુદ્ધિ કાર્યકાળે એટલે કે વાપરતી વખતે દોરવણી આપે છે, અને-

નિશ્ચા કરતી વખતે સાધારણ બુદ્ધિ નિર્ણય કરી આપે છે. (આં)

ખાસ સ્થાનોમાં વાપરવાની અપેક્ષાએ અને નિશ્ચાસ્થાન રૂપ નિયત ખાસ વિષયની અપેક્ષાએ. એમ બે અપેક્ષા સમજી શકાય છે.

[સાધારણ દ્રવ્યમાં-સાધારણ દ્રવ્ય તરીકે કાઢતી વખતે કે આપતી વખતે-નિશ્ચા કરતી વખતે-સાધારણ બુદ્ધિ મુખ્ય હોય છે. અને તે દ્રવ્ય વાપરતી વખતે-સાધારણના જુદા જુદા સાત ક્ષેત્ર જુદા જુદા સમજીને તે દ્રવ્ય વાપરવાનું હોય છે. આપતી વખતે ભલે સાધારણ દ્રવ્ય-એવું નામ રાખ્યું હોય પરંતુ વાપરતી વખતે સાત અલગ અલગ સમજવાં જોઈએ. એમ ભાવાર્થ સમજાય છે. સંં]

20 ત્યાર પછીનું એટલે-ધર્મદ્રવ્ય સમજવું.

21 બન્નેય રીતે - એટલે.

[નિશ્ચા પણ પહેલેથી નક્કી ન કરાઈ હોય, અને વપરાશ કરતી વખતે પણ ચોક્કસ કરવામાં ન આવે, એમ બન્નેય રીતે અનિયત અપેક્ષા [ધર્મદ્રવ્યમાં] હોય.]

²²अथवा-

²³निश्चा-काले कार्य-काले वा, प्रवर्तक-धी-भेदाद्

²⁴विषय-भेदाद् वा

²⁵सर्वत्राऽपि भेदः - स्व-धिया स्फुटं बोध्यः ।

22 - अथवा= [“पञ्च-द्रव्य-रूप-मूल-भेद-सप्त-क्षेत्रा-ऽऽत्मक-साधारण-द्रव्य-द्वादश-क्षेत्रा-ऽऽत्मक-धर्म-द्रव्याणां मध्ये

यथा ज्ञान-द्रव्यं त्रिषु स्थानेषु समायाति, तेषु को भेदः ?

मूल-द्रव्ये-ज्ञानद्रव्यम् साधारणे धर्म-द्रव्ये चाऽपि ।

अथवा- जिन-प्रतिमा-मन्दिरतया देव-द्रव्यमऽपि

त्रिष्वेव स्थानेषु पुनः पुनरुक्तम् । तत्रः क आशयः ? इत्या-ऽऽशङ्कायाः

सर्वत्र निवारणाय समाधानम् ।

तेन-साधारण-धर्म-द्रव्ययोर्भेदस्य समाधाना-ऽन्तरं च] ।

23 - निश्चा-काले= “निश्चा-काले- प्रवर्तक-धी-भेदाद्, विषय-भेदाद् वा भेदम्,
कार्य-काले- प्रवर्तक-धी-भेदाद् विषय-भेदाद् वा भेदम्, इत्य-ऽर्थः] ।

24 - विषय-भेदाद्वा । [“विषय-भेदाद् वा भेदम्” इत्य-ऽन्वयः] ।

25 - सर्वत्राऽपि-पञ्च-द्रव्येषु,

सप्त-क्षेत्रा-ऽऽत्मक-साधारण-द्रव्ये, द्वादश-भेदा-ऽऽत्मक-धर्म-द्रव्ये च] ।

↑ અથવા²² (બીજી રીતે)-

નિશ્ચા કરતી²³ વખતે- (અમુક કાર્ય માટે વાપરવાનું ઠરાવતી વખતે)

અથવા,

વાપરતી વખતે- વાપરનારના મનની સમજના નિર્ણય ઉપરથી, અથવા વાપરવાની જુદી જુદી બાબતો²⁴ ઉપરથી, એમ દરેક²⁵ ઠેકાણે (પાંચેય દ્રવ્યોમાં) જુદાપણું, પોતાની બુદ્ધિથી સ્પષ્ટ રીતે સમજવું.

(સાધારણ દ્રવ્ય સાત ક્ષેત્રો પૂરતું નિયત હોવાનું સમજાય છે, અને ધર્મદ્રવ્ય અનેક ધાર્મિક કાર્યો પૂરતું-સર્વસામાન્ય ધાર્મિક કાર્યોમાં વાપરી શકાય, તેવી રીતની સમજથી એકત્ર થયેલું હોય છે. લાગા, વેપારના નફામાં ભાગ, મિલકતમાં ભાગ વગેરેથી ઉત્પન્ન થયેલું હોય છે.)

22 અથવા બીજી રીતે અહીં વિચારવાનું એ છે કે- પાંચ મૂળ દ્રવ્યો, તેમાં સાત ક્ષેત્રરૂપ ચોથો ભેદ સાધારણ દ્રવ્ય, અને બાર ક્ષેત્રરૂપ પાંચમો ભેદ ધર્મદ્રવ્ય છે. તે ત્રણેયમાં જ્ઞાનદ્રવ્ય આવે છે, તો એ ત્રણેય પ્રકારના જ્ઞાનદ્રવ્યમાં ફરક શો ?

એ જ પ્રમાણે-દેવદ્રવ્ય મૂળભેદમાં ગણાવેલ છે. જિન પ્રતિમાજી અને જિનમંદિર રૂપ પહેલા દેવદ્રવ્યના સાધારણ દ્રવ્યમાં બે ભેદ ગણાવેલા છે તો તેમાં ફરક શો ? આ પ્રશ્નો સહેજે ઉઠે તેમ છે. તેથી ઉપર કહેલું સમાધાન દરેક ઠેકાણે લાગુ કરી લેવું.

જેમ કે- ૧ - સીધી નિશ્ચાથી દેવદ્રવ્ય-જ્ઞાનદ્રવ્ય -કે ગુરુદ્રવ્ય વગેરે પહેલેથી જ નક્કી કરવામાં આવેલ હોય છે, તે મૂળ ભેદના દ્રવ્યમાં ગણાય.

સાધારણ ઠરાવ્યા પછી સાત ક્ષેત્રમાં વેંચતી વખતે દેવદ્રવ્ય તરીકે વપરાય, એ જ પ્રમાણે-ધર્મદ્રવ્ય તરીકેની એક સર્વ સામાન્ય નિશ્ચા હોય છે, જે વાપરતી વખતે, જે ધાર્મિક કાર્યમાં વાપરવું હોય, તેમાં વાપરવામાં આવે. તે ધર્મદ્રવ્ય તરીકેની નિશ્ચાનું દ્રવ્ય ગણાય છે.

પાંચના-સાતના-બારના પેટા ભેદો ઘણા હોય છે.

આ રીતે જુદી જુદી માનસિક અપેક્ષાએ નય ભેદની અપેક્ષાએ જુદાપણું છે.

આ અંગે પ્રથમ આવૃત્તિના સંપાદકશ્રીએ અત્રે રજૂ કરેલ વિશેષ વિચારણા જૂઓ પરિશિષ્ટ-૮ પેજ-૧૪૭ ઉપર.

23 નિશ્ચા કરતી વખતે

[નિશ્ચા કરનારની જુદી જુદી સંકલ્પ-સમજ-ને લીધે, અથવા નિશ્ચા કરવાના જુદા જુદા વિષયો-વાપરવાનાં ક્ષેત્રો-દરેકને જુદા જુદા (ભેદથી)-પોતાની બુદ્ધિથી સમજવા, અને કાર્યકાળે એટલે વાપરતી વખતે-પ્રાયઃ વાપરવાની જુદી જુદી સમજને લીધે, અથવા વાપરવાના જુદા જુદા વિષયો હોવાથી, દરેકને પોતાની બુદ્ધિથી જુદા જુદા સમજવા. આ ભાવાર્થ છે.]

આ અંગે પ્રથમ આવૃત્તિના સંપાદકશ્રીએ અત્રે રજૂ કરેલ વિચારણા જૂઓ પરિશિષ્ટ-૮ પેજ-૧૫૨

24 [વિષયવાર જુદું જુદું દ્રવ્ય સમજવું.]

25 સર્વત્ર એટલે પાંચેય દ્રવ્યોમાં- [સાતક્ષેત્ર રૂપ સાધારણ દ્રવ્યમાં અને ૧૨ ભેદ રૂપ ધર્મદ્રવ્યમાં પણ વિષયભેદથી સમજવું.] [૧૨, ધર્મદ્રવ્ય ૭ ક્ષેત્રો કે જે સાધારણ દ્રવ્યના ભેદમાં ગણાવ્યા છે, તે સાત, ૮ નિશ્ચાકૃત, ૯ (કાર્ય) કાળ- (વાપરતી વખતે) કૃત, કે અમુક વખતે જ વાપરવું (?) ૧૦ પૌષ્ઠશાળા, ૧૧, અમારી, અને ૧૨ અનુકંપા.]

↕ तथा -

अत्र -

जघन्या-ऽऽदि-द्रव्य-विस्तारः

वृद्धि-नाश-प्रायश्चित्त-विवरणा-ऽवसरे वक्ष्यते²⁶ ॥४॥

॥ इति समाप्तं प्रथमं भेद-द्वारम् ॥

26 - वक्ष्यते- १२-गाथायाम्-वृद्धि-द्वारे १३-२०-गाथासु - नाश-द्वारे ५८-५९-गाथयोः प्रायश्चित्त-द्वारे]

↑ જઘન્ય-વગેરે દ્રવ્યોની વિસ્તારથી સમજ આપવાની અહીં જરૂર છે ખરી, પરંતુ વૃદ્ધિ, નાશ અને પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વારની વિસ્તારથી સમજ આપતી વખતે, તે સમજાવીશું.²⁶ ૪.

૧ - ભેદદ્વાર સમાપ્ત

26 સમજાવીશું - [1 વૃદ્ધિદ્વારમાં- ૧૨મી ગાથામાં, 2 નાશદ્વારમાં ૧૩ થી ૨૦ ગાથા સુધીમાં, ૩ પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વારમાં ૫૮-૫૯મી ગાથામાં]
આ અંગે પ્રથમ આવૃત્તિના સંપાદકશ્રીની વિશેષ નોંધ પરિશિષ્ટ-૮ પેજ-૧૫૩ ઉપર જુઓ.

॥ २ वृद्धिद्वारम् ॥

चैत्या-ऽऽदि-
द्रव्यवृद्धय-
ऽधिकारि-
निरूपणम्

↓ अथ-

“एषां वृद्धौ

वक्ष्यमाणं (गाथा-२१=२५) सत्-फलमुदेति”

इति

वृद्धि-द्वार-निरूपणा-ऽर्थम्

चैत्य-कारणा-ऽधिकारि-गुणोपलक्षणेन

पञ्चाशक-गाथाभ्याम्

आदौ

सामान्यतः

¹तद-ऽधिकारिणं निरूपयति :-

अहिगारी य गिह-त्थो सुह-सयणो वित्तमं जुओ कुल-जो ।

अ-खुद्दो धिइ-बलिओ, मइमं तह धम्म-रागी य ॥५॥

गुरु-पूआ-करण-रई, सुस्सूसा- ऽऽइ-गुण-संगओ चव ।

गायाऽहिगय-विहाणस्स, ²धणियमाऽऽणा-पहाणो य ॥६॥

[पञ्चाशक- ७ गाथा ४-५]

अधिकारि-
स्वरूपम् ।

“अहिगारी०” ति, “गुरु-पूअ०” ति ।

अत्र-

उत्सर्गतः-

ई-दृग्-गुणो

गृह-स्थः

प्रायः

अधिकारी=देवा-ऽऽदि-द्रव्य-वृद्धि-कर्ता “जिनैरुक्तः”

1 - [वृद्धय-ऽधिकारिणं] ।

2 - [अत्य-ऽर्थम् ।]

૨ જું વૃદ્ધિદાર

↑ “એ પાંચેય દ્રવ્યોમાં વધારો કરવાથી (૨૧મીથી ૨૫મી ગાથા સુધીમાં) બતાવેલું ઉત્તમ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.” તેથી પ્રસંગ પ્રાપ્ત વૃદ્ધિ કરવાના દ્વારની સમજ આપતાં પહેલાં-

૧. અધિકારી

↑ દેરાસર કરાવવાને કે શ્રી જિનપ્રતિમાજી ભરાવવાને યોગ્ય અધિકારીના ગુણો શ્રી પંચાશકમાં નીચેની બે ગાથાઓથી જણાવ્યા છે, તેને ઉપલક્ષણ (બીજી પણ એવી બાબતોમાં એ ગુણોને, યોગ્ય અધિકારીની સૂચના) રૂપ સમજીને,-

સામાન્યથી પ્રથમ (વધારો કરનાર) ¹અધિકારીનું સ્વરૂપ સમજાવવાની શરૂઆત કરવામાં આવે છે,-

અહિગારી ય ગિહ-ત્યો, સુહ-સયણો વિક્તમં, જુઓ, કુલ-જો ।

અ-સુદ્ધો ધિઙ્ઙ બલિઓ, મઙ્ઙમં, તહ ધમ્મ-રાગી ય ॥૫॥

ગુરુ-પૂઆ-કરણ-રઘ્ઙ, સુસ્સુસા-ડડઙ-ગુણ સંગઓ ચેવ ।

ળાયાડહિગય-વિહાળસ, ²ધણિયમાડડળા-પહાળો ય ॥૬॥

(પંચાશક ૭. ગાથા. ૪-૫.)

“(પોતાને) અનુકૂળ કુટુંબકબીલો ધરાવનાર, ધનવાન, સન્માન યોગ્ય-સર્વ લોકપ્રિય, ઉત્તમ કુળમાં જન્મ પામેલ (ખાનદાન) હલકી-કૃપણ-તુચ્છ મનોવૃત્તિ વગરનો (ઉદાર), ધૈર્ય, બળયુક્ત-ધીરજવંત (ઉતાવળો કે ઉંછાછળો નહીં, શાંત-ગંભીર), બુદ્ધિશાળી, ધર્મનો રાગી, ગુરુસ્થાને રહેલાઓની પૂજા-સત્કાર કરવામાં તત્પર, શુશ્રૂષા વગેરે (બુદ્ધિના આઠ) ગુણો ધરાવનાર, ચાલુ વિષય (દેવદ્રવ્યાદિકને લગતી બધી બાજુ)ની સમજ ધરાવનાર, અને (શ્રી જ્ઞાનીઓના આગમોની) આજ્ઞાના પાલનમાં ખૂબ દૃઢ, એવા સદ્ગૃહસ્થ (મુખ્યપણે) (વૃદ્ધિ આદિકમાં) ખાસ અધિકારી છે- યોગ્ય છે.” પ. ૬.

“અહિગારી૦” “ગુરુ-પૂઅ૦” ત્તિ

↑ અહીં (આ પાંચ દ્રવ્યની વૃદ્ધિ વગેરેનાં કાર્યોમાં),- ઉપર બે ગાથાઓમાં જણાવ્યા પ્રમાણે લાયકાત ધરાવનાર જે ગૃહસ્થ હોય, તે પ્રાય:-ઉત્સર્ગનિયમથી- દેવદ્રવ્ય વગેરેમાં વૃદ્ધિ કરવા માટે યોગ્ય અધિકારી છે, એમ શ્રી જિનેશ્વરદેવોએ કહેલું છે.

1 [વધારો કરવાના અધિકારીનું]

2 [ધણિયં=અત્યંત]

तद्-

यथा-

“की-दृग् गृह-स्थः ?

अधिकारि-
गुणा : ।

१. सुख-स्व-जनः=अनुकूल-कुटुम्बा-ऽऽदि-वर्ग-सहितः
२. वित्तवान्=न्याया-ऽर्जित-ऋद्धिमान्,
३. युक्तः राज-सत्कारा-ऽऽदि-योग्यः,
“प्रत्यनीका-ऽऽदिना-परिभूतः” इति-यावत्,
४. कुल-जः=सद्-वंश्यः, कृत-प्रतिज्ञा-दि-निर्वाहकः,
५. अ-क्षुद्रः=दान-शौण्डः,
६. धृति-बलिकः=चित्त-समाधान-लक्षण-सामर्थ्य-युक्,

तथा-

७. ज्ञाता=विद्वान्,
प्रस्तुत-विधानस्य=
“चैत्य-द्रव्या-ऽऽदि-वृद्धि-विधेः” इत्य-ऽर्थः ।
८. आज्ञा-प्रधानः=आगम-पर-तन्त्रः,
धर्मा-ऽऽसक्तः,
१०. गुरु-भक्ति-रतः=
“पूजनीय-सेवा-परायणः” इत्य-ऽर्थः ।
११. शुश्रूषा-ऽऽदि-गुणैः सङ्गतः= “विवेकी” इत्य-ऽर्थः ।
१२. मतिमान्=स्वतः प्रशस्त-^३धी-मान् ।

↕ अयं भावः-

ई-दृशः श्रद्धावतः

सा-ऽनुबन्ध-सत्-फलाः

चैत्य-द्रव्या-ऽऽदि-वृद्धि-व्यवहाराः

सु-साध्याः स्युः ।

३ - अत्र कार्य-कारणयोः सम्बन्धं दर्शयितुम् पश्चा-ऽनुपूर्व्या- कतिचिद् गुणाः* दर्शिताष्टीका-
कृद्भिः ।

* कार्य-कारण सम्बन्ध-क्रम-दर्शना-ऽर्थं पश्चा-ऽनुपूर्व्या गुण-व्याख्यानं दर्शितम् । छा०

તે આ પ્રમાણે -

“કેવો ગૃહસ્થ યોગ્ય છે ?”

૧. **સુખ-સ્વજન ધરાવનાર**=કુટુંબીવર્ગ જેને (સગાં, સંબંધી-જ્ઞાતિ, મિત્ર) અનુકૂળ (દરેક સારા કામમાં સંમત તથા સાથ આપનાર-પ્રોત્સાહક) હોય,

૨. **શ્રીમંત**=ન્યાયથી મેળવેલા ધનથી સમૃદ્ધ હોય,

૩. **યુક્ત**=(પ્રતિષ્ઠિત) રાજા તરફના માન-સન્માન વગેરેને યોગ્ય હોય, જેથી કરીને વિરોધીઓ કોઈ પણ કામમાં જેનો સામનો કરવાની હિંમત કરી ન શકે, ત્યાં સુધીની લાયકાત ધરાવનાર,

૪. **કુળવંત**=ઉત્તમ વંશમાં જન્મેલ હોય, જેથી કરીને, પ્રતિજ્ઞા-કબૂલાત-વગેરે જે પ્રમાણે કરે, તેનું તે પ્રમાણે બરાબર પાલન કરનાર,

૫. **અક્ષુદ્ર**=(હલકટપણું કે કૃપણપણું ન ધરાવતા) દાન-કુશળ (ઉદારદિલ),

૬. **ખૂબ ધીરજવંત**=(ગમે તેવા વિકટ સંજોગોમાં પણ) મનનું સમતોલપણું ન ગુમાવતાં, તે ટકાવી રાખવાનું સામર્થ્ય ધરાવનાર, એ ઉપરાંત-

૭. **ચાલુ બાબતના અનુભવી-જ્ઞાતા**=ચૈત્ય દ્રવ્ય વગેરેમાં વધારો કરવાની વિધિ વગેરેના સારા જાણકાર,

૮. **આજ્ઞા-પ્રધાન**=શ્રી આરામશાસ્ત્રોની આજ્ઞાને અધીન,

૯. **ધર્મના રાગી**=સારી રીતે ધર્મિષ્ઠ,

૧૦. **ગુરુ-ભક્તિમાં તત્પર**=એટલે કે ગુરુસ્થાને રહેલા પૂજવા યોગ્ય પુરુષોની સેવા-ભક્તિ કરવામાં તત્પર,

૧૧. **શુશ્રૂષા વગેરે ગુણોયુક્ત**=વિવેક (શાસ્ત્રો સાંભળવાની ઈચ્છા વગેરે ધર્મ પ્રેમીના આઠ ગુણો શાસ્ત્રોમાં જણાવ્યા છે, તે) ધરાવનાર-વિવેકી,

૧૨. **મતિમાન**^૩=જાતસમજથી સારા બુદ્ધિશાળી (સુંદર-પરિણામદર્શી સમજ ધરાવનાર).

↑ રહસ્ય એ છે, કે-

ઉત્તમ (આત્મ) પરિણામો રૂપ ફળોની પરંપરા વધારે તેવા દેવ-દ્રવ્ય વગેરેમાં વધારો કરવાની પ્રવૃત્તિઓ (વગેરે), ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની શ્રદ્ધા ધરાવનારા-શ્રાવકો સારી રીતે કરી શકે તેમ હોય છે.

૩ અહીં-કેટલાક ગુણો, કાર્ય-કારણનો સંબંધ બતાવવા **વૃત્તિકારશ્રી**એ પાછળના અનુક્રમથી પણ બતાવેલા છે. ગા. ૭

अधिकारित्व-
साफल्यम् ।

तत्-प्रति-कूला भक्षण-ऽऽदि-दोषा अपि निवार्याः स्युः ।
वि-स-दृशस्तु-
दुःसाध्या एव ।

↑ ततः-यस्य यथा सामर्थ्यम्, सः-तत्र तथा प्रवर्तते ।
इति ॥ ५-६ ॥

↓ अथ-

विशेषतोऽधिकारि-
निरूपणम् ।

अत्रैव -

विशेषतः -

तद-ऽधिकारिणो निरूपयति :-

मग्गा-ऽणुसारी पायं, सम्म-द्विष्टी तहेव अणु-विरई ।
एएऽहिगारिणो इह विसेसओ धम्म-सत्थम्मि ॥७॥

“मग्गा-ऽणु०” ति

↑ १ भवा-ऽभिनन्दि-दोष-रहितः

मित्रा-ऽदि-दृष्टि-सहितः

^१शम-संवेगा-ऽऽद्युपलक्षितः

तथा-विध-मन्द-मिथ्यात्व-कषायोदय-भाग्,

भजनया च-

जैन-क्रियावान्,

तथा-भव्यः

^२मार्गा-ऽनुसारी स्यात् ।

मार्गा-ऽनुसारित्व-
व्यवस्था ।

यदुक्तम्- धर्म-परीक्षा- ऽऽदौ :-

“मग्गा-ऽणुसारि-भावो आणाए लक्खणं मुण्येय्वं ।

किरिया तस्स ण णियया पडिबन्धे वाऽवि उवयारे” ॥१६॥

१ - बीजा-ऽऽत्मकाः शमा-ऽऽदयो बोध्याः* ।

२ - “तीव्र-मिथ्यात्त्वा-ऽऽदि-कर्म-क्षयोपशम-भावात्-मार्गम्=तत्त्व-पथमऽनुसरति=अनुयाति”
इत्येवं-शीलो मार्गा-ऽनुसारी ।”
इति-उपदेशपद-वृत्तौ ललित-विस्तरा-टिप्पणेऽपि । इत्य-ऽर्थः [मे०] ।

* अत्र बोध्याः । छा० ।

અને ઊલટાં પરિણામો આપનારા (દેવ-દ્રવ્યાદિકનું) ભક્ષણ થઈ જવું વગેરે દોષોનું નિવારણ પણ એ કરી શકે છે.

જે ઉપરના ગુણો ન ધરાવનાર હોય, તેનાથી વધારો અને હાનિનું નિવારણ, એ બન્નેય ન થઈ શકે.

આથી એમ નક્કી થાય છે કે-

જે વ્યક્તિમાં જે કામને માટેની જે શક્તિ હોય-લાંચકાત હોય, તેણે તે કામમાં-તે પ્રમાણે વર્તન કરવું જોઈએ-તે પ્રમાણે વર્તન તે કરી શકે છે. ૫-૬

↑ વૃદ્ધિ કરવામાં (ખાસ) વિશેષ પ્રકારના અધિકારીઓ પણ અહીં જ બતાવી દેવામાં આવે છે.-

મગ્ગા-ડણુસારી પાયં, સમ્મ-દ્વિટ્ટી તહેવ અણુ-વિરઈ ।

एए अहगारिणो इह, विसैसओ धम्म-सत्थम्मि ॥७॥

“માર્ગાનુસારી, સમ્યગ્દષ્ટિ તથા દેશવિરતિધરોને આ કાર્યોમાં ધર્મશાસ્ત્રોમાં વિશેષ પ્રકારના પ્રાયઃ અધિકારી જણાવ્યા છે.” ૭

“મગ્ગાડણુ” ત્તિ ।

↑ ૧. ભવાભિનંદિપણાના દોષો વગરનો હોય,

[મિત્રાદિ] આઠમાંની એક કે વધારે દષ્ટિ ધરાવનાર હોય,

(માર્ગાનુસારી જીવને ઘટતાં) શમ,¹ સંવેગ વગેરે (નિર્વેદ, અનુકંપા, આસ્તિક્ય) ગુણોથી ઓળખી શકાય તેવો હોય,

મિથ્યાત્વ અને કષાયોનો તેવા પ્રકારનો મંદ ઉદય ધરાવતો હોય,

(પાંચ આચારોમય) જૈન ધર્મની ક્રિયા કરતો હોય, કે ન પણ કરતો હોય,

એવો તથા-ભવ્ય જીવ માર્ગાનુસારી² કહેવાય છે.

ધર્મપરીક્ષા વગેરે ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે-

“માર્ગાનુસારીભાવ એ આજ્ઞાનું લક્ષણ છે.” એમ સમજવું. “તે જૈન ક્રિયા કરતો જ હોય,” એવો નિયમ નથી. કારણ કે (જૈન કે જૈનેતર) ક્રિયા તેમાં ઉપકારક કે અપકારક બની શકતી નથી” ૧૬.

1. શમ વગેરે ગુણો માર્ગાનુસારી જીવને (આધ્યાત્મિક વિકાસના) બીજરૂપે હોય છે.

2. ‘તીવ્ર મિથ્યાત્વ વગેરે કર્મોનો ક્ષયોપશમ થવાથી જે જીવ માર્ગને - તત્ત્વમાર્ગને અનુસરવાનું કરે, તે માર્ગાનુસારીપણું’ એ વ્યાખ્યા શ્રી ઉપદેશપદ અને શ્રી લલિતવિસ્તારાની ટીપ્પણમાં કરેલી છે. (મે૦)

तत्-तत्-तत्त्वा-ऽनुकूल-प्रवृत्ति-हेतु-परिणामो-
मार्गा-ऽनुसारि-भावः ।

सैव-

“द्रव्या-ऽऽज्ञाऽऽपि” उच्यते ।

तत्र-

माषतुष-तामल्या- ऽऽदिवत्-

अन्वय- व्यतिरेकाभ्याम्-

द्रव्य-क्रिया न नियता ।

एतेन- मार्गा-ऽनुसारिणाम्

द्रव्यतः जैन-क्रिया-नियमो निरस्तः, इति ।

एषा मार्गा-ऽनुसारिता च-

उत्कर्षतः-^३चरमा-ऽऽवर्तेऽपि प्रवर्तते ।

यदुक्तं तत्रैव-

“मग्गा-ऽनुसारि-भावो पुगल-परियट्टे मुणेयब्बो ।

गुण-बुद्धीए, विगमे भवा-ऽभिनंदीण दोसाणं” ॥१७॥

अत्र-

“चरम-पुद्-गला-ऽऽवर्त-प्राक्-काल-वर्तिनः

अन-ऽन्ता-ऽनुबन्धि-कषाया-ऽऽदि-विपाक-रूपाः

^४क्षुद्रत्वा-ऽऽदयो दोषाः भवा-ऽभिनन्दिन उच्यन्ते” इति ।

↑ तथा-

अ-विरत-सम्यग्-
दृष्टि-स्व-रूपम् ।

२. मिथ्यात्वोदय-रहितत्वे सति

केवल-निःशङ्किता-ऽऽदि-गुण-सहितः-

भव्यः अ-विरत-सम्यग्-दृष्टिः ।

देशविरत-
स्वरूपम् ।

३. भवोद्भवेगा-ऽऽदि-गुणवत्त्वे सति

अ-प्रत्या-ऽऽख्याना-ऽऽवरण-क्षयोपशम-जन्म-विरतिः

भव्यः देश-विरतिः ।

3 - ग्रन्था-ऽन्तरे-

अर्द्ध-पुद्-गल-परावर्ते च श्रूयते । सा प्रायिका, पञ्च-धनुःशता-ऽवगाहनावम्भोक्षे,
५२५-धनुः (पञ्च-विंशत्युत्तर-पञ्च-शत-धनुर-ऽवगाहना) कादाचित्का ।

4 - उपदेश-दाना-ऽऽदिना अ-साध्याः ।

તે તે (હેયોપાદેય) તત્ત્વને અનુકૂળ પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં સહાયક થાય એવો આત્માનો પરિણામ-તે માર્ગાનુસારીભાવ કહેવાય છે.

“ (જિનેશ્વરદેવની) દ્રવ્ય આજ્ઞા પણ” તે જ કહેવાય છે.

તેમાં-

માષ-તુષ મુનિ વગેરેની પેઠે દ્રવ્ય જૈન ક્રિયા પણ હોય છે, અને તામલી તાપસ વગેરેની પેઠે દ્રવ્ય જૈન ક્રિયા હોતી પણ નથી. તેથી અન્વય અને વ્યતિરેકે કરીને નક્કી થાય છે, કે “દ્રવ્ય જૈન ક્રિયા હોય જ.” એમ નક્કી નથી.

આથી- “માર્ગાનુસારી જીવને દ્રવ્યથી જૈન ક્રિયા પણ હોવી જ જોઈએ, એવો નિયમ છે.” એ વાત ટકી શકતી નથી. “૧૬”

ઉત્કૃષ્ટ (કાળ)થી આ માર્ગાનુસારીપણું ચરમાવર્તમાં^૩ એટલે કે- છેલ્લા પુદ્ગલ પરાવર્તનમાં વર્તતું હોય છે.

એ જ ગ્રંથમાં આ કહ્યું છે, -

“ભવાભિનંદીપણાના દોષો દૂર થવાથી ગુણોની વૃદ્ધિ થતાં માર્ગાનુસારી ભાવ છેલ્લા પુદ્ગલ પરાવર્તનમાં હોય છે, એમ જાણવું. ૧૭

“છેલ્લા પુદ્ગલપરાવર્તનમાં આત્મા આવ્યા પહેલાના વખતમાં અનંતાનુબંધી કષાયો વગેરેના વિપાકોદય રૂપે ક્ષુદ્રપણું^૪ વગેરે જે (આઠ) દોષો (આત્મામાં) હોય છે, તે (દોષો) ભવાભિનંદીપણું કહેવાય છે. ૧૭

‡ ૨. ઉપરાંત,-

મિથ્યાદર્શનમોહનીય કર્મનો ઉદય ન હોવા સાથે જ નિઃશંકિતાદિ ગુણો જેમાં હોય જ, તે-ભવ્યજીવ “અવિરત-સમ્યગ્-દૃષ્ટિ” કહેવાય છે.

‡ સંસારથી વૈરાગ્ય-વગેરે ગુણો હોવા સાથે જ અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કષાયોના ક્ષયોપશમ (વિ૦)થી ઉત્પન્ન થયેલો વિરતિપરિણામ જેને હોય, તે ભવ્ય જીવ દેશવિરતિ કહેવાય છે.

૩. બીજા ગ્રંથોમાંથી એમ જાણવા મળે છે કે, માર્ગાનુસારીપણું ઉત્કૃષ્ટપણે અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તનમાં પ્રવર્તે છે, પરંતુ તે પ્રાયિક છે, જેમ કે પાંચસો ધનુષ્યની અવગાહના ધરાવનારા મોક્ષ પામે છે. તેમાં, જે પરપ ધનુષ્યની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા (શ્રી મરુદેવામાતા વગેરે) પણ કોઈક જ મોક્ષ પામતા હોય છે. માટે તે પણ પ્રાયિક વચન છે.
૪. ઉપદેશ આપવા વગેરેથી જે વ્યક્તિ દોષો દૂર કરાવી શકાય તેવી નથી હોતી.

↑ एते= इह=तद्-वृद्धय-ऽधिकारे

विशिष्टाः अधिकारिणः

धर्म-शास्त्रेण=पञ्चाशका-ऽऽद्य-ऽनुसारेण

प्रायः “ज्ञेयाः” इति-शेषः ।

साधूनां विशेषा-
ऽधिकारित्वम्

↑ पुष्टा-ऽऽत्मबने तु साधवोऽपि

अत्र- अधिकारिणः, अग्रे⁵ वक्ष्यन्ते ॥७॥

आज्ञा-सा-ऽपेक्ष-
विधेः
प्रसङ्गतश्च
विनाशस्य
कर्त्तृ-द्वारोपक्रमः ।

↑ अथ-

क्रमात्-

¹स-प्रतिपक्ष-विध्य-ऽपेक्षक-कर्त्तृ-द्वारेण-

फलोपहितां वृद्धिं दर्शयन्

प्रसङ्गतः-

विनाशमऽपि दर्शयति :-

जिण-वर-आणा-रहियं, वड्ढारंता वि के वि जिण-दब्बं ।

बुड्ढन्ति भव-समुद्दे, मूढा मोहेण अत्राणी ॥८॥

“जिण०” ति

↑ अत्र-

²तन्न-न्यायेन-

व्याख्यानं द्विधा कार्यम् ।

5 - [१९-२० गाथयोः] ।

1 - [विध्यपेक्षककर्ता वृद्धिजनक इति निर्दिशन् ग्रन्थकारः प्रसङ्गतोऽर्थादापन्नं विधिप्रतिपक्ष-भूताविध्य-पेक्षक कर्त्तुजनितविनाशमपि दर्शयति इति भावः] ।

2 - सकृदुच्चरितं सत् अनेकोपकारकम्=तन्नम् ।

↑ એઓને અહિં (દેવ-દ્રવ્યાદિક વધારવાના અધિકારમાં) પ્રાયઃ વિશિષ્ટ પ્રકારના અધિકારીઓ તરીકે શ્રી પંચાશક વગેરે ધર્મશાસ્ત્રોને અનુસારે “જાણવા.”

↑ “પુષ્ટાલંબને” એટલે કે-ખાસ મહત્ત્વના કારણે મુનિમહારાજઓ પણ આ વિષયમાં પણ (ખાસ) અધિકારી છે.” એમ આગળ⁵ ઉપર કહેવામાં આવશે. ૭

↑ વિધિ¹પૂર્વક અને અવિધિપૂર્વક વૃદ્ધિ કરનારાઓનું અનુક્રમે સ્વરૂપ બતાવવા દ્વારા, ઉત્તમ ફળ આપનારી વૃદ્ધિનું સ્વરૂપ સમજાવવાપૂર્વક સાથે સાથે પ્રસંગથી વિનાશનું પણ સ્વરૂપ (આ દ્વારમાં) બતાવવામાં આવે છે

જિણ-વર-આણા-રહિયં, વહારંતા વિ કે વિ જિણ-દવ્વં ।

બુઢ્ઢન્તિ ભવ-સમુદ્દે, મૂઢા મોહેણ અન્નાણી ॥૮॥

(આ ગાથાનો અર્થ-વિધિની મુખ્યતાએ અને અવિધિની મુખ્યતાએ, એમ બે રીતે ટીકાની સૂચના અનુસાર નીચે પ્રમાણે કરવામાં આવ્યો છે.)

“જે કોઈ જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાથી રહિતપણે દેવ (વગેરેના) દ્રવ્ય વધારે છે, તે અજ્ઞાની અને મૂઢ અવિવેકને લીધે સંસારરૂપી સમુદ્રમાં ડૂબે છે.” ૮

(અવિધિ પક્ષનો અર્થ)

“દેવ (વગેરેના) દ્રવ્યમાં જિનેશ્વર પ્રભુની આજ્ઞાપૂર્વક જે કોઈ પણ વૃદ્ધિ કરે છે, તેઓ મોહરહિત, વિવેકી અને આજ્ઞાનિષ્ઠ હોવાથી સંસારરૂપી સમુદ્ર તરી જાય છે.” (વિધિ પક્ષનો અર્થ)

“જિણ૦” ત્તિ

↑ આ ગાથાનું તંત્ર ન્યાયે² કરીને બે પ્રકારે વ્યાખ્યાન કરવું.

5. [૧૯મી અને ૨૦મી એ બે ગાથાઓમાં] .

1. “[વિધિપૂર્વક દેવાદિ દ્રવ્યોમાં વધારો કરે, તે વધારો કરનાર અધિકારી કહેવાય.” એમ સમજાવવાની સાથે સાથે, વિધિના વિરોધી હોય. તેવા અવિધિપૂર્વકના-દેવાદિ દ્રવ્યોમાં વધારો કરનારે કરેલા વિનાશરૂપ વધારાને પણ આ પ્રસંગે અર્થથી સમજાવે છે.” એ ભાવાર્થ સમજવો.]
2. શાસ્ત્રમાં જે એક વાર (પદ્ધતિ-સિદ્ધાંત) વગેરે બતાવેલું હોય, તે ઘણે ઠેકાણે સહાયક થાય, તે તન્ત્ર કહેવાય.

तन्त्र-युक्त्या
विधि-पक्षीयं
व्याख्यानम् ।

तत्र-

विधि-पक्षे- सर्वत्र प्रायः अ-कार-विश्लेषात्-
जिना-ऽऽज्ञयाऽ-रहितम्= सहितम्,
देवा-ऽऽदि-द्रव्यम्,

वर्धयन्तः

केचिद्= अ-निर्वचनीय-गुणाः,

अ-मूढाः=विवेकिनः,

अ-मोहेन=भेद-ज्ञानेन,

आज्ञान्यः=“अर्हदा-ऽऽद्या -ऽऽज्ञामाऽऽत्मनि
नयन्ति” इति “अर्हदा-ऽऽद्या-ऽऽज्ञा-ऽऽराधकाः” ।

भव-समुद्रे

अ=न, निमज्जन्ति= “तरन्ति” इत्य-ऽर्थः ।

^३अ-विधि-पक्षे तु-

यथा-श्रुतं व्याख्येयम् ।

अविधि-पक्षीय-
व्याख्यानां-
ऽतिदेशः ।

विध्य-ऽ-विध्यो-
निष्कृष्ट-लक्षणे ।

↑ “अत्र, इदं हार्दम्, :-

श्री-^{*}आप्ता-ऽऽज्ञा^१-ऽनुसारिणी उचिता-ऽर्थ-क्रिया-विधिः,
स्व-च्छन्दा-ऽऽनुसारिणी च-अ-विधिः ।

विधि-
पूर्वक-वृद्धेः
स्व-रूपम् ।

↑ अतः,

^५कर्मा-ऽऽदाना-ऽऽदि-कु-व्यापार-वर्ज्य

- 3 - [जिन-वर-आज्ञा-रहितं ⁺केऽपि- जिन-द्रव्यं वर्धयन्तः सन्तः मूढाः अ-ज्ञानिनः मोहात्
भव-समुद्रे निमज्जन्ति ॥८॥]
- 4 - उत्सर्गा-ऽपवाद-रूपा* ।
- 5 - उत्सर्गतः- आज्ञा-रहितं धन-वर्धनं च एवम् :- यथा-श्रावकेण देव-स्व-वृद्धये
(१) कल्प-पाल-मत्स्य-बन्धक-वेश्या-चर्म-कारा-ऽऽदीनां कला-ऽन्तरा-ऽऽदि-दानम्
(२) तथा, देव-वित्तेन भाटका-ऽऽदि-हेतुक-देव-द्रव्य-वृद्धये यद् देव-निमित्तं- स्थावरा-
ऽऽदि-निष्पादनम्-
(३) तथा महा-ऽर्धता-सम्भवे विक्रयेण बहु-देव-द्रविणोत्पादनाय गृहिणा यद् देव-धनेन सम
-ऽर्ध-धान्य-सङ्ग्रहणम्-
(४) तथा- देव-हेतवे- कूप-वाटिका-क्षेत्रा-ऽऽदि-विधानम् ।

+ नास्तीदं पदं मे० प्रती । * आगमा-ऽऽज्ञा-मे० ।

↑ તેમાં, વિધિ પક્ષમાં, ઘણે ભાગે, દરેક શબ્દોની શરૂઆતમાં અ કાર બહાર કાઢવો, તેથી (નીચે પ્રમાણે અર્થ થશે, જેમ કે-)

જિનવરની આજ્ઞાથી અરહિત એટલે કે સહિત

દેવાદિ-દ્રવ્યને જે

વધારે છે,

કેટલાક=ઉંચા પ્રકારના ઉત્તમ ગુણોવાળા

અમૂઢ=વિવેકી

અમોહે કરીને=ભેદજ્ઞાને કરીને-વિવેકે કરીને

આજ્ઞાનીઓ=અરિહંત પ્રભુ વગેરેની આજ્ઞાને પોતાના આત્મામાં લઈ જાય-ધારણ કરે-અર્થાત્ અરિહંત ભગવાન વગેરેની આજ્ઞાના આરાધકો-”

ભવસમુદ્રમાં=

અ-ડૂબે છે=(ન ડૂબે છે) એટલે કે (ભવસમુદ્ર) તરે છે. ૮

↑ ^૩અવિધિપક્ષમાં તો જે પ્રકારે ગાથા છે, તે પ્રકારે સીધો (અ ઉમેર્યા વિના) અર્થ કરવો. (જે ઉપર બતાવેલો છે.)

↑ ખાસ રહસ્ય અહીં એ છે કે-

“શ્રી આમ પુરુષોની ^૪આજ્ઞાને અનુસરતી ઉચિત અને સફળ પ્રવૃત્તિ, તે વિધિ, અને સ્વચ્છંદપૂર્વકની અનુચિત પ્રવૃત્તિ (અનુચિત, નિષ્ફળ કે ખરાબ ફલ આપનાર હોય) તે અવિધિ.

↑ આ કારણે-કર્માદાન^૫ વગેરે (હિંસાપ્રચુર) અયોગ્ય ધંધાઓનો ત્યાગ

૩. [અવિધિ પક્ષના અર્થમાં ગાથાની છાયા છે.]

૪. ઉત્સર્ગ અને અપવાદ રૂપ આજ્ઞા.

૫. ઉત્સર્ગથી- આજ્ઞારહિતપણે ધનનો વધારો નીચે પ્રકારે થાય છે-

(૧) જેમ, કોઈ શ્રાવક દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ માટે કસાઈ, મચ્છીમાર, વેશ્યા, ચમાર વગેરેને વ્યાજે ધીરે.

(૨) તથા, ભાડા વગેરેથી દેવદ્રવ્ય વધારવા માટે દેવદ્રવ્યના ધનથી દેવને નિમિત્તે-સ્થાવર મિલકતો વગેરે બનાવરાવે.

(૩) “મોંઘુ થશે, ત્યારે વેચવાથી દેવદ્રવ્યમાં સારી રીતનો વધારો કરી શકાશે.” એમ વિચારીને દેવદ્રવ્યના દ્રવ્યથી સોંઘાં ધાન્ય વગેરેનો સંગ્રહ કરાવે.

(૪) તથા, દેવ માટે ફૂવા, વાડી, ખેતર વગેરે કરાવરાવે.

६ सद्-व्यवहारा-ऽऽदि^७-विधिनेव-

तद्-वृद्धिः कार्या ॥१॥

- ५ - तथा- शुल्क-शाला-ऽऽदिषु भाण्डमुद्दिश्य राज-ग्राह्य-भागा-ऽधिक-करोत्पादनात् उत्पन्नेन द्रविण-वृद्धिनयनम्-इत्याऽऽदि महा-सा-ऽवद्य-रहितं वर्धनीयम्[%]।” इति षष्टि-शतक-वृत्तौ।”
 @अपवादे तु- निषिद्धम-ऽप्याऽऽचरणीयम्, इति ।
- ६ वर्णमूल्योचित०
- ७ - (१) ⁺अत एव देवा-ऽऽदि[×]-सल्क-गृह-द्रह-क्षेत्र-वाटिका-ग्रामा-ऽऽदेः लभ्य-भाटका-ऽऽदानेन धन-वृद्धिः कार्या ।

% उत्सर्गतः वर्द्धनीयं मे ।

@ पुष्टालम्बने तु आ० छा०

+ अन्त्यसमये स्वोपार्जित-भुज्यमान-धनावशेषे-१

स्वोपार्जित-धन-कल्पितांशेन - २

प्रतिवर्षादि ऐन्द्रया अन्यस्या वा मालायाः परिधापनया - ३

प्रतिदिनादि कोशेऽग्रपूजायाञ्च यथाशक्ति धनमोचनेन - ४

× ‘आदि’तः अन्त्यसमये स्वोपार्जित-भुज्यमान-धनावशेषे-१

स्वोपार्जित-धन- कल्पितांऽऽशेन-२,

प्रतिवर्षादि ऐन्द्रया अन्यस्या वा मालाया परिधापनया-३,

प्रतिदिनाद् कोशेऽग्रपूजायाञ्च यथाशक्ति धनमोचनेन-४

प्रतिष्ठा-महादौ स्वर्ण-रूप्यमुद्राभिर्जिन- नवाङ्गीपूजया-५

उत्सर्गत एवमादि-विधिना धन-वृद्धिः कार्या निरवघा इति श्राद्धविधि (धौ) प्रतिष्ठाकल्पे च । छा० ।

કરીને^૬ ઉત્તમ ધંધા વગેરેથી^૭ વિધિપૂર્વક જ દેવાદિ-દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવી જોઈએ. ૧

(૫) તથા, જકાત વગેરેના (અમુક ઠરેલી રકમથી રાજ્ય પાસેથી ઈજારો રાખેલો હોય, તેની) રાજ્યને આપવાની રકમ કરતાં વધારે ઉત્પન્ન કરવા માટે, જકાતની મંડી વગેરેમાં, તે તે માલની અપેક્ષાએ વધારે વધારે જકાત લઈ, (દિવદ્રવ્યાદિકમાં) ધનનો વધારો કરવો. ઈત્યાદિ મહા સાવધ પ્રવૃત્તિઓ તે વિના વધારો કરવો^૮, તે (વિધિપૂર્વકનો) વધારો.

એમ ષષ્ટિશતક ગ્રંથની વૃત્તિમાં કહ્યું છે.

@ અપવાદે (અનિવાર્ય સંજોગોમાં) તો- જેનો નિષેધ કરેલ હોય તે પણ કરવા યોગ્ય બને છે.

6. સદ્ વ્યવહાર એટલે વર્ણ-વસ્તુના યોગ્ય રંગ-રૂપ તથા મૂલ્ય કિંમત, તે યોગ્ય વ્યવહાર. (?)

7. + “એટલા માટે-

(૧) દેવ વગેરે સંબંધી-ઘર, કુંડ, ખેતર, વાડી, ગામ ^xવગેરેથી મળતા ભાડા વગેરે લઈ જે ધનમાં વધારો કરવામાં આવે.

% ઉત્સર્ગથી વધારવું મેં

@ ખાસ કારણે - પુષ્ટાલંબને (આ૦ છા૦)

+ અંત સમયે=પોતે મેળવેલા ધનનો ઉપભોગ કરવા ઉપરાંત જે વધ્યું હોય, તેનાથી, થતા- ૧.

પોતે મેળવેલા ધનમાંથી અમુક ભાગ આપવાનો સંકલ્પ કરીને, તેનાથી, ૨. તથા- દર વર્ષે ઐન્દ્રી માળા કે બીજી કોઈ (ઉપધાન વગેરેની) માળા પહેરવા વગેરેના ચડાવા વગેરેથી, ૩.

દરરોજ- ભંડારમાં અથવા પહેલી પૂજા વગેરેમાં યથાશક્તિ ધન આપવાથી વધારો કરી શકાય છે. ૪.

x વગેરે શબ્દથી-

“અંત સમયે-

પોતે કમાયેલું ધન ભોગવ્યા પછી તેનો વધારો રહે, તેનાથી, -૧

પોતે કમાયેલા ધનમાંથી અમુક ભાગનો સંકલ્પ કરી, તે આપવાથી, -૨

દરેક વર્ષે ઐન્દ્રી માળા કે બીજી માળા પહેરવા નિમિત્તે ધન આપવાથી, -૩

દરરોજ-ભંડારમાં કે પહેલી પૂજા વગેરેમાં શક્તિ પ્રમાણે ધન આપવાનું ઠરાવવાથી, -૪

પ્રતિષ્ઠા, મહોત્સવ વગેરે પ્રસંગે-સોના કે રૂપાના નાણાંથી પ્રભુની નવ અંગે પૂજા કરવા દ્વારા, -૫

ઉત્સર્ગથી ઉપર જણાવેલી વિધિથી ધનમાં વધારો કરવો. એ નિર્દોષ વધારો છે.

“એમ શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ અને પ્રતિષ્ઠાકલ્પમાં કહ્યું છે.” (છા૦)

↑ केचित्तु-

“श्राद्ध-व्यतिरिक्तेभ्यः-

सम-ऽधिक-ग्रहणकं गृहीत्वा”

कला-ऽन्तरेणाऽपि तद्^८ -वृद्धिरुचितैव

इत्याऽऽहुः,

इति सम्यक्त्व-वृत्त्या-ऽऽदौ सङ्काश-कथायां तथोक्तेः ।

विधि-पूर्वक-
वृद्धावसम्भवि-
त्वोपपादनम् ।

↑ एवं सति, परः प्राह :-

“ननु देव-द्रव्या-ऽधिकारे कथम् श्राद्धेन
देव-द्रव्य-वृद्धिं कर्तुं शक्यते ?

- (२) तथा च विद्यमानानाम्- स्व-गृह-क्षेत्र-वाटिका-ऽऽदीनाम्- जिना-ऽऽलये निश्रया मोचनं युक्तिमत् ।
- (३) तथा अपवादे तद्-निश्रया नव्य-क्षेत्रा-ऽऽदीनाम् निष्पादनमपि युक्तिमत् । देवा-ऽऽदि-द्रव्य-वृद्धय-ऽर्थम्* ।”

इति सेनप्रश्ने ।

* सुश्राद्धैः प्राग् सर्वं गृहाऽऽदिकं स्वनिष्ठितं सत् पर्यायतो देवादिनिश्रया क्रियते इति स्थितिः । तेन श्रमणोपाश्रयप्रातिहारिकादिवत् क्षेत्रादिकं धनादिद्वारैव तन्निश्रया व्यपदिश्यते, न तु द्रव्यतः इत्यौपचारिकी निश्राऽतः षष्टिशतकवृत्तौ स्वनिश्रामन्तरेण तन्निश्रया क्रियते इति निषिद्धं, तथा योगवृत्ति-श्राद्धविधि-वसुदेवहिण्डी-बृहद्भाष्याऽऽदौ च निरवधो- पायाऽसम्भवे तु एवं विधेयं पूर्ववत् इति पर्यायहार्दम् । मे० छा० ।

8 अध- व्याजा-ऽऽदिविधिना धन-वृद्धिं दर्शयति । “व्याज सवाई, दोढी कष्ट व्यापार, विधिनापि युक्ता धनवृद्धिरिति-सम्यक्त्ववृत्तौ”

↓ કેટલાક કહે છે, કે :-

“કાંઈક અધિક કિંમતનું ઘરેણું રાખી લઈને, શ્રાવકો સિવાયના બીજાઓને (ધીરીને) ^૪વ્યાજ વગેરેથી પણ તે (દેવાદિ-દ્રવ્યો)નો વધારો કરવો ઉચિત છે.”

કેમ કે આ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ વૃત્તિ વગેરે ગ્રંથોમાં સંકાશ શ્રાવકની કથામાં કહ્યું છે.

↓ એ વાત સમજ્યા પછી પ્રશ્નકાર પૂછે છે, કે

“દેવ-દ્રવ્યના અધિકારમાં વિચારીએ, તો શ્રાવક દેવ-દ્રવ્યની વૃદ્ધિ જ કેવી રીતે કરી શકે ?

(૨) તથા-પોતાના ઘર, ખેતર, વાડી વગેરે જે વિદ્યમાન હોય, તેને શ્રી જિનમંદિરની નિશ્રામાં સોંપવા-મૂકવા, તે પણ યુક્તિપૂર્વક (વધારો) છે.

(૩) તથા અપવાદે- દેવાદિકના દ્રવ્યોમાં વધારો કરવા માટે* તે (દેવાદિક)ની નિશ્રાએ નવાં ખેતર વગેરે પેદા કરવા વગેરે પણ યોગ્ય છે.”

એમ સેનપ્રશ્નમાં છે.

* “પોતાના ઘર વગેરે પહેલાં હતાં, તે પર્યાયથી ફેરવીને-દેવાદિક નિશ્રાના સારા શ્રાવકો કરાવતા હોય છે. આ રીવાજ-સ્થિતિ-છે.

તેથી-મુનિઓને ઉતરવાના ઉપાશ્રયના-પ્રતિહાર વગેરેની માફક, ખેતર વગેરેના ધન વગેરે દ્વારા “(દેવાદિની નિશ્રાએ કરાવેલા હોય છે.)” એમ બોલી શકાય છે. પરંતુ, તે “દ્રવ્યોથી નિશ્રા કરી છે.” એમ સમજવું નહીં. (એટલે, ખેતર વગેરે નહીં, પરંતુ “તેથી ઉપજતા મૂલ્યનું ધન આપ્યું છે,” એમ સમજવાનું છે.) જેથી-સાક્ષાત્ નિશ્રા નથી હોતી, પરંતુ ઉપચારથી નિશ્રા કરવામાં આવી હોય છે.

આ કારણે- શ્રી ષષ્ટિશતકની વૃત્તિમાં-પોતાની નિશ્રાદિ વિના તેની નિશ્રાએ કરાય છે, તેનો નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે.

તથા-શ્રી યોગશાસ્ત્રવૃત્તિ, શ્રાદ્ધવિધિ, વસુદેવહિરડી બૃહદ્ભાષ્ય વગેરેમાં-

“નિર્દોષ ઉપાય ન જ હોય તો, ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રથમની માફક કરવું.”

એમ જુદા જુદા વિકલ્પો બતાવવાનો આશય છે. (મે૦ છા૦)

૮. વ્યાજાદિક વિધિથી ધન વધારવાની વિધિ બતાવે છે.

“વ્યાજમાં સવાયા થાય, અને કષ્ટ રૂપ વેપાર વગેરેથી દોઢા થાય, એ રીતે ધનવૃદ્ધિ કરવી યોગ્ય છે.” એમ સમ્યક્ત્વ વૃત્તિમાં છે.

यतः-

“भक्खंतो जिण-दब्बं अण-ऽन्त-संसारिओ भणिओ” ।

इति जानन्नऽपि- आत्म-व्यतिरिक्तानां यच्छन्
उभयेषां संसार-वृद्धिं प्रति कारणता भवति,
न हि- “विषं कस्याऽपि विकार-कृत्र स्यात् ।”

इति वाच्यम्,

प्रायः सर्वेषामऽपाय-कृदेव स्यात् ।

ग्रन्था-ऽन्तरे- आलोचना-ऽधिकारे-

^९मूषका-ऽऽदीनामऽपि दोषोत्पत्तिरुक्ताऽस्ति ।

तद्, अत्र- वृद्धिं प्रति का रीतिः ?”

⇕ अत्र उच्यते, :-

“मुख्य-वृत्त्या श्राद्धानां देव-द्रव्य-विनाशनमेव दोषः ।

^{१०} कालोचित-व्याजा-ऽऽदि-दान-पूर्वक-ग्रहणे तु

न भूयान् दोषः ।

सम-ऽधिक^{११}-व्याजा-ऽऽदि-दाने पुनः -

दोषा-ऽ-भावोऽवसीयते ॥२॥

⇕ तद्-विनाशे तु दुर्लभ-बोधिता ।

रक्षा-ऽऽदि-देशना-ऽ-दानोपेक्षणा-ऽऽदौ

साधोरऽपि- भव-दुःखं च शास्त्रे दर्शितमऽस्ति ॥३॥

⇕ तेन, तद-ऽभिज्ञानां श्राद्धानां प्रायः

तस्य अ-व्यापारणमेव श्रेयः,

“मा कस्यचित् प्रमादेन

स्व-ऽल्पोऽप्युपभोगो भवतु, इति ।

⇕ सु-स्थान-स्थापनया

प्रत्य-ऽहं सारा-ऽऽदि-करण-पुरस्सरम् महा-निधानवत्

तत्-परिपालने च तेषां न कोऽपि दोषः ।

मुख्य-रीति-
निर्देश-मुखेन
विधि-पूर्वक-वृद्धे-
रऽ-सम्भवित्व-
निरासः ।

मुख्य-रीतेरपाल-
नजन्य-विनाशस्य-
महा-दोषत्वम् ।

मुख्यतया धार्मिक-
द्रव्यस्य कयाऽपि
रीत्या स्वोपयोगा-ऽ-
भाव एव श्रेयः ।

धार्मिक-द्रव्यस्य
निधानवत् सु-समीक्ष्य
सारा-ऽऽदि-करण
मदुष्टम् ।

9 - श्रीमाल-पुराणेऽपि- “नृप-पुत्री-दासी देव-पुष्पा-ऽऽदि-भोगात्-भिन्नमाल-पुरे-देव-गृहे मूषिका जाता” इति श्रूयते ।

10 - तद्भोग-दोष-साऽऽपेक्षत्वात् ।

11 - व्याजादि विधिनाऽपि युक्ता धनवृद्धिः इति सम्यक्त्व-वृत्तौ +

+ - व्याज सवाई दोढ कष्ट-व्यापार विधिनाऽपि ध.वृ. (धनवृद्धि) इति सम्यक्त्ववृत्त्या० छा. ।

કેમ કે-

“દેવ-દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરનારને અનંત સંસારી કહ્યો છે.”

એ જાણ્યા પછી, પોતાના સિવાયના બીજાને પણ જો દેવ-દ્રવ્ય (વધારવાના હેતુથી) આપે, તો બંનેયના સંસારની વૃદ્ધિનું કારણ (આપનાર) પોતે પણ બને છે.

કેમ કે “ઝેર કોઈને પણ નુકસાન કર્યા વિના રહે છે - કોઈનેય નુકસાન કરતું નથી.” એમ કહી શકાય નહિ.

“મોટે ભાગે દરેકને નુકસાન કરે જ છે.”

બીજા ગ્રંથોમાં આલોચનાના અધિકારમાં “ઉંદર વગેરેને પણ દેવ-દ્રવ્યના ભક્ષણથી દોષ⁹ લાગે છે.” એમ કહ્યું છે. માટે, આ વધારો કરવાની (નિર્દોષ) કઈ રીત છે?”

↑ આ પ્રશ્નનો ઉત્તર- ‘મુખ્ય રીતે તો-

“શ્રાવકોને દેવ-દ્રવ્યનો નાશ કરવામાં જ દોષ લાગે છે. તે વખતે ચાલતા રીવાજ¹⁰ પ્રમાણે યોગ્ય વ્યાજ વગેરે આપીને જો તે લે, તો તેને મોટો દોષ લાગતો નથી. અને જો વ્યાજ વગેરે¹¹ વધારે આપે, તો જરા પણ દોષ લાગતો નથી.” એમ સમજી શકાય છે. ૨

↓ પરંતુ, જો તેનો નાશ કરે, તો દુર્લભ બોધિપણું (સમ્યક્ત્વગુણ પ્રગટ થવામાં કે ટકવામાં મુશ્કેલી રૂપ) દોષ લાગે છે.

રક્ષણ કરવા વગેરે માટેનો ઉપદેશ ન આપે અને ઉપેક્ષા વગેરે રાખે તો સાધુને પણ સંસારરૂપ દુઃખ (અને દુર્લભબોધિપણું) **શાસ્ત્રમાં** કહ્યું છે. ૩

તે કારણે, “દોષોના જાણકાર શ્રાવકોએ મોટે ભાગે એ દ્રવ્યનો ઉપયોગ જ ન કરવો.” (તેના પ્રસંગમાં જ ન આવવું, એ વધારે સારું છે.) જેથી કરીને, ભૂલથીયે, થોડો પણ ઉપભોગ કોઈથીયે ન થઈ જાય.

↓ સારી રીતે રક્ષણ થાય તેમ સાચવી રાખી, રોજ સારી રીતે સાર-સંભાળ કરવાથી અને મહાનિધાનની પેઠે તેની બરાબર સાચવણી રાખવાથી તો (શ્રાવકો)ને કોઈ પણ દોષ લાગી શકતો નથી.

9. **શ્રીમાલ પુરાણમાં પણ-** “રાજકુમારીની દાસી દેવને ચડાવવાનાં ફૂલો વગેરેનો પોતે (પોતાના ભોગમાં) વપરાશ કરવાથી ભિન્નમાલ શહેરમાં દેવમંદિરમાં ઉંદરડી થઈ હતી” એમ સંભળાય છે.

10. તેનો ભોગ કરવાના દોષની અપેક્ષાએ

11. “વ્યાજ વગેરેથી ધનની વૃદ્ધિ કરવી યોગ્ય છે.” એમ **સમ્યક્ત્વ વૃત્તિમાં** કહ્યું છે.⁺

+ “વ્યાજથી સવાઈ, કષ્ટપૂર્વકના વેપારથી દોઢા.” એ પ્રમાણે ધનનો વધારો કરવો. એમ **સમ્યક્ત્વ વૃત્તિમાં** છે. (છા૦)

धार्मिक-द्रव्यस्य
स्वोपभोगेऽस्वी-
कारस्य बीजम् ।

निःशूकेतरेभ्यो
वृद्धय-ऽर्थ-दाने
दोषा-ऽ-भावः ।
१-वृद्धि-प्रकारः

स-शूकेतरेभ्यो
वृद्धय-ऽर्थ-दाने तु
दोष एव ।

२-वृद्धि-प्रकारः

किन्तु तीर्थ-कृत्-नाम-कर्म-निबन्धना-ऽऽदि-विशिष्ट-लाभ एव ।

⇕ एवं सति तेषां तद्-वर्जनम्,

तत् निःशूकता¹² -ऽऽदि-दोष-सम्भव-परिहारा-ऽर्थं ज्ञेयम् ।

⇕ तेन,

इतरस्य तद्-भोग-विपाका-ऽन-ऽभिज्ञस्य¹³

निःशूकता-ऽऽद्य-ऽ-सम्भवात्¹⁴,

वृद्धया-ऽऽद्य-ऽर्थम्

सम-ऽधिक-ग्रहणक-ग्रहण-पूर्वक-सम-ऽर्पणे न दोषः,

आगामि निर्धनत्वा-ऽऽपदा-ऽऽदि-सम्भवेऽपि,

मूल-धनस्य विनाशा-ऽ-भावात् ।

स-शूका-ऽऽदौ तु

वृद्धय-ऽर्थम् समऽर्पण-व्यवहारा-ऽ-भावात्,

तेषाम् तद्-भक्षणे दोष एव । इति ॥४॥

⇕ तथा कदाचित् उक्त-प्रकारेण यदा सु-श्राद्धा अपि स्वयं तद्-
वर्धयितुं न शक्नुवन्ति, तदा अ-क्षत-पूरी-
फल-नैवेद्या-ऽऽदि-देवद्रव्य-विक्रयोत्थ-द्रव्यवत्

तद्-धनेनैव¹⁵ उचित-पृथग्-व्यापार-करणेन लब्धं धनं
साधर्मिकाणामुक्त्वा देव-द्रव्या-ऽऽदौ प्रक्षेप्यम्, न तु
स्व-धना-ऽऽदौ ।

12 - अत्र स्व-व्यापार-सम्बन्ध(न्धे) देव-धन-व्यापारः कार्यः, अन्यो विधिः २-प्रकारवत्
निःशूकता-निवारणार्थम् ।

13 - दोषा-ङ्गीकारेण तद्-ङ्गीकरणात् श्राद्ध-कृत-बीजाऽऽधान-भङ्गो न सम्भाव्यते⁺

14 - लोकाऽ-पेक्षया अपयशो-भी-सलज्जता-धैर्याऽऽदि गुणवत्त्वात् इति भावः[%]

15 - अत्र लेख्यकादिकमपि पृथक् कार्यं ।

+ एतद्-दोषाऽऽपेक्षया-निःशूकस्येत्यर्थः छा० । % गुणवत्त्वात् सशूकस्येत्यर्थः छा० ।

પરંતુ, શ્રી-તીર્થંકર નામ-કર્મ બાંધવાની કારણ-સામગ્રી એકઠી થવી, વગેરે ઊંચા પ્રકારનો લાભ જ મળે છે.

↓ આમ હોવાથી, “શ્રાવકોએ તેનો ઉપયોગ ન કરવો જોઈએ.”

તેનો ઉપયોગ કરવાનું ત્યાગ કરવાનું કારણ-

સૂગ વગરના-સંકોચ વગરના-થઈ જવાનો સંભવ ઊભો થાય, તો તે ન થવા દેવાની સાવચેતી રાખવા માટે છે.

(માટે જેમ બને તેમ તેનાથી દૂર જ રહેવું વધારે સારું છે એમ સમજવું.)

તેથી કરીને,-

(શ્રાવક સિવાયના) બીજા (જૈનેતરો) કે, જેને સૂગ¹² (દિવાદિ દ્રવ્યનો ઉપભોગ કરવામાં દોષ સમજીને સંકોચ-ઘટ્ટા)- અનિચ્છા વગેરેનો સંભવ¹⁴ હોતો નથી. કેમ કે “એ દ્રવ્યનો ઉપભોગ કરવાથી શા શા પરિણામો આવે ?” તેનાથી તે અજાણ¹³ હોય છે. માટે (દિવ-દ્રવ્યાદિકની) વૃદ્ધિ માટે, વધારે કિંમતનાં ઘરેણાં વગેરે લઈને, તેઓને દેવ-દ્રવ્યાદિકનું ધન (વધારવા) આપવામાં દોષ નથી. કદાચ ભવિષ્યમાં તે નિર્ધન બની જાય વગેરે આપત્તિઓનો સંભવ¹⁴ હોવા છતાં પણ, તેથી મૂળ મૂડીનો નાશ થાય નહીં. (માટે ઘરેણાં લઈને આપવું.)

પરંતુ જેને (દિવ-દ્રવ્યાદિ વાપરવાની) સૂગ હોય, તે (જૈનેતર)ને પણ વધારો કરવા માટે આપવાનો વ્યવહાર નથી. કેમ કે તેઓ જો તેનું ભક્ષણ કરે, તો તેમને પણ દોષ લાગે છે. ૪ (૧)

↓ વળી, કોઈ એવા સંજોગોમાં-ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણેના સારા શ્રાવકો પણ જ્યારે પોતાના પ્રયત્નોથી તે (દ્રવ્ય) વધારી શકે નહિ, ત્યારે ચોખા, સોપારી, નેવેદ્ય વગેરે દેવ (વગેરે) સંબંધી દ્રવ્યોના વેચાણમાંથી મળેલા ધનની માફક તે (દિવ-દ્રવ્યાદિકના) ધનનો જ ઉચિત¹⁵ જુદો વ્યાપાર કરીને, જે લાભ મળે, તે સાધર્મિકોને જણાવીને, દેવ-દ્રવ્યાદિકમાં જ નાંખવો, પરંતુ પોતાના ધન વગેરેમાં ન નાખવો (ન ભેળવવો). (૨)

12. અહીં-પોતાના ચાલુ વેપારના સંબંધથી દેવદ્રવ્યનો વેપાર કરવો. એ એક પ્રકાર છે. બીજો વિધિ બીજા પ્રકારે બતાવ્યો છે, તે સૂગ રહિતપણું રોકવા માટે બતાવ્યો છે.
13. દોષના અંગીકારથી દેવદ્રવ્યના ઉપયોગનો ત્યાગ સ્વીકારેલ હોવાથી દેવદ્રવ્યના ભોગના વિપાકોથી અજાણ હોય તેને શ્રાવક દેવાદિનું ધન વૃદ્ધિ માટે આપે તો બીજાધાનનો ભંગ સંભવી શકતો નથી.⁺
14. લોકની અપેક્ષાએ અપૂર્ણાનો ભય, લજ્જાયુક્તપણું, ઘેર્યાદિ ગુણવાળો હોવાથી એ પ્રમાણે ભાવ જાણવો
15. અહીં ચોપડા વગેરેમાં લખાણ વગેરે પણ જુદું કરવું.

+ આ દોષની અપેક્ષાએ સૂગવગરના...એ પ્રમાણે ભાવ સમજવો.

% ગુણવાળો હોવાથી સૂગવાળાને પણ...એ પ્રમાણે ભાવ સમજવો.

३-वृद्धि-प्रकारः ।

तद्-धानिरऽपि- तेषामऽग्रे वाच्या, तत्-प्रतिकारा ऽर्थम् इति ।

⇕ तथा, यदा उक्त-प्रकारेण इतर-गृहेऽपि

गृहणक-ग्रहण-पूर्वक-तद्-वृद्धि-सम्भवो न स्यात्,

तदा उचित-व्याजा-ऽऽदान-पूर्वकमेव

तद्-गृहे- तद्-धनं- यथा-काला-ऽवधि

सम्भूय सु-श्रावकैः मोच्यम् ।

विध्य-ऽ-विध्योः

ततः, अ-प्रमत्तास्ते तद्-धनं

सा-ऽनुबन्धत्वे ।

तथा-प्रकारेण गृहा-ऽन्तरं परावर्तयन्तः सारा-ऽऽदिकं

कुर्वन्तः प्रवर्तयेयुः ॥५॥

अत्र

धार्मिक-द्रव्यं हि विधि-

¹⁶उत्सर्गा-¹⁷ऽपवादेन भावना कार्या ।

वृद्धेर-ऽ- सम्भवे तु

⇕ एवमा-ऽऽदि-वृद्धि-प्रकारा-ऽ-भावात्

महा- निधिवद्

रक्षणीयमेव ।

सर्वथा विनाश-सम्भवे तु महा-निधानवद् रक्षणीयमेव ।

न तु वृद्धय-ऽर्थम् क्वचिदऽपि मोच्यम् ।”

⇕ इति

विध्य-ऽ-विध्योः

श्राद्ध-विधि-सम्यक्त्व-वृत्ति-प्रश्नोत्तर-सङ्ग्रह-वृद्धवादा-
ऽनुसारेण-

सा-ऽनुबन्धत्वे ।

विधि-पूर्वकैव वृद्धिः तथा-भव्यानां सम्पूर्ण-फला यशस्करी
भवति,अ-विधिना च विहिता काला-ऽन्तरे स-मूलं चैत्या-ऽऽदि-
द्रव्यं विनाशयति ।

यतः-

“अ-न्यायोपार्जितं द्रव्यं दश-वर्षाणि तिष्ठति ।

प्राप्ते च षोडशे वर्षे स-मूलं च विनश्यति ॥” []

16 - अत्र प्रथमाङ्केन उत्सर्गो दर्शितः, द्विकाद्यङ्कमेणाऽपवादो दर्शितः ।

17 - अपवादोऽप्यऽत्राऽशुद्धाऽशुद्धतराऽऽदिको ग्राह्यः, तेन पञ्चसु पदेषु तत्तदसम्भवे एवं कार्यम् ।

કદાચ, તે (વેપાર)માં નુકસાની આવી હોય, તો તે પણ “તેનો યોગ્ય ઉપાય મળે” -માટે તેઓને જણાવી દેવી જોઈએ. (૩)

↑ વળી, જ્યારે, ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે (ઘરેણાં લઈને) બીજાને ઘેર દ્રવ્ય રોકવાથી પણ વૃદ્ધિ થવાનો સંભવ ન હોય, ત્યારે ઉચિત વ્યાજ લેવાપૂર્વક સુ-શ્રાવકોએ મળીને, તે (જૈનેતર શ્રીમંત)ને ઘેર યોગ્ય મુદત સુધી તે ધન મૂકવું.

પછી પણ, એમ સાવધાનીપૂર્વક તે ધનને એક ઘેરથી બીજે ઘેર બદલાવતા રહેવું, જેથી બરાબર સચવાઈ રહે, તેમ કરવું. ૫

↑ આ પ્રસંગમાં¹⁶ ઉત્સર્ગ અને ¹⁷અપવાદની વિચારણા (ઘણી) કરવા જેવી છે, તે ધ્યાનમાં લેવી.

↑ ઉપર બતાવેલા પ્રકારોથી પણ જો વૃદ્ધિ ન થઈ શકે, અને એમ કરવા જતાં સર્વથા (દ્રવ્યનો) વિનાશ થવાનો સંભવ લાગતો હોય, તો મહા નિધાનની જેમ (તેને) રાખી જ મૂકવું, પરંતુ વધારવા વગેરે માટે કોઈ પણ ઠેકાણે મૂકવું નહીં.

એ પ્રમાણે, શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ, સમ્યક્ત્વવૃત્તિ, પ્રશ્નોત્તરસંગ્રહ અને વૃદ્ધવાદને અનુસારે વિધિપૂર્વક જ વૃદ્ધિ કરવામાં આવે, તો તે તથા-ભવ્ય-જીવોને સંપૂર્ણ ફળ આપવા સાથે યશોભાગી બનાવી શકે છે.”

અને જો અવિધિથી વૃદ્ધિ કરવામાં આવે, તો વખત જતાં મૂળ મૂડી સહિત ચૈત્યાદિ દ્રવ્યનો તે (વૃદ્ધિ) નાશ કરે છે. જેમ કે:-

“અન્યાયથી મેળવેલું ધન દશ વર્ષ ટકે છે. સોળમું વર્ષ આવતાં તો મૂળ મૂડી સહિત તે નાશ પામે છે.”

16 અહીં એક નંબરથી ઉત્સર્ગ કહ્યો. બે આદિ નંબરથી અપવાદ કહ્યો છે.

* 17 અપવાદ પણ અહીં અશુદ્ધ અશુદ્ધતર વગેરે ગ્રહણ કરવો તેથી પાંચે સ્થાનોમાં (પ્રકારોમાં) તે તે રીતે વૃદ્ધિનો અસંભવ હોય તો આ પ્રમાણે કરવું.

यतः-

लोकेऽपि-

“कृषि-वाणिज्य-सेवा-भोजन-शयना-ऽऽसन-विद्या-साधन-
गमन-वन्दना-ऽऽदिकं च द्रव्य-क्षेत्र-काला-ऽऽदि-विधिना
विहितम् पूर्ण-फलवत्,

विधि-पक्षस्य
समर्थनम् ।

नाऽन्यथा, सामग्री-वैकल्यात् ।”

यदुक्तम्- उपदेश-पदा-ऽऽदौ :-

आसण्ण-सिद्धिआणं विहि-परिणामो उ होइ सय-कालं ।

विहि-च्चाओ, अ-विहि-भत्ती अ-भव्व-जिअ-दूर-भव्वाणं ॥ ॥

धण्णाणं विहि-जोगो विहि-पक्खा-ऽऽराहगा सया धण्णा ।

विहि-बहु-माणी धण्णा विहि-पक्ख-अ-दूसगा धण्णा ॥ ॥

विहि-सारं चिअ सेवइ, सद्दालू सत्तिमं अणुट्ठाणं ।

दब्बा ऽऽइ-दोस-णिहओ वि पक्ख¹⁸वायं बहइ तम्मि ॥”

लोकेऽपि श्रूयते :-

“विधि-पूर्व कृतं कार्यं सम्पूर्ण-फल-सिद्धये ।

विपरीतं च तुच्छं स्याच् छ्रेष्टि-नन्दनयोरिव ॥” []

तद् -

विध्य ऽ-विध्योः

सा-ऽपेक्षत्वे

दृष्टा-ऽन्तौ ।

यथा-

“काञ्चन-पुरं नगरम् । द्वौ श्रेष्टि-सुतौ द्रव्या-ऽर्थिनौ- एकं
सिद्ध-पुरुषं भक्त्या भजतः स्म । एकदा तुष्टेन तेन
सम्यग्-विधि-सहितानि तुम्बी-फलानि स-भावाणि अर्पितानि ।

तथाहि :-

“ “शत-वार-कृष्टे क्षेत्रे निरा-ऽऽतप-स्थले उक्त-नक्षत्र-
वार-योगे वाप्यानि । वल्ली-निष्पतौ च कियन्ति बीजानि
सङ्गृह्य, स-पत्र-पुष्प-फल-वल्ली क्षेत्र-स्थैव दह्यते, तद्-भस्म
एक-गद्या-ऽऽणक प्रमितं चतुष्-षष्टि-गद्याऽऽणक ताम्र-मध्ये
क्षिप्यते, जात्यं हेम स्यात् ।”

18 - इच्छाऽनुयोगः कर्तुः, “जं सकइ तं कीरइ, जं ण वि सकइ तं मणे ठवइ” ।

લોકોમાં પણ કહેવાય છે કે-

“ખેતી, વેપાર, નોકરી, ભોજન, શયન, આસન, વિદ્યાની સાધના, જવું, વંદન કરવું વગેરે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળાદિક ને અનુસારે વિધિપૂર્વક કરવામાં આવ્યું હોય, તો જ પૂરું ફળ આપી શકે છે. નહિતર, (અવિધિ પૂર્વક કરવામાં આવે) તો (કારણ) સામગ્રીની ખામી રહી જવાથી, પૂરું ફળ મળી (કાર્ય થઈ) શકતું નથી.”

શ્રી ઉપદેશપદ વગેરેમાં પણ આ પ્રમાણે કહ્યું છે-

“(૧) નજીકમાં મોક્ષે જનારા આસન્ન ભવ્ય જીવોને સદાકાળ વિધિનો પરિણામ રહેતો હોય છે.

(૨) અભવ્ય અને દૂરભવ્ય જીવોને (સદાકાળ) વિધિનો ત્યાગ અને અવિધિની ભક્તિ રહેતી હોય છે. ૧

(૩) ધન્યવાદને પાત્ર જીવોને જ વિધિનો યોગ મળતો હોય છે.

(૪) વિધિના પક્ષની આરાધના કરનારા સદા ધન્યવાદને પાત્ર છે.

(૫) વિધિનું બહુમાન કરનારા પણ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

(૬) વિધિના પક્ષની નિંદા નહીં કરનારા પણ ધન્યવાદને પાત્ર છે. ૨

(૭) શક્તિશાળી શ્રદ્ધાળુએ સારી રીતે વિધિપૂર્વક અનુષ્ઠાન કરવું જોઈએ. (કદાચ) દ્રવ્ય વગેરે (ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ)ની પ્રતિકૂળતા હોય, તો પણ વિધિનો પક્ષ^{૧૮} ધારણ કરી રાખવો જ જોઈએ.” ૩

લોકમાં પણ સંભળાય છે કે-

“શેઠના બે દીકરાઓની માફક-વિધિપૂર્વક કરેલું કાર્ય સંપૂર્ણ ફળ આપનારું થાય છે, તથા વિપરીત રીતે કરવામાં આવેલું તુચ્છ ફળ આપનારું થાય છે.”

તે કથા આ પ્રમાણે છે-

“કાંચનપુર નગર, શેઠના બે દીકરા ધનની ઈચ્છાથી એક સિદ્ધપુરુષની ભક્તિપૂર્વક સેવા કરતા હતા. એક વખત સંતુષ્ટ થયેલા તેણે, સારો વિધિ બતાવવાપૂર્વક તુંબડીનાં ચમત્કારિક બીજફળો (તેઓને) આપ્યાં.

તે વિધિ આ પ્રકારે-

“સો વખત ખેડેલા ખેતરમાં તડકો ન આવતો હોય તેવા સ્થળમાં (મે) કહેલા નક્ષત્ર અને વારના યોગે (તુંબડીનાં બીજ) વાવવાં. વેલો તૈયાર થાય, ત્યારે કેટલાંક બીજનો સંગ્રહ કરી લેવો. અને પછી પાંદડાં, ફળ, ફૂલ વગેરે સહિત તે વેલો ખેતરમાં રહેલો એમ જ બાળી દેવો. તેની એક ગદિયાણા જેટલી રાખ ચોસઠ ગદિયાણા જેટલા ત્રાંબામાં નાંખવી, જેથી ઉત્તમ સોનું થઈ જાય છે.”

૧૮ ઈચ્છાયોગી જે શક્ય હોય તે કરે છે, જે અશક્ય છે તેનો પક્ષપાત મનમાં રાખે છે.

“ इति सिद्धेन शिक्षितौ तौ गृहमाऽऽययतुः । “ तत :-
तयोर्मध्ये एकेन यथोक्त-विधौ कृते जात्यं हेम जज्ञे,

“ अन्येन विधिरीषत्र्यूनी-चक्रे¹⁹, तस्य रूप्यमेव ।”

विधेरीचित्यम्,
अ-विधेरऽन-ऽर्थत्वं
च ।

↓ अतः, सर्वत्र सम्यग्-विधिरेवोचितः।

अ-विधिस्तु निःशूकतया विहितोऽन-ऽर्थयैव ।

यत :-

“जह भोयणमऽ-विहि-कयं विणासए, विहि-कयं जीवावेइ ।
तह अ-विहि-कओ धम्मो देइ भवं, विहि-कओ मुखं ॥ ॥

हरिऊण य पर-दब्बं पूअं जो कुणइ जिण-वरिंदाणं ।

दहिऊण चंदण-तरुं कुणइ इंगाल-वाणिज्जं ॥” ॥ []

सु-प्रति-
कार्या-ऽ-विधे-
रऽन-ऽपायत्वम् ।

↓ न च “एवम् सम्प्रति धर्मो नैव कर्तव्यतया-ऽऽपन्नः ।”

इति वाच्यम् ।

²⁰अपरिहार्या-ऽ-विधेः

सु-प्रति-कार्यत्वात् ।

यतः-

‘अ-विहि कया वरमऽ-कयं’ उस्सूअ-वयणं भणंति सब्वणू ।

पाय-च्छित्तं जम्हा-अ-कए गुरुअं, कए लहुअं ॥ ॥

[]

अत एव-

“सकल-पुण्य-क्रिया-प्रान्ते

अविध्या-ऽऽशातना-निमित्तं

मिथ्या-दुष्कृतं दातव्यमेव” इति ।

19 - प्रमादेन ।

20 - अशक्य-परिहारस्याऽविधेः उत्पन्न मात्र-ध्वंसेनै(व)बन्ध्यत्वात् एक-सामग्र्यैव पोत-लोहाऽऽदिवत् विधि-साधकोऽविधिर्न ।

એ પ્રકારે સિદ્ધપુરુષ પાસેથી સમજણ મેળવીને બન્નેય દીકરાઓ ઘેર આવ્યા. બેમાંથી એકે કહ્યા પ્રમાણે બરાબર વિધિ કરવાથી તેને ઊંચા પ્રકારનું સોનું થયું.

બીજાએ વિધિમાં કાંઈક¹⁹ ખામી રાખી હતી, તેથી તેને રૂપું જ થયું.”

↑ એટલા માટે દરેક બાબતમાં સારી રીતે વિધિ જાળવવો, એ જ યોગ્ય છે. કદાચ, બેદરકારીથી, અથવા કંટાળાથી અવિધિ કરવામાં આવે, તો તે કામ અનર્થને માટે (પણ) થાય છે.

જેમ કે-

‘જેમ, અવિધિથી કરેલું ભોજન વિનાશ કરે છે, અને જેમ વિધિપૂર્વક કરેલું ભોજન જિવાડે છે. તેમ અવિધિપૂર્વક કરેલો ધર્મ સંસાર આપે છે, અને વિધિપૂર્વક કરેલો ધર્મ મોક્ષ આપે છે. ૧

બીજાનું ધન હરી લઈને, જે જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કરે છે, તે સુખડનું વૃક્ષ બાળીને, કોલસાનો વેપાર કરે છે.” ૨

↑ “એ રીતે તો-“આ કાળે ધર્મ ન જ કરવો જોઈએ.” એમ ઠરી જાય છે ?”

↑ પરંતુ એમ ન કહેવું.

જે અવિધિ કોઈપણ રીતે દૂર કરી શકાય તેવો ન (અનિવાર્ય)²⁰ હોય, તે તો સારી રીતે દૂર કરેલો જ સમજવો. (તે તો ચલાવી લેવા યોગ્ય ગણાય. અનિષ્ટ ફળ આપનાર નથી.)

જેમ કે-

“સર્વજ્ઞ ભગવાન કહે છે, કે : “અવિધિથી કરવા કરતાં ન કરવું વધારે સારું.” એ વાક્ય “ઉત્સૂત્ર (શાસ્ત્રવિરુદ્ધ) છે.” કેમ કે ન કરવાથી મોટું પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે, અને કરવાથી નાનું પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે.”

“એટલા માટે” (ધર્મની) સર્વ પવિત્ર ક્રિયા પૂરી કર્યા પછી અવિધિ અને આશાતના નિમિત્તે “મિચ્છા મિ દુક્કડં” દેવું જ જોઈએ.”

19 પ્રમાદથી

20 જે અવિધિ કોઈ પણ રીતે પરિહાર થઈ શકે તેવો ન હોય તે ઉત્પન્ન થવા માત્રથી નાશ પામેલ હોવાથી વંધ્ય (નિષ્ફળ) છે. એક સામગ્રીથી વ્યાજમાં રહેલું લોખંડુ રૂબાડતું નથી તેમ જે વિધિસાધક હોય તે અવિધિ ન કહેવાય.

सु-प्रतिकार्या-ऽ-
विधेरऽन-ऽपायत्वे
हेतुः ।

↑ किं च,

“सा-ऽतिचारादऽप्यऽनुष्ठानात्

अभ्यासतः कालेन

निर-ऽतिचारमऽनुष्ठानं भवति ।” इति सूरयः ।

* यदाऽऽहुः :-

“अभ्यासो हि प्रायः प्रभूत-जन्मा-ऽनु-गो भवति शुद्धः” इति,

“संस्कार-द्वारा” इत्यऽर्थः ।

“बाह्योऽप्यऽभ्यासो हि- कर्मणां कौशलमाऽऽवहति ।

न हि सकृन्-निपात-मात्रेण उद-बिन्दुरऽपि ग्रावणि निम्नता-
माऽऽदधाति” इति तत्त्वम् ॥८॥

↑ अथ-

विधिवत्

श्राद्ध-दिन-कृत्या-ऽऽद्य-ऽनुसारेण

चिन्तामऽपि निरूपयन्

तौ^१ दर्शयति :-

समये सद्दो चिंतइ चेइयमाऽऽई, व दु-त्थियं अण्णं ।

उग्गाहिणी उ सययं. दब्बुब्बुहीण अण्णहा ॥९॥

“समये०” ति ।

↑ समये=एका-ऽऽद्य-ऽन्तर-दिवसा-ऽऽदि-प्रस्तावे,

“कदाचित्” इत्य-ऽर्थः,

तथा-विध-श्राद्धः

चिन्तयेत्=स्मारणा-ऽऽदि-विधिना

पर्यालोचना-पूर्व^२ सारयेत्

1 [विध्यऽ-विधी] ।

2 “खर-खवरी ले” [इति लोकभाषायाम्] ।

* यदा-ऽऽह- मे० मु० ।

‡ અને

“અતિચાર લાગે એવી રીતે પણ અનુષ્ઠાન કરવાથી અભ્યાસ પડતાં પડતાં, વખત ગયા પછી, અતિચાર વગરનું અનુષ્ઠાન થવા વખત આવે છે.”
એમ આચાર્ય મહારાજાઓ²¹ કહે છે.

(બીજે) કહ્યું છે, કે-

“ઘણા જન્મથી ચાલ્યો આવતો અભ્યાસ ઘણે ભાગે ઘણા વખતના “સંસ્કારો દ્વારા” શુદ્ધ થાય જ છે.”

“બ્રાહ્મ અભ્યાસથી કાર્યની કુશળતા આવે છે, એક વાર પડવા માત્રથી પાણીનું બિંદુ (કૂવાના કાંઠા ઉપરના) પથ્થરમાં ખાડા પાડી શકતું નથી.” (વારંવાર ઘસારો થવો જોઈએ.) આ રહસ્ય છે.

(વિધિ જાળવવાનો આગ્રહ રાખી, તેનો અભ્યાસ-ટેવો-ચાલુ રાખી, વિધિપૂર્વક દરેક પ્રવૃત્તિ થાય તેમ કરવું. વિધિની ઉપેક્ષા ન રાખવી. તેમ કરવા છતાં, પણ કદાચ ભૂલ થાય, કે ખામી રહે, તો તે પસ્તાવાથી-સાવચેતીથી ક્ષમ્ય બને છે.) ૮

‡ શ્રાદ્ધદિનકૃત્ય વગેરે ગ્રંથોને આધારે “વિધિપૂર્વક સાર-સંભાળ કેમ કરવી?” એ રીતસર સમજાવવાપૂર્વક હવે તે બે¹ (વિધિ અને અવિધિ) બતાવે છે-

સમયે સદ્ધો ચિંતઙ્ગ ચેઙ્ગમાડડઈ, વ દુ-ત્તિયં અણ્ણં ।

ઉગ્ગાહિણી ઉ સયયં, દચ્ચુ-ચ્ચુટ્ટી ણ અણ્ણહા ॥૧॥

“શ્રાવક (૧) અનુકૂળ વખતે [વખતોવખત] [દહેરાસર વગેરેમાં] આવીને, તે [દહેરાસર વગેરેની] સાર-સંભાળ કરે, અને (૨) બીજું કંઈ દુઃસ્થિત [મુશ્કેલ પરિસ્થિતિમાં કે બરાબર ના] હોય, તેની પણ સાર-સંભાળ રાખે, (૩) ઉઘરાણી પણ કાયમ કરાવતા રહે, તેમ કર્યા વિના દ્રવ્યોમાં વૃદ્ધિ ન થાય.” ૯

“સમય૦” ત્તિ

(૧) સમયે=એકાંતરા વગેરે દિવસ વગેરેનો પ્રસંગ લઈ “એટલે કે “કોઈ કોઈ વખતે”

તેવા પ્રકારના શ્રાવક સાર-સંભાળ કરે=સારણા (વારણા, ચોયણા, અને પરિચોયણા) વગેરે કરીને આગળપાછળની વિચારણા રાખી, વિધિપૂર્વક સંભાળ² રાખે.

1. [વિધિ અને અવિધિ.]

2. “ખર ખબરી લે.” [લોકભાષામાં]

चैत्या-ऽऽदीन्=

आदि-शब्दात्-चैत्य-प्रदेश-प्रमार्जना- ऽ^३ऽदि-ग्रहणम् ।

अथवा,

⇕ अन्यम्= चैत्या-ऽऽदि-परिचारक-देवा-ऽर्चक-

प्राहरिका-ऽऽ^४दिकम्,

दुःस्थितम्=स्व-स्व-व्यापारा-ऽ-समर्थम्,

अल्पा-ऽऽ-जीविकया वा दुःखितं सन्तम्, चिन्तयेत् ।

⇕ देवा-ऽऽदि-द्रव्योद्ग्राहणीं तु

सततम् चिन्तयेत्,

यतः- देवा-ऽऽदि-द्रव्यस्याऽतिशयेन वृद्धिः स्यात् ।

⇕ वि-पक्षे दोषमाऽऽह :-

अन्यथा=उक्त-चिन्ता-ऽ-भावे तु,

उक्त-वृद्धिः नैव ।

इयमऽत्र भावना :-

देव-गुर्वोः व्यवहारतः अर्हच्-छासनस्य मूलत्वात् पूर्वम्
यथा-ऽवसरम् विवेकिना स-परिकर-चैत्य-चिन्ता कार्या ।

तत्राऽपि जीर्ण-चैत्योद्धार-विषया^५ विशिष्ट-फल-दा ।

यदा-ऽऽह :-

अप्पा उद्धरिओ चि अ, उद्धरिओ तह य तेहिं णिय-वंसो ।

अण्णे य भव्व-सत्ता अणुमोअंताओ जिण-भवणं ॥१॥

खवियं णीया-गोयं, उच्चा-गोयं च बंधियं तेहिं ।

कु-गति-पहो णिट्ठविओ, सु-गइ-पहो अज्जिओ तह य ॥२॥

3 कचवरा-ऽस्थि-तन्तु-जाला-ऽऽद्य-पनयनेन विशोधनम् ।

4 'आदि'-शब्दतः कर्म-कर-लेख्यक-वणिक्पुत्र-भण्डारि-ग्रहणम् ।

5 ['चिन्ता' इति शेषः] ।

દહેરાસર (દેવ-ગૃહેશ્વર) વગેરેની-આદિ શબ્દથી^૩ દહેરાસર અને તેની આજુ-બાજુ સાફસૂફી વગેરે રાખવાનું સમજી લેવું.

↑ અથવા,

(૨) બીજું=દહેરાસર વગેરેના નોકર, પૂજારી, પહેરેદાર^૪ વગેરે સમજવા, તેઓમાંના જેઓ-

દુઃસ્થિત હોય=પોત-પોતાનું કામ કરવા અશક્ત હોય, આથી આજીવિકા વગેરેથી દુઃખી રહેતા હોય, તો તેઓની પણ ખર-ખબર રાખવી.

↑ ઉઘરાણી=દેવાદિ-દ્રવ્યોની ઉઘારણી કરવાની તો

હમેશાં-^૫કાળજી રાખવી. જેથી દેવાદિ-દ્રવ્યોમાં (નુકસાની આવ્યા વિના) સારી રીતે વૃદ્ધિ થાય.

↑ વિરુદ્ધપક્ષે-જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો જે નુકશાનો થાય, તે સમજાવવામાં આવે છે,-

અન્યથા=ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની સાર-સંભાળ રાખવામાં ન આવે તો,

દ્રવ્યની વૃદ્ધિ=આગળ કહ્યા પ્રમાણેની દ્રવ્યમાં વૃદ્ધિ ન=થાય નહિ.

↑ અહીં ખાસ સમજાવવાનું એ છે, કે-

વ્યવહાર નયથી અરિહંત ભગવાનના શાસનના મુખ્ય આધારરૂપ દેવ અને ગુરુ છે. તેથી, વિવેકી પુરુષે યોગ્ય-યોગ્ય વખતે પરિવાર સહિત એવા દહેરાસરની સાર-સંભાળ પહેલાં કરવી. તેમાં પણ, જીર્ણ થયેલાં દહેરાસરોની ઉદ્ધારરૂપ^૫-જીર્ણોદ્ધારરૂપ-સારસંભાળ ઊંચા પ્રકારનું ફળ આપનારી છે.

કહ્યું છે, કે-

“તેઓએ પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર કર્યો છે, તથા પોતાના વંશનો ઉદ્ધાર કર્યો છે કે- (જેમણે બંધાવેલા) જિનેશ્વર ભગવાનના મંદિરની બીજા ભવ્ય જીવો અનુમોદના કરતા હોય છે. ૧૦૧

(૧) તેઓએ નીચગોત્ર કર્મ ખપાવ્યું હોય છે, ઉચ્ચગોત્ર કર્મ બાંધ્યું હોય છે, દુર્ગતિનો માર્ગ પૂરો કર્યો હોય છે, અને સદ્ગતિનો માર્ગ પકડી લીધો હોય છે. ૧૦૨

૩. કચરો, હાડકાં, (તાંતણા) કરોળિયાની જાળ વગેરે દૂર કરાવીને સાફસૂફી રાખવી.

૪. વગેરે શબ્દથી-કામ કરનાર નોકર, નામું લખનાર, મુનીમ, ભંડારી લેવા.

૫. [ચિંતા, કાળજી]

इह लोगम्भि सु-किन्ती, सु-पुरिस-मग्नो अ देसिओ होइ ।

अण्णेसिं भव्वाणं जिण-भवणं उद्धरंतेण ॥३॥

सिज्झंति केइ पुरिसा भवेण, सिद्धत्तणं च पावंति ।

इंद-समा केइ पुणो सुर-सुक्खं अणुहवेऊण ॥४॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गाथा १०१ - १०४]

विधयः ।

↕ अतः

सुधा-ऽऽदिना

चैत्यं संस्कार्यम्, इति ।

अतः चैत्य-प्रदेश-सम्मार्जन-

पूजोपकरण-समारचन-

प्रतिमा-परिकरा-ऽऽदि- नैर्मल्या-ऽऽपादन-

विशिष्ट-पूजा- *प्रदीपा-ऽऽदि- शोभा-ऽऽविर्भावन-

अक्षत-नैवेद्या-ऽऽदि-वस्तु- स्तोम-सत्यापन-

चन्दन-केसर-धूप-घृता-ऽऽदि- सञ्चयन-

देवा-ऽऽदि-द्रव्योद्ग्राहणिका- करण-

• तत्-प्राप्ता-ऽर्थ-सु-स्थान- स्थापन-

तदा-ऽऽय-व्यया-ऽऽदि-व्यक्त-लेख्यक-विवेचन-

समुद्गका-ऽऽय-व्यय-स्थाना-ऽऽदि-संरक्षण-कर्म-कर-स्थापन-

साधर्मिक-गुरु-ज्ञान-धर्म- शाला-ऽऽदेरऽपि

यथोचित-चिन्तया- यथा-शक्ति यतनीयम् ।

↕ एवम् ऋद्धिमच्च-छादनेन तु विमला-ऽ-चला-ऽऽदि-महा- तीर्थ-

स्याऽपि रक्षोद्वार-कर-मोचना-ऽऽदि-विधिना सारणा कार्या ।

* प्रदोषा-इति मुद्रित पु० ।

જિનેશ્વર ભગવાનના (જીણી) મંદિરનો ઉદ્ધાર કરનારને આ લોકમાં સારી કીર્તિ મળે છે, અને (બીજા ભવ્ય જીવોને) સત્પુરુષોનો માર્ગ બતાવવામાં જીણોદ્ધાર કરનાર પ્રેરક થાય છે. ૧૦૩

કેટલાક પુરુષો એકાદ ભવ કરીને મોક્ષમાં જાય છે, અને કેટલાક (ઈન્દ્ર કે) ઈન્દ્ર જેવા થઈ દેવતાનું સુખ અનુભવી મોક્ષમાં જાય છે.” ૧૦૪

(સાર-સંભાળ રાખવાની કેટલીક સમજૂતી)

↓ એટલા જ માટે કળી ચૂના વગેરેથી દહેરાસરનો સંસ્કાર કરવો-તેને ધોળાવતા રહેવું.

એટલે કે-

દહેરાસર અને તેની આજુબાજુના પ્રદેશમાં સાફ-સૂફી રાખવી.

પૂજાનાં ઉપકરણો-બનાવરાવવાં-રચવાં-ગોઠવવાં-મેળવવાં.

શ્રી પ્રતિમાજી મહારાજના પરિકર વગેરેમાં નિર્મળતા રખાવવી.

ખાસ મોટી પૂજામાં (સાંજે) દીવા વગેરેથી શોભા વધારવી.

ચોખા, નૈવેદ્ય વગેરે વસ્તુઓના જથ્થા સારી રીતે સચવાય તેમ કરવું.

કેસર, સુખડ, દૂધ, ઘી વગેરેનો સંગ્રહ કરતા રહેવું.

દેવાદિક-દ્રવ્યની ઉઘરાણી કરવી.

તેથી મળેલું ધન સારે (સુરક્ષિત) ઠેકાણે મુકાવવું.

તેની આવક અને ખર્ચ વગેરે સ્પષ્ટ વિગત પૂર્વક બરાબર લખવા.

ભંડારની આવક, ખર્ચ અને સાચવવાના યોગ્ય સ્થાન વગેરેનું રક્ષણ કરવું. નોકરો ગોઠવવા.

સાધર્મિકો, ગુરુ, જ્ઞાન, ધર્મશાળા વગેરેની પણ ઉચિત રીતે સાર-સંભાળ કરવામાં શક્તિ પ્રમાણે પ્રયત્ન કરવો.

↓ એ પ્રકારે ઋદ્ધિશાળી શ્રાવકોએ શ્રી વિમળાયળ વગેરે મહાતીર્થોનું રક્ષણ કરવું, ઉદ્ધાર કરવો. કરો દૂર કરાવવા, વગેરે વિધિથી સાર-સંભાળ કરવી

⇕ एतावता,

“प्रसङ्गतः-

चैत्या-ऽऽदि-वैयावृत्य-विधिरऽपि निर्णीतः^६ ।”

इत्यऽपि सिद्धम् ।

चिन्ता-कृच्-श्राद्धस्य
निर्दोष-त्वम् ।

⇕ न हि देव-गुर्वा-ऽऽदीनां श्रावकं विना

प्रायोऽन्यः कश्चित् चिन्ता-कर्ताऽस्ति ।

तथा सति, जातु चौरा-ऽग्न्या-ऽऽद्युपद्रवाद्

देवा-ऽऽदि-द्रव्यं विनश्यति,

चिन्ता-क्रमः ।

तदाऽपि चिन्ता-कर्ता निर्दोष^७ एव ।

“अवश्यं भावि-भावस्याऽ-प्रतिकार्यत्वाद्” इति ।

⇕ तत्राऽपि- या चैत्य-चिन्ता

सा-स्व-ऽल्प-समय साध्या, द्वितीय-नैषेधिक्य-ऽर्वागु विधेया ।

शेषा तु- पश्चादऽपि- यथा-वदऽ-व्याक्षिप्त-काले ।

चिन्ता-
माहात्म्यम् ।

⇕ एतदेव गार्हस्थ्य-सारम् ।

यदा-ऽऽह :-

“तं णाणं, तं च विण्णाणं, तं कलासु अ कोसलं ।

सा बुद्धी, पोरिसं तं च, देव-कज्जेण जं वए त्ति ॥१॥”

[श्राद्धदिनकृत्ये गाथा-९९]

उद्ग्राहणिका-
चिन्ताया विशेषतो
महत्त्वम् ।

⇕ तथा

एतेषु- “उद्ग्राहणिका-चिन्तैव विशेषतः

देवा-ऽऽदि-द्रव्य-वृद्धि-प्रयोजिका भवति ॥”

6 [‘धर्म-शास्त्रेषु’ इति अध्याहार्यम् ।

एतेन-चैत्य-चिन्ता-ऽऽदौ तपाचार-वीर्या-ऽऽचारत्वमऽपि सु-स्पष्टतया फलितम् ।]

7 अत्र, निशीथा-ऽऽदि-चूर्णि-वृष्टा-ऽन्तौ भाव्यौ ।

↑ આ બધું કહીને ખાસ એ બતાવવાનું છે કે—

“દહેરાસર વગેરેના વૈયાવચ્ચતપની ક્રિયાની પણ વિધિ પ્રસંગ પામીને અહીં નક્કી કરી બતાવી^૬ છે.

(ધાર્મિક બાબતોની સાર-સંભાળ, તે સર્વનો વહીવટ ચલાવવો, વગેરેનો અત્યંતર તપમાં જણાવેલા વૈયાવૃત્ય નામના તપની ધાર્મિક ક્રિયામાં સમાવેશ થાય છે. એમ નક્કી કરી બતાવ્યું છે.)

↑ દેવ, ગુરુ વગેરેની સંભાળ લેનાર ખાસ કરીને શ્રાવક વિના પ્રાયઃ બીજા કોઈ નથી હોતા.

એમ છે, તેથી, કદાચ, ચોર, અગ્નિ વગેરે ઉપદ્રવોને લીધે દેવાદિક દ્રવ્યોનો નાશ થઈ જાય, તો પણ સાર-સંભાળ કરનાર દોષિત ઠરતો નથી^૭ જ.

કેમ કે-

“જે કોઈ બનાવો ભાવિ ભાવને લીધે અવશ્ય બની જતા હોય છે, તેને રોકવાનો કોઈ ઉપાય હોતો નથી.”

↑ તેમાં પણ થોડા વખતમાં સંભાળી શકાય તેવી રીતની દહેરાસરની સાર-સંભાળ જે કરવાની હોય છે, તે બીજી નિસીહિની પહેલાં કરી લેવી. તે સિવાયની, જ્યારે વખત મળે, ત્યારે નિરાંતે-પદછીથી પણ (યોગ્ય યોગ્ય અવસરે) કરી શકાય છે.

↑ આ બધી પ્રવૃત્તિઓ કરવી, તે ગૃહસ્થપણાનો સાર છે.

કહે છે કે-

“તે જ્ઞાન છે, તે વિજ્ઞાન છે, કળાઓમાં કુશળતા પણ તે જ છે. બુદ્ધિ પણ તે જ છે, અને પુરુષાર્થ પણ તે જ છે, કે જેનો વપરાશ-ઉપયોગ-દેવના કાર્યમાં થાય (દેવાદિકનાં ધાર્મિક કાર્યોમાં થાય).

↑ “એ બધા કરતાં પણ, દેવાદિકના દ્રવ્યની વૃદ્ધિ થવામાં ખાસ વિશેષ પ્રકારે કારણભૂત ઉઘરાણી કરવાની તો કાળજી ખૂબ રાખવી જોઈએ.”

6. [“ધર્મશાસ્ત્રોમાં એમ”, અધ્યાહાર સમજવો.]

આથી-દેરાસરની સારસંભાળ વગેરેમાં, તપાચાર, વીર્યાચારનું પણ પાલન થાય છે, એમ સ્પષ્ટ રીતે સમજાય છે.]

7. અહીં, નિશીથસૂત્ર વગેરેની ચૂષિનાં બે દેષાંતો વિચારવાં.

इति, तच्-चिन्ता-कारकैः-

उद्ग्राहणिका तु अ-भग्न-चित्ततया

स्व-द्रव्यवत् देव-द्रव्या-ऽऽदावऽपि कार्या ।

अन्यथा, बहु-विलम्बे

दुर्भिक्ष-देश-भङ्ग-दौःस्थ्या-ऽऽपाता-ऽऽदेरऽपि सम्भवात् ।

बहूपक्रमेऽपि तद-ऽ-सिद्धेः ।

तथा च महान् विनाश-दोष आपद्यते,

महेन्द्र-पुरीय-श्राद्धवत् ।

तच्-चिन्ता

महत्त्वे दृष्टाऽन्तः ।

⇕ तथा हि :-

महेन्द्र-पुरे-अर्हच्-चैत्य-चन्दन-भोग-पुष्पा-ऽ-क्षता-ऽऽद्य-ऽर्थम्
देव-द्रव्योद्ग्राहणिकायाम् श्री-सङ्घेन नियोजिताश्चत्वारः
चिन्ता-कर्तारः श्राद्धाः सम्यक् चिन्तां कुर्वन्ति । अन्यदा-
मुख्य-चिन्ताकृद्- उद्-ग्राहणिका-करणा-ऽऽदौ यत्-तद्-वचन-
श्रवणा-ऽऽदिना दूनः चिन्तायां शिथिली-भूतः ।

“ ततः “मुख्या-ऽनुयायिनो व्यवहाराः ।” इति अन्येऽपि
शिथिली-भूताः । तावता अकस्माद् देश-भङ्गा-ऽऽदिना
बहु-देव-द्रव्यं विनष्टम् ।

“ ततः प्रमादेन सद्-बल-वीर्य-गोपनात् सा-ऽनुबन्ध-
पापकर्मणा असौ अ-सङ्ख्य-भवान् भ्रान्तः । इति ।”

उद्ग्राहणिका-

चिन्तोपसंहारः ।

⇕ एवम्

निर्विलम्बम् उद्-ग्राहणिकयाऽपि देवा-ऽऽदि-लभ्यं
श्रावका-ऽऽदिभ्यः सोत्साहम्- सु-श्रावकैर्ग्राह्यम् । स्वयं
चाऽपि निर्विलम्बम् देवा-ऽऽदि-देयं देयम्, न तु क्षणं
स्थाप्यम् ।

अन्यस्याऽऽपि देयस्य प्रदाने विवेकिभिः सर्वथा न विलम्ब्यते,
किं पुनः देव-ज्ञाना-ऽऽदेः ? ।

એટલા માટે, સાર-સંભાળ રાખનારાઓએ દેવ-દ્રવ્યાદિકની ઉઘરાણી પોતાના ધનની ઉઘરાણી માફક જરા પણ બેદરકારી રાખ્યા વિના-અભગ્ન ચિત્તથી કરવી જોઈએ. જો તેમ કરવામાં ન આવે, અને વધારે વખત થઈ જાય, તેવામાં દુકાળ પડે (લડાઈ વગેરેથી) દેશની છિન્ન-ભિન્નતા થાય, દુઃખી અવસ્થા આવી પડવી, વગેરેનો સંભવ થવાથી, ગમે એટલી મહેનત કરવા છતાં પણ તે નાણાં પાછાં ન આવે. તેમ થવાથી (દેવદ્રવ્યાદિનો) વિનાશ કરવાનો મોટો દોષ લાગી જાય છે.

જેમ મહેન્દ્રપુરના શ્રાવકોમાં બન્યું હતું-

“મહેન્દ્રપુર નગરમાં અરિહંત ભગવાનના દહેરાસરમાં ચંદન, નૈવેદ્ય, ફૂલ, ચોખા વગેરે માટે દેવ-દ્રવ્યની ઉઘરાણી કરવા શ્રી સંઘે સાર-સંભાળ કરનારા ચાર શ્રાવકોને નિયુક્ત કર્યા હતા. તેઓ સારી રીતે સાર-સંભાળ કરતા હતા. કેટલાક દિવસો બાદ ઉઘરાણી કરતી વખતે જેવાં તેવાં વચનો સાંભળવા વગેરેથી મનમાં દુઃખી થઈ (કંટાળી જઈ) મુખ્ય સાર-સંભાળ કરનાર પોતે જ કાળજી રાખવામાં ઢીલા થઈ ગયા હતા. તેથી બીજા પણ ઢીલા થઈ ગયા. કારણ કે-

“પાછળના લોકો હંમેશાં મુખ્ય કામ કરનારને અનુસરનારા હોય છે.” તેવામાં અકસ્માત્ દેશની છિન્ન-ભિન્નતા વગેરે થવાથી દેવ-દ્રવ્ય ઘણું નાશ પામ્યું.

તે કારણે, બળ અને શક્તિ છતાં પ્રમાદથી તે છુપાવી રાખવાથી, પાપની પરંપરા ચાલવાથી તે (આગેવાન શ્રાવક) અસંખ્યાતા ભવો સુધી સંસારમાં ભમ્યા હતા.”

↑ આ રીતે-

દેવાદિક માટે શ્રાવકાદિકથી મળવાનું દ્રવ્ય તરત જ ઉઘરાણી વગેરે કરીને ઉત્સાહપૂર્વક સુ-શ્રાવકોએ મેળવી લેવું જોઈએ. અને પોતાને પણ દેવાદિક દ્રવ્યનું કંઈ પણ દેવું હોય, તે જાતે પણ તરત જ આપી દેવામાં ક્ષણવાર પણ ઢીલ કરવી ન જોઈએ.

વિવેકી પુરુષોએ બીજાને દેવાનું હોય, તે દેવામાં પણ સર્વ પ્રકારે વિલંબ કરવાનો નથી, તો દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય વગેરે દેવાની બાબતમાં તો પૂછવું જ શું ? (ઢીલ થાય જ કેમ ?)

सद्यो देया-ऽर्पणे
युक्तिः ।

↑ एवं सति, यदा च येन ^८यावता माला-परिधापना-ऽऽदि कृतम्, तदा तावता अन्यदऽपि देवा-ऽऽदि-द्रव्यं जातम्, ^९तच्च तेन कथमुपभुज्यते ? कथं वा तल्-लाभा-ऽऽदि गृह्यते ? पूर्वोक्त-देवा-ऽऽदि-द्रव्यो-पभोग-प्रसङ्गात् । तस्मात् सद्य एव तदऽर्पणीयम् ।

सद्योऽर्पणा-ऽ-
शक्तस्य विधिः ।

↑ यस्तु सद्योऽर्पयितुमऽ-शक्तः, तेन आदावेव पक्षा-ऽर्ध-पक्षा-ऽऽद्य-ऽवधिः स्फुटं कार्यः । अवधि-मध्ये स्वयमऽर्ष्यम्, मार्गणा-ऽऽदि विनाऽपि । अवध्युल्लङ्घने च दैवाद् अन्तरा पापोदयाद् देवा-ऽऽदि-द्रव्योपभोग-दोषः स्फुटं स्यात्, वृषभ-दत्तवत् ।

सद्योऽन-ऽर्पणे
दृष्टान्तः ।

↑ तथा हि :-

“ महा-पुरे महेभ्यः श्रेष्ठी ऋषभ-दत्तः परमा-ऽऽर्हतः पर्वणि चैत्ये गतः ।

“ पार्श्वे द्रव्या-ऽभावात् उद्धारकेन परिधापनिकाऽर्पणं प्रतिपेदे ।

“ सद्यश्च तेनाऽन्यकार्यव्यग्रेण सा नाऽर्पिता ।

“ अन्यदा दुर्देवात् तद् गृहे धाटी प्रविष्टा, सर्व-स्वं लुण्ठितम् ।

“ श्रेष्ठी च लुण्टाकैर्हतः । मृत्वा तत्रैव पुरे निर्दय-दरिद्र-कृपण-महिष-वाहक-गृहे महिषोऽभूत् ।

“ तत्राऽपि च सदा नीरा-ऽऽदि-भारं प्रति-गृहं वहन् उच्चैस्तर-भू-चटना-ऽहो-रात्र-भार-वहन-बहु-क्षुत्-तृट्-सदा निर्दय-नाडी-घाता-ऽऽदिभिः महा-व्यथां चिरं सेहे ।

“ सः अन्ये-द्युः नव्य-निष्पद्यमान-चैत्य-जगती-कृते जलं वहन् चैत्या-ऽर्चा-ऽऽदिकं दृष्ट्वा जात-जाति-स्मृतिः चैत्यं कथमऽप्यऽ-मुञ्चन् ज्ञानि-वचसा प्राग्-भव-पुत्रैः द्रव्यं दत्त्वा महिष-पालकान्मोचितः ।

“ ततः सहस्र-गुणितेन प्राग्-भक्त-देव-देय-दानेन च तैः अनृणीकृतोऽसौ अन-ऽशनेन स्वर्गतः, क्रमात् मोक्षं च ।”

8. देयेन ।

9. [तद् = देयम् ।]

↑ એ પ્રમાણે છે, તેથી, જેણે જ્યારે જેટલા^૮ ધનથી માળ પહેરવી વગેરેમાં જે કાંઈ (કબૂલ) કર્યું હોય, તેને લગતું દેવાદિનું દ્રવ્ય જે કાંઈ આપવાનું હોય, તે ત્યારે જ, તેટલું પૂરું અને બીજું જે કંઈ પણ દેવાનું કબૂલ્યું હોય, તેનો^૯ ઉપભોગ કેમ કરી શકાય ?

અથવા તો, તેનાથી મળતા લાભ વગેરે પણ કેમ મેળવી શકાય ? કેમ કે, -જો તેમ કરવામાં આવે, તો પ્રથમ જણાવ્યા પ્રમાણે દેવ-દ્રવ્યાદિકનો ઉપભોગ કર્યાનો પ્રસંગ આવી જાય છે. માટે તેણે તે તરત જ આપી દેવું જોઈએ.

↑ અને જેની શક્તિ તરત જ આપી દેવાની ન હોય, તેણે પહેલેથી જ પાખવાડિયા, કે અડધા પાખવાડિયા વગેરેમાં આપી દેવાની મુદત ચોખ્ખી જણાવી દેવી જોઈએ. અને માગ્યા વિના પણ મુદતની અંદર જાતે જ આપી દેવું જોઈએ. મુદત ઓળંગી જવાથી દૈવયોગે કદાચ વચ્ચે જ પાપનો ઉદય આવી જાય, તો, **ઋષભદત** શ્રાવકની જેમ દેવાદિદ્રવ્યના ઉપભોગનો દોષ ખુલ્લી રીતે લાગી જાય છે.

“મહાપુર નગરમાં **ઋષભદત** નામના પરમ શ્રાવક મોટા શેઠ પર્વને દિવસે શ્રી દહેરાસરે ગયા. પાસે દ્રવ્ય ન હતું. તેથી ઉધારથી ભગવાનને આંગી ચડાવવાનો ખર્ચ આપવાનું કબૂલ કર્યું. પરંતુ બીજા કામમાં રોકાઈ જવાથી તરત જ (આંગીનો) ખર્ચ આપી શકાયો નહીં. કોઈ એક દિવસે દુભાગ્યથી તેના ઘરમાં ધાડ પડી અને બધું લૂંટાઈ ગયું. ને શેઠને લૂંટારાઓએ મારી નાંખ્યા.

મરીને તે જ નગરમાં નિર્દય, દરિદ્ર અને કૃપણ પાડો હાંકનારના ઘરમાં પાડા તરીકે જન્મ લીધો. ત્યાં પણ, હંમેશાં ઘેર ઘેર પાણી વગેરેનો ભાર ઉપાડીને ઊંચામાં ઊંચા ઢોળાવ પર ચડવાનું અને એ રીતે રાત-દિવસ ભાર વહન કરવો પડતો હતો. ઉપરાંત, ઘણી ભૂખ, તરસ અને હંમેશાં નિર્દય રીતે દોરડીના સરપટાના માર, વગેરેથી ઘણા વખત સુધી મહાપીડા સહન કરતો રહ્યો.

એક દિવસે તે નવા બંધાતા દહેરાસરના કિલ્લા માટે પાણી વહેતાં વહેતાં જિનેશ્વર દેવની પૂજા વગેરે જોઈને, જાતિસ્મરણજ્ઞાન થવાથી દહેરાસરની પાસેથી કોઈપણ રીતે (પાડો) ખસતો જ નથી. તેથી જ્ઞાની પુરુષના વચનથી તેના પૂર્વભવના પુત્રોએ ધન આપીને પાડાવાળા પાસેથી તેને છોડાવ્યો.

પછી પહેલાં તો પૂર્વભવનું દેવ-દ્રવ્યનું દેણું હજારગણું આપીને, તેના દીકરાઓએ દેવામુક્ત કર્યા પછી, અણશણ કરીને સ્વર્ગમાં ગયા.

અનુક્રમે મોક્ષમાં ગયા.”

૮. આપવા યોગ્ય જેટલી વસ્તુ હોય, તે દેવાથી.

૯. [તે=દેવા યોગ્ય.]

⇕ तेन-

उभयत्र¹⁰ विलम्बो न कार्यः । तथा सति, विशेषतः
देव-द्रव्या-ऽऽदेवृद्धिः प्रवर्तते ।

चिन्तायाः
धर्म-ऽऽचरणस्व-रूप
त्वेन च
गुण-वृद्धि-रूप-धर्म-
सम्प्राप्तिः ।

⇕

स्वस्मिंश्च - तद्-ऽभ्यासे हि सा-ऽवधानत्वेन तद्-विरोधि-
कर्म-स्व¹¹-दोष-परिहार-पूर्वाणां स्व-नियम-निर्वाहा-ऽ-पूर्व-
गुण-शुद्धि-विशेष-धर्मा-ऽर्जना-ऽऽदि-गुणानां स्थिर-संवासो
भवेत् ।

⇕ तथा,

दुःस्थानां
सु-स्थिति-
स्थापन-चिन्ता ।

अर्चका-ऽऽदीनामऽपि
स्व-स्व-कार्योत्साह-वृद्धय-ऽर्थम्
तथा तथा स्व-धना-ऽऽदिना वृत्ति-साहाय्यं
तथा-विध-श्राद्धैर्देयम्,
यथा यथा चैत्या-ऽऽदेः स्व-स्व-कार्ये अ-प्रमत्ताः स-प्रमोदाः
सन्तः प्रवर्तेरन् ।

सम्यक्-चिन्ता-
ऽऽद्य-ऽ-भावे तु
महा-दोषाः स्युः ।

⇕

एवम्- सम्यक्-चिन्ता-ऽऽद्य-ऽ-भावे तु
चैत्या-ऽऽदि-विनाशा-ऽऽदि-दोषा आ-भवेयुः ।
अतः प्रमादतः पूर्वोक्ता चिन्ता न मोच्या,
सद्-भक्त्युल्लासा-ऽऽद्य-ऽ-नुबन्धात् । इति ॥९॥

वृद्धय-ऽधिका-
रिणां निगमनम्,
प्रशंसा च ।

⇕ अथ,

एतद्-वृद्धौ
प्रशंसा-पूर्वम्
श्राद्ध-दिन-कृत्य-गाथाभ्याम्
अधिकारिणं निगमयति :-

णो माया, णो पिया, णो भज्जा, ण सरीरं, णेव बांधवा ।
पिच्छए तत्थ ठाणम्मि, जत्थ अत्थं तु पिच्छए ॥१०॥
अ-गिद्धो जो उ दव्वम्मि, जिण-ऽत्थं णेइ वित्थरं ।
एएणं सो महा-सत्तो, बुच्चए जिण-सासणे ॥११॥

[श्राद्धदिन-कृत्ये १४०-१४१]

10 [उद्-ग्राहणिका-करणे, देय-समर्पणे च ।]

11 आलस्योद्वेगा-ऽऽदि० ।

↓ તેથી (ઉઘરાણી કરવામાં અને દેવું આપી દેવામાં) એમ બન્નેય¹⁰ રીતે વિલંબ કરવો જોઈએ નહીં.

કેમ કે-તેમ કરવાથી દેવાદિકની વૃદ્ધિ પણ સારી રીતે થઈ શકે છે.

↓ તે જાતનો અભ્યાસ (ટેવ) પડવાથી સાવધાનપણું વધી જવાને લીધે, તેનાં વિરોધી કર્મોનો બંધ થવાનું અને (આળસ, બેકાળજી વગેરે) પોતાના દોષો¹¹ દૂર થવાપૂર્વક પોતાના નિયમની જાળવણી, ગુણોની અપૂર્વ શુદ્ધિ, વિશેષ પ્રકારે ધર્મની પ્રાપ્તિ વગેરે ગુણોનો પોતાને વિષે સ્થિર સંવાસ થાય છે.

(ઉઘરાણી વિષે સમાપ્ત)

↓ પૂજારી વગેરેને પોત-પોતાનાં કામોમાં ઉત્સાહ વધે, માટે તેવા પ્રકારના શ્રાવકોએ પોતાના ધન આદિકે કરીને આજીવિકામાં એવી રીતે સહાય પહોંચાડવી જોઈએ, કે તેઓ તે તે પ્રકારે પ્રમાદરહિત થઈને, આનંદપૂર્વક દહેરાસર વગેરેના પોતપોતાના કામમાં બરાબર પ્રવર્તમાન રહે.

↓ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે દરેક બાબતોમાં જો સારી રીતે કાળજી રાખવામાં ન આવે, તો દહેરાસર વગેરેના વિનાશ વગેરેનો દોષ આવી પડે. માટે ભૂલે-ચૂકે પણ, પહેલાં જણાવેલી સાર-સંભાળની કાળજી છોડવી નહીં. કેમ કે તેમ કરવાથી ભક્તિમાં ઉત્તમ ઉલ્લાસ વગેરેની પરંપરા ચાલુ રહે છે. ૮

↓ હવે શ્રાદ્ધદિનકૃત્ય ગ્રંથની બે ગાથાઓ દ્વારા દેવદ્રવ્યાદિકની વૃદ્ધિ કરનાર અધિકારીનો વિષય પૂરો કરવામાં આવે છે. -

णो माया, णो पिया, णो भज्जा, ण सरिरं, णेव बांधवा ।

पिच्छए तत्थ ठाणम्मि, जत्थ अत्थं तु पिच्छए ॥१०॥

अ-गिद्धो जो उ दव्वम्मि, जिण-उत्थं णेइ वित्थरं ।

एएणं सो महा-सत्तो, बुच्चए जिण-सासणे ॥११॥

[શ્રા૦ દિ૦ ૧૪૦-૧૪૧]

“જે સ્થાનમાં માણસ ધન જુએ છે, તે સ્થાનમાં તે માતાને જોતો નથી, પિતાને જોતો નથી, પત્ની, શરીર અને કુટુંબીઓને પણ જોવા રહેતો નથી.” ૧૦

“(આવી માનવી મનની પરિસ્થિતિ હોવાથી) જે પુરુષ ધનમાં આસક્તિ વિના દેવદ્રવ્યાદિકમાં વધારો કરે છે, તે ખરેખર જૈન શાસનમાં એ કારણે મહા સાત્ત્વિક પુરુષ કહેવાય છે.” ૧૧

10. [ઉઘરાણી કરવામાં અને દેવું સમર્પણ કરવામાં]

11. આળસ, ઉદ્વેગ વગેરે.

“णो माया०” “अ-गिद्धो०”

अर्था-ऽऽसक्त-
स्व-रूपम् ।

⇕ जीवः सर्वोऽपि

सदैव

अना-ऽऽदि-दुर्जय-लोभ-ग्रह-ग्रस्तत्वात् प्रायः

यत्र=स्थाने रक्षणीयत्व-वर्धनीयत्वा-ऽऽदिना

अर्थमेव यथा- परम-^१ध्येयतया प्रेक्षते, तत्र-स्थाने तथा न
मात्रा-ऽऽदीन् प्रेक्षते^२ ।

यतः- तद-ऽर्थम् जीवितमऽप्य-ऽन-पेक्षमाणोऽसौ

दुरिता-ऽऽयास-सङ्घातान् सन्धते^३ ॥१०॥

महा-सात्विका-
ऽधिकारि-स्व-
रूपम् ।

⇕ एवं सति, यः पुनः-

सन्तोष-सुधा-ऽऽ^४सार-सम्भार-सिक्त-स्वा-ऽन्तः-वृत्तित्वात्
स्वस्मिन्नऽपि द्रव्ये सर्वथा अ-गृह्यः=सन्,

जिना-ऽऽदि-द्रव्यम् सम्यग् रक्षणा-ऽऽदिना विस्तारम् नयति,

सः एतेन=कारणेन- “महा-सत्त्वः” उच्यते । (जिन-शासने) ।

उपलक्षणात्

अन्येन वर्धापयति “अनुमोदयत्यऽपि” इत्य-ऽर्थः ।

1 । झट्सत्तो

2 लोकभाषया “लेखे छे”, मात्रा-ऽऽदिक [माता-आदि]थी अधिक प्रतिबंध धन उपरि राखे छे ।

3 *पाप-राशिं सङ्गृह्णाति ।

4 (अतिवृष्टि)

* दुरित-लोह-राशिं सङ्गृह्णाति मे० ।

“જો માયા૦” “અ-ગિદ્ધો૦”

⇓ ન જીતી શકાય તેવા લોભરૂપ ગ્રહને અનાદિ કાળથી વશ પડેલા દરેક જીવ ઘણે ભાગે, હંમેશાં-

જે-સ્થાનમાં (જૂનું) સાચવવા અને (નવું) વધારવા વગેરે દ્વારા,

ધનને જ જે રીતે પરમ ¹ધ્યેય તરીકે ²જુવે છે,

તે સ્થાનમાં તે રીતે- માતા વગેરેને જોતો નથી.

તેથી, તે (ધનને) માટે, જીવનની પણ અપેક્ષા રાખ્યા વિના ઘણાં પાપો અને પ્રયાસો કરતો હોય છે.³ ૧૦

⇓ (જ્યારે લોકમાં) આ સ્થિતિ છે, છતાં-સંતોષરૂપી અમૃતનાયે ⁴માખણના પીંડાથી લેપાયેલ અંતઃકરણ ધરાવતા હોવાથી-

જે=પુરુષ પોતાના ધન ઉપર પણ સર્વથા આસક્તિ વગરના છે, ઉપરાંત, સારી રીતે સાર-સંભાળ કરવા વગેરેથી શ્રી દેવદ્રવ્ય વગેરેને વધારા તરફ લઈ જાય છે, (તેમાં વધારો કરે છે),

તે=પુરુષ એ કારણે (જૈન શાસનમાં) “મહા સાન્વિક”=તરીકે કહેવાય છે= (વખણાય છે)

ઉપલક્ષણથી-

બીજા પાસે પણ દેવદ્રવ્યાદિકમાં વધારો કરાવરાવે છે, એટલે કે “અનુમોદના પણ કરાવે છે.”

1. પ્રિય ગણે છે.
2. લોકભાષામાં “લેખે છે (માને છે)” માતા વગેરેથી પણ ધન ઉપર વધારે મમતા રાખે છે.
3. *પાપના પુંજ એકઠા કરે છે.
4. [આસાર=(અતિવૃષ્ટિ)]

* પાપરૂપી લોભાનો ઢગલો એકઠો કરે છે. (મે૦)

सम्यग्-वृद्धे
हेत-भूत-
योग्यता ।

↓ इत्थं च,

“चरमा-SSवर्ता-SSदि-सामग्री-वशात्
माध्य-स्थ्या-SSदि-मूल-गुणाः प्रादुर्भवन्ति ।

ततः सम्यक् चिन्तोद्गच्छति ।

ततः पूर्वोक्ता वृद्धिरुदेति” इति परमा-S^थ5: ॥११॥

देव-द्रव्या-SS
देर्भोगस्यौचित्या-
Sनौचित्ये ।

↑ 1 एवम्-

“देव-द्रव्या-SSदि-वृद्धिं कुर्वता श्राद्धेन
2 तत्-फल-रूपः

देव-द्रव्या-SSदेरुचितो भोगः कार्यः,

अनुचितो भोगस्त्याज्यः”

इति दर्शयन्नाSSह :-

दुविहं च देव-दब्धं, भोगुवभोगेहिं तत्थ दु-विहंपि ।

उचिण्ण वट्टिअब्धं, अन्नहा-भत्ति-भंगो य ॥१२॥

5 [पूर्वोक्त-गाथा-सप्तकेन-सुखि-स्व-जना-SSदि-गुण-सम्पन्न-गृह-स्थस्य, मार्गा-Sनुसारिणः, सम्यग्-वृष्टेः, देश-विरतस्य, पुष्टा-SSलम्बने साधोरSपि, जिना-SSज्ञा-पूर्वकस्य देव-द्रव्या-SSदि-वर्धकस्य सतत तच्-चिन्तकस्य धना-S-गृद्धस्य महा-सत्त्वस्य च अधिकारित्वं स्पष्टीकृतम्, अत्र निगमितं च] ।

1 [‘एवम्’ इत्येतस्य ‘वृद्धिं कुर्वता’ इत्यSनेन सह सम्बन्धः] ।

2 [‘तत्’ पदेन वृद्धिर्ज्ञेया] ।

‡ તેથી-પરમાર્થ સમજવાનો એ છે, કે- “એમ કરવાથી-

ચરમાવર્તમાં પ્રવેશ થવા વગેરે (આત્માના ગુણોના વિકાસની) સામગ્રીના બળથી મધ્યસ્થપણું વગેરે મૂળ ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે.

તેમ થવાથી સાર-સંભાળ રાખવાની-ઉત્તમ પ્રકારની કાળજી કરવાની- (એવી) વૃત્તિ આત્મામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને તેમ થતું હોવાથી- દેવ-દ્રવ્યાદિકની ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે વૃદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે⁵. ૧૧

(સાત ક્ષેત્રાદિકમાં વધારો કરવાની, તેનું રક્ષણ કરવાની, તેની સાર-સંભાળ, યોગ્ય વ્યવસ્થા, વહીવટ વગેરે કરવાની વૃત્તિ તેને જાગે છે, કે- જેનો આત્મા, ઘણો ઊંચો આવ્યો હોય. અને તે દ્વારા તે અનેક જીવોને દેવ-ગુરુ-ધર્મની નજીક લાવવામાં નિમિત્તભૂત બને છે. એમ ઉત્તરોત્તર પોતાના આત્માને ઊંચે-વિકાસ માર્ગે-લઈ જવામાં સફળતા અનુભવી શકે છે.)

‡ “દેવ-દ્રવ્યાદિકની’ એ પ્રકારે વૃદ્ધિ કરનાર શ્રાવકને ²વૃદ્ધિ કરવાના ફળરૂપ- તે દેવ-દ્રવ્યાદિકનો ઉચિત ઉપયોગ કરવો જોઈએ, અનુચિત ઉપયોગ કરવો ન જોઈએ, અનુચિત ઉપયોગ (વપરાશ)નો ત્યાગ કરવો જોઈએ.” એ નીચેની ગાથામાં સમજાવામાં આવે છે -

दुविहं च देव-दब्बं, भोगुवभोगेहिं तत्थ दु-विहंपि ।

उचिण्ण वट्टिअब्बं, अन्नहा-भत्ति-भंगो य ॥१२॥

“ભોગ અને ઉપભોગની અપેક્ષાએ દેવદ્રવ્ય બે પ્રકારે વપરાય છે. તે બન્નેય પ્રકારના વપરાશમાં ઉચિત પ્રકારે વર્તવું જોઈએ. ઉચિત પ્રકારે વર્તવામાં ન આવે, તો ભક્તિનો ભંગ-નાશ-થાય છે.” ૧૨

5. [પાંચમી થી અગિયારમી ગાથા સુધીની સાત ગાથાઓમાં-સુખી હોય, યોગ્ય સ્વજનયુક્ત હોય વગેરે જે ગુણો પાંચમી, છઠ્ઠી ગાથામાં ગણાવ્યા છે, તે ગુણોથી શોભતા ગૃહસ્થ કે જે માર્ગાનુસારી હોય, સમ્યગ્દેષ્ટિ હોય, દેશવિરતિધર હોય, અને ખાસ મહત્ત્વને કારણે સાધુમહારાજ પણ હોય, તે સર્વમાંથી જે જિનઆજ્ઞાપૂર્વક દેવ દ્રવ્યાદિકમાં વૃદ્ધિ કરનાર, કાયમ તેની કાળજીપૂર્વક સારસંભાળ કરનાર, ધનાદિકમાં અનાસક્ત, અને મહાસાત્ત્વિક આત્મા હોય, તે અધિકારી હોઈ શકે છે, એ વાત ઘણી સ્પષ્ટ કરી છે અને તેનો ઉપસંહાર પણ કરવામાં આવ્યો છે.]

1. (“વૃદ્ધિ કરનાર” શબ્દ સાથે સંબંધ છે.)

2. (તત્-તે-શબ્દથી વૃદ્ધિ સમજવી.)

⇕ “दुविहं०” ति व्याख्या-

द्वि-विधं च देव-द्रव्यम्, “भवति” इति शेषः

च-कारात्=गुरु-द्रव्या-ऽऽदिकमऽपि ग्राह्यम् ।

भोगोपभोग-
लक्षणे ।

⇕ कुतः ?

भोगोपभोगाभ्याम् ।

सकृद्-भोगा-ऽर्हं च वस्तु-भोगः, नैवेद्य-स्रगा-ऽऽदिकम् ।

पुनःपुनर्भोगा-ऽर्हं वस्तु-उपभोगः भूषण-गृहा-ऽऽदिकम्^३ ।

उचिता-ऽनुचित-
स्थाने व्यापारेण
लाभा-ऽ-लाभी ।

⇕ तत्र=

द्वि-विधेऽपि द्रव्ये,

उचितेन वर्तितव्यम्=विधि-व्यापारेण वर्तितव्यम् ।

भोगोपभोग-द्रव्यम् स्व-स्वोचित-स्थाने चैत्या-ऽऽदौ

यथा-ऽर्हदा-ऽऽज्ञम्- प्रयोक्तव्यम्,

प्रमोदा-ऽतिशया-ऽऽदि-सम्भवात् ।

अन्यथा=अनुचित-स्थाने व्यापारेण,

“भक्ति-भङ्गः=आपद्येत” इत्य-ऽर्थः ।

उचित-वर्तन-
स्व-रूपम् ।

⇕ अत्र-

इदं तत्त्वम् :-

भोगोपभोग-
द्रव्याणामऽनु-
चित-व्यापारेण
दोषाः ।

⇕ देवा-ऽऽदि-भोग-द्रव्ये स्व-कार्ये व्यापारिते सति,

न्यूनी-भवनेन

स्फुटं खण्डित-द्रव्य-रूपा-ऽऽशातना प्रतीयते ।

^४तथा सति, तदुचितोपभोग-व्याघातेन

तज्-जन्य-विभूषा-भक्त्युल्लासा-ऽऽदि-भङ्गोऽपि सम्भाव्यते ।

उपभोग-द्रव्ये तु ^५उक्त-दोषा-ऽ-भावेऽपि,

आज्ञा-ऽतिक्रम- निःशूकता- अ-विनया-ऽऽदि-दोष-सम्भवेन

उभय-भक्ति-भङ्गः स्फुटं समुज्जृम्भते ।

3 नाणकं तु उभय-हेतुत्वात् भोगोपभोग-रूपमुपचारतो बोध्यम्, “मिश्रितम्” इत्य-ऽर्थः ।

4 [स्व-कार्ये व्यापारिते सति] ।

5 [न्यूनी-भवनाऽऽदि-दोषा-ऽ-भावेन] ।

“દુવિહં ચ૦”

બે પ્રકારનું દેવદ્રવ્ય=“હોય છે.” એમ અધ્યાહાર સમજવો.

ચ=શબ્દથી (જ્ઞાન) ગુરુ દ્રવ્યાદિક પણ સમજી લેવા.

↑ શાથી બે પ્રકારે છે ?

ભોગ અને ઉપભોગની અપેક્ષાએ=એક વખત ભોગવી શકાય એવી વસ્તુ હોય, તે ભોગ કહેવાય છે. જેમ કે નૈવેદ્ય, ફૂલની માળા વગેરે, અને જે વારંવાર ભોગવી શકવાને યોગ્ય હોય, તે ઉપભોગ કહેવાય છે. દાગીના, ઘર વગેરે.^૩

↑ તે બન્નેય પ્રકારનાં દ્રવ્યોમાં

ઉચિત રીતે વર્તન કરવું જોઈએ=શાસ્ત્રોક્ત વિધિપૂર્વક વર્તન કરવું જોઈએ.

અરિહંત ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે દહેરાસર વગેરેમાં જ્યાં જે યોગ્ય હોય, તે તે ઉચિત સ્થાને ભોગ અને ઉપભોગ દ્રવ્યનો વપરાશ કરવો જોઈએ. તેથી જ (ભક્તિ વગેરેના આનંદ) પ્રમોદમાં વૃદ્ધિ થવા વગેરેનો સંભવ રહે છે.

અથવા તેથી પ્રમોદ વગેરેની વૃદ્ધિનો સંભવ રહે છે.

^૪જો તેમ કરવામાં ન આવે=એટલે કે=અયોગ્ય સ્થાનમાં (અયથાસ્થાનમાં) વાપરવામાં આવે, તો

ભક્તિનો ભંગ=એટલે કે-ભક્તિનો ભંગ-નાશ-આવી પડે છે, એ ભાવાર્થ છે.

↑ અહીં રહસ્ય એ છે કે-

દેવાદિકના ભોગ દ્રવ્યનો ઉપયોગ પોતાના કામમાં કરવામાં આવે, તો તેમાં દ્રવ્યને ખંડિત કરવારૂપ ઘટાડો થવાથી આશાતના થવાનું ચોખ્ખે ચોખ્ખું સમજી શકાય તેમ છે. અને તેમ થવાથી તેના ઉચિત ઉપભોગ (ઉપયોગ)માં વ્યાઘાત-હાનિ પહોંચતા, તેથી ઉત્પન્ન થતી શોભા, ભક્તિ, ઉલ્લાસ વગેરેનો ભંગ સંભવે છે.

અને, ઉપભોગ દ્રવ્ય (જે વધારે વખત ટકી શકતા હોય છે,) તેના વપરાશમાં તો ^૫ઉપર કહેલા દોષો લાગતા નથી, તો પણ આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન, નિઃશૂકપણું (સંકોચ ન હોવો) અને અવિનય વગેરે દોષોનો સંભવ થવાથી, એમ બન્નેય પ્રકારની ભક્તિનો ભંગ ખુલ્લી રીતે જ જણાઈ આવે છે.

3. નાણું બન્નેયનું કારણભૂત છે, એટલે કે ઉપચારથી ભોગ અને ઉપભોગરૂપ સમજવું. એટલે કે તે મિશ્રિત છે.
4. [પોતાના કામમાં વાપરવામાં આવે તો.]
5. [ઓછું કરવું વગેરે દોષ ન હોવાથી.]

उचित-व्यापार-
कर्तव्यता ।

↑ अतः उभयमऽपि श्राद्धेन यथा-सम्भवं
स्व-कार्या-ऽऽदौ न व्यापार्यम् । उचित-पदे च व्यापार्यमेव ।

गृह-चैत्य-
नैवेद्या-ऽऽदे
रुचितोपयोगः ।

↑ तथा हि :-
स्व-गृह-चैत्यं दौकित-चोक्ष-पूगी-फल-
नैवेद्या-ऽऽदि-विक्रयोत्थम् पुष्प-भोगा-ऽऽदि
स्व-गृह-चैत्ये न व्यापार्यम्,
नाऽपि चैत्ये स्वयमाऽऽरोप्यम्,

किन्तु

सम्यक् स्वरूपमुक्त्वा, ⁶अर्चका-ऽऽदेः पार्श्वान् ।
तद्-योगा-ऽ-भावे सर्वेषां स्फुटं स्वरूपमुक्त्वा,
स्वयमाऽऽरोपयेत् ।

कथना-ऽ-भावे
दोषः ।

अन्यथा, मुधा-जन-प्रशंसा-ऽऽदि-दोषः ।

गृह-चैत्य-
नैवेद्या-ऽऽदेर्मास-
देयत्वेनोपयोगे-
उत्सर्गा-ऽपवादी ।

↑ गृह-चैत्य-नैवेद्या-ऽऽदि च
आरामिकस्य प्रागुक्त- मास-देय-स्थाने नाऽर्प्यम् ।
स्व-धना-ऽर्पण-सामर्थ्या-ऽ-भावे च आदावेव
नैवेद्या-ऽर्पणेन मास-देयोक्तौ तु न दोषः ।
मुख्य-वृत्त्या मास-देयं पृथगेव कार्यम्,
गृह-चैत्य-नैवेद्य-चोक्षा-ऽऽदिकं तु देवगृहे⁷ मोच्यम् ।

उक्त-उत्सर्गा-
ऽपवाद-मर्यादा-
भङ्गे दोषाः ।

↑ अन्यथा
⁸ गृह-चैत्य-द्रव्येणैव गृह-चैत्यं पूजितं स्यात्,
न तु स्व-द्रव्येण ।

तथा च अना-ऽऽदरा-ऽवज्ञा-ऽऽदि-दोषः ।

न चैवं युक्तम्,

स्व-देह-गृह-कुटुम्बा-ऽऽद्य-ऽर्थम् भूयसोऽपि व्ययस्य
गृह-स्थेन करणात् ।

स्व-द्रव्येण
पूजा-ऽऽदि, न
तु-अन्यथा ।

देव-गृहे देव-पूजा-ऽपि स्व-द्रव्येणैव यथा-शक्ति कार्या,
न तु स्व-गृह-दौकित-नैवेद्या-ऽऽदि-विक्रयोत्थ-द्रव्येण,
देव-सत्क-पुष्पा-ऽऽदिना वा, ⁹प्रागुक्त-दोषात् ।

6 'आरामिकस्य' इति अन्य-पुस्तके ।

7 गच्छ-साधारण-चैत्ये ।

8 ['गृह-पदम्' स्व-गृह-चैत्या-ऽर्थकम्] ।

9 [मुधा-जन-प्रशंसा-अवज्ञा-ऽ-ना-ऽऽदरा-ऽऽदयः] ।

↑ આ કારણે, શ્રાવકે સંભવ પ્રમાણે બન્નેય પ્રકારનું દ્રવ્ય પોતાના કામ વગેરેમાં તો વાપરવું જ નહીં. પરંતુ ઉચિત સ્થાને જ વાપરવું.

↑ (૧ દેવ-દ્રવ્યના વપરાશની રીતો.)

તે આ રીતે-

પોતાના ઘર-દહેરાસરમાં ધરાવેલા ચોખા, સોપારી, નૈવેદ્ય, વગેરેના વેચાણમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા પુષ્પ, ભોગ દ્રવ્ય, વગેરે પોતાના ઘર-દહેરાસરમાં વાપરવાં નહીં.

તેમ જ (મોટા) દહેરાસરમાં પણ પોતાની મેળે ચડાવવું નહીં. પરંતુ સારી રીતે બરાબર સ્વરૂપ સમજાવીને, ^૬પૂજારી વગેરે બીજાની પાસે ચડાવડાવવું.

પૂજારી વગેરેનો યોગ ન થાય, તો સૌની આગળ ખુલ્લે ખુલ્લું સ્વરૂપ કહીને પોતાની મેળે પણ ચડાવવું.

જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો ખોટી રીતે લોકોમાં સ્વ-પ્રસંશા મેળવવાનો દોષ લાગે છે.

↑ માળીને ફૂલની મહિને આપવાની જે રકમ પહેલેથી ઠરાવેલી હોય, તે પેટે ઘર-દહેરાસરનાં નૈવેદ્ય વગેરે ન આપવા. પરંતુ, જો પોતાનું ધન આપવાની શક્તિ ન હોય તો પહેલેથી જ મહિનાની કિંમત પેટે નૈવેદ્ય આપવાનું નક્કી કર્યું હોય, તો દોષ લાગતો નથી.

↑ પરંતુ મુખ્ય રીતે તો, મહિને આપવાની રકમ તો જુદી જ ઠરાવવી જોઈએ. ઘર-દહેરાસરનાં નૈવેદ્ય દહેરાસરમાં^૭ જ મૂકવાં જોઈએ.

જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો પોતાના દ્રવ્યથી નહીં પણ ઘર-દહેરાસરના દ્રવ્યથી ઘર-દહેરાસરમાં પૂજા કરવાનું થાય છે. અને તેમ થવાથી અનાદર, અવજ્ઞા (અપમાન) વગેરે દોષો લાગે છે.

અને તે યોગ્ય પણ નથી, કેમ કે પોતાનાં શરીર, ઘર, કુટુંબ વગેરે માટે ગૃહસ્થ ઘણો મોટો ખર્ચ કરતો હોય છે.

તેથી દેવમંદિરમાં દેવપૂજા પણ યથાશક્તિ પોતાના દ્રવ્યથી જ કરવી જોઈએ.

પરંતુ પોતાના ^૮ઘર-દહેરાસરમાં ચડાવેલાં નૈવેદ્ય વગેરેના વેચાણમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા દ્રવ્યથી અથવા દેવસંબંધી (દેવદ્રવ્યના) ફૂલ વગેરેથી પૂજા કરવી જોઈએ નહીં. તેમ કરવાથી ઉપર જણાવેલા દોષો^૯ લાગે છે.

(મુખ્ય-ખરી રીત-સ્પષ્ટ કરી છે. પરંતુ પોતાના તરફથી ખર્ચ કરી ન શકે, તેવા ગૃહસ્થ-માળી વગેરેને નૈવેદ્ય વગેરે લઈ જવા દે, અને માળી બદલામાં ફૂલ આપી જાય, તે ફૂલ પ્રભુને ચડાવે, તો દોષ નથી, નહીંતર દોષ છે.)

6. બીજા પુસ્તકમાં, “માળીનો” છે.

7. સર્વ ગચ્છના સામાન્ય દહેરાસરમાં.

8. [અહીં “ઘર” શબ્દ પોતાના ઘર દેરાસરના અર્થમાં સમજવો.]

9. [લોકો તરફથી ખોટી રીતે પોતાની પ્રસંશા પ્રાપ્ત કરવી, સાથે-આજ્ઞાનું અપમાન, અવજ્ઞા, અનાદર વગેરે.]

देव-गृहीय-
नैवेद्या-ऽऽदे-
श्चिन्ता-प्रकारः ।

↑ तथा- ¹⁰ देव-गृहा-ऽऽगतं नैवेद्या-ऽक्षता-ऽऽदि
स्व-वस्तुवत् मूषका-ऽऽदेः सम्यग् रक्षणीयम्,
सम्यग् मूल्या-ऽऽदि-युक्त्या च विक्रेयम् ।
न तु यथा-तथा मोच्यम्,
देव-द्रव्य-विनाशा-ऽऽदि-दोषा-ऽऽपत्तेः ।

¹¹ तत्राऽपि स्वतश्चैत्य-द्रव्योत्पत्त्य-ऽ-सम्भवे

देव-गृहीय-
नैवेद्यादि-
विक्रयोत्थ-
द्रव्यस्योपयोगे
विधि-निषेधौ ।

¹² तत्- पूजायां व्यापार्यम्, नाऽन्यथा ।

¹³ तथा सति, तद्-व्यापृतौ
अना-ऽऽदरा-ऽवज्ञा-ऽऽदि-दोषा-ऽऽपत्तेः ।

तथा,

निर्माल्यत्व-
निर्वचनम् ।

“भोग-विण्टं दवं ¹⁴णिम्मलं बिंति गीय-ऽत्था”

इति बृहद्भाष्य-वचनात्,

“यत्-

जिन-बिम्बा-ऽऽरोपितं सत्, विच्छायी-भूतम्, विगन्धं जातम्,
द्रश्यमानं च निः-श्रीकम्, न भव्य-जन-प्रमोद-हेतुः,

¹⁵ तत् निर्माल्यम् ब्रुवन्ति बहु-श्रुताः ।”

इति सङ्घा-ऽऽचार-वृत्त्युक्तेश्च,

“भोग-विनष्टमेव निर्माल्यम्” ।

10 [गच्छ-साधारण-चैत्य०] ।

11 [गच्छ-साधारण-चैत्येऽपि] ।

12 [स्व-गृह-दौकित-द्रव्यं देव-सत्क-पुष्पा-ऽऽदि] ।

13 [चैत्य-द्रव्योत्पत्ति-सम्भवे] ।

14 [निर्माल्यम्] ।

15 पुष्पादि ।

↑ ¹⁰દેવ-મંદિરમાં આવેલાં નેવેદ્ય, ચોખા વગેરે વસ્તુઓનું પણ પોતાની વસ્તુઓની જેમ ઉંદર વગેરેથી થતા બગાડથી સારી રીતે રક્ષણ કરવું જોઈએ, અને સારી રીતે કિંમત આવે તેવી યોજનાપૂર્વક વેચવી જોઈએ, કે જેથી સારી કિંમત આવે, પરંતુ જેમ તેમ મૂકી રાખવું નહિ. તેમ કરવાથી “દેવદ્રવ્યનો વિનાશ કરવો.” વગેરે દોષો લાગી જાય છે.

ત્યાં (¹¹ગચ્છના કે સકલ સંઘના દહેરાસરમાં) પણ તે દહેરાસરમાંથી દેવ-દ્રવ્યની આવકનો સંભવ ન હોય, તો પોતાના ઘર-દહેરાસરમાં ચડાવેલા દ્રવ્ય અને દેવ-સંબંધિ ફૂલ ¹²વગેરે (તેવા પ્રકારની આર્થિક શક્તિ વગરના ગૃહસ્થે) પૂજામાં વાપરવા તેવા સંજોગો સિવાય ન વાપરવાં.

¹³અને જો, (વગર કારણે) તેમ વાપરવામાં (ઘર-દહેરાસરનાં દ્રવ્યોથી દહેરાસરમાં પૂજા વગેરે કરવામાં) આવે, તો અનાદર, અવજ્ઞા વગેરે દોષો લાગે છે.

(નિર્માલ્ય દ્રવ્ય વિષે વિચાર)

ગીતાર્થ પુરુષો કહે છે, કે એક વખત ઉચિત રીતે “ભોગ (ઉપયોગ) થયા પછી જે નાશ પામે, નકામું થાય, તે ¹⁴નિર્માલ્ય કહેવાય છે.”

એમ શ્રી બૃહત્કલ્પ ભાષ્યમાં કહ્યું છે.

“જે જિનેશ્વર ભગવંતના પ્રતિમાજી ઉપર ચડી ચૂકેલું હોય, ઝાંખું પડી ગયેલું હોય, મૂળ ગંધથી રહિત થઈ (જુદી ગંધનું થઈ) ગયેલું હોય, જોતાં ન આકર્ષે તેવું શોભા વિનાનું હોય, અને ભવ્ય જીવોને આનંદ ન આપે, તેવા ¹⁵દ્રવ્યને મોટા જ્ઞાનીપુરુષોએ નિર્માલ્ય ગણ્યું છે.”

એમ શ્રી સંઘાચાર વૃત્તિમાં કહ્યું છે. તેથી-

“ભોગમાં ઉપયોગ થઈ જવાથી જે પોતાના સ્વરૂપમાં ન રહ્યું હોય, તે નિર્માલ્ય કહેવાય.”

(એમ ઉપર જણાવેલાં બે ગ્રંથનાં વચનો ઉપરથી સમજાય છે.)

10-11. [ગચ્છના સાધારણ દેરાસરમાં.]

12. [પોતાના ઘર દેરાસરમાં ચડાવેલા દ્રવ્ય કે જે દેવદ્રવ્યનાં ફૂલ વગેરે હોય.]

13. [દેવદ્રવ્યની ઉત્પત્તિનો સંભવ હોય, ત્યારે.]

14. [નિર્માલ્ય]

15. ફૂલ વગેરે.

निर्माल्यस्य
व्याख्या-ऽन्तर-
निरासः ।

न तु
विचार-सार-प्रकरणोक्त-प्रकारेण
“दौकिता-ऽक्षता-ऽऽदेर्निर्माल्यत्वम्” उचितम्,
शास्त्रा-ऽन्तरे तथा लोके
अ-दृश्यमानत्वात्,
अ-क्षोद-क्षमत्त्वाच्च ।

मता-ऽन्तरेण
निर्माल्य-व्याख्या ।

केचित्तु अत्र
“अन्येषां भोगा-ऽन-ऽर्हत्त्वादेव
सर्वं देवा-ऽऽदि-निश्चितं द्रव्यम् निर्माल्यम्
आहुः, इति ।”
तत्त्वं पुनः “केवलि-गम्यम्” ।

निर्माल्य-व्यवस्था ।

⇕ ¹⁶ तच्च- वर्षा-ऽऽदौ विशेषतः -
कुन्त्वा-ऽऽदि-संसक्तेः, पृथक् पृथक्
जना-ऽना-ऽऽक्रम्य-शुचि-स्थाने त्यज्यते ।
एवम् आशातनाऽपि न स्यात् ।

स्नात्र-जलस्य
निर्माल्यत्वेऽपि
शेषावदुपयोग-
निर्णयः ।

⇕ स्नात्र-जलमऽपि तथैव ।
अतः शेषावत्
शान्ति-पानीयं मस्तक एव दातव्यम् ।
यदुक्तम् हैम-वीर-चरित्रे :-
“अभिषेक-जलं तत्तु सुरा-ऽसुर-नरोर-गाः
ववन्दिरे मुहुः, सर्वा-ऽङ्गीणं चोपरि चिक्षिपुः ॥३-६८॥”
पद्म-चरित्रेऽपि (३९)¹⁷ उद्देशे-
आषाढ-चातुर्मास्य-ऽष्टा-ऽह्निका-वृद्ध-स्नात्रा-ऽधिकारे-
“तं ण्ववण-संति-सलिलं णर-वङ्गणा पेसिअं स-भज्जाणं,
तरुण-विलयाहिं णेउं छूढं चिय उत्तम-ऽङ्गेषु ॥६॥”

16 [भोग-विनष्ट-निर्माल्य-देव-द्रव्यम् ।] ।

17 [पुस्तक-दर्शनेन तु-२९ तमोद्देशे दृश्यते ।] ।

પરંતુ શ્રી વિચારસાર પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણે-

“ચડાવેલા ચોખા વગેરે નિર્માલ્ય છે.”

એમ માનવું એ યોગ્ય નથી. કેમ કે બીજાં શાસ્ત્રોમાં અને લોકમાં એ પ્રમાણે જોવામાં આવતું નથી, તેમજ વિચાર કરતાં બરાબર ઘટી શકતું પણ નથી.

કેટલાક આચાર્યો તો અહીં એમ કહે છે કે-

“બીજાના ઉપયોગમાં ન આવી શકે તેવું હોવાથી દેવાદિની નિશ્રાનું સર્વ દ્રવ્ય નિર્માલ્ય છે.”

“આનું તત્ત્વ તો શ્રી કેવળી ભગવંતને ગમ્ય છે.”

↑ ¹⁶તે (નિર્માલ્યમાં) ખાસ કરીને ચોમાસા વગેરેમાં કુંથવા વગેરે જીવો ચડતા હોવાથી માણસોના પગ વગેરેથી ચંપાઈ ન જાય, તેવા પવિત્ર સ્થાને છૂટું-છૂટું મૂકવું જોઈએ, જેથી કરીને (ભગવાનની પૂજા વગેરેમાં ચડેલા) પદાર્થોની આશાતના (અપમાન) પણ ન થાય.

↓ (નિર્માલ્ય રૂપ છતાં) ભગવંતના સ્નાત્રજળ પણ તે રીતે (આશાતના ન થાય તેમ, લોકોના પગની નીચે ન આવે, તે રીતે, છૂટું-છૂટું) પધરાવવું.

અને એ જ કારણે-તે શાંતિ પાણી રૂપ સ્નાત્રજળ, શેષ (લૌકિક દેવોને ચડાવેલાં નૈવેદ્ય વગેરેમાંથી બાકી રહેલા ભાગ)ની જેમ મસ્તકે ચડાવવું.

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજા વિરચિત શ્રી મહાવીર પ્રભુના ચરિત્રમાં કહ્યું છે, જે-

“વૈમાનિક દેવો, અસુકુમાર (વ.) ભુવનપતિદેવો, મનુષ્યો અને નાગકુમાર દેવો (વગેરે)એ તે અભિષેક જળને વારંવાર (મસ્તકે ચડાવી) વંદન કર્યું, અને સર્વ અંગો ઉપર છાંટ્યું. ૩-૬૮

શ્રી પદ્મ ચરિત્રમાં પણ (ઓગણચાલીસમા¹⁷) ઉદ્દેશામાં અષાઢી ચોમાસીની અઢાઈમાં બૃહત્સ્નાત્રના અધિકારમાં જણાવ્યું છે કે-

“(દશરથ) રાજાએ યુવાન (દાસી) સ્ત્રીઓ મારફત તે હૃદયજાનું શાંતિજળ પોતાની રાણીઓને મોકલ્યું. તે લઈને (તે રાણીઓએ) પોતપોતાના મસ્તકે છાંટ્યું. (ચડાવ્યું.) 6”

16. [ઉપયોગમાં લીધા પછી, જે નકામું થાય, તે નિર્માલ્ય-દેવદ્રવ્ય-દ્રવ્ય]

17. [પુસ્તક જોવાથી ૨૯મા ઉદ્દેશામાં જોવામાં આવે છે.]

बृहच्छान्तावऽपि

“शान्ति-पानीयं मस्तके दातव्यमिति”

पुष्टा-ऽऽलम्बने तु जरा-सङ्घ-मुक्त-जरोपद्रुतं स्व-सैन्यम्
धरणेन्द्र-दत्त-पार्श्व-बिम्ब-स्नात्रा-ऽम्बु-परिक्षेपेण
श्रीकृष्णेन पटू-चक्रे ।

एवम् श्री-पाल-मही-पाला-ऽऽदीनामऽपि बोध्यम् । इति ।

देवा-ऽऽदेरुपभोग-
द्रव्यस्यस्वोप-
भोगे-दोषाः ।

↓ तथा, यथा-सम्भवम्- देवा-ऽऽदि-सम्बन्धि-

गृह-	²⁰ भोग-पुष्पा-ऽऽदिकम्,	साबाण-
हृद्-	²¹ पिङ्गानिका	शराव-
क्षेत्र-	चङ्गेरी-	जवनिका-
वाटिका-	धूप-पात्र-	कम्बल-
पाषाण-	कलश-	कपाट-
इष्टका-	वास-कुम्पिका-	पट्ट-
काष्ठ-	²² श्री-करी-	पट्टिका-
वंश-	चामर-	कुम्भ-
¹⁸ कवेलुक-	चन्द्रोदय-	ओरसिक-
मृत्-	झलरी-	कज्जल-
सुधा-ऽऽदिकम्,	भेर्या-ऽऽदिवाद्य-	जल-
¹⁹ श्री-खण्ड-केसर-		प्रदीपा-ऽऽदिकम्,

चैत्य-शाला-प्रणाल्या-ऽऽद्या-ऽऽगत-जला-ऽऽद्यऽपि च,

स्व-पर-कार्ये किमऽपि न व्यापार्यम्,

देव-भोग-द्रव्यवत् तदुपभोगस्याऽपि दुष्टत्वात् ।

18 [नालिका-लोक-भाषया “नलिया”] ।

19 [सुखड]

20 [भोग-शब्देनाऽत्र-स्वर्ण-रजत-पत्रा-ऽऽदिकं सम्भाव्यते ।]

21 [पोनी रूत-सूत्र [“पूणी”] ।

22 [सूर्य-मुखी] (किनायत-पाखर) ।

શ્રી બૃહત્શાંતિ સ્તોત્રમાં પણ કહ્યું છે કે-

“શાંતિજળ મસ્તક ઉપર દેવું (ચઢાવવું).”

“ખાસ (પુષ્ટાલંબન) મહત્ત્વનું કારણ હોય ત્યારે જેમ શ્રી કૃષ્ણે, ધરણેન્દ્ર દેવે આપેલા (શ્રી શંખેશ્વર) પાર્શ્વનાથપ્રભુના પ્રતિમાજીનું સ્નાત્રજળ છાંટીને જરાસંધે છોડેલી જરાના ઉપદ્રવથી ઘેરાયેલા પોતાના સૈન્યને સ્વસ્થ (તાજું માજું) કર્યું હતું.- સ્વસ્થ કરી તાજું માજું કર્યું હતું. એ પ્રકારે શ્રીપાળમહારાજ, મહીપાળરાજા વગેરેને વિષે પણ સમજવું.”

↑ તથા દેવાદિ સંબંધી જેનું જે રીતે ઘટતું હોય, તે રીતે-

ઘર	ભોગ ²⁰ (સોના-રૂપાના	સાબાણ
હાટ	વરખ) ફૂલ વગેરે	શકોરા
ખેતર	રૂની પૂણીઓ ²¹	કનાત
વાડી	ચંગેરી ()	કામળી
પથ્થર	ધૂપ-ધાણું	કપાટ
ઈંટ	કળશ	પાટ
લાકડાં	અત્તરની શીશી	પાટલા-પાટલી
વાંસ	પાખર ²²	ઘડા
નળિયાં ¹⁸	ચામર	ઓરસિયા
માટી	ચંદ્રવા	કાજળ
ચૂનો વગેરે	ઝાલર	પાણી
સુખડ ¹⁹	ઢોલ વગેરે વાજંત્ર	દીવા વગેરે, અને
કેસર		

દેરાસરની અગાસીની નાળ વગેરે દ્વારા આવેલું પાણી વગેરે પણ

(એમ) કોઈ પણ વસ્તુ પોતાના કે બીજાના કામમાં જરા પણ વાપરવી નહિ, કેમ કે દેવને ચડેલા ભોગદ્રવ્યની માફક તે દ્રવ્યોનો પણ ઉપભોગ કરવો, તે દોષ લગાડનાર બને છે.

18. [નાલિકા એટલે લોકભાષામાં “નળિયાં.”]

19. (સુખડ)

20. [ભોગ શબ્દથી અહીંયાં, સોનારૂપાના વરખ વગેરે સંભવે છે.]

21. (“પોની” એટલે રૂ, સૂતર) [પૂણી]

22. [સૂર્યમૂખી]-[પાખર=કનાત]

चमर-साबाणा-ऽऽदीनां

मलीनी-भवन-त्रुटन-पाटना-ऽऽदि-सम्भवे तु अधिक दोषोऽपि ।

देव-सत्कवादित्रा-
ऽऽदेरऽप्यऽनुप-
भोग्यता ।

⇕ अतः :- देव-सत्कं वादित्रमऽपि-

गुरोः सङ्घस्याऽपि चाऽग्रे न वाद्यम् ।

केचित्तु- आहुः-

“पुष्टा-ऽऽलम्बने-

बहु-निष्क्रया²³-ऽर्पण-पूर्वं व्यापार्यतेऽपि” ।

यतः-

“मुल्लं विणा जिणाणं उवगरणं चमर-छत्त-कलसाइं ।

जो वावरइ मूढो, णिय-कज्जे सो हवइ दुहिओ ॥”

[]

आपवादिकोप-
योगे सति भङ्गे
नव्य-समारचन
कर्तव्यता ।

⇕ स्वयं च व्यापारयता जातु भङ्गे उपकरणस्य,

स्व-द्रव्येण नव्य-समारचनम्, इति ।

अन्यथा तु, तिर्यगा-ऽऽदि-दुर्गति-दुःख-भाग्

देव-सेन-मातृवद् भवति ।

तत्र-दृष्टा-ऽन्तः ।

⇕ सम्प्रदायेऽत्र दृष्टा-ऽन्तो यथा-

“ विधाय दीपं देवानां पुरस्तेन पुनर्न हि ।

“ गृह-कार्याणि कार्याणि, तिर्यङ्ङेव भवेद्यतः ॥

[]

“ इन्द्र-पुरे-देव-सेनो व्यवहारी स-मातृको वसति स्म । तत्रैव
पार्श्व-वर्ती धन-सेन औष्ट्रिकोऽभूत् ।

तस्य गृहान्नित्यमेकोष्ट्रिका देव-सेन-गृहे समेति । कुट्टयित्वा
धन-सेनेन गृहे नीताऽपि पुनर्देव-सेन-गृह एव यात्वा,
तिष्ठति ।

“ ततः इभ्येन मूल्येन गृहीत्वा स्थापिता, उभयोरऽपि
स्नेहवत्त्वात् ।

ચામર, સાબાણ વગેરેનો મેલાં થવાનો, ટુટી જવાનો અને ફાટી જવા વગેરેનો સંભવ હોવાથી, વધારે પણ દોષ લાગે છે.

↓ એટલા માટે દેવદ્રવ્યનાં વાજંત્ર પણ શ્રી ગુરુમહારાજ અને શ્રી સંઘની આગળ પણ વગાડાય નહિ.

કેટલાક આચાર્યો કહે છે કે-

“(પુષ્ટાલંબને) બહુ મહત્ત્વનાં કારણ સંજોગો હોય, ત્યારે ઘણો નકરો²³ આપીને વાપરી પણ શકાય.

કેમ કે-

જે મૂઠ માણસ ચામર, છત્ર, કળશ વગેરે દેવદ્રવ્યનાં ઉપકરણો મૂલ્ય આપ્યા વિના પોતાના (પોતાની તરફના પૂજા વગેરે) કામમાં વાપરે છે, તે દુઃખી થાય છે.”

↓ પોતાના ઉપયોગમાં વાપરતાં વાપરતાં કદાચ તે ઉપકરણો ભાંગી જાય (ટૂટી જાય, ફાટી જાય, ખોવાઈ જાય) તો પોતાના ખર્ચે નવાં બનાવરાવી દેવા જોઈએ. નહિતર, જેમ દેવસેનની માતાએ તિર્યચ વગેરે દુર્ગતિનાં દુઃખ ભોગવ્યાં, તેમ ભોગવવાં પડે છે.

અહીં સંપ્રદાય મુજબ દેષ્ટાંત નીચે પ્રમાણે છે -

“દેવની આગળ દીવો કરીને એ જ દીવાથી ઘરનાં કામ કરવા નહિ. કેમ કે તિર્યચ (પશુ, પક્ષી, માછલાં) વગેરે થવું પડે છે.

કથા-

“ઈન્દ્રપુરમાં દેવસેન નામનો વેપારી પોતાની મા સાથે રહેતો હતો અને ધનસેન નામનો ઊંટવાળો તેનો પાડોશી હતો.

ઊંટવાળાને ઘેરથી નીકળીને હંમેશાં એક ઊંટડી દેવસેનને ત્યાં આવે છે. ધનસેન મારી-ફૂટીને પોતાને ઘેર લઈ જાય છે, છતાં, ઊંટડી દેવસેનને ઘેર જઈને જ ઊભી રહે છે.

તેથી, તે શેઠે બન્નેયનો પરસ્પરનો સ્નેહ હોવાથી, પૈસાથી ખરીદીને તેને પોતાને ઘેર રાખી.

23. (કિંમત-મૂલ્ય-નકરો)

“ एकदा तेन पृष्टो ज्ञानी स्नेह-कारणं प्राह :- “एषा पूर्व-भवे तव माताऽभूत् । तयैकदा जिना-ऽग्रे पूजा-ऽर्थं दीपं विधाय, तेन दीपेन गृह-कार्याणि कृतानि, धूपा-ऽङ्गारेण चुली सन्धुक्षिता, तेन कर्मणा उष्ट्री. जाता । अतः प्राग्-भव-भवोऽयं स्नेहस्तवोचितः ।”

“ ततः उचितं प्रायश्चित्तं कृत्वा, सा सद्-गतिं ययौ ।”
इति ।

ज्ञान-द्रव्य-
स्याऽ-कल्प्यता ।

↑ २ तथा,

ज्ञान-द्रव्यमऽपि देव-द्रव्यवन्न कल्पत एव ।

अतः, ज्ञान-सत्कं

कागद-पत्रा-ऽऽदि साध्वा-ऽऽद्य-ऽर्पितम्,

श्राद्धेन स्व-कार्ये न व्यापार्यम्,

स्व-पुस्तिकायामऽपि न स्थाप्यम् ।

समऽधिक-²⁴निष्कयं विना । इति ।

साधारण-द्रव्यस्य
भोगोपभोगे
व्यवस्था ।

↑ ३. श्राद्धानाम् साधारणमऽपि

सङ्घ-दत्तमेव कल्पते व्यापारयितुम् ।

न तु अन्यथा ।

सङ्घेनाऽपि सप्त-क्षेत्री-कार्ये एव व्यापार्यम् ।

न मार्गणा-ऽऽदिभ्यो देयम् ।

साधारण-द्रव्यस्य
भोगोपभोगे
निषेधः ।

साम्प्रतिक-व्यवहारेण तु

यद्-

गुरु-²⁵न्युञ्जना-ऽऽदि साधारणं कृतं स्यात्,

तस्य श्रावक-श्राविकाणामऽर्पणे युक्तिरेव न दृश्यते ।

²⁶शाला-ऽऽदि-कार्ये तु

तद् व्यापार्यते श्राद्धैः । इति ।

24 मूल्यम् ।

25 (गुरुनी सन्मुख उभा रहीने 'तेमना उपरथी उत्तारी' भेट तरीके मुकेलु) ।

26 [पौषध-शालाऽऽदि०] ।

એક વખત, તે શેઠે બન્નેયના સ્નેહનું કારણ જ્ઞાની ભગવંતને પૂછ્યું. જ્ઞાની ભગવંત કહે છે કે “પૂર્વભવમાં આ તારી મા હતી, તેણે એક દિવસે પૂજા માટે જિનેશ્વર પ્રભુની આગળ દીવો કરી, તે દીવાથી ઘરનાં કામ કર્યાં હતાં, અને ધૂપના અંગારાથી ચૂલો સંઘ્રૂક્યો હતો. તે કર્મના ઉદયથી ઊંટડી થઈ છે. માટે પૂર્વભવથી ઉત્પન્ન થયેલો તારો તેના ઉપરનો આ સ્નેહ યોગ્ય છે.”

પછી યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને, તે ઊંટડી સદ્ગતિ પામી.”

(૨. જ્ઞાનદ્રવ્ય)

↑ ૨. એ જ પ્રકારે જ્ઞાનદ્રવ્ય પણ દેવદ્રવ્યની માફક વાપરવું કલ્પતું નથી-એટલા માટે જ્ઞાનદ્રવ્યના કાગળ, પાનાં વગેરે મુનિ મહારાજ વગેરેને આપેલાં હોય, તે શ્રાવકે પોતાના કામમાં વાપરવા નહિ, પોતાના (ધાર્મિક) પુસ્તકની પોથીમાં પણ, સારી રીતે વધારે²⁴ નકરો (ધન) આપ્યા વિના રાખવા નહિ.

(૩. સાધારણ દ્રવ્ય)

↑ ૩. શ્રાવકોને સાધારણ દ્રવ્ય પણ શ્રી સંઘે આપ્યું હોય, તો જ વાપરવું કલ્પે છે. નહિતર, વાપરી શકાય નહિ.

શ્રી સંઘે પણ સાતે ક્ષેત્રનાં કામોમાં જ તે વાપરવાનું હોય છે, પરંતુ માંગણ વગેરેને પણ તે આપી શકાય નહિ.

માંગણને અનુકંપા દ્રવ્યમાંથી કે પોતાની પાસેથી આપી શકે, પરંતુ સુપાત્ર ક્ષેત્રોનાં સાત દ્રવ્યમાંથી ન આપી શકાય, એ રહસ્ય છે.

હાલના વ્યવહારે તો ગુરુ મહારાજના ન્યૂંછણા²⁵ વગેરેનું જે કાંઈ સાધારણ દ્રવ્ય હોય, તે શ્રાવક-શ્રાવિકાને આપવામાં કોઈ યુક્તિ દેખાતી નથી.

પરંતુ પૌષ્ઠશાળા²⁶ (ઉપાશ્રય) વગેરે કામમાં તો તે (સાધારણ દ્રવ્ય) શ્રાવકો વાપરી શકે છે.

24. મૂલ્ય.

25. (ગુરુની સન્મુખ ઊભા રહીને, તેમની ઉપરથી ઊતરીને ભેટ તરીકે ધરેલું.)

26. [પૌષ્ઠશાળા વગેરે.]

गुरु-द्रव्यस्य
भोगो-पभोगे
निषेधः ।

⇕ ४ साध्वा-ऽऽदि-सत्क-मुख-चस्त्रिका-ऽऽदेरऽपि
व्यापारणं न युज्यते; ²⁷गुरु-द्रव्यत्वात् ।
स्थापना-ऽऽचार्य-जप-माला-ऽऽदिकं च
ध्याना-ऽऽदि-धर्म-वृद्धये
प्रायः श्राद्धा-ऽऽर्पणा-ऽर्थं गुरुभिर्व्यवह्रियते,
अ-निश्चित-ज्ञानोपकरणत्वात् ।
(तेन-) गुर्व-ऽर्पित-तद्-ग्रहणेऽपि व्यवहारो दृश्यते ।

स्वर्णा-ऽऽदि-रूप-
गुरु-द्रव्य-स्योप-
योगः ।

⇕ तथा, स्वर्णा-ऽऽदिकं तु गुरु-द्रव्यम्
जीर्णोद्वारे नव्य-चैत्य-करणा-ऽऽदौ च व्यापार्यम्,
तद् यथा-
“(१) गुरु-पूजा-सत्कं सु-वर्णा-ऽऽदि-द्रव्यं
गुरु-द्रव्यमुच्यते ? न वा ?”

तथा-

“(२) प्रागेवम्- पूजा-विधानमऽस्ति ? न वा ?”

“(३) कुत्र च- एतदुपयोगि ?” इति ।

उच्यते-

“गुरु-पूजा-सत्कं सु-वर्णा-ऽऽदि
रजो-हरणा-ऽऽद्युपकरणवत् गुरु-द्रव्यं न भवति,
स्व-निश्रायामऽ-कृतत्वात् ।”

१. स्वर्णा-ऽऽदे
गुरु-द्रव्यता-
निषेधः ।

२. गुरु-पूजा-
प्रामाण्ये
(१) दृष्टा-ऽन्तः ।

⇕ तथा,
“हेमा-ऽऽचार्याणां कुमार-पाल-राजेन
सु-वर्ण-१०८ (अष्टोत्तर-शतः-कमलैः पूजा कृताऽस्ति ।

तथा,

“धर्म-लाभ (ः)” इति प्रोक्ते दूरादुच्छ्रित-पाणये ।

सूरये सिद्ध-सेनाय ददौ कोटिं नरा-ऽ-धिपः ॥१॥ इति ।

(२) दृष्टा-ऽन्तः ।

३. स्वर्णा-ऽऽदि-
गुरु-द्रव्योपयोग-
निर्णयः ।

⇕ “इदं च अग्र-पूजा-रूपं द्रव्यम्
तदानीन्तनेन सङ्गेन
जीर्णोद्वारे तदा-ऽऽज्ञया व्यापारितम् ।”

27 [स्व-निश्रा-कृतं च रजो-हरणा-ऽऽदिकं गुरु-द्रव्यमुच्यते, इति ज्ञायते ।]

(૪. ગુરુદ્રવ્ય)

↑ મુનિ મહારાજ વગેરેનાં મુહુપત્તિ, વસ્ત્ર વગેરે પણ ગુરુ²⁷દ્રવ્ય હોવાથી વાપરવું યોગ્ય નથી (વપરાય નહિ).

પરંતુ સ્થાપનાચાર્ય ભગવાન, નમુકકારાવલી-નોકારવાળી (જપમાળા)-વગેરે ધ્યાનાદિક ધર્મની વૃદ્ધિ માટે ઘણે ભાગે શ્રાવક વગેરેને આપવાનો વ્યવહાર ગુરુ મહારાજઓ કરે છે, કેમ કે તે અનિશ્ચિત (નિશ્ચા કર્યા વગરનાં) જ્ઞાનોપકરણો રૂપ હોય છે. તેથી કરીને ગુરુ મહારાજ આપે, તો તેનો ઉપયોગ કરવાનો વ્યવહાર દેખાય છે.

↑ પરંતુ, જો સોનું વગેરે ગુરુદ્રવ્ય હોય, તો તેનો વપરાશ જિનમંદિર વગેરેના જીર્ણોદ્ધાર અને નવા દહેરાસર કરાવવા વગેરેમાં કરવો જોઈએ.

↑ તેની સ્પષ્ટ સમજ આ પ્રમાણે છે -

“(1) ગુરુપૂજા સંબંધી સોનું વગેરે દ્રવ્ય ગુરુદ્રવ્ય કહેવાય ? કે નહિ ?”

“(2) પૂર્વકાળમાં આ પ્રકારે (ગુરુની) પૂજા કરવાનું વિધાન છે ? કે નથી ?”

“(3) અને એ દ્રવ્યનો ઉપયોગ ક્યાં થાય ?”

જવાબ-

‘ગુરુપૂજાનું સોનું વગેરે દ્રવ્ય (ઔપગ્રહિક) રજોહરણાદિક ઉપકરણ જેમ ગુરુદ્રવ્ય થતું નથી. કેમ કે (ગુરુએ) તેને પોતાની નિશ્ચાનું કરેલું હોતું નથી.’

↑ શ્રી કુમારપાળ મહારાજાએ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજની ૧૦૮ સોનાના કમળથી પૂજા કરી હતી.

તેમ જ-

“દૂરથી હાથ ઊંચો કરીને “ધર્મ-લાભ” એમ આશીર્વાદ આપનાર શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરજી મહારાજને (વિક્રમ) રાજાએ એક કરોડ આપ્યા હતા.”

↑ “અગ્રપૂજા રૂપ આ દ્રવ્ય તેઓની આજ્ઞાથી તે વખતના શ્રી સંઘે જીર્ણોદ્ધારમાં વાપર્યું હતું.”

27. [રજોહરણ વગેરે જે પોતાની નિશ્ચાએ રાખેલું હોય, તે ગુરુદ્રવ્ય હોવાનું સમજાય છે.]

⇕ अत्राऽपि-

“तक्र-कौण्डिन्य-न्यायेन भोज्य-भोजकत्व-सम्बन्धेन

²⁸औधिकोपधिवत्,

पूजा-द्रव्यं न भवति ।

पूज्य-पूजा-सम्बन्धेन तु तद् गुरु-द्रव्यं भवत्येव ।

अन्यथा- श्राद्ध-जीत-कल्प-वृत्तिर्विघटते ।

किं बहुना ? । इति ।

गुरु-पूजायाम्-
(३) दृष्टा-ऽन्तः ।

⇕ तथा, जीव-देव-सूरीणां पूजा-ऽर्थम्-

अर्ध-लक्ष-द्रव्यं मल्ल-श्रेष्ठिना दत्तम्,

तेन च- प्रासादा-ऽऽदयोऽकार्यन्त सूरीभिः ।

गुरु-पूजायाम्-
(४) दृष्टा-ऽन्तः ।

⇕ तथा, धारायाम्- लघु-भोजेन श्री-शान्ति²⁹-वेताल-सूरये

१२,६०,०००- (द्वादश-लक्ष-षष्टि-सहस्राणि) द्रव्यं दत्तम् ।

तन्मध्ये गुरुणा च

१२ (द्वादश-) लक्ष-धनेन मालवा-ऽन्तश्चैत्यान्यऽकार्यन्त ।

६० षष्टि-सहस्र-द्रव्येण च थिरा-पद्र-चैत्य-देव-कुलिका-

ऽऽद्यऽपि । इति । []

इह विस्तरस्तु तत्-प्रबन्धा-ऽऽदे-बोध्यः ।

⇕ तथा, “सु-मति-साधु-सूरि-वारके

गुरु-पूजायाम्-
(५) दृष्टा-ऽन्तः ।

मण्डपा-ऽऽ-चल-दुर्गे

³⁰मल्लिक-श्री-माफरा-ऽभिधानेन

श्राद्धा-ऽऽदि संसर्गाज्जैन-धर्माऽभिमुखेन

सु-वर्ण-टङ्कैः गीता-ऽर्थानां पूजा कृता”

इति वृद्ध-वादोऽपि श्रूयते । इति ।

28 [औधिकोपधिः] = सामान्यः, चतुर्दश-प्रकारकः ।

औपग्रहिकोपधिश्च=ज्ञाना-ऽऽदि-पोषण-हेतुः कारणिकोपधिः] ।

29 [वादि-वेताल-श्री शान्ति-सूरये ॥]

30 (मलेक) ।

↑ અહીં વિચારવા જેવું એ છે કે-

તકકૌડિન્ય ન્યાયથી- ભોજ્ય-ભોજકપણાના સંબંધે કરીને-ભોગવવા યોગ્ય-વાપરવા યોગ્ય અને વાપરનારના સંબંધે કરીને-ઔધિક²⁸ ઉપધિની પેઠે (સુવર્ણાદિક પૂજાદ્રવ્ય) ગુરુદ્રવ્ય બની શકતું નથી.

(મુને મહાત્માઓની ઉપધિ બે પ્રકારની હોય છે. મુહપત્તિ-રજોહરણ વગેરે ઔધિક ઉપધિ કહેવાય છે અને બીજાં કેટલાંક સાધનો કારણે રાખવાં પડે, તે ઔપગ્રહિક સહાયક-ઉપધિ કહેવાય છે. તેમાં ઔધિક મુખ્ય છે. ઔધિક ઉપધિ ભોજ્ય ભોજક સંબંધે ગુરુદ્રવ્ય છે. તેવા સંબંધથી સુવર્ણાદિક પૂજાદ્રવ્ય ગુરુદ્રવ્ય બની શકતું નથી).

પરંતુ પૂજ્યની પૂજાના સંબંધે તે (સુવર્ણાદિક) ગુરુદ્રવ્ય થાય જ છે.

જો તેમ સમજવામાં ન આવે તો શ્રાદ્ધજિતકલ્પની વૃત્તિ સાથે વિરોધ આવે છે.

↑ શ્રી જીવદેવસૂરિજીની પૂજા માટે મલ્લ શેઠે અડધો લાખ દ્રવ્ય આપ્યું હતું, તેથી શ્રી આચાર્ય મહારાજાએ જિનમંદિર વગેરે કરાવરાવ્યાં હતાં.

↑ ધારા નગરીમાં લઘુભોજ રાજાએ વાદીવેતાળ²⁹ શ્રી શાંતિસૂરિ મહારાજ ને બાર લાખ, સાઠ હજાર દ્રવ્ય આપ્યું હતું. તેમાંથી ગુરુ મહારાજાએ બાર લાખના ખર્ચે માળવા દેશમાં દહેરાસરો કરાવરાવ્યાં હતાં, અને સાઠ હજાર દ્રવ્યના ખર્ચે થરાદમાં દહેરાસર અને દેરીઓ વગેરે કરાવરાવ્યાં હતાં. અહીંયાં આ વિષે વિસ્તારથી સમજવા માટે તે તે પ્રબંધોમાંથી જાણી લેવું.

↑ તથા, વૃદ્ધપુરુષોની વાત સંભળાય છે, કે-

“શ્રી સુમતિસાધુ મહારાજશ્રીના સમયે માંડવગઢમાં શ્રાવકોના પરિચયથી જૈન ધર્મ તરફ આદર રાખનારા શ્રી માફર નામના મલ્લિક³⁰ બાદશાહે સોનાના ટંકો (સિક્કા)થી ગીતાર્થ ગુરુઓની પૂજા કરી હતી.”

28. [ઔધિક ઉપધિ-એ સામાન્ય ચૌદ પ્રકારે છે. અને ઔપગ્રહિક ઉપધિ-જ્ઞાનાદિકના પોષણ માટે જરૂરી એટલે સંયમમાં સહાય માટે કારણસર રાખવો જરૂરી હોય, તેવો ઉપધિ.]

29. [વાદીવેતાલ શ્રી શાંતિસૂરિજીને]

30. (મલેક)

नाम-स्थापना-
ऽवसरे गुरु-पूजा-
विधानम् ।

↑ तथा,

बालस्य नाम-स्थापना-ऽवसरे,
गृहादाऽऽगत्य, स-बालः श्राद्धः
वसति-गतान् गुरुन् प्रणम्य,
नवभिः स्वर्ण-रूप्य-मुद्राभि-
गुरोर्नवा-ऽङ्ग-पूजां कृत्वा,
गृह्य-गुरु-देव-साक्षिकं दत्तं नाम निवेदयति ।
ततः उचित-मन्त्रेण वासमऽभिमन्त्र्य,
गुरुः ॐ-कारा-ऽऽदि-न्यास-पूर्वम्, बालस्य
स्व-साक्षिकां नाम-स्थापनामऽनुज्ञापयति । इति ।

वर्षा-चातु-
र्मास्य-ऽभिग्रहेषु
गुरु-पूजा ।

↓ तथा,

“द्विः त्रिर्वा-अष्ट-भेदा-ऽऽदिका पूजा,
संपूर्णं देव-वन्दनं चैत्येऽपि,
सर्व-चैत्यानाम् अर्चनं वन्दनं वा,
स्नात्र-महोत्सव-महा-पूजा-प्रभावना-ऽऽदि,
गुरोर्बृहद्-वन्दनम्,
अङ्ग-पूजा-ग्रभावना-स्वस्तिक-रचना-ऽऽदि-पूर्वम्
व्याख्यान-श्रवणम्, ”

इत्या-ऽऽदि-नियमाः वर्षा-चातुर्मास्याम्
विशेषतो ग्राह्याः । इति ।”

गुरु-पूजा-सिद्धिः ।

एवम् प्रश्नोत्तर-समुच्चय-आचार-प्रदीप-आचार-दिनकर-
श्राद्ध-विध्या-ऽऽद्य-ऽनुसारेण-
श्री-जिनस्येव गुरोरऽपि अङ्गा-ऽग्र-पूजा सिद्धा ।

गुरु-पूजा-धन-
विनियोग-
व्यवस्था ।

↑

तद्-धनं च गौरवा-ऽर्ह-स्थाने
³¹पूजा-सम्बन्धेन प्रयोक्तव्यम्,
न तु जिना-ऽङ्ग-पूजायाम् । इति ।

धर्म-द्रव्यस्य
व्यय-व्यवस्था ।

↑

तथा, धर्म-स्थाने प्रति-ज्ञातं च द्रव्यम्
पृथगेव व्ययितव्यम्,
न तु स्वयं-क्रियमाण-भोजना-ऽऽदि-रूप-व्यये क्षेप्यम्,

(ગૃહસ્થ ગુરુ પાસે પહેલાં બાળકનું નામ પાડવામાં આવે, અને પછી તેમાં ગુરુ મહારાજની આજ્ઞારૂપ સંમતિ લેવામાં આવે.)

‡ બાળકનાં નામ પાડવાને વખતે બાળક સહિત શ્રાવક ઘેરથી આવીને ઉપાશ્રયમાં રહેલા ગુરુ મહારાજને વંદના કરીને, સોના કે રૂપાના નવ સિક્કાથી ગુરુ મહારાજની નવ અંગે પૂજા કરીને, ઘરના (ગૃહસ્થ) ગુરુ અને દેવની સાક્ષીએ જે નામ પાડ્યું હોય, તે (ગુરુ મહારાજને) નિવેદન કરે છે, પછી ગુરુ મહારાજ ઉચિત મંત્રે વાસક્ષેપ મંત્રીને ઝુંકાર વગેરેના ન્યાસ (સ્થાપના)પૂર્વક પોતાની સાક્ષીપૂર્વકની બાળકના નામની સ્થાપના પોતાની આજ્ઞાપૂર્વકની બનાવે છે.

‡ “તથા” બે વાર, અથવા ત્રણ વાર, તથા આઠ પ્રકાર વગેરે પ્રકારે પૂજા કરવી,

દહેરાસરમાં સંપૂર્ણ દેવવંદન કરવું,

સર્વ દહેરાસરોમાં પૂજા કરવી અને વંદન કરવું,

સ્નાત્ર મહોત્સવ કરવો, મહાપૂજા રચાવવી, પ્રભાવના વગેરે કરવી ગુરુ મહારાજને મોટું વંદન, ગુરુ મહારાજની અંગપૂજા, પ્રભાવના, તેમની આગળ સ્વસ્તિકની રચના, તેમનું વ્યાખ્યાન સાંભળવું.”

ખાસ કરીને ઈત્યાદિ નિયમો વર્ષા ચાતુર્માસમાં ગ્રહણ કરવા જોઈએ.”

એમ પ્રશ્નોત્તરસમુચ્ચય, આચારપ્રદીપ, આચારદિનકર, અને શ્રાદ્ધવિધિ, વગેરે ગ્રંથોને અનુસારે શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની અંગ અને અગ્ર પૂજાની પેઠે, શ્રી ગુરુમહારાજની પણ અંગપૂજા અને અગ્રપૂજા સિદ્ધ થાય છે.

‡ અને તે (ગુરુ મહારાજની અંગ અને અગ્રપૂજા)ના દ્રવ્યનો ઉપયોગ પૂજા^{૩૧} સંબંધે કરીને ગૌરવ યોગ્ય ઊંચા સ્થાનમાં કરવો.

પરંતુ જિનેશ્વર ભગવંતની અંગપૂજામાં ન કરવો.

(૫. દેવું તરત દેવા વિષે)

‡ તથા ધર્મસ્થાન (ના કોઈ પણ કાર્ય)માં વાપરવાને કબૂલેલું દ્રવ્ય જુદું જ ખર્ચવું-વાપરવું. ભોજન વગેરેનો જે પોતાને માટે અંગત ખર્ચ આવે, તેમાં ન ભેળવવું,

૩૧. બહુમાનનો ભંગ થવાના ભયથી.

एवम् स्फुटमेव धर्म-धनोपभोग-दोषात् ।

एवं सति, ये यात्रा-ऽऽदौ भोजन-शकट-सम्प्रेषणा-ऽऽदि- व्ययं सर्वं मानित-व्यय-मध्ये गणयन्ति,
तेषां मूढानां न ज्ञायते “का गतिः ?” ।

उद्यापना-ऽऽदौ
शेष-निवारणम् ।

↕ ³²उद्यापना-ऽऽदावऽपि

प्रौढा-ऽऽडम्बरेण स्व-नाम्ना मण्डिते, जने-
बहु-श्लाघा-ऽऽदि स्यात्, ³³निष्कयं च स्तोकं मुञ्चति,
इति-व्यक्त एव दोषः । २

स्तैन्य-दोष-
निवारणम् ।

↕ तथा, सामान्यतो विशेषतो वा

अन्य-प्रदत्त-धर्म-स्थान-व्ययितव्य-धन-व्यय-समये
तन्नाम स्फुटं ग्राह्यम् । ३
एवम् सामुदायिकस्याऽपि,
अन्यथा, पुण्य-स्थाने स्तैन्य-दोषा-ऽऽपत्तेः । ४

अन्त्या-ऽ
वस्थायां प्रतिज्ञा-
तद्रव्य-व्यवस्था ।

↕ एवम् अन्त्या-ऽवस्थायाम्-

पित्रा-ऽऽदीनां यन्मान्यते,
तत् सा-ऽवधानत्वे
गुर्वा-ऽऽदि-सङ्घ-समक्षम् इत्थं वाच्यम्,
यद् “भवन्-निमित्तम् इयद्-दिन-मध्ये
इयद् व्ययिष्यामि, तद-ऽनुमोदना- भवद्भिः कार्या” । इति ।
तद-ऽपि च- सद्यः- सर्व-ज्ञातं व्ययितव्यम्,
न तु स्व-नाम्ना, आभङ्ग-श्रेष्ठि-पुत्र-वद् । ५

धर्म-द्रव्यस्य
सर्व-ज्ञात-व्यये
दृष्टा-ऽन्तः ।

तथाहि :-

“ अणहिल्ल-पुर-पत्तने श्रीमाल-ज्ञातीय-नाग-राज-श्रेष्ठी कोटि-
ध्वजोऽभूत् । प्रिया च महिला-देवी ।

“ तस्यां सा-ऽऽधानायाम् श्रेष्ठी विसूचिकया मृतः ।

32 परकीय० ।

33 (नकरो) ।

અને જો એમ કરવામાં આવે, તો ધર્મ ધનનો ઉપભોગ કરવાનો દોષ ઉઠાડો જ દેખાઈ આવે છે.

જ્યારે આ પ્રમાણે વર્તન કરવાનું છે, છતાં તીર્થયાત્રા વગેરે કરવા જવામાં ભોજન, ગાડા, વળાવિયા વગેરેનો બધો ખર્ચ જેવો (ધર્મકાર્યમાં વાપરવા) માનેલો હોય, તેના ખર્ચમાં ગણી લે છે. તે મૂઠ લોકોની શી ગતિ થશે ? એ જાણી શકાતું નથી.

↓ પોતાને નામે મોટા આડંબરથી (પારકું) ઉજમણું³² વગેરે માંડેલાં હોય અને તેથી કરીને લોકોમાં પ્રશંસા વગેરે થાય. પરંતુ જો નકરો³³ થોડો મૂક્યો હોય, તો દોષ લાગે જ છે, તે સ્પષ્ટ છે.

↓ તથા ધર્મસ્થાનમાં સામાન્ય રીતે કે વિશેષ રીતે વાપરવા માટે બીજાએ ધન આપ્યું હોય, તે ધન વાપરતી વખતે તેનું નામ ખુલ્લી રીતે ચોખ્ખે ચોખ્ખી રીતે કહેવું. એ પ્રકારે સમુદાયે મળીને વાપરવા માટે ધન આપ્યું હોય, તો તે સમુદાયનું નામ પણ ચોખ્ખે ચોખ્ખું જણાવવું, અને જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો પુણ્ય કરવાના સ્થાનમાં ચોરી કરવાનો દોષ લાગી જાય છે.

↓ એ પ્રકારે, અંતકાળની અવસ્થામાં પિતા વગેરેને આપવાનું જે કબૂલ કરાય છે, તે જ્યારે સાવધાન હોય ત્યારે ગુરુ વગેરે શ્રી સંઘ સમક્ષ આ પ્રમાણે કહેવું કે-

“આટલા દિવસમાં તમારા નિમિત્તે આટલો ખર્ચ કરીશ, આપ તેની અનુમોદના કરજો.”

અને તે પણ સર્વ જાણે તેમ તરત જ વાપરી નાખવું. પરંતુ આભડશેઠના પુત્રોએ જેમ પોતાના નામે ન વાપર્યું તેમ પોતાના નામે ન વાપરવું.

(આભડશેઠના પુત્રોએ પિતાની પાછળ વાપરવાનું દ્રવ્ય પોતાને નામે નહિ પણ પિતાને નામે વાપર્યું હતું.)

આભડશેઠની કથા-

“શ્રી અણહિલ્લપુર પાટણમાં શ્રીમાલી જ્ઞાતિના નાગરાજ નામે કોટીધ્વજ શેઠ થયા હતા અને તેને મહિલાદેવી નામે પત્ની હતી.

મહિલાદેવી સગર્ભા હતાં તે જ સ્થિતિમાં શેઠ વિશુચિકા (કોલેરા) રોગથી મરણ પામ્યા.

32. પારકું.

33. (નકરો)

“ नृपेण- अ-पुत्रत्वात् तस्य सर्व-स्वं गृहीतम् । श्रेष्ठिनी च धवलक-पुरे-पितृ-गृहं गता । क्रमात् “ अ-मारि-दोहदे पित्रा पूरिते, तया पुत्रो जज्ञे “आभड”- इति नाम्ना ।

“ ततः पञ्च-वर्षीयः पाठशालायां पठन् “निस्तातः” इति बालैरुक्तोऽसौ मातृतः स्व-स्व-रूपे ज्ञाते, यौवना-ऽभिमुखः पत्तने गतः ।

“ स्व-गृहे स्थित्वा । वाणिज्यं कुर्वन् भावल-देवीं परिणिन्ये ।

“ ततः पुण्योदयात् प्राक्तन-निधान-लाभा-ऽऽदिना कोटि-ध्वजो जज्ञे । सुत-त्रयं जातम् । क्रमात्- दुष्कर्मणा निर्धनत्वेन स-पुत्रां पत्नीं पितृ-गृहं प्रेष्य, मणिकार-हृद्रे मणिका-ऽऽदीन् घर्षयन् यव-मानकं लभते । तत्-स्वयं पिष्ट्वा, पक्त्वा चाऽदन् कालं निरगमयत् ।

“ अन्यदा,

“ श्री-हेम-सूरि-पार्श्वे इच्छा-परिमाणे बहु-सङ्घितेऽपि, गुरुभिर्निषिद्धेन तेन नव-³⁴द्रम्म-लक्षाः स्वीकृताः तन्मानेन अन्यदऽपि नियमितम्, शेषम् धर्म-व्यये कार्यम् । क्रमात् द्रम्म-पञ्चक-ग्रन्थिर्जातः ।

“ अन्यदा, इन्द्र-नील-कण्ठा-ऽऽभरणं पञ्च-द्रम्मैः क्रीत्वा, समुदीप्य, इन्द्र-नीलस्य लक्ष-मूल्या मणयः कारिताः । क्रमात्, धनी प्राग्वद् जज्ञे । कुटुम्बं मिलितम् ।

“ ततः, साधूनां प्रत्य-ऽहं घृत-घट-दान- साधर्मिक-वात्सल्य-सत्रा-ऽऽगार- महा-पूजा- प्रति-वर्ष-पुस्तक-लेखन- चैत्य-जीर्णोद्धार- बिम्ब-सारणा-ऽऽदि- धर्म-कर्माणि कुर्वन्, चतुर-ऽशीति-वर्षा-ऽऽयुः-प्रा-न्ते, धर्म-वहिका-वाचने- “अष्ट-नवति-लक्ष-द्रम्म-व्ययम्” श्रुत्वा, श्रेष्ठी विषण्णः प्रा-ऽऽह, :- “हा ! कृपणेन मया कोट्यऽपि न व्ययिता ?”

34 (वीश कोडीए=एक काकिणी, चार काकिणीए=एक-पण, अने सोल पणे=एक द्रम्म थाय ।) ।

[२० कोडी=१ कांकणी, ४ कांकणी=१ पण, १६ पण=१ द्रम्म] ।

શેઠ પુત્ર વિનાના મરણ પામ્યા હોવાથી રાજાએ તેનું બધું ધન લઈ લીધું. અને શેઠાણી ધોળકે પિયર ગયાં. અનુક્રમે અમારી પડહ (કોઈ પણ જીવને જેમ બને તેમ ન મારો, ન મારો એ જાતની ઘોષણાનો ઢોલ) વગડાવીને પિતાએ (ગર્ભના પ્રભાવથી ગર્ભવતી માતાના મનની તીવ્ર અભિલાષરૂપ) દોહદપૂરો કર્યો. અને તેણે આભડ નામના પુત્રને જન્મ આપ્યો.

પાંચ વર્ષનો પાઠશાળામાં તે ભણતો હતો ત્યારે બધા તેને “નબાપો” “નબાપો” એમ કહેવાથી માતા પાસેથી પોતાનું સ્વરૂપ જાણ્યું, ને જુવાન થતાં થતાં પાટણ ગયો.

પોતાના ઘરમાં રહીને વેપાર કરતાં ભાવલ દેવીને પરણ્યો.

પછી પુણ્યોદયને યોગે જૂના ભંડાર મળવા વગેરેથી કોટીધ્વજ થયો. અને ત્રણ દીકરા થયા. અનુક્રમે પાપના ઉદયના યોગે નિર્ધન થઈ જવાથી દીકરાઓ સાથે પત્નીને પિયર મોકલી અને પોતે ઝવેરીની દુકાને મણિ વગેરે ઘસીને એક જવ જેટલું સોનું પેદા કરે (મેળવે) છે. અને જાતે દળી, રાંધીને ભોજન કરે છે ને વખત પસાર કરે છે.

એક વખત બહુ જ ટૂંકામાં શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય ગુરુ મહારાજ પાસે ઈચ્છા પરિમાણ રૂપ વ્રત લેવાનું રાખતાં ગુરુમહારાજે રોકવાથી નવ^{૩૪} લાખ દ્રમ્મના પરિમાણનો નિયમ સ્વીકાર્યો. અને તે જ નિયમ અનુસાર બીજા પણ નિયમ કર્યા. તેથી “જે વધે તે ધર્મકાર્યમાં ખર્ચવું.” એવો નિયમ કર્યો. એમ કરતાં અનુક્રમે પાંચ દ્રમ્મ ગાંઠે થયા.

એક દિવસે ઈંદ્રનિલ મણિનો હાર પાંચ દ્રમ્મથી ખરીદી તેને ઘસીને લાખની કિંમતના તે ઈંદ્રનિલ મણિ બનાવ્યા. અનુક્રમે પહેલાંની માફક ધનવાન થયા. કુટુંબ મળ્યું.

પછી સાધુ મહારાજાઓને રોજ ઘીના ગાડવા વહોરાવે, સાધર્મિકવાત્સલ્ય કરે, મહાપૂજા રચાવે, દર વર્ષે પુસ્તક લખાવે, દહેરાસરોનાં જીર્ણોદ્ધાર કરાવે, પ્રતિમાજી (જિનપ્રતિમાદિક)ની સાર-સંભાળ લેવરાવે વગેરે ધર્મકાર્યો કરતાં કરતાં ચોરાસી વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું થવા આવ્યું ત્યારે ધર્મકામોમાં ખર્ચેલા ધનના હિસાબનો ચોપડો વંચાવતી વખતે “અઝાણું લાખ દ્રમ્મનો ખર્ચ થયો છે,” એમ સાંભળીને શેઠને ખેદ થયો, ને બોલી ઊઠ્યા, કે- “અરે...રે...રે મેં લોભિયાએ એક કરોડ પણ પૂરા નથી ખર્ચ્યા ?”

34. (કોડી=એક કાંકણી)

૪ કાંકણી=એક પણ., ૧૬ પણ=૧ દ્રમ્મ.

“ ततः, पुत्रैस्तदैव दश-लक्षीं व्यय्य, अद्योत्तरां कोटीं पूरयित्वा, अष्टौ लक्षाः पुनर्मानिताः ।

“सोऽन-ऽशनात् स्व-र्गतः । जिन-दासा-ऽऽदि-पुत्रैश्च-उक्त-विधिना धर्म-धनं व्ययितम्, क्रमेण- सद्-गतिर्भजे ।”

↓ एवम्, अ-मारि-द्रव्या-ऽऽद्यऽपि

देवा-ऽऽदि-भोगे अ-निश्चितत्वात् नाऽऽयाति ।

ज्ञान-द्रव्य-व्यय-व्यवस्था ।

↓ तथा,

ज्ञान-द्रव्यं च ³⁵स्व-स्थाने, देव-स्थानेऽपि ³⁶उपयुज्यते, न तु अन्यत्र ।

द्रव्य-लिङ्गि-द्रव्य-व्यय-व्यवस्था ।

↓ तथा, द्रव्य-लिङ्गि-द्रव्यं च

³⁷अ-भय-दाना-ऽऽदावेव प्रयोक्तव्यम्,
न तु चैत्या-ऽऽदौ, अत्य-ऽन्ता-ऽऽशुद्धत्वात् ।

उचितप्रवृत्त्युप-संहारः ।

↓ इत्थम् प्रसङ्गतः, सर्वत्र धर्मोपकरण-व्यापारेऽपि

अ-विध्या-ऽऽशातना-वारणाय

विवेकः कार्यो विवेकिभिः ।

अन्यथा, प्रायश्चित्तमऽप्याऽऽपद्यते ।

यदुक्तम् महानिशीथे-

“अ-विहीए- णियंसमुत्तरीयं³⁸ रय-हरणं दंडगं च परिभुंजे,
चउत्थम् ।” इति ।

तेन श्राद्धैः चर-वलक-मुखा³⁹-ऽनन्तका-ऽऽदेः

विधिनैव व्यापारण-स्व-स्थान-स्थापना-ऽऽदिकं कार्यम् ।

अन्यथा, धर्मा-ऽवज्ञा-ऽऽदि-दोषा-ऽऽपत्तेः ।

वृद्धि-द्वार-समाप्तिः ।

↓ इति स-प्रपञ्चं वृद्धि-द्वारं समाप्तम् ।२ ॥१२॥

35 ज्ञान ।

36 भव-भावना-वृत्ती उपदेश-सप्तिकायां च

37 षट्-त्रिंशज्-जल्पे ।

38 वस्त्रम् ।

39 मुह-पत्ती ।

“તે જ વખતે તેના પુત્રોએ દશ લાખ ખર્ચાને એક કરોડ ને આઠ લાખ પૂરા કર્યા અને બીજા આઠ લાખ શેઠની પાછળ ખર્ચવાનું સંભળાવ્યું.

શેઠ અણસણ કરીને સ્વર્ગમાં ગયા અને જિનદાસ વગેરે પુત્રોએ શાસ્ત્રમાં કહેલ વિધિપૂર્વક ધર્મકામોમાં ધન ખરચ્યું અને અનુક્રમે તેઓ પણ સદ્ગતિ પામ્યા.”

⇓ એ પ્રકારે અમારીમાં ખર્ચવાનું ધન વગેરે પણ અનિશ્ચિત હોવાથી દેવાદિકના ભોગમાં વાપરી શકાય નહિ.

⇓ અને જ્ઞાન દ્રવ્ય પોતાના³⁵ સ્થાનમાં અને દેવદ્રવ્યના સ્થાનમાં વાપરી³⁶ શકાય છે, બીજા કોઈ પણ કામમાં વાપરી શકાય નહિ.

⇓ વેશધારી સાધુનું દ્રવ્ય³⁷ અભયદાન વગેરેમાં જ વાપરી શકાય.

દહેરાસર વિગેરેમાં વાપરવું જ નહિ. કેમ કે તે અત્યંત અશુદ્ધ દ્રવ્ય છે.

⇓ આ પ્રમાણે બધું સમજીને પ્રસંગે પ્રસંગે સર્વ ઠેકાણે ધર્મના ઉપકરણોનો ઉપયોગ કર્યા પછી અવિધિ અને આશાતનાનો દોષ દૂર રાખવાનો વિવેકી પુરુષોએ વિવેક રાખવો જોઈએ. એમ કરવામાં ન આવે તો પ્રાયશ્ચિત્ત પણ લાગી જાય છે.

શ્રી મહાનિશીથ સૂત્રમાં કહ્યું છે, કે-

“પોતાના ખભા ઉપરનું ઉત્તરીય³⁸ વસ્ત્ર, રજોહરણ, દાંડો વિગેરેનો અવિધિથી ઉપયોગ કર્યો હોય, તો ચોથ ભક્તનું પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે.”

એમ સમજીને શ્રાવકોએ ચરવળો મુહપત્તિ³⁹ વિગેરેને વિધિપૂર્વક વાપર્યા પછી પોત પોતાને ઠેકાણે બરાબર રીતે મૂકવા વિગેરે કામ કરવું જોઈએ. નહિંતર, ધર્મનું અપમાન કરવા વિગેરે દોષો લાગે છે.

૨. વિસ્તાર પૂર્વક વૃદ્ધિદ્વાર સમાપ્ત.

35. જ્ઞાન.

36. ભવભાવના વૃત્તિમાં અને ઉપદેશ સમ્પત્તિકામાં.

37. ષટ્ત્રિશત્-જલ્પ ગ્રંથમાં

38. વસ્ત્ર.

39. મુહપત્તિ.

॥ ३- नाशद्वारम् ॥

एवम्-

चैत्य-द्रव्या-ऽऽदि-वृद्धिं कुर्वतः कस्यचिद्-
अना-ऽऽभोगा-ऽऽदिना

चैत्य-द्रव्या-ऽऽदि-विप्रणाशो^१ऽ-पि स्याद्,

अतः, पुनः कर्तृ-द्वारेण,

मुख्य-वृत्त्या- गाथा-त्रयेण- तद्-भेदानाऽऽह :-

भक्खेइ जो, उविक्खेइ, जिण^{*}-दव्वं तु सावओ ।

पण्णा-हीणो भवे जो य, लिप्पइ पाव-कम्मुणा ॥१३॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-गाथा, ११२]

‘भक्खेइ०’ इति व्याख्या-

[सम्बोध प्रकरणे-गाथा, १०४]

कण्ठ्या, नवरम्

विनाश-
प्रकाराः ।

⇕ १. भक्षणम् =

१-२-३

देव-द्रव्यस्य=तदुपचारस्य वा,

तु-शब्दात्, ज्ञान-द्रव्या-ऽऽदेश्च,

स्वयमुपजीवनम्,

⇕ २. उपेक्षणम्= तदेव परस्य कुर्वतः

शक्तितोऽ-निवारणम्,

⇕ ३. प्रज्ञा-हीनत्वम्=अज्ञोद्धारा-ऽऽदिना

देव-द्रव्या-ऽऽदि-दानम्,

यद् वा मन्द-मतितया

स्व-ऽल्पेन- बहुना वा धनेन

कार्य-सिद्धय^{*}-ऽ-वेदकत्वात् ।

1. देव-द्रव्य-विनाशः- जिनस्य स्थापनाऽर्हतो द्रव्यस्य-पूजा-ऽर्थ-निर्मात्य-अक्षयनिधिरूपम् [द्रव्यम्, तस्य विनाशः] ।

× [जिण-दव्वं देव-द्रव्यम्] ।

* [सिद्धय-ऽवेदक० सिद्धेर-ऽवेदक०]

૩૫ું વિનાશ દ્વાર

(૧ ભક્ષણ, ૨ ઉપેક્ષા, ૩ પ્રજ્ઞાહીનપણું)

↑ એ (બીજા દ્વારમાં જણાવ્યા) પ્રમાણે-

દેવ-દ્રવ્ય વગેરે દ્રવ્યોમાં વધારો કરનારા કોઈ કોઈ લોકો દ્વારા, અજ્ઞાપણા કે બેકાળજી-વગેરેને લીધે વિનાશ^૧ પણ (સંભવિત) થઈ જતો હોય છે.

તેથી-કોણ કોણ કેવી રીતે વિનાશ કરી શકે -એ સમજાવવા દ્વારા વિનાશના પ્રકાર કેટલી રીતે સંભવી શકે તેના (મુખ્ય ૭) ભેદો ત્રણ ગાથાથી સમજાવવામાં આવે છે,-

ભક્ષેદ્ જો, ઉવિક્ષેદ્ જિણ-દલ્લં તુ સાવઓ ।

પળ્ણા-હીણો ભવે જો ય, લિપ્પદ્ પાવ-કમ્મુળા ॥૧૩॥

[શ્રાદ્ધ-દિન-કૃત્ય ગાથા - ૧૧૨]

“જે શ્રાવક દેવદ્રવ્યનું ભક્ષણ કરે, ઉપેક્ષા કરે, અને જે વગર સમજ્યે વહીવટ કરે, તે પાપકર્મોથી ખરડાય છે. ૧૩”

“ભક્ષેદ્” બ્યાખ્યા.

↑ ગાથાનો અર્થ સહેલો છે. છતાં થોડી સમજ નીચે પ્રમાણે છે -

↑ ૧. ભક્ષણ કરવું=

દેવ-દ્રવ્યનું=અથવા તેની સાથે સંબંધ ધરાવતી કોઈ પણ વસ્તુનું.

તુ=શબ્દથી, જ્ઞાન-દ્રવ્ય વગેરે (ના ભક્ષણાદિ) વિષે પણ સમજી લેવું.

ભક્ષણ એટલે (તે દ્રવ્યોથી સીધી રીતે જ) પોતાની આજીવિકા ચલાવવી.

↑ ઉપેક્ષણ=એ રીતે, બીજો કોઈ (દેવદ્રવ્ય વગેરેથી) પોતાની આજીવિકા ચલાવતો હોય, અને શક્તિ છતાં તેને રોકવામાં ન આવે, રોકવામાં બેકાળજી રાખવી.

↑ ૩. પ્રજ્ઞા-હીનપણું=(બેખબરીપણાથી)

અંગ ઉધાર વગેરેથી દેવ-દ્રવ્યાદિક ધીરવા અથવા મંદ બુદ્ધિ હોવાને લીધે-

“થોડો ખર્ચ કરવાથી કામ બરાબર થશે કે વધારે ખર્ચ કરવાથી થશે ?”

તેની સમજણ ન હોવી,

૧. દેવદ્રવ્યનો વિનાશ સ્થાપના અરિહંત ભગવંતનાં દ્રવ્યો- એટલે પૂજા માટેનાં દ્રવ્યો, નિર્માલ્ય દ્રવ્યો, અને અક્ષય નિધિભંડાર-સંગ્રહરૂપ દ્રવ્યો સમજવાં.

यथा-कथञ्चिद् द्रव्य-व्यय-कारित्वम्,

कूट-लेख्य-कृतत्त्वं च ॥१३॥

चेइय-दब्बं^१ साहारणं च जो दूहइ^२ मोहिय-मइओ ।

धम्मं च सो न याणइ, अहवा, बद्धा-SSउओ नरए ॥१४॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गाथा, १२६]

“चेइय०” इति, व्याख्या-

[सम्बोध-प्रकरणे-गाथा, १०७]

विनाश-
प्रकाराः ।
४. चतुर्थम् ।

⇕ ४. चैत्य-द्रव्यम्- साधारण-द्रव्यम्

च-कारात्-ज्ञान-द्रव्या-दिकम्,

यः-^२दोधि= व्याजव्यवहारा-SSदिना,

तदुपयोगि-द्रव्यम् “उपभुङ्क्ते”,

उपलक्षणात्-^x“तद् मुष्णाति” ।

⇕ अत्र-

तदुपयोगि-लाभं

चतुष्का-SSदि-वृद्धया निर्णय,

उचित-लाभ-
निर्णयः ।

तद्-

धनं-ग्राह्यम्,

न तु अधिकम्, परकीयत्वात् ।

यतः-

^३“उचिअं मुत्तूण कलं दब्बा-SSइ-कम्माSSगयं उकरिसं, ।

णिवडियमSवि जाणंतो परस्स संतं, ण गिण्हिज्जा ॥ ॥”

[]

1.. [साहारणं च-जीर्ण-चैत्योद्धारा-SSदि-निमित्तमेकत्र-भिलितम्, सप्त-क्षेत्रोपयोगि वा] ।

2. [दूहइ-द्रव्यति- विनाशयति, दोधि वा] ।

3. पर-धनिका-SSदीनां प्रसन्नता-SSघा-SSपादनाSर्थं लाभ-मर्यादा कृता । [न खखु तीर्थप्रवृत्त्या-SSदि-हेतु-चैत्या-SSदि-द्रव्य-रक्षा-प्रतिपादकं तद्-भक्षकाणां दुर्विपाका-Sभिधायकं च जिन-वचनं विन्दत एवं प्रवर्तन्ते ।” दर्शन-विशुद्धि-ग्रन्थे] ।

x तद् मुष्णाति [डे०]

જેમ તેમ (વગર સમજ્યે બિનજરૂરી પણ) ખર્ચ કરી નાંખવામાં આવે, અને નામું ખોટી રીતે લખવામાં આવે. ૧૩

चेइय-दब्बं साहारणं च जो दूहइ मोहिय-मइओ ।’

धम्मं च सो न याणइ, अहवा, बद्धा-ऽऽउओ नए ॥१४॥ [श्रा. टि. कृ. गा. १. २५]

“જે મૂઠ બુદ્ધિવાળો દેવદ્રવ્ય અને ¹સાધારણદ્રવ્યને દોહે છે, તે ધર્મ જાણતો નથી, અથવા, તેણે નરકનું આયુષ્ય બાંધેલું હોવું જોઈએ.” ૧૪

“चेइय०” व्याख्या-

↑ ૪. દેવદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્ય

ચ શબ્દથી=જ્ઞાનદ્રવ્ય વગેરે પણ.

જે²દુહે છે- (દોવે છે)=એટલે-તે દ્રવ્યોના વ્યાજ વગેરે ઉત્પન્ન કરી, પોતે પોતાના ઉપયોગમાં લે છે, અને એમ કરીને તેનો ઉપભોગ કરે છે, એટલે કે એક રીતે તે એક પ્રકારની ચોરી જ કરે છે.

↑ અહીં, (દોહવાના અર્થ વિષે કેટલુંક સમજવા જેવું છે, તે સમજાવવામાં આવે છે.)

(દિવાદિક દ્રવ્ય ઉચિત ધંધા વગેરે માટે ઉપયોગમાં લેવું પડે, તો)

૪ ટકા વગેરે (જે રીવાજ ચાલતો હોય, તે પ્રમાણે વ્યાજ કે નફા રૂપે તેને આપવાનો લાભ ઠરાવીને, તેથી જે લાભ મળે, તે લેવો,³ વધારે ન લેવો. કેમ કે તે પારકું ધન છે.

કારણ એ છે, કે- “યોગ્ય વ્યાજ, અને પદાર્થો વગેરેના ક્રમે સહજ વધતા ભાવ થાય, તે સિવાય વધારે ન લેવું.

પડી ગયેલી વસ્તુ પારકી જાણીને ન લેવી.”

1. સાધારણ એટલે-જીર્ણ દહેરાસરોના ઉદ્ધાર માટે એકદું કરેલું હોય તે, અથવા સાત ક્ષેત્રોમાં ઉપયોગી થાય તે.
2. દુહે છે-દોહે છે. વિનાશ કરે છે. અથવા દોહે છે (તેનાથી પોતાનો લાભ આકર્ષી લે છે,) તેની ચોરી કરે છે.
3. “બીજા ધનવાન વગેરેની પ્રશંસા મેળવવા માટે, મેળવવાના લાભની મર્યાદા કરેલી હોય, જૈનશાસન પ્રવર્તન વગેરેના કારણભૂત દેરાસર વગેરેના દ્રવ્યની રક્ષા સમજાવનારા, તથા તેના ભક્ષણ કરનારને ભયંકર પરિણામો ભોગવવાં પડે તે સમજાવનારા, જિનેશ્વર દેવનાં વચનોને જાણનારા, એ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરતા નથી.”

દર્શનવિશુદ્ધિ ગ્રંથમાંથી.

व्याख्या-

उचित-कला= शतं प्रति चतुष्क-पञ्चक-वृद्ध्या-ऽऽदि-रूपा,
“व्याजे स्याद् द्वि-गुणं वित्तं, व्यवसाये चतुर्गुणं”

[]

इत्या-ऽऽदि-रूपा वा,

ताम्,

तथा,

द्रव्यम्=गणिम-धरिमा-ऽऽदि,

आदि-शब्दात्=तद्-गता-ऽनेक-भेद-ग्रहः,

तेषाम्-द्रव्या-ऽऽदीनाम्

क्रमेण=द्रव्य-क्षय-लक्षणेन,

⁴आगतः=सम्पन्नः

यद् [यः] उत्कर्ष=अर्थ-वृद्धि-रूपः लाभः⁵,

तम् मुक्त्वा, शेषम् न गृह्णीयात् ।

कोऽर्थः ?

यत् कथञ्चित्

पूगी-फला-ऽऽदि-द्रव्याणां क्षयाद्

द्वि-गुणा-ऽऽदि-लाभः स्यात्,

तदा- तम-ऽदुष्टा-ऽऽशयतया गृह्णाति,

न त्वेवं चिन्तयेत्- “सुन्दरं जातम्,

यत् पूगी-फला-ऽऽदिनां क्षयोऽभूत् ।” इति ।

⁶तथा, ⁷निपतितमऽपि पर-सत्कं जानन् न गृह्णीयात् ।

“कला-ऽन्तरा-ऽऽदौ क्रय-विक्रया-ऽऽदौ च

देश-काला-ऽऽद्य-ऽपेक्षया

4. सम्पन्नः-लाभः

5. अवस्थित-लाभोऽन-ऽवस्थित-लाभश्च ।

6. पर-धनाऽऽदिकम् ।

7. हस्त-प्राप्तमऽपि ।

(આ ગાથાની) વ્યાખ્યા-

ઉચિત કળા=સેંકડે ચાર કે પાંચ ટકાના વ્યાજ રૂપ, અથવા-

“વ્યાજથી બમણું થાય, અને વ્યાપારથી ચારગણું થાય.” એ રૂા કળા-વધારો.

(૧) તેને,

તથા

દ્રવ્ય=ગણતરીથી કે તોળીને લેવાતા-દેવાતા પદાર્થ.

આદિ-શબ્દથી તે જાતના અનેક પદાર્થ સમજી લેવા.

તે=દ્રવ્યાદિકના

ક્રમે કરીને=દ્રવ્યો ઘટી જવા રૂપ (મોંઘા થવાથી)

^૪આવેલો=ઉત્પન્ન થયેલો

જે-ઉત્કર્ષ=વધારો=ધનમાં વધારો થવા રૂપ-લાભ^૫-ફાયદો-નફો મળતો હોય, તેને છોડીને, બાકીનો ન લેવો જોઈએ.

શો ભાવાર્થ થયો ?

કોઈ કારણસર સોપારી વગેરે પદાર્થો ઘટી જવાથી કદાચ બમણો વગેરે નફો-ફાયદો-લાભ મળી જાય,

ત્યારે, તે દુષ્ટ આશય વિના-સહજ-ભાવ લઈ શકાય. પરંતુ, એમ વિચારવું નહીં, કે “સારું થયું કે-સોપારી વગેરેનો નાશ થયો. (જેથી વેપારમાં આટલો બધો લાભ થયો. એમ મનથી પણ વિચારવું ન જોઈએ.)”

તથા,

^૬પડી ગયેલી વસ્તુ પારકી (બીજાનું ધન) જાણીને,^૭ ન લેવી. (ગાથાના ઉત્તરાર્ધનો આ અર્થ છે.)

(ગાથાના પૂર્વાર્ધનો) ભાવાર્થ એ છે, કે- “વ્યાજ વગેરેમાં, અને લે-વેચાણ વગેરેમાં, દેશકાળ વગેરેની અપેક્ષાએ.

4. પ્રાપ્ત કરેલો લાભ=સમ્પત્ત

5. અવસ્થિત લાભ અને અનવસ્થિત લાભ-એટલે કે- “ચોક્કસ લાભ અને અચોક્કસ લાભ.”

6. બીજાનું ધન વગેરે.

7. હાથમાં આવવા છતાં.

यः उचितः=शिष्ट-जना-ऽनिन्दितो लाभः,

स एव ग्राह्यः “इति-भावः” ।

इति प्रतिक्रमण-वृत्ति-तृतीय-व्रते-५ [पञ्चमा]

-ऽतिचारा-ऽधिकारे ।

एवं सति, “अधिक-ग्रहणे सद्-व्यवहार-भङ्ग आपद्येत ।”

इति तत्त्वम् ॥१४॥

आयाणं जो भंजइ, पडिवण्ण-धणं ण देइ देवस्स ।

गरहंतं चोविक्खइ, सो वि हु परिभमइ संसारे ॥१५॥

[दर्शनशुद्धि-सम्यक्त्वप्रकरणे गाथा, ५५]

[सम्बोधप्रकरणे गाथा, ११०]

आयाणं० इति व्याख्या

५. आदानम्= तृष्णा-ग्रह-ग्रस्तत्त्वात्,

देवा-ऽऽदि^१-सत्कं भाटकम्

विनाशप्रकारः ।

५-६-७

यो भनक्ति^२,

⇕ तथा,

६. यः पर्युषणा-ऽऽदिषु चैत्या-ऽऽदि-स्थाने देयतया

^३प्रति-ज्ञातम्-धनम् न दत्ते,

⇕ तथा,

७. गर्हन्तम्=ईर्ष्या-ऽऽदि-वशाद्

दुर्वाक्येन दूषयन्तम्-ऽविनीतम्

यो वा

उपेक्षते,

“तथा सति,

कदा-चित्

1. [राजा-ऽमात्या-ऽऽदि-वितीर्ण क्षेत्र-हट्ट-ग्रामाऽऽदिः]]
2. यो भनक्ति-लुम्पति ।
3. प्रतिपन्न-धनम् प्रियमाण-पित्रा-ऽऽदिना स्वयं वा धर्म निमित्तमेतद् मान्यायितम् इति कल्पित-द्रव्यम् ।

ઉચિત એટલે કે શિષ્ટ લોકો નાપસંદ ન ગણે, તેવો જે લાભ (નફો-ફાયદો-વ્યાજનો વધારો) મળતો હોય, તે જ લેવો.”

(આ સ્પષ્ટતા) શ્રી *પ્રતિક્રમણસૂત્રની વૃત્તિમાં ત્રીજા વ્રતના પાંચમા અતિચારના અધિકારમાં કરેલી છે.

↑ “એમ હોવાથી-(દિવદ્રવ્યાદિકમાંથી વધારે લાભ (હાથમાં આવ્યો હોય તો પણ તે) લેવાથી, શુદ્ધ વ્યવહારનો ભંગ કરવાનો દોષ લાગે છે.” એ રહસ્ય છે. ૧૪

आयाणं जो भंजइ, पडिवण्ण-धणं ण देइ देवस्स ।

गहंतं चोविक्खइ, सो वि हु परिभमइ संसारे ॥१५॥ [દ. શુ. પ્ર. ગા. - ૫૫]

“જે દેવદ્રવ્યની આવક ભાંગે, કબૂલ કરેલું ધન ન આપે, અને પોતાની નિંદા સાંભળીને (દિવદ્રવ્યની ઉઘરાણી વગેરેની) ઉપેક્ષા કરે, તે પણ સંસારમાં રખડે છે.” ૧૫

“આયણં” વ્યાખ્યા-

↑ પ. આવક=બહુ લોભીયાપણાથી, દેવ^૧ વગેરેનું ભાડું-આવક.

જે^૨ભાંગે,

↑ ૬. શ્રી પર્યુષણા મહાપર્વ વગેરે દિવસોમાં દહેરાસર વગેરે (ધર્મ) સ્થાનોમાં દેવા માટે જે ધન આપવાનું^૩ કબૂલ્યું હોય, તે ન આપે,

↑ ૭. તથા,

નિંદા કરનારની=ઈર્ષ્યા વગેરે કારણોથી ખરાબ ભાષા વાપરીને (ઉઘરાણી કરનારની) નિંદા કરનાર અવિનીત-તોફાની હોય, તેનાથી

ઉપેક્ષા કરે છે. એટલે કે (તેના દુર્વર્તનથી કંટાળીને તેની કે બીજા પાસેથી દેવાદિદ્રવ્યનું લેણું લેવામાં) જે બેદરકાર રહે છે, (તે સંસારમાં ભમે છે.)

1. [રાજા, અમાત્ય વગેરેએ આપેલા ખેતર, ઘર, હાટ, ગામડાં વગેરે.]

2. ભાંગે=લોપે.

3. પ્રતિપત્ત ધન એટલે મરણ પામતાં પિતા વગેરેએ અથવા પોતે ધર્મ નિમિત્તે વાપરવા “આટલું (ધન) વાપરવું” એમ માન્યું હોય, તેનું નામ કલ્પિત દ્રવ્ય કહેવાય છે.

× વધુ સ્પષ્ટતા માટે પ્રથમ આવૃત્તિના સંપાદકશ્રીએ કરેલ ટીપ્પણી જૂઓ પરિશિષ્ટ-૮ પેજ-૧૫૩

तद्-वाक्य-श्रवणात्

महेन्द्र-पुरीय-श्राद्धवत्

ग्लानीभूय, *

देवा-ऽऽदि-द्रव्य-रक्षा-ऽऽदौ

^४शक्तिमानऽप्युदासीनो भवति ।” इत्य-ऽर्थः ।

यतः

“एतदेव महत्यापम् धर्म-स्थानेऽप्युदासिता।” इति ॥११५॥

[]

⇕ अथ,

संयता-ऽपेक्षया
विनाशः ।

संयता-ऽपेक्षयाऽपि-
तद्-भेदानाऽऽह :-

*चेइय-दव्य-विणासे, तद्-दव्य-विणासणे, दुविह भेए, ।

साहू उविक्खमाणो, अणं-ऽत-संसारिओ होइ ॥१६॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गाथा- १२७]

[सम्बोधप्रकरणे गाथा, १०६]

⇕ “चेइय०” इति । व्याख्या-

चैत्य-द्रव्यम्= ^१हिरण्या-ऽऽदिः

तस्य विनाशे= भक्षणा-ऽऽदितः

^२न्यूनत्वेन हानि-रूपे विध्वंस-रूपे च ।

⇕ तथा,

तेन=चैत्य-द्रव्येण आप्तम्

4. सशक्तिमत्त्वं ।

1. “दलं-नाणकं च-इत्य-ऽर्थः” ।

2. न्यूनत्वेन-अ-दर्शना-ऽऽदि-रूपेण ।

+ तुलनाः- चेइय-दव्य-विणासे, इसि-घाए पवयणस्य उड्डाहे ।

संजइ-चउत्थ-भंगे मूल-ऽग्गी बोहि लाभस्स ॥

- श्री श्राद्ध-दिन-कृत्य गाथा-१२७

* “मानीभूय” इति पाठा-ऽन्तरम् ।

ભાવાર્થ એ છે કે :-

“એવી પરિસ્થિતિ હોય કે જેથી તે અવિનયીનાં વાક્યો સાંભળીને મહેન્દ્રપુરના શ્રાવકોની (પૃ. ૨૮) પેઠે કંટાળીને (અથવા સ્વમાની થઈને)- ઢીલા થઈ જઈ, ^૪શક્તિશાળી હોવા છતાં, દેવાદિક દ્રવ્યનું રક્ષણ કરવામાં ઉદાસીનતા રાખે. (આ ઉપેક્ષા નામનો વિનાશ કરવાનો સાતમા પ્રકારનો દોષ છે.)

કેમ કે-

“એ પણ મોટામાં મોટું પાપ છે, કે- “ધર્મ સ્થાનોમાં પણ ઉદાસીન બનવું.” ૧૫.*

↓ સાધુ મહાત્માઓની અપેક્ષાએ હવે વિનાશના ભેદો બતાવાય છે,

^૪ચેડય-દલ્લ-વિળાસે, તદ્-દલ્લ-વિળાસણે, દુવિહ ભેણ ।

સાહૂ ઉવિક્ષમાણો, અળ-ડન્ત-સંસારિઓ હોઈ ॥૧૬॥

[શ્રાદ્ધ-દિન કૃત્ય ગાથા-૧૨૭]

“મુનિ પણ જે બે પ્રકારે વિનાશમાં એટલે કે- દેવદ્રવ્યના વિનાશમાં અને દેવદ્રવ્યથી ઉત્પન્ન થતા દ્રવ્યના વિનાશમાં ઉપેક્ષા રાખે, તે અનંત સંસારી થાય છે.” ૧૬

“ચેડય૦” વ્યાખ્યા-

↓ ચૈત્ય દ્રવ્ય=સોનું^૧ વગેરે, તેનો

વિનાશ કરવો=ભક્ષણ વગેરે (સાત પ્રકારો)થી, હાનિ પહોંચાડીને, અને નાશ કરીને, ^૨ઘટાડો કરી નાંખવાથી (વિનાશ સર્જવો).

↓ તથા,

તેથી (મેળવેલું)=ચૈત્યના દ્રવ્યે કરીને મેળવેલું જે

4.. શક્તિ હોવા છતાં.

1. સોનું વગેરે, તથા પદાર્થ અને નાણું.

2. ઓછું કરી નાંખવું, અથવા વસ્તુ જોવામાં ન આવે, તે રીતે તે ઓછી કરવી. (થવા દેવી)

+ [દેવદ્રવ્યનો વિનાશ કરવાથી, મુનિનો ઘાત કરવાથી, જૈન શાસનની નિંદા ફેલાવવાથી, શ્રી સાધ્વીજીના ચોથા વ્રતનો ભંગ કરવાથી, સમકિત પ્રાપ્તિના મૂળમાં જ આગ લાગે છે. (ગા૦ ૧૨૭) શ્રાદ્ધદિન કૃત્ય.]

* આ સ્થળે પ્રથમ આવૃત્તિના સંપાદકશ્રીએ કરેલી નોંધ જુઓ. પરિશિષ્ટ-૮, પૃજ-૧૫૪

^३द्रव्यम्= दारूपलेष्टका-SSदिः,

^४तस्य ^५विनाशने-च

“तस्मिन् कथम्भूते ?”

द्वि-विधे=योग्यता-ऽतीत-भाव-भेदात्

तत्र

१ योग्यम्= नव्यमाऽऽनीतम्,

“चैत्यत्त्वेन परिणंस्यत्” इत्य-ऽर्थः ।

२ अतीत-भावम्= ^६लग्नोत्पाटितम्,

“चैत्यत्त्वेन परिणतम्” इत्य-ऽर्थः ।

⇕ अथवा,

मूलोत्तर-भेदाद्=द्वि-विधे ।

तत्र

१ मूलम्=स्तम्भ-कुम्भा-ऽऽदि,

२ उत्तरं तु=छादना-ऽऽदि ।

⇕ यद् वा,

स्व-पक्ष-पर-पक्ष-कृत-भेदाद्=द्वि-विधे ।

एवम् अनेकधा द्वै-विध्यम्^७ ।

⇕ अत्र, अपि-शब्दस्याऽध्याहारात्-

“आस्तां श्रावकः” सर्व-सावद्य-विरतः साधुरऽपि,

तत्र औदासिन्यं कुर्वाणं^८

देशनाऽऽदिभिरऽनिवारयन् अनन्तसांसारिको भणितः

चैत्या-ऽऽदि-द्रव्यस्य
द्विविधत्व-
प्रकाराः

चैत्य-द्रव्या-ऽऽद्यु-
पेक्षणा-ऽऽदौ
श्रावकस्येव
साधोरपि महा-
दोषा-ऽऽपत्तिः ।

3. द्रव्यम्-चैत्य-द्रव्यम्, दारूपलेष्टका-ऽऽदि ।
4. तस्य विनाशे-भक्षणा-ऽऽदिना ।
5. विध्वंस-रूपे च अत्र उपचरितोऽभावो व्याख्येयः ।
6. लग्नोत्पाटितम् सम्बद्धं सत् पृथक् कृतम् ।
[लोक-भाषया०] उखेडी नांभ्युं.
7. द्वै-द्वै-विध्यं बोध्यम् ।
8. कुर्वाणं-कुर्वाणो ।

^૩દ્રવ્ય,=લાકડાં, પથ્થર, ઈંટ વગેરે,

^૪તેનો વિનાશ ^૫કરવામાં આવે.

↑ તે વિનાશ કેવી રીતે કરવામાં આવતો હોય છે ?

બે પ્રકારના ભેદે=(વિનાશ કરવામાં આવે.)

યોગ્યતા અને અતીત ભાવ, એવા બન્નેય પ્રકારના દ્રવ્યનો વિનાશ થાય છે.

તેમાં-

૧. યોગ્ય એટલે કે નવી વસ્તુઓ આવી હોય, એટલે કે ભવિષ્યમાં જે વસ્તુ દહેરાસર (વગેરેને કામે) વાપરવાની હોય તે.

૨. અતીત-ભાવ=એટલે કે=લાગેલું^૬ હોય, તે ઉખેડી નાંખ્યું હોય, કે જે દહેરાસર (વગેરેમાં) પહેલાં ઉપયોગમાં લેવાયેલું હોય, તે.

અથવા,

મૂળ ભેદ અને ઉત્તર ભેદની અપેક્ષાએ બે ભેદ સમજવા,-

૧ મૂળ ભેદમાં=થાંભલા, કુંભી વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

૨ ઉત્તર ભેદમાં = છાદન = છાંદવું-ગાર-ગોરમટી (પ્લાસ્ટર વગેરે)નો સમાવેશ થાય છે.

અથવા,

૧ સ્વપક્ષથી કરાયેલો વિનાશ, અને

૨ પર પક્ષથી કરાયેલો વિનાશ.

એમ પણ વિનાશના બે પ્રકાર થાય છે.

એમ અનેક રીતે-^૭બે પ્રકારો (સમજવા).

↑ અહીં, અપિ=પણ=શબ્દનો અધ્યાહાર સમજવો. એટલે કે શ્રાવક તો શું ? પરંતુ સાધુ પણ=તે (વિનાશ થતો રોકવા)માં

ઉપેક્ષા રાખે-ઉદાસીનતા ^૮રાખે,=ઉપદેશ વગેરે આપીને જો (વિનાશની) રુકાવટ ન કરાવે, તો તેને પણ- અનંત-સંસાર-ભ્રમનાર-તરીકે=(શાસ્ત્રોમાં) કહેલ છે.

૩. દ્રવ્ય એટલે ચૈત્યદ્રવ્ય-લાકડાં, પથ્થર, ઈંટો વગેરે.

૪. એનો વિનાશ, ખાઈ જવા વગેરેથી.

૫. નાશરૂપ એટલે અહીં ઉપચારથી અભાવ સમજવો.

૬. પહેલાં લાગેલું હોય, અને પછી ઉખેડી લીધું હોય.

૭. બે પ્રકારના જાણવા.

૮. કરતું અથવા કરતો.

इत्थम् “विनश्यच्-चैत्य-द्रव्या-ऽऽद्युपेक्षा
संयतेना-ऽपि सर्वथा न कार्या ।” इत्य-ऽर्थः ।

↓ अयं भावः,

कारण-भेदात् चैत्य-द्रव्यं द्वि-विधम्,

१. ^९उपकारकम्, २. उपादानं च

तत्र-

१. ^{१०}आद्यम् = +धना-ऽऽदि ।

२. द्वितीयम् = योग्य-द्रव्यम् ।

ते अपि भक्षणा-ऽऽदि-भेदात् ।

प्रत्येकं सप्त-विधे स्तः ।

तान्यपि पुनः

स्व-पक्ष-पर-पक्ष-कर्तृ-भेदात्

द्वि-विधानि ।

एवम् चैत्य-द्रव्य-विनाशः अष्टा-विंशतिधा बोध्यः ।

^{११}इत्थम्

ज्ञान-गुरु-द्रव्येऽपि भावना कार्या ।

साधारणा-ऽऽदेस्तु

उचितोपष्टम्भकत्वात्

प्रत्येकं चतुर्दश-भेदा भाव्याः ।

विनाश-भेद-
यन्त्रकम् ।

↓ “बाल-बोधा-ऽर्थम्

यन्त्रकमऽपि दर्शनीयम् ।” इति, ॥१६॥

९. उपकारकम्-परिणामकं च द्रव्यम् । तत्र-उपकारके साक्षात्-परम्परा-सम्बन्ध-दर्शना-ऽर्थमुपकारकस्य विनाश-द्वयं दर्शितम् ।

१०. मुख्यम्-नाणकम्,
गौणम्-पुष्पा-ऽऽदिः ।

११. इत्थं ज्ञान-द्रव्ये विभावना कार्या । गुरु-द्रव्या-ऽऽदौ तु-उपादाना-ऽऽदि-क्षेत्रा-ऽ-भावात् [प्रत्येकं चतुर्दश] (डे०) ।

+ स्वर्णा-ऽऽदि [डे०] । * योग्याऽऽदि ०दि-क्रिया-भेदात् [डे०] ।

તેથી સાર એ છે, કે-

“ચૈત્યાદિના દ્રવ્યનો વિનાશ થતો હોય, તો સાધુ પણ તેની જરાયે ઉપેક્ષા ન જ કરી શકે.”

(સ્પષ્ટ) ભાવાર્થ આ છે,-

કારણના ભેદથી ચૈત્ય દ્રવ્ય બે પ્રકારનું હોય છે.

૧ ઉપકારક^૯, અને ૨ ઉપાદાનરૂપ, તેમાં

૧ પહેલું^{૧૦}=ધન વગેરે.

૨ બીજું=યોગ્ય દ્રવ્ય (જેમાંથી દહેરાસર વ. બને) તે બન્નેયનું ભક્ષણ કરવું વગેરે ભેદોથી દરેકના સાત ભેદે વિનાશ થઈ શકે છે. (૧૪)

અને તે દરેક-

સ્વપક્ષથી કરાતા વિનાશરૂપ, અને પરપક્ષથી કરાતા વિનાશરૂપ, એમ બન્નેય પ્રકારે વિનાશ થાય છે. (૨૮)

એ રીતે- ચૈત્ય દ્રવ્યનો વિનાશ અઠ્યાવીશ પ્રકારે સમજવો.

^{૧૧}એ જ રીતે

જ્ઞાનદ્રવ્ય, ગુરુદ્રવ્યમાં પણ ઘટાવી લેવું. પરંતુ સાધારણ (અને ધર્મદ્રવ્ય-) (દિવદ્રવ્ય વગેરે)માં ઉચિત રીતે ઉપકારક-સહાયક-દ્રવ્ય-હોવાથી, તેનો ઉપકારક ભેદ જ રહે છે. (કેમ કે-પ્રથમના ત્રણ દ્રવ્યના-ઉપકારક તરીકે જ તેની વ્યવસ્થા છે. ઉપાદાન તરીકે નથી.) તેથી તે દરેકના ૧૪-૧૪ ભેદો થાય છે.

બાળ (સામાન્ય સમજના) લોકોને સમજાવવા તેનો કોઠો બનાવીને પણ સમજૂતી આપવી. ૧૬.

૯. ઉપકારક એટલે જેમાં ફેરફાર કરીને વાપરવામાં આવે, તે દ્રવ્ય. તેમાં ઉપકારક દ્રવ્યના બે પ્રકારના વિનાશ બતાવવામાં આવેલા છે.

(૧) સાક્ષાત્ સંબંધ ધરાવનાર, અને

(૨) પરંપરા સંબંધ ધરાવનાર.

૧૦. પહેલું-મુખ્ય=નાણું વગેરે, ગૌણ=ફૂલ વગેરે.

૧૧. આ પ્રકારે જ્ઞાનદ્રવ્યમાં ઘટના કરી લેવી. ગુરુ દ્રવ્ય વગેરેમાં તો ઉપાદાન વગેરે ક્ષેત્રનો અભાવ હોવાથી (દરેકના ૧૪ ભેદ) (૩૦)

चैत्या-ऽऽदि द्रव्य-विनाश-भेद-यन्त्रकम्

द्रव्य-नामानि	भेदा-ऽङ्काः
चैत्य-द्रव्यस्य	२८
ज्ञान-द्रव्यस्य	२८
गुरु-द्रव्यस्य	¹² २८
साधारण-द्रव्यस्य	१४
धर्म-द्रव्यस्य	१४
¹² सर्व-संख्या	११२

विनाशकौ स्व-पर
पक्षौ ।

↕ अथ,

तद-ऽनुरोधतः

विनाशकत्वेन-

स्व-पक्ष-पर-पक्षौ निरूपयति, :-

रागा-ऽऽइ-दोस-दुडो, जिणेहिं भणिओ विणासगो दुविहो ।

देवा-ऽऽइ-दव्व-पणगे, स-पक्ख-पर-पक्ख-भेएणं ॥१७॥

“रागा०” इति । व्याख्या-कण्ठ्या ।

नवरम्,

रागा-ऽऽदि-दोष-दुष्टः=रागः=दृष्टि-रागा-ऽऽदिः ।

आदि शब्दात्-

द्वेष- अना-ऽऽभोग-

लोभ- संशय-

आकुट्टि- सहसात्कार-

विभ्रम-

उपेक्षाबुद्ध्याऽऽदिग्रहणम् ।

¹तद्-योग्यता-दर्शना-ऽर्थम् ।

हेतु-गर्भित-विशेषणमिदम् ।

12. १४ सर्वा-ऽग्रेण-१८-विनाशस्य भेदाः । (डे०)

1. तद्-विनाशः ।

ચૈત્યાદિ દ્રવ્યોના વિનાશના પ્રકારો બતાવતો કોઠો

દ્રવ્યોનાં નામો	ભેદોના આંકડા
૧ ચૈત્યદ્રવ્ય	૨૮
૨ જ્ઞાનદ્રવ્ય	૨૮
૩ ગુરુદ્રવ્ય	૨૮ ¹²
૪ સાધારણ દ્રવ્ય	૧૪
૫ ધર્મદ્રવ્ય	૧૪
¹² કુલ સરવાળો	૧૧૨

‡ વિનાશના બતાવેલા ભેદોના અનુસંધાનમાં હવે સ્વપક્ષ અને પરપક્ષ તરફથી વિનાશ કેવી રીતે કરવામાં આવે છે ? –તે સમજાવવામાં આવે છે.

રાગા-ડડઙ્-દોસ-દુદ્ધો, જિણેહિં ભણિઓ વિણાસગો દુવિહો ।

દેવા-ડડઙ્-દબ્બ-પણગે, સ-પક્ક-પર-પક્ક-ભેણ્ણ ॥૧૭॥

“રાગાદિક દોષોથી દુષિત થવાથી દેવાદિક (પાંચેય) દ્રવ્યોમાં સ્વપક્ષ અને પરપક્ષે કરીને બે પ્રકારના વિનાશકો શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતોએ કહેલા છે.” ૧૭

“રાગા૦” ઇતિ

વ્યાખ્યા સહેલી છે, તો પણ કાંઈક સમજાવવામાં આવે છે.

‡ રાગાદિ દોષોથી દુષ્ટ=

રાગ=દૃષ્ટિ રાગ વગેરે

આદિ શબ્દથી

દ્વેષ, લોભ, આકુટ્ટિ (આવેશ), અનાભોગ (અણસમજ- અણસાવચેતી), સંશય (શંકા), સહસાત્કાર (ઉતાવળ), વિભ્રમ (ભ્રાનભૂલા થવું) અને ઉપેક્ષાબુદ્ધિ વગેરે સમજી લેવાં.

તેથી કરીને, તેના¹ વિનાશકની યોગ્યતા (કારણરૂપ દોષો) બતાવવા માટે આ હેતુ ગર્ભિત (વિનાશકનું) (રાગાદિદુષ્ટ) વિશેષણ મૂકવામાં આવ્યું છે.

12. ૨૮ ને સ્થાને ૧૪. એ રીતે બધા મળીને વિનાશના ૮૮ ભેદ થાય. (૩૦)

1. તે=વિનાશ.

१. स्व-पक्षः =

साधर्मिक-वर्गः “श्राद्धा^२ऽऽदिः १० ।”

२. पर-पक्षः =

वैधर्मिक-लोकः, “पाखण्ड्या^३-ऽऽदिः १७’

इति ॥१७॥

अत्राऽऽह पर^१ :-

^२चोएइ “चेइयाणं, खित्त-हिरण्णे अ गाम-गोवा-ऽऽइ ।

लगंतस्स य जइणो, ति-गरण-सोही कहां णु भवे” ? ॥१८॥

संयतस्य देवा-ऽऽ
दि-द्रव्य-चिन्तायां
पूर्वपक्षः ।

“चोएइ०” त्ति, व्याख्या- [पंचकल्पभाष्यवृत्ति गाथा-१५६९]

“यः-

चैत्या-ऽऽदि-सत्कस्य=

धना-ऽऽदि-वर्धक-क्षेत्र-हिरण्य-ग्राम- गृह-हृद्-गोपा-ऽऽदेः

आदाना-ऽऽदि-विधिना चिन्तयति,

तस्य^३=त्रिधा-संयमवतः साधोः

त्रि-करण-शुद्धिः

कथम्

स्याद् ?

अपि तु न स्यात्,

यथा-प्रतिज्ञात-व्रत-भङ्ग-सम्भवाद् ।”

इत्य-ऽर्थः ॥१८॥

उत्तर-पक्षः ।

अत्र-

उत्तरं गाथा-युग्मेना-ऽऽह, :-

2. ४ सङ्घ, ५ पार्श्व-स्था-ऽऽदयः, १ निहवः- १० ।
3. १२ मिश्राः, ४ वर्णाः, १ कु-लिङ्गी-१७ ।
1. परः-वादी ।
2. [दर्शन-विशुद्धिः गा० ५७ वृत्तौ]
3. तस्य-चिन्तयतः- त्रिधा, [डे०]

↑ ૧. સ્વપક્ષ=સાધર્મિક વર્ગ “શ્રાવક વગેરે^૨. ૧૦”

પરપક્ષ=બીજા ધર્મના લોકો “પાખંડી વગેરે^૩ ૧૭”

↑ સામો પક્ષકાર^૧ શંકા કરે છે-

^૨ચોડ૬ “ચેડયાણં, ચિત્ત-હિરણ્ણે અ ગામ-ગોવા-ડડ૬ ।

લગ્ગાંતસ્સ ય જડ્ણો, તિ-ગરણ-સોહી કહં ણુ ભવે ? ॥૧૮॥

[પંચકલ્પભાષ્યવૃત્તિ ગાથા-૧૫૬૯]

“પ્રશ્ન કરવામાં આવે છે, કે “ચૈત્યને માટે ખેતર, સોનું, ગામ, ગાયના વાડા વગેરે લેવાની હિલચાલમાં લાગેલા મુનિની ત્રિકરણે શુદ્ધિ કેવી રીતે હોઈ શકે ?” ૧૮

“ચોડ૬૦” વ્યાખ્યા

↑ “જે

ચૈત્ય વગેરેને માટે-ધન વગેરે વધારવા ખેતર, સોનું, ગામ ઘર, હાટ ગાયના વાડા વગેરે લેવા વગેરે વિધિની ચિંતા કરે છે, તે ત્રણ કરણની શુદ્ધિવાળા મુનિની ત્રિકરણ શુદ્ધિ કેવી રીતે હોઈ શકે ?

એટલે કે ન જ હોઈ શકે. કેમ કે, પોતે જે રીતે વ્રત ગ્રહણ કર્યું હોય છે, તેનો એ રીતે ભંગ થવાનો સંભવ છે.” એ ભાવાર્થ છે. ૧૮

↑ એ પ્રશ્નનો ઉત્તર બે ગાથાથી આપવામાં આવે છે.-

2. સંઘ ૪ પ્રકારનો,+ પાસત્યા વગેરે પ. [(૧) પાસત્યા (૨) ઓસત્યા (શિથિલ) (૩) કુશીલ (૪) સંસક્ત (શિથિલની સાથે સંગ રાખનાર) (૫) યથાચ્છંદ (સ્વચ્છંદી),+ નિલ્લવ ૧ પ્રકારે=૧૦.
3. ૧૨ મિશ્ર જાતિઓ,+ ૪ વર્ણ,+ ૧ કુલિંગી, (મોક્ષાનુકૂલ યથાર્થ સાધુના લિંગ-વેષ-રહિત)=૧૭.

1. પર=વાદી.

2. [દર્શન-વિશુદ્ધિ ગા. ૫૭ની ટીકામાં]

१भण्णइ इत्थ विभासा, जो एआइं सयं वि मग्गिज्जा ।
 तस्स ण होइ विसोही, अह, कोइ हरिज्ज एआइं ॥१९॥
 तत्थ *करेइ उवेहं जा, भणिया उ ति-गरण-विसोही ।
 सा य ण होइ, अ-भत्ती तस्स, तम्हा-णिवारिज्जा ॥२०॥

[पंचकल्पभाष्यवृत्ति गाथा-१५७० - १५७१]

“भण्णइ०” ति, “तत्थ०” ति० व्याख्या-

अत्र=अधिकारे

भण्यते विभाषा=विकल्पः

“न भवति, भवति च शुद्धिः ।” इत्य-सर्थः ।

तत्र, आदौ च- विशुद्धय-स-सम्भवं दर्शयति, :-

उत्सर्गतः-

यथावत्- देवा-ऽऽदि-धन-वृद्धि-सम्भवे,

यः राजा-समात्या-ऽऽद्य-स-भ्यर्थन-पूर्वम्-

[एतानि=] उक्त-स्थानानि

विमार्गयेत्=चिन्तयेत्-

आदाना-ऽऽदि-विधिना,

“तेभ्यो नव्यं धनमुत्पादयति ।” इत्य-सर्थः,

तदानीम्- तस्य=साधोः

विशुद्धिः न भवति

“अ-यथा-कालम्-

राजा-ऽऽद्य-स-भि-योगेन तेषां परितापना-ऽऽदिना

उक्त-वृद्धया-ऽऽद्युत्साह-भङ्ग-सम्भवात्,

आज्ञोल्लङ्घनाच्च

स्फुटम्- २भवदुक्त-दोषा-ऽवकाशः । इति-भावः ।

1. [दर्शन-विशुद्धिः गा० ५७ वृत्तौ]

2. भवदुक्त-त्वदुक्त ।

* करतु [डे.]

‘ભળ્ણઙ્ગ ઇત્થ વિભાસા, જો એઆઈં સયં વિ મગ્ગિજ્ઞા ।

તસ્સ ણ હોઙ્ગ વિસોહી, અહ કોઙ્ગ હરિજ્ઞ એઆઈં ॥૧૧॥ [દ. શુ. પ્ર. ગા. - ૫૭]

તત્થ કરેઙ્ગ ઉવેહં જા, ભળિયા ઉ તિ-ગરણ-વિસોહી ।

સા ય ણ હોઙ્ગ, અ-ભત્તી તસ્સ, તમ્હા-ણિવારિજ્ઞા ॥૨૦॥

[પંચકલ્પભાષ્યવૃત્તિ ગાથા-૧૫૭૦ - ૧૫૭૧]

“અહીં બે વિકલ્પો કહેવામાં આવે છે,-

જે મુનિ એ પદાર્થો જાતે થઈને માંગે, તેને તે વિશુદ્ધિ હોઈ શકતી નથી.

પરંતુ, હવે કદાચ કોઈ તે પદાર્થો લઈ જાય (કે તેને નુકસાન કરે) અને તેની જે ઉપેક્ષા કરે, તેને જે ત્રણ પ્રકારની વિશુદ્ધિ કહી છે, તે ન હોઈ શકે, તેથી તેની અભક્તિ થાય છે. માટે (વિનાશનું) નિવારણ કરવું જોઈએ.” ૧૯, ૨૦

“ભળ્ણઙ્ગ” ત્તિ । “તત્થ” ત્તિ । બ્યાખ્યા

↑ અહિં=આ અધિકારમાં

વિભાષા એટલે વિકલ્પ કહેવામાં આવે છે.

એટલે કે- “શુદ્ધિ હોય, અને ન પણ હોય.”

↑ તેમાં, પહેલાં વિશુદ્ધિનો અસંભવ બતાવે છે.

ઉત્સર્ગ નિયમથી-

યોગ્ય ઘટતી રીતે દેવાદિકના દ્રવ્યની વૃદ્ધિનો સંભવ હોય, તે

જે-મુનિ રાજા-મંત્રી વગેરેની પાસેથી માંગણીપૂર્વક (જાતે)

એ=(ઉપર જણાવેલાં ખેતર) વગેરે સ્થાનો

માંગે,=એટલે કે-લેવા વગેરે -વિધિપૂર્વકની હિલચાલ-પ્રવૃત્તિ-કરે, એટલે કે

“તેઓ પાસેથી નવું (દેવાદિ દ્રવ્ય) મેળવે,”

ત્યારે, તે=મુનિને

વિશુદ્ધિ નથી હોતી.

“વખત બે વખત રાજાદિકના સંપર્કમાં આવવાનું થાય, જેથી તેઓને અગવડ વગેરે ઊભી થાય (કંટાળો આવે), તો ધારેલો વધારો કરી આપવા વગેરેમાં (તેનો) ઉત્સાહ ભાંગી પડવાનો સંભવ હોવાથી, અને

(શ્રી જિનેશ્વર દેવની) આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન થવાથી, ‘આપે કહેલા દોષો લાગવાનો અવકાશ ખુલ્લી રીતે જ જણાઈ આવે છે.’ એ ભાવાર્થ છે.

હવે (ત્રિકરણ) વિશુદ્ધિનો સંભવ બતાવે છે,-

1. દર્શનવિશુદ્ધિ ગા. ૫૭ની વૃત્તિમાં

2. તમે કહેલા દોષો

अथ, विशुद्धि-सम्भवं दर्शयति :-

अथ, कोऽपि हरेत्=विनाशयेत् एतानि, ॥१९॥

तत्र-यः उपेक्षाम् करोति ।

^३तस्य या त्रि-करण-विशोधिः भणिता, सा न भवति,
तस्य=साधोः ।

चात्=पुनः- भक्तिरऽपि न स्यात्

“तथा-सति,

आज्ञा-प्रमोदोत्साह-भङ्गात् पापा-ऽनुबन्धः समुच्चृम्भते ।”

इत्य-ऽर्थः ।

तस्मात्, ^४अ-विनीतं सु-साधुः निवारयेत्=सर्व-शक्त्या ।

त्रि-करण-शुद्धेर्भङ्गा-
ऽ-भङ्ग-स्पष्टता ।

⇕ अतः,

केन-चिद् भद्रका-ऽऽदिना प्राग्-वितीर्णम्, अन्यद् वा
जिना-ऽऽदि-मूल-द्रव्यम् विलुप्यमानम्,

यथा-तथा रक्षयतो मुनेः अभ्युपेत-व्रत-हानिर्नैव,

प्रत्युत धर्म-पुष्टिरेव, जिना-ऽऽज्ञा-ऽऽराधना-ऽऽदि-त्ताभात् ।

यदुक्तम्-

निशीथ-भाष्ये^{११} (एकादशम-) उद्देशे,

“इयाणि-

“रायणिय-कज्जं”ति “उल्लोयण०” गाहा ।

चेइयाणं वा

तद्-दब्ब-विणासे वा

संजई-कारणे वा

अण्णम्मि य कम्मि वा कज्जे राया-ऽहीणे,

सो राया-

3. तस्य-साधोः ।

4. देवा-ऽऽदि-द्रव्य-विनाशकं पुरुषम् ।

હવે કદાચ- કોઈપણ એ-(દેવાદિદ્રવ્ય) લઈ જાય=નાશ કરે,
તે પ્રસંગે જે ઉપેક્ષા કરે,

તેને જે ત્રણ કરણની વિશુદ્ધિ કહી છે, તે (ત્રિકરણની વિશુદ્ધિ) ^૩તેને=તે
મુનિને ન હોય 'ય' થી=ભક્તિ પણ ન થાય (અ ભક્તિ હોય.) એટલે કે- "એમ
થવાથી-

આજ્ઞાનો ભંગ થાય, આનંદનો ભંગ થાય, અને ઉત્સાહનો ભંગ થાય,
તેથી, પાપની પરંપરા વિકસતી જાય છે." એ ભાવાર્થ છે.

તેથી^૪-અવિનીતને સુસાધુએ

રોકવો જોઈએ=સર્વ શક્તિથી.

એટલા માટે-

કોઈ ધાર્મિક સ્વભાવના ગૃહસ્થે પહેલાં આપેલું હોય, તે અથવા, બીજું
કોઈ પણ દેવ વગેરેનું મૂળ દ્રવ્ય નાશ પામવાની સ્થિતિમાં હોય, નાશ પામતું
હોય, તો ગમે તેમ કરીને રક્ષણ કરનાર મુનિના વ્રતને જરા પણ હાનિ પહોંચતી
નથી, પરંતુ

ઊલટાની ધર્મની પુષ્ટિ જ થાય છે.

કેમ કે શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતોની આજ્ઞાની આરાધના કરવાનો લાભ મળે છે.

આ વાત શ્રી નિશીથસૂત્રના ભાષ્યમાં ૧૧મા ઉદેશમાં કહી છે,-

હવે, "રાજ્યને લગતું કામ (બતાવવામાં આવે છે)" "હ્યોયણ૦"

"ચૈત્યના કામે

ચૈત્યદ્રવ્યના વિનાશના કામે

સાધ્વીજીના કારણને કામે

અથવા

બીજા કોઈ પણ કામે કે

જે રાજાને અધીન હોય (રાજા દ્વારા થઈ શકે તેમ હોય),

પરંતુ તે રાજા

૩. તેને=તે મુનિને

૪. અવિનીત=દેવાદિ દ્રવ્યના વિનાશક પુરુષને.

તે કામ જાતે ન કરે,

અથવા કોઈથી ભરમાવેલ હોય, (અને તેથી ન કરે) તો તેનું આકર્ષણ કરવા, (તેનું લક્ષ્ય ખેંચવા) માટે

જળાશયને કાંઠે (મુનિએ) આતાપના લેવાનું શરૂ કરવું જોઈએ.

તે જળાશયનો કિનારો રાજાની નજરે ચડે તે રીતે રહેલો હોવો જોઈએ, અથવા મોટા દેશાવરી, કે ધોરી રસ્તા ઉપર હોવો જોઈએ.

ત્યાં આતાપના કરતી વખતે સહાયક મુનિ સાથે રાખીને (એકલા નહીં), ધીરજ અને સંયમ એમ બન્ને પ્રકારની દૃઢતા ધરાવનારે કરવી જોઈએ.

પશુઓ વગેરેને પાણી પીવા વગેરે માટે જળાશયમાં પ્રવેશવાનો જે ઘાટ હોય, તથા ન્હાવા વગેરે માટે જળાશયનો ઉપયોગ કરવાનું ભોગસ્થાન હોય,

તે છોડીને, ખાસ કામને ઉદ્દેશીને આતાપના કરવી.

મહાતપયુક્ત તે મુનિને જોઈ, રાજાનું મન પીગળે (લક્ષ્ય ખેંચાય), ત્યારે આકર્ષિત થઈને તે પૂછે કે-

“શા માટે આતાપના કરો છો ? હું તમારું કામ કરી આપીશ. શું કોઈ ભોગની સામગ્રીની જરૂર છે ? તમને જે જરૂરી હોય, તે વર માંગો.”

ત્યારે મુનિ કહે-

“મારે કોઈ વર માંગવો નથી. પરંતુ શ્રી સંઘનું (અમુક) આ (જે હોય તે) કામ કરો.”

ત્યાર પછી, રાજા તે કામ કરી આપવાનું કબૂલ કરે, અને તે પ્રમાણે કરી આપે.”

ખાસ મહત્ત્વના કારણો તો-

જેમ ભાર ઉપાડનાર મજૂર થાક ખાઈ ભાર ઉપાડવા માટે તાજો માજો થાય તેમ થોડી વાર ચારિત્રનાં પાલનમાં નિષ્ઠ મુનિમહારાજ પણ જૈન શાસનનું કામ આવી પડે, ને જો જરૂર જણાય તો, ચારિત્રને (તે પ્રસંગ પૂરતું જ) ગૌણ કરીને પણ

શ્રુતવ્યવહારમાં જેનો નિષેધ કરેલો હોય, તેવું પણ કામ અરિહંતપ્રભુની આજ્ઞાને અનુસરીને કરે, તો તે, તેને માટે કર્મની મહાનિર્જરાના કારણરૂપ અવશ્ય થાય છે.

તેનાં દૃષ્ટાંતો-

5. (શહેરનો રસ્તો=પુરનો રસ્તો=નિગમપથ.

+श्रीकालिकसूरि-श्रीभद्रबाहुस्वामि-श्रीवज्रस्वामि-
श्री हेमसूरि-मल्लवादि-सूरि-विष्णुकुमार-
धर्मघोषा*ऽनुज्ञाऽऽदिवत्” । इति ।

यदुक्तम्-

१. सन्देहदोलाऽऽवलीवृत्तौ :-

आपवादिक-प्रवृत्तौ
प्रमाणान्तराणि ।

“एवम् अष्टा-दशसु पाप-स्थानेषु अति-प्रवृत्तस्य
६आज्ञा-निर-ऽपेक्षयैव अ-धर्मः, नाऽन्यथा,
“अर्हच्-छासन-प्रत्यनीक-गर्द-भिल्ल-नृप-वंशा-ऽऽद्युच्छेदिनी
श्री-कालिका-ऽऽचार्या-ऽऽदीनाम् निष्कलङ्क-चारित्रत्वात्
इति-भावः ।”

२. प्रज्ञापनायां भाषा-पदेऽपि, :-

“उवउत्तो^७ चत्तारि भास-ज्जायं भासमाणो आराहगो भवइ ।”
वृत्तिर्यथा, :-

“जिन-शासनोद्वाहा-ऽऽदि-निरा-ऽऽसा-ऽर्थम्
अ-सत्यामऽपि भाषां भाषमाणः आराधको भवति ।”

३. तथा, उपासक-दशा-ऽङ्गेऽपि, :-

“गुरु-णिग्गहेणं” त्ति चैत्या-ऽऽदि-रक्षा-ऽर्थम्^८ प्रत्यनीक-
निग्रहेण प्रतिपन्न-नियम-भङ्गो न भवति” ।

6. आज्ञा-विराधकत्वेनैवाऽ-धर्मः नाऽन्यथा ।

7. [इच्चेइयाइं चत्तारि भासज्जायाइं-६]

आउत्तं भासमाणो आराहगो भवइ, १७६ तथाहि- ।

वृत्तिः- प्रवचनोद्वाह-रक्षणा-ऽऽदि-निमित्तं गुरु-त्ताघव-पर्यालोचनेन मृषाऽपि भाषमाणः
साधुराऽऽराधक एव । (२६८-१-पृ०- आगमोदय-समितिः)

8. शासन-प्रत्यनीकः ।

+ श्री गौतम-स्वामि-श्री कालिकसूरि. (डे०) ।

* च विनेय - सुमङ्गल-साध्या-ऽऽदिवद् इति (डे०) ।

શ્રી કાલિકાચાર્યમહારાજ, શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી, શ્રી વજ્રસ્વામી, શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય, શ્રી મલ્લવાદીસૂરિ, શ્રી વિષ્ણુકુમાર, શ્રી ધર્મઘોષસૂરિમ.ની અનુજ્ઞા વગેરેની જેમ (તેઓને જૈન શાસનનાં કામો જેમ કર્મોની મહાનિર્જરા કરનારા થયાં છે, તેમ બીજાને પણ મહાનિર્જરા કરનારાં થાય.)

૧. શ્રી સંદેહદોહાવલી ગ્રંથની ટીકામાં પણ કહ્યું છે કે-

“એ પ્રકારે-

°આજ્ઞાથી-ધર્મથી-નિરપેક્ષ થઈને જ અદ્વાર પાપ સ્થાનકોમાં ખૂબ પ્રવૃત્તિ કરનારને અધર્મ થાય છે.

નહીંતર (આજ્ઞા-ધર્મ સાપેક્ષપણે હોય) તો, નહીં- (અધર્મ ન થાય).

શ્રી અરિહંત ભગવંતના શાસનના મહાશત્રુ રૂપ ગદ્દભિલ્લ રાજાના વંશનો ઉચ્છેદ કરનાર શ્રી કાલિકાચાર્ય મહારાજ વગેરેના નિષ્કલંક ચારિત્ર રહ્યાં છે.” એ ભાવાર્થ છે.

૨. શ્રી પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમાં ભાષાપદમાં પણ કહ્યું છે કે,

“ઉપયોગપૂર્વક^૭ ચારેય પ્રકારની ભાષા બોલનાર પણ આરાધક હોય છે.”

તેની વૃત્તિ આ પ્રમાણે છે-

“શ્રી જૈન શાસનનો ઉડાહ વગેરે દૂર કરવા માટે અસત્ય ભાષા બોલનાર પણ આરાધક થાય છે.”

૩. તથા, શ્રી ઉપાસકદશાંગ (સૂત્ર)માં પણ-

ગુરુ=મોટી આપત્તિ વખતે, અથવા ગુરુની આજ્ઞાથી (જુદી જાતનું વર્તન કરવું પડે, તો પણ તેથી પરચક્રખાણનો ભંગ થતો નથી, આ સંબંધ-આ રીતનો અર્થ છે)

“ચૈત્ય વગેરેની રક્ષા માટે °વિરોધીનો નિગ્રહ કરવા (વ્રત કરતાં જુદું આચરણ કરવું પડે, તો પણ) સ્વીકારેલા નિયમનો ભંગ થતો નથી.”

૬. આજ્ઞાની વિરાધના કરવાથી અધર્મ થાય છે. [આજ્ઞાના પાલનમાં અધર્મ ન થાય.]

૭. [એ ચાર પ્રકારની ભાષા હોય છે.] ઉપયોગપૂર્વક બોલે, તે આરાધક ગણાય છે.

તે આ પ્રકારે :- વૃત્તિ-

જૈનશાસનની ઉડાહ-નિંદા-હલકાઈ વગેરે દૂર કરવા માટે પૂર્વપરનો વિચાર કરીને અસત્ય બોલવા છતાં પણ સાધુ આરાધક હોય છે. [૨૬૮-૧-૫૦ આગમોદય સમિતિ]

૮. પ્રત્યનીક=જૈન શાસનનો વિરોધી=શત્રુ.

४ आवश्यकं प्रत्याख्यानाऽध्ययने च :-

‘महत्तराऽऽगारेणं’ ति ।

५. एवमाऽऽदि-प्रकारेण-

“सुनक्षत्रसर्वाऽनुभूतिवत्

शासनाऽऽशातना-निवारणाऽर्थम् स्व-जीवितव्य-मोचनेनाऽपि

शासनोपकारः कर्तव्य एव”^९ । इति ।

किं बहुना ?

⇕ एतेन-

“उत्सर्गस्यैव मार्गत्वम्, अपवादस्य तु स्व-च्छन्दत्वम् ।”

इति वदन्तोऽपि निरस्ताः ।

इति गाथा-द्वयाऽर्थः ॥१९-२०॥

उत्सर्गवदऽप-
वादस्याऽपि
धर्माऽङ्गत्वम् ।

॥ समाप्तं [तृतीय]-द्वारम् ॥

९. [सव्व-स्थामेण तहिं संघेण होइ लगियव्वं ।

स-चरित्त-अ-चरितीण य सव्वेसिं होइ कञ्जं तु ॥]

૪. શ્રી આવશ્યકસૂત્રમાં પ્રત્યાખ્યાનઅધ્યયનમાં પણ છે કે-

“(લીધેલા પ્રત્યાખ્યાનનો ભંગ થાય તેવું આચરણ કરતાં પણ પ્રત્યાખ્યાનનો ભંગ થતો નથી, તેથી) મહત્ત્વનાં કારણોના આગાર સિવાય પ્રત્યાખ્યાનમાં છું.”

પ. એ વગેરે પ્રકારે-

“સુનક્ષત્ર, સર્વાનુભૂતિ મુનિ વગેરેની પેઠે-શાસનની આશાતના રોકવા માટે પોતાના પ્રાણનો ત્યાગ કરીને પણ શાસનના હિત માટે પ્રયત્ન કરવો જ જોઈએ.”

વધારે શું કહેવું ?

આ ઉપર જણાવેલી હકીકતો ઉપરથી એ નક્કી થાય છે કે-

“ઉત્સર્ગ માર્ગ છે-અને અપવાદનો આશ્રય કરવો, એ સ્વચ્છંદ પ્રવૃત્તિરૂપ છે.” એમ કહેનારાઓની પણ વાત ખોટી ઠરે છે.”

બે ગાથાનો અર્થ થયો. ૧૯-૨૦

૩. વિનાશદ્વાર સમાપ્ત

૭. શાસનના હિત માટે.

[તેવા સંજોગમાં શાસનના હિત માટે-રક્ષા માટે, સર્વ સંઘે સર્વ શક્તિથી પ્રયત્નમાં લાગી જવું જોઈએ. ચારિત્ર પાત્ર સાધુ કે તે સિવાયના અચારિત્ર ધારી, એમ ગમે તે હોય, કેમકે-એ સર્વનું એ કર્તવ્ય હોય છે.]

[આ નાશદ્વાર ખૂબ કાળજી પૂર્વક સમજવા જેવું છે.

મુખ્ય નાશ ૭ રીતે ગણાવ્યા છે. [ગાથા - ૧૩-૧૬]

૧. ભક્ષણ. ૨. ઉપેક્ષા. ૩. પ્રજ્ઞાપરાધ. ૪. દોહન. ૫. આવક ભાંગવી. ૬. આપવાનું કબુલેવું ન દેવું, ૭. બીજાની નિંદાથી સાર સંભાળ કરતાં કંટાળવું.

આ. ૭ ના ઉપકારક, અને ઉપાદાન એમ બે ભેદ બતાવ્યા છે. એમ ૧૪, અને સ્વપક્ષ કૃત અને પર પક્ષકૃત, એમ ૨૮ ભેદ છે. પહેલા ત્રણ ભેદોના ૨૮-૨૮ અને છેલ્લા બેના ૧૪-૧૪. એમ ૧૧૨ ભેદ થાય છે. ગુરુ દ્રવ્ય વગેરે ૩ ના, ઉપાદાન ભેદ બતાવેલ નથી. તેથી કુલ ૯૮ બતાવ્યા છે. (૩૦)

[પરપક્ષકૃત નાશમાં- રાજ્ય, સમાજો, વગેરે દ્વારા વહીવટ કરવામાં અન્યાયથી ડખલગિરી વગેરે થાય, દેવદ્રવ્યાદિકના દ્રવ્યો વગેરેનો વપરાશ બીજે કરવા વિગેરેની ફરજ પડવા-વગેરેની સંભાવના થાય, એ વગેરેનો પણ સમાવેશ થાય છે. તેમાં સહયોગ અપાય વગેરેનો સમાવેશ ઉપેક્ષા, પ્રજ્ઞાપરાધ વગેરે નાશના પ્રકારોમાં થતો હોય છે. નાશના મૂલ કારણોમાં રાગદ્વેષ વગેરે આધ્યાત્મિક ગુણમાં ખામીરૂપ દોષો જણાવવામાં આવેલા છે. એટલે જેથી કર્મનો બંધ થાય, અને પાપ લાગતું હોય છે. જેથી નાશ રોકવા સાથે રક્ષણ કરવાનું કર્તવ્ય કરવાનું જરૂરી હોય છે. સંપાદક]

॥ ४ - गुणद्वारम् ॥

↓ अथ, 'उक्त-वृद्धि-कर्तुः - लौकिकं *सत्-फलम्-^१दर्शयति, :-

^२एवं णारुण, जे दब्ब-वुद्धिं णिंति सुसावया ।

ताणं रिद्धी पवहेइ, किंती, सुखं, बलं, तहा- ॥२१॥

पुत्ता य हुंति भत्ता, सोंडीरा, बुद्धि-संजुआ ।

सब्ब-लक्खण-संपुण्णा, सु-शीला, जण-संमया ॥२२॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गाथा, १३७-१३८]

“एवं०” ति, “पुत्ता य०” ति, व्याख्या-

लौकिक-
सु-फलानि ।

↓ “ये सुश्रावकाः एवम्=पूर्वोक्त-प्रकारेण वृद्धि-विधिम्

ज्ञात्वा- द्रव्य-पञ्चकस्य वृद्धिम् नयन्ति, ते च

अन्तरा-SSया-SSदेः क्षयोपशमा-SSदिना

ऋद्धिः=^३पुण्या-ऽनु-बन्धि-विभवः,

सुखम्=मानसिकं- शारीरिकं च,

बलम्=^{xx}परोपकारा-SSदि-सम-ऽर्थम् शारीरिकम्,

ता-दृक्

पुत्रा-SSदि=कुटुम्बसम्पत्तिः,

उपलक्षणात्

तथा-विध-सन्तति-वृद्धिः, वाञ्छित-सुखा-ऽवाप्तिः, उच्च-कुले

जन्म, सर्वज्ञ- सत्कार-सन्माना-SSदि-पूजोत्कर्षः, औदार्यम्⁺,

गाम्भीर्यम्, विवेकित्वम्, दुर्गति-विच्छेदः, आरोग्यम्, सदा

SSयुः-प्रसरः, रूप-सम्पत्तिः, सौभाग्यम्, धर्म-साधन- लब्धिश्च,

इत्या-SSदि बाह्य-फलम्- सा-ऽनु-बन्धतया- अनुभवन्ति ।”

इति-गाथा-युग्म-भावा-ऽर्थः ॥ १९-२२ ॥

1. आनुषङ्गिकतया ।
2. [एवं ज्ञात्वा, ये सुश्रावकाः द्रव्य-वृद्धिं नयन्ति, तेषाम्, ऋद्धिः, कीर्तिः, सुखम्, बलं प्रवर्धते । पुत्राश्च भक्ताः, शौण्डीराः, बुद्धि-संयुक्ताः, सर्व-लक्षण-सम्पूर्णाः, सु-शीलाः, जन-सम्प्रताश्च भवन्ति २१-२२]
3. [यत् पुण्यं पुण्यस्य परम्परामनुबध्नाति-परम्परां प्रवाहयति, तत्-पुण्यम्, पुण्या-ऽनुबन्धि-पुण्यम् ॥]

+ तद् - वृद्धि. डे० । x उभय-भविकं सत्फलम् डे० ।

xx परोपकारि० डे० । * नाऽस्तीदं पदम् डे० प्रती । ± औदार्यम्, धैर्यम्, गाम्भीर्यम् डे० ।

૪. ગુણદ્વાર

↓ (બીજા દ્વારમાં જણાવ્યા પ્રમાણે) (દેવ-દ્રવ્યાટિકની) વૃદ્ધિ કરનારને જે ઉત્તમ લૌકિક સુ-ફળ^૧ મળે છે, તે હવે બતાવે છે.

एवं णाऊण, जे दब्ब-बुद्धिं णिति सुसावया ।

ताणं रिद्धी पवहेइ, किन्ती, सुखं, बलं, तथा- ॥२१॥

पुत्ता य हुंति भत्ता, सोडीरा, बुद्धि-संजुआ ।

सब-लक्खण-संपुण्णा, सु-सीला, जण-संमया ॥२२॥ [श्र.दि. ૬૦-ગાથા-૧૩૭-૧૩૮]

“^૨એ પ્રમાણે જાણીને, જે સુ-શ્રાવકો દેવ-દ્રવ્ય (વગેરેની) વૃદ્ધિ કરે છે, તેઓની ઋદ્ધિ, કીર્તિ, સુખ અને બળ વધે છે. તથા (તેના) પુત્રો ભક્ત, શૂરવીર, બુદ્ધિશાળી, સર્વ લક્ષણથી સંપૂર્ણ, સુશીલ અને લોકપ્રિય થાય છે.” ૨૧, ૨૨.

“एवं” “पुत्ता” व्याख्या-

↓ “જે સુ-શ્રાવકો એ પ્રકારે=પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે વૃદ્ધિની વિધિને જાણીને, પાંચેય દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરે છે, અને તેઓ, અંતરાય વગેરે કર્મોના ક્ષયોપશમ વગેરેથી

ઋદ્ધિ=પુણ્યાનુબંધી વૈભવ^૩

સુખ=માનસિક અને શારીરિક

બળ=પરોપકાર વગેરે કરવામાં સમર્થ શારીરિક બળ,

અને તેવા પ્રકારની

પુત્રાટિક=કુટુંબ સંપત્તિ,

ઉપલક્ષણથી-

તેવા પ્રકારની સંપત્તિની વૃદ્ધિ, ઈચ્છિત સુખની પ્રાપ્તિ, ઉચ્ચ કુળમાં જન્મ, સર્વ ઠેકાણે-સત્કાર, સન્માન વગેરેથી ઉંચા પ્રકારની પૂજાની પ્રાપ્તિ, ઉદારતા, ગંભીરતા, વિવેકીપણું, દુર્ગતિનો નાશ, આરોગ્ય, ઉત્તમ પ્રકારનું લાંબું આયુષ્ય, સુંદર રૂપ, સૌભાગ્ય, ધર્મ કરવાનાં સાધનોની સારી પ્રાપ્તિ વગેરે બાહ્ય ફળોની પરંપરા અનુભવે છે.”

↑ આ પ્રમાણે બે ગાથાઓનો ભાવાર્થ છે. ૨૧, ૨૨

1. આનુષંગિકપણે-સહકારીપણે
2. [એ પ્રમાણે જાણીને જે સુશ્રાવકો દ્રવ્યની વૃદ્ધિને કરે છે, તેઓની ઋદ્ધિ, કીર્તિ, સુખ, બળ વધે છે, પુત્રો ભક્ત, પરાક્રમી, બુદ્ધિયુક્ત, સર્વલક્ષણ સંપૂર્ણ, સારા આચાર વાળા અને જનમાન્ય બને છે. ૨૧-૨૨]
3. [જે પુણ્ય, પુણ્યની પરંપરા જોડે, એટલે કે પુણ્યની પરંપરાનો પ્રવાહ ચલાવે, તેવા પુણ્યનું નામ પુણ્યાનુબંધિ પુણ્ય કહેવાય.]

लोकोत्तर-
सु-फलानि ।

अथ,

¹लोकोत्तर-सत्-फलमाऽऽह, :-

जिण²-पवयण-वुद्धि-करं, पभावगं णाण-दंसण-गुणाणं ।

वहन्तो जिण-दब्बं तित्थ-यरत्तं लहइ जीवो ॥२३॥

जिण-पवयण-वुद्धि-करं, पभावगं णाण-दंसण-गुणाणं ।

रक्खन्तो जिण-दब्बं परित्त-संसारिओ होइ ॥२४॥

[श्राद्धदिन-कृत्ये, गाथा, १४३-१४४] [जुम्मं]

[पूर्व-सूरि-प्रणीत-शास्त्रेषु सम्बोध प्रकरणा-ऽऽदिषु च बहुषु ग्रन्थेषु]

जिण० “त्ति”, जिण-पवयण० “त्ति”, व्याख्या- सुगमा ।

भावा-ऽर्थस्तु- अयम्, :-

↓ “सति देवा-ऽऽदि-द्रव्ये- प्रत्यहम्, चैत्याऽऽदि-समा-
ऽऽरचन- महा-पूजा- सत्कार- *सन्माना-ऽवष्टम्भ-सम्भवात्,
तत्र च प्रायः, यति-जन-सम्पातः तद्-देशना-श्रवणा-ऽऽदेश्च
जिन-प्रवचन वृद्धिः, ज्ञाना-ऽऽदि प्रभावना च-प्रतीता ।

अत एव, तद् वर्धयतः अर्हत्-प्रवचन-भक्त्य- ऽतिशयात्,
परम्परया जगज् *जनोपकारकत्वात्, अ-प्रमत्ततया सम्यग्
धर्म-तीर्था-ऽऽराधकत्वाच्च, सागर-श्रेष्ठिवत् संसारोच्छेद-
प्रयोजक- पुण्य-³ काष्ठा-ऽऽपन्न- अर्हत्-पद-लाभोऽपि अत्र
सु-लभ एव ।” इति-भावः ।

1. [इह-भक्तिकं पारभक्तिकं चोभयरूपं लोकोत्तरम् सत् फलं भवति] ।
2. (जिन-प्रवचन - [जैन-शासन-संस्थाया गुण-यशो] वृद्धिकरम्-ज्ञान-दर्शन-गुणानां प्रभावकम् जिन-द्रव्यं वर्धयन् जीवः तीर्थ-करत्वं लभते । जिन-प्रवचन- [जैन-शासन-संस्थाया गुण-यशो] करम् जिनद्रव्यं रक्षन् परित्त - (परिमित) - संसारको भवति] ।
3. (दिशा) [दिग्ऽवधिकम्=उच्चतर-सीमानं प्राप्तम्]]

* सन्माना-ऽवष्टम्भा-ऽऽदि-सम्भवात् डे० ।

+ जन-वात्सल्यत्वाच्च, अ-प्रमत्ततया डे० ।

↑ હવે લોકોત્તર¹ ઉત્તમ ફળ બતાવે છે,-

જિણ-પવચણ²-વુદ્ધિ-કરં, પભાવગં ણાણ-દંસણ-ગુણાણં ।

વહુત્તો જિણ-દવ્વં તિત્થ-ચરત્તં લહઇ જીવો ॥૨૩॥

જિણ-પવચણ-વુદ્ધિ-કરં પ્રભાવગં ણાણ-દંસણ-ગુણાણં ।

સ્વઘંતો જિણ-દવ્વં પરિત્ત-સંસારિઓ હોઇ ॥૨૪॥

[શ્રા. દિ. કૃ. - ગાથા - ૧૪૩-૧૪૪]

(આ બે ગાથાઓ, પૂર્વાચાર્યોએ રચેલા શ્રી સંબોધપ્રકરણ વગેરે ઘણાં ગ્રંથોમાં જોવામાં આવે છે.)

“જૈન શાસનની ઉન્નતિ કરનાર અને જ્ઞાન, અને દર્શન ગુણનો પ્રભાવ વધારનાર એવા દેવ-દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરનારો જીવ તીર્થંકરપણું પામે છે.”

“જૈન શાસનની ઉન્નતિ કરનાર, અને જ્ઞાન અને દર્શન ગુણનો પ્રભાવ વધારનાર એવા દેવ-દ્રવ્યનું રક્ષણ કરનાર આત્માનો સંસાર ટૂંકો હોય છે.”
૨૩, ૨૪

“જિણ૦” “જિણ-પવચણ૦”

વ્યાખ્યા સરળ છે. ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે,-

↑ દેવ વગેરે દ્રવ્ય હોય, તો દરરોજ-શ્રી જિન પ્રતિમાજી મહારાજને આંગી વગેરેની રચના, મહાપૂજા, સત્કાર, સન્માન વગેરે અવલંબનભૂત પ્રવૃત્તિઓનો સંભવ હોવાથી ત્યાં મોટે ભાગે મુનિ મહારાજનું આગમન થતું રહે છે, તેઓના ઉપદેશ વગેરે સાંભળવાથી જૈનશાસનની વૃદ્ધિ થાય છે, અને જ્ઞાનાદિકની પ્રભાવના થાય છે, તે જાણીતું જ છે.

એટલા જ માટે દેવદ્રવ્યાદિકની વૃદ્ધિ કરનારને, અરિહંત ભગવાનના શાસનની ખૂબ ભક્તિ હોવાથી, પરંપરાએ તે જગતના જનોના ઉપકાર માટે થાય છે, તેથી અને અપ્રમત્તપણે ધર્મ અને શાસનના સારી રીતે આરાધક થવાથી સાગર શેઠની પેઠે સંસારનો ઉચ્છેદ કરવામાં સમર્થ તે ઉંચા પ્રકારના પુણ્યરૂપ તીર્થંકર પદની પ્રાપ્તિ પણ આ કામથી બહુ જ સરળતાથી કરે છે.

1. [આ ભવનું, અને પરભવનું, એમ બન્ને પ્રકારનું લોકોત્તર ઉત્તમ ફળ હોય છે.]
2. [ગાથાઓના અર્થ કરેલા મુજબ જિન પ્રવચનના એટલે જૈન શાસન સંસ્થાના ગુણો અને કીર્તિ વધારનાર તીર્થંકર થાય છે, અને રક્ષણ કરનારનો સંસાર ટૂંકો થાય છે.]
3. [ઊંચામાં ઊંચી સીમા સુધી પહોંચેલા]

तथा हि, :-

“ साकेत-पुरे सागर-श्रेष्ठी परमा-ऽऽर्हतो वसति स्म । तस्मै सु-श्रावकत्वात् तत्रत्य-श्रावकैः सम्भूय, चैत्य-द्रव्या-ऽधिकारो दत्तः ।

“ प्रोक्तं च “चैत्य-कर्म-कृतां सूत्र-धारा-ऽऽदीनाम् भोजन-मास-देया-ऽऽदि-चिन्ताऽपि भवता कार्या ।” इति ।

“ सोऽपि दुष्कर्म-वशात् लोभा-ऽऽर्तः सूत्र-धारा-ऽऽदीनाम् न रौप्यं *ददौ, किन्तु ^४सम-ऽर्ध- धान्य- गुड- तैल- घृत- वस्त्रा-ऽऽदिकम् चैत्य-द्रव्येण-सङ्गृह्य, तेभ्यः ^५मह-ऽर्घ ^६ददत्, शेषं च स्वयं गृह्णाति स्म ।

“ एवम् रूपका-ऽशीति-भाग-रूपाणाम् काकिणीनाम् एक-सहस्रः लोभेन सङ्गृहीतः । ततः, अर्जितं कर्म अनाऽऽलोच्य, स मृतः ।

“ सिन्धु-नदी-तटे सम्प्रदाग-थल-पर्वते जल-मानुषीभूय,^६ समुद्रा-ऽन्तर्जल-चरोपद्रव-निवारक अण्ड-गोलिका-ग्रहणा-ऽर्थम् जात्य-रत्न-ग्राहक-प्रयुक्त वज्र-घरट्ट-पीडन-महा-व्यथया मृत्वा तृतीय-नरके नारकोऽजनि ।

“ नरकादुद्-वृत्तश्च- महा मत्स्यः पञ्च-धनु-शत-मानः स्लेच्छ-कृत-सर्वा-ऽङ्गच्छेदा-ऽऽदि-कदर्थनया मृतः, चतुर्थ-नरके । एवम् एक-द्वया-ऽऽदि-भवा-ऽन्तरितः, नरक-सप्तकेऽप्युत्पेदे ।

4. (सोंघु)

5. (मोंघु)

6. [भावा-ऽर्थ-स्त्व-ऽयम्- समुद्रे अन्तस्तलं यावद् गत्वा, ये जात्य-रत्नानि गृहीतुमिच्छन्ति, “तेषाम्- जल-चराणामुपद्रवो न स्याद् ।” इत्य-ऽर्थम्-जल-मानुषाणाम्-ऽण्ड-गोलकानाम्-ग्रहणा-ऽर्थं च प्रयतन्ते, ते तान् जल-मानुषान् धृत्वा, तेषाम्-ऽण्ड-गोलक-द्वय-ग्रहणा-ऽर्थम् तान् वज्र-मय-घरट्टकेषु पीडयन्ति, महा-व्यथां चोत्पादयन्ति, तथा-प्रकारको जल-मानुषो जातः, इति]।

x दत्ते डे० ।

+ मह-ऽर्घतया दत्ते, लाभं च । डे.

કથા-

“સાકેત નગર (અયોધ્યા)માં પરમ શ્રાવક સાગર શેઠ રહેતા હતા. ત્યાંના શ્રાવકોએ મળીને તે સારા શ્રાવક હોવાથી, તેને ચૈત્ય દ્રવ્યનો અધિકાર (લહીવટ) સોંપ્યો, અને કહ્યું કે- “દહેરાસરનું કામ કરનારા સુથાર વગેરેને ભોજન, મહિનાનું મહેનતાણું, વગેરે કાર્યો પણ તમારે જ સંભાળવાના છે.”

પરંતુ, પાપના ઉદયથી લોભી થઈને સુથાર વગેરેને તે રોકડા પૈસા આપે નહીં. પરંતુ અનાજ, ગોળ, તેલ, ઘી, વસ્ત્ર (કપડાં) વગેરે દેવ-દ્રવ્યથી સસ્તાં⁴ ખરીદીને તેઓને મોંઘાં⁵ (વધારે કિંમતથી) આપે. અને બાકીનો નફો પોતે લઈ લે.,

એમ કરતાં એક રૂપિયાના ઍંશીમા ભાગ જેટલા પ્રમાણની એક હજાર કાંકણી લોભથી એકઠી કરી, અને તેથી ઉપાર્જન કરેલ (પાપ) કર્મની આલોચના કર્યા વિના, તે મરી ગયો.

સિંધુ નદીને કિનારે સંપ્રદાગ-થલ પર્વત ઉપર જળમનુષ્ય⁶ થયો. સમુદ્રમાં ઊતરવાથી જળચર જીવોના તથા ઉપદ્રવો રોકવામાં ઉપયોગી થાય એવા (તેના) અંડગોલક લેવા માટે, ઉત્તમ રત્નો લેવા ઈચ્છનારાઓએ માંડેલા વજ્રમય ઘંટીમાં પીલાવાની મહાપીડાથી મરીને, ત્રીજી નરકે નારક તરીકે ઉત્પન્ન થયો.

(દરિયામાંથી રત્નો લેવા માટે એ પ્રદેશના લોકો સમુદ્રમાં ઊતરે છે, પરંતુ તેઓને દરિયામાં મગર-મચ્છ વગેરે જળચરોના હુમલાથી બચવા માટે ઉપર જણાવેલા જલ-મનુષ્યના અંડગોલકોની જરૂર પડે છે. જો તે મોઢામાં રાખે, તો તે ઉપદ્રવ નહતો થાય. એટલા માટે તે અંડગોલકો લેવા માટે એ લોકો વજ્રમય મોટી-મોટી ઘંટીઓમાં જલ-મનુષ્યને પીલે છે, અને તેના અંડગોલકો મેળવે છે.)

નરકમાંથી નીકળીને પાંચસો ધનુષ પ્રમાણનો મોટો મત્સ્ય થયો અને મ્લેચ્છ લોકોએ તેનાં દરેક અંગો કાપવાથી ખૂબ પીડાને લીધે મરીને ચોથી નરકે ગયો, એમ કરતાં કરતાં એક કે બે ભવના આંતરાથી નરક ગતિ પામીને સાતમી નરકે ઉત્પન્ન થયો.

4. સોંધુ

5. મોંઘુ

6. [ભાવાર્થ એ છે કે-

સમુદ્રના ઠેક અંદરના તળીયા સુધી જઈને જેઓ ઊંચામાં ઊંચા રત્નો મેળવવાની ઈચ્છા રાખતા હોય, તેઓ “પોતાને જળચર પ્રાણીઓનો ઉપદ્રવ ન નડે” એટલા માટે એક જાતના જળ મનુષ્યોના અંડગોલકો મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરતા હોય છે, તેઓ જળ મનુષ્યોને પકડીને તેઓના બન્ને અંડગોલક લેવા માટે તેને વજ્રમય ઘંટાઓમાં પીલે છે, અને મહા દુઃખ આપે છે. તેવા પ્રકારનો જળ મનુષ્ય તે થયો.]

“ ततः, सहस्र-वारान् क्रमेण गर्ता-शूकर⁷- मेष- शृगाल मार्जार-
मूषक नकुल- गृह-कोलिक⁸- गृह-गोधा-⁹ सर्प- वृषभ-
करभ-¹⁰ गजा-ऽऽदिषु,

” तथा, कृमि- शङ्ख- शुक्ति- जलौकः कीट- वृश्चिक- पतङ्गा-
ऽऽदिषु पृथ्वी- जल- अनिल- वनस्पतिषु च समुत्पद्य, तत्रैव
व्युक्रमेण लक्ष-सङ्ख्यकान् भवान् बभ्राम ।

” ततः, क्षीण-बहु-कर्माऽसौ वसन्त-पुरे वसु-दत्त-वसुमत्योः
पुत्रो जातः । गर्भ-स्थ एव प्रणष्टं सर्वं द्रव्यम् । जन्म-दिने
जनको विपन्नः । पञ्चमे वर्षे माता मृता । लौकेः
“निष्पुण्यकः” इति-दत्त-नामाऽसौ रङ्गवद् वृद्धिं प्राप ।

“ अन्यदा च स्नेहलेन मातुलेन स्व-गृहं निन्दे । तदा, रात्रौ
तस्य गृहं चौरैर्मुषितम् । एवम् यस्य गृहे वसति, तत्र
चौरा-ऽग्नि-प्रमुखाः उपद्रवाः स्युः ।

“ ततः, ताप्र-लिप्ती-पुरीं गत्वा, विनयन्धर-महेभ्य-गृहे तस्थौ ।
ततः, निष्कासितोऽपि, समुद्रे धना-ऽऽवह-सायन्त्रिकेण
साकम् परद्वीपं प्राप ।

“ क्रमाद्, वलमानः प्रवहणे भग्ने, दैवाद् निष्पुण्यकः
फलकेन कथञ्चित् समुद्र-तीरं प्राप्य, तद्-ग्रामा-ऽधि-
पमऽवलम्बति स्म ।

“ अन्यदा, धाट्या निष्पातितष्ठक्कुरः, निष्पुण्यकस्तु ठक्कुर-सुत-
धिया पल्ल्यां नीतः । तद्-दिवस एव च अन्य-पल्ली-पतिना
सा पल्ली विनाशिता । ततः, तैरऽपि “निर्भाग्यः” इति
निष्कासितः ।

“ एवम् एकोन-सहस्रेषु अन्या-ऽन्य-स्थानेषु- तस्कर- जल-
अनिल-स्व-चक्र-पर-चक्र-ऽऽद्य-ऽनेकोपद्रव-सम्भवात् निष्का-
सना- ऽऽदि दुःखं वहन्,

7. (भूंड) सूअर ।
8. (गीरोली) ।
9. (पाटला-घो) ।
10. (उष्ट्रः) ।

પછી અનુક્રમે એક ખાબોચિયામાં⁷ ભૂંડ થઈ, પછી પાડો, શિયાળ, બિલાડો, ઉંદર, નોળિયો, ⁸ગિરોળી, ⁹કાકીડો સાપ, બળદ, ¹⁰ઉંટ, હાથી વગેરેમાં હજારવાર ઉત્પન્ન થયો.

તથા કરમિયું, શંખ, છીપ, કીડા, વીંછી, પતંગિયા વગેરેમાં અને પૃથ્વીકાય, અપ્કાય તેઉકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાયમાં ચડ-ઉતર ક્રમે લાખ ભવો સુધી ભમ્યો.

ત્યાર પછી, ઘણાં કર્મોનો ક્ષય થઈ ગયેલો હોવાથી **વસંતપુરમાં વસુદત્ત** અને **વસુમતીનો** પુત્ર થયો, પરંતુ ગર્ભમાં હતો ત્યારથી જ ઘરનું બધું યે ધન નાશ પામ્યું, જન્મને દિવસે બાપ મરી ગયો, પાંચમે વરસે મા મરી ગઈ. લોકોએ “**નિષ્પુણ્યો**” એવું નામ આપ્યું, અને રાંકની માફક મોટો થયો.

એક દિવસે હેતાળ મામો એને પોતાને ઘેર લઈ ગયો, ત્યારે રાતમાં તેના ઘરમાં ચોરોએ ચોરી કરી. એ રીતે, એ જેના ઘરમાં રહે, તેના ઘરમાં ચોર, અગ્નિ વગેરેના ઉપદ્રવો થયા કરે છે.

ત્યાંથી **તામ્રવિસિ** (તામિલ) નગરીમાં જઈને **વિનયંધર** નામના શેઠના ઘરમાં રહ્યો.

ત્યાંથી પણ કાઢી મૂકવાથી સમુદ્ર રસ્તે **ધનાવહ** નામના વહાણવટી સાથે બહારના કોઈ દ્વીપમાં ગયો. અનુક્રમે ત્યાંથી પાછા વળતાં વહાણ ભાંગ્યું, છતાં પણ પાટિયું હાથમાં આવી જવાથી, **નિષ્પુણ્યો** જેમ તેમ કરીને દરિયાકાંઠે પહોંચ્યો. અને ત્યાંના ગામડાના નાયકને આશરે રહ્યો.

ત્યાં કોઈ એક દિવસે ધાડ પડી, ને ઠાકોરને જ મારી નાંખ્યો. “ઠાકોરનો દીકરો” સમજીને નિષ્પુણ્યાને પોતાની પલ્લીમાં લઈ ગયા. તે જ દિવસે બીજા પલ્લીપતિએ તે જ પલ્લીનો વિનાશ કર્યો. ત્યાર પછી તેઓએ પણ “**દુર્ભાગી છે**” એમ સમજી કાઢી મૂક્યો.

એ રીતે, ચોરનો ઉપદ્રવ, પાણીનો ઉપદ્રવ, અગ્નિનો ઉપદ્રવ, પોતાના અને સામેના પક્ષનો ઉપદ્રવ વગેરે અનેક ઉપદ્રવો થવાથી કાઢી મૂકવા વગેરેથી નવસેં નવાણું વાર જુદે-જુદે ઠેકાણે મહાદુઃખ પામ્યો.

7-10. આ ટિપ્પણીનો અર્થ ગુજરાતી ભાષાંતરમાં આવી ગયો છે.

“ अन्यदा, महा-ऽटव्याम्- स-प्रत्ययम्- सेलक-यक्ष-प्रासादं प्राप्य, एका-ऽग्रतया तमाऽऽराधयामास स्व-दुःख-निवेदन-पूर्वकम् । ततः, एक-विशत्योपवासैश्च- तुष्टो यक्षः प्राऽऽह :-

“ “भद्र ! सन्ध्यायाम्- मम पुरः- ¹¹सु-वर्ण-चन्द्रा-ऽलङ्कृतो महान् मयूरो नृत्यं करोति,* प्रति-दिनं च पतितानि कनक-पिच्छानि त्वया ग्राह्याणि ।”

“ ततः, हृष्टेन तेनाऽपि कियन्त्यऽपि गृहीतानि, एवं च प्रत्य-ऽहं गृह्णन्, नव-शती पिच्छानां प्राप्ता, शतमेकं शेषं तिष्ठति ।

“ तदानीम् दुष्कर्म-प्रेरितेन तेन “एतद् ग्रहणाय कियद् दिवसं चाऽरण्ये स्थातव्यम् ? ।

“ तद्, वरम् एक-मुष्ट्यैव सर्वाऽपि गृह्णामि ।” इति विचिन्त्य, तद्-दिने नृत्यन्-मयूरस्य तानि एक-मुष्ट्यैव गृहीतुम् यावत् प्रवृत्तः, तावत् केकी काक-रूपः समुड्डीय, गतः । पूर्वम् गृहीत-पिच्छान्यऽपि नष्टानि ।

“ ततः, “धिग्, मया मुधैवौत्सुक्यं कृतम्,” इति-विषण्णः इतस्ततो भ्रमन् ज्ञानिनं मुनिं दृष्ट्वा, नत्वा च स्व- कर्म-स्व-रूपं पप्रच्छ ।

“ तेनाऽप्युक्तम् यथा-ऽनुभूतं प्राग्-भव-स्व-रूपम् । ततः, देवद्रव्योपजीवन-प्रायश्चित्तं ययाचे ।

“ मुनिनाऽप्युक्तम्, :- “समऽधिकं तावद् देवाय देयम् ।”

“ ततः, तेन “सहस्रगुण-देव-द्रव्या-ऽवधिम्, स्व-निर्वाह- मात्रा-ऽधिकं स्व-ऽल्पमऽपि वस्त्रा-ऽऽहारा-ऽऽदि न ग्राह्यम् ।” इति नियमो जगृहे ।

“ ततः, यद् यद् व्यवहरति, तत्र बहु-द्रव्यमऽर्जयति ।

एवम् स्व-ऽल्पैर्दिनैः प्रागुपजीवित-सहस्र-काकिणी-स्थाने काकिणी-लक्ष-दशकं प्राऽदात् । ततः, देवस्याऽनृणीभूतोऽसौ क्रमात् अर्जित-प्रभूततर-द्रव्यः स्व-पुर-प्राप्तो *महेभ्यो जज्ञे ।

11. (पांख) [सु-वर्ण-मय-चन्द्रक-युक्त-पिच्छका-ऽलङ्कृतः ।] ।

* करिष्यति डे० । * महेभ्यः स्वयं-कारितेषु डे० ।

એક વખત મોટા જંગલમાં પરચો ધરાવતા શૈલકયક્ષના મંદિરમાં પહોંચ્યો, અને પોતાનાં દુઃખો ગાતાં-ગાતાં તેની એકાગ્રપણે આરાધના કરી, જેથી એકવીશ ઉપવાસ થયા બાદ યક્ષ પ્રસન્ન થયો, અને બોલ્યો-

“અરે ભદ્ર ! સાંજે મારી આગળ સોનાના¹¹ ચાંદલાના પીંછાંથી શોભતો એક મોટો મોર નાચ કરે છે. અને રોજ તેનાં પીંછાં પડી જાય છે, તે તારે એકઠાં કરી લેવાં.”

તેણે ખુશ થઈને કેટલાંક પીંછાં એકઠાં કર્યાં, એમ રોજ પીંછાં લેવાથી, નવસો પીંછાં મળ્યાં. સો પીંછાં બાકી રહ્યાં, ત્યારે, પાપના ઉદયથી તેણે વિચાર કર્યો, કે “આ પીંછાં લેવા માટે કેટલા દિવસ સુધી આ જંગલમાં રોકાઈ રહેવું ?

માટે સારું તો એ છે કે, એક જ મૂઠીના આંચકાથી બધાં લઈ લઉં.” એમ વિચાર કરી, તે દિવસે નાચતા મોરનાં પીંછાં મૂઠીના એક જ આંચકાથી ખેંચી લેવા જાય છે, તેવામાં, મોર કાગડો થઈને ઊડી ગયો ને પહેલાંના એકઠાં કરેલાં પીંછાં પણ રહ્યાં નહીં.

“ધિક્કાર છે મને કે મેં ખોટી ઉતાવળ કરી.” એમ પસ્તાવો કર્યો, અને આમ તેમ ફરતાં ફરતાં જ્ઞાની મુનિ મહારાજશ્રીને જોયા. નમસ્કાર કરી, પોતાનાં કર્મોનું સ્વરૂપ પૂછ્યું.

જ્ઞાની મહાત્માએ પણ પૂર્વભવમાં તેણે જે અનુભવ્યું હતું, તે બધું સ્વરૂપ કહ્યું. પછી તેણે દેવદ્રવ્યથી આજીવિકા ચલાવ્યાના દોષનું પ્રાયશ્ચિત્ત માંગ્યું.

મુનિ મહાત્માએ કહ્યું કે “વાપર્યા કરતાં વધારે દેવને આપવું.”

પછી તેણે “દેવદ્રવ્યમાં હજારગણું અપાય ત્યાં સુધીમાં પોતાના નિર્વાહમાં માત્ર જરૂરી વસ્ત્ર, આહાર વગેરે કરતાં થોડું પણ વધારે ન લેવું.” એ પ્રમાણે નિયમ લીધો.

તે વાર પછી જે જે વેપાર કરે છે, તેમાં તેને ઘણું ધન પેદા થાય છે. એ રીતે થોડાક દિવસોમાં પૂર્વ ભવમાં વાપરેલા હજાર કાંકણીને બદલે દસ લાખ કાંકણી દેવ-દ્રવ્યમાં આપી. એ રીતે દેવ-દ્રવ્યના દેવાથી મુક્ત થઈ, અનુક્રમે ઘણું ઘણું ધન પેદા કરીને પોતાના દેશમાં ગયા અને મોટા શેઠ થઈને રહ્યા.

11. [સોનેરી ચાંદલાવાળા પીંછાઓથી શોભતો.]

“ ततः, स्वयं-कारितेषु अन्य-कारितेषु च सर्व-जिन-प्रासादेषु
ज्ञाना-ऽऽदि-स्थानेषु च सर्व-शक्त्या प्रत्य-ऽहम् पूजा-
प्रभावना-ऽऽदि-विधापन देव-द्रव्य-रक्षण-वृद्धि-प्रापणा-ऽऽ-
दिना- जिन-नाम-कर्म बद्धवान् ।

“ अवसरे- दीक्षामा-ऽऽदाय, गीता-ऽर्थीभूतः, सर्वा-ऽर्थ-सिद्धौ
देवत्वम-ऽनुभूय, महाविदेहे अर्हद्-विभूतिं भुक्त्वा, सिद्धः ।”
इति ।

⇕ एवम् तद्-रक्षा-कर्तुर-ऽपि फलं वाच्यम् ।

⇕ एतेन “¹²आनुषङ्गिकं शुभ-फलं दर्शितम् ।”

इति-परमा-ऽर्थः ॥ २३-२४ ॥

उप-संहारः ।

⇕ अथ,

उपसञ्जिहीर्षुः -

¹तात्त्विकं सत्-फलं दर्शयति, :-

²एवं णारुण, जे दव्वं बुद्धिं णिंति सु-सावया ।

जरा-मरण-रोगाणं, अंतं काहितिं ते पुणो ॥२५॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गाथा, १४५]

“एवं” इति, व्याख्या-

मोक्ष-फल
प्राप्तिश्च ।

⇕ एवम् प्रवचन-प्रभावकत्वा-ऽऽदिकम् ज्ञात्वा,

जरा-मरण रोगाणाम-ऽन्तम् “आत्य-ऽन्तिक-दुःख-ध्वंसम्

मोक्षम् ।” इत्य-ऽर्थः ॥२५॥

इति चतुर्थं गुण-द्वारं समाप्तम् ॥४॥

12. गौणम् ।

1. मुख्यम् ।

2. [एवं च ज्ञात्वा, ये सु-श्रावकाः द्रव्यं वृद्धिं नयन्ति, ते पुनः, जरा-मरण-रोगाणाम-ऽन्तं करिष्यन्ति । “मोक्षं प्राप्स्यन्ति ।” इत्य-ऽर्थः ॥२५॥]

ત્યાં ગયા પછી, પોતે બંધાવેલાં અને બીજાએ બંધાવેલાં એમ સર્વ શ્રી જિનમંદિરોમાં અને જ્ઞાનાદિક ક્ષેત્રોમાં સર્વ શક્તિથી હમેશાં પૂજા, પ્રભાવના વગેરે, કરવા-કરાવવાથી, દેવ-દ્રવ્યનું રક્ષણ અને વૃદ્ધિ કરાવવા દ્વારા તીર્થકર નામકર્મ બાંધ્યું,

યોગ્ય અવસરે દીક્ષા લઈ, ગીતાર્થ થયા.

ત્યાંથી સવાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં દેવપણું અનુભવીને, મહાવિદેહક્ષેત્રમાં તીર્થકરપદ ભોગવીને મોક્ષમાં ગયા.”

↑ એ પ્રકારે, દેવ-દ્રવ્યાદિકની રક્ષા કરનારને મળતું ફળ પણ કહેવું.

↑ આ રીતે, “આનુષંગિક¹² ફળ બતાવ્યું.” આ પરમાર્થ છે. ૨૩, ૨૪

↑ હવે ઉપસંહાર કરતાં કરતાં ગ્રંથકાર શ્રી તાત્ત્વિક¹ ઉત્તમ ફળ બતાવે છે-

एवं² णारुण, जे दब्बं वुद्धिं णिति सु-सावया, ।

જરા-મરણ-રોગાણં, અંતં કાહિંતિ તે પુણો ॥૨૫॥ [શ્રા.દિ.કૃ.ગા૦ ૧૪૫]

“એમ સમજીને જે સુ-શ્રાવકો દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરે છે, તે ખરેખર વૃદ્ધાવસ્થા, મરણ અને રોગોનો અંત કરશે.” ૨૫

“एवं²” -इति । व्याख्या-

↑ એ પ્રકારે જૈનશાસનનું પ્રભાવકપણું વગેરે જાણીને-

જરા, મરણ અને રોગનો અંત એટલે કે, “દુઃખના સંપૂર્ણ નાશરૂપ મોક્ષ” એ અર્થ છે.

“એ પ્રકારે, જૈન શાસનનું પ્રભાવકપણું વગેરે ઉત્તમ ફળો જાણીને, જે સુશ્રાવકો દેવ-દ્રવ્યાદિકની વૃદ્ધિ કરે છે, તે જરા-મરણ અને રોગોનો અંત એટલે કે સર્વ દુઃખોના સંપૂર્ણ વિનાશ રૂપ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરશે.” ગાથાનો એ ભાવાર્થ છે. ૨૫

૪. ગુણદ્વાર સમાપ્ત.

12. ગૌણ

1. મુખ્ય

2. [એ પ્રમાણે જાણીને જે સુશ્રાવકો દ્રવ્યની વૃદ્ધિને કરે છે, તે વળી, વૃદ્ધાવસ્થા, મરણ અને રોગોનો અંત કરશે : મોક્ષને પામશે. એ મુજબ અર્થ છે. ૨૫.]

॥ ५ - दोषद्वारम् ॥

देवा-ऽऽदि-द्रव्य-
विनाशकस्य
पारभविका-ऽऽदि-
दोषोपक्रमः ।

↑↓ अथ

+उक्त^१ -विनाशकस्य

पार-भविकं दोषोदयं दर्शयति, :-

देवा-ऽऽइ-द्व्य-णासे, दंसण-मोहं च बंधए मूढे ।

उम्मग-देसगो वा, जिण-मुणि-संघा-ऽऽइ-सत्तु व्व ॥२६॥

१. मिथ्यात्व-
प्रमुख-पाप-
कर्म-बन्धः ।

↑↓ “देवा०” त्ति, व्याख्या-

देवा ऽऽदि-द्रव्य-विनाशने मिथ्यात्व-प्रकृतिम्,

चात्-अन्यामऽपि पाप-प्रकृतिम्,

मूढः=तद्-विपाका-ऽन-ऽभि-ज्ञः बध्नाति

उन्मार्ग-देशक इव=

“^२ऋद्धि-गारवा-ऽऽदि-वशात्,

^३अ-सदा-ऽभिनिवेशाद् वा, उत्सूत्र-प्ररूपक इव,

अथवा जिन- मुनि- सङ्घा-ऽऽदि-^४प्रत्य-ऽनीक इव,”

इत्य-ऽर्थः ।

↑↓ “प्रायः* माया^५ -संक्लिष्टा-ऽध्यवसाय-वशात्

चैत्या-ऽऽदि-द्रव्य-प्रत्यनीको दर्शन-मोहं निकाचयन्,^६

तद-ऽनुरोधात् अन्या अपि पाप-प्रकृतीः विशेषतो बध्नाति”

इति भावः ।

यदुक्तम् कर्म-ग्रन्थे :-

1. [तृतीय-नाश-द्वारोक्तस्य विनाशकस्य ।]
2. [ऋद्धिगारव-रसगारव-सातगारवाणि, इति गारव-त्रयम्] ।
3. अ-सदा-ऽभिनिवेशः - “अ-सदा-ऽऽग्रहः,
कु-ग्रहः, कदा-ऽऽग्रहः” इत्य-ऽर्थः ।] ।
4. प्रत्य-ऽनीकः- शत्रुः, अनिष्ट-कर्ता, [“विरोधि-सैन्य-स्कन्धावारे-स्थितः” इत्य-ऽर्थः] ।
5. [“महा-संक्लिष्टा-ऽध्यवसाय-वशाद्” इति स्यात्] ।
6. [अतिनिबिडतया कर्म-बन्धं कुर्वन्] ।

+ तद्-विनाशकस्य डे० ।

* प्रायः संक्लिष्टा० डे० ।

૫. દોષદ્વાર

↑ હવે,

આગળ^૧ જણાવ્યા પ્રમાણે (દિવ-દ્રવ્યાદિકનો) વિનાશ કરનારને પરભવમાં પ્રાપ્ત થનારા દોષો બતાવે છે,-

દેવા-ડડઙ્ગ-દબ્બ-ગાસે, દંસણ-મોહં ચ બંધણ મૂઢો ।

ઉમ્મગ્ગ-દેસગો વા, જિણ-મુનિ-સંઘા-ડડઙ્ગ-સત્તુ ચ્ચ ॥૨૬॥

“ઉન્માર્ગની દેશના આપનાર અને શ્રી જિનેશ્વરદેવના શત્રુ, મુનિના શત્રુ અને શ્રી સંઘ વગેરેના શત્રુની પેઠે દેવાદિ દ્રવ્યનો નાશ કરનાર મૂઢ આત્મા દર્શન (મિથ્યાત્વ) મોહનીય કર્મ બાંધે છે. ૨૬

“દેવા૦” ઇતિ । વ્યાખ્યા-

↑ દેવાદિ દ્રવ્યનો વિનાશ કરવામાં મિથ્યાત્વ કર્મપ્રકૃતિ

“ચ”થી=અને બીજી પણ પાપપ્રકૃતિઓ

મૂઢ=તેનાં ફળોથી અજાણ જીવ બાંધે છે.

ઉન્માર્ગનો ઉપદેશ આપનારની પેઠે=“ઋદ્ધિ^૨ ગારવ વગેરેને અધીન થઈને, અથવા દુરાગ્રહને^૩ વશ થઈને ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા કરનારની પેઠે-

અથવા જિનેશ્વરદેવ, મુનિમહારાજ અને શ્રી સંઘ વગેરેના શત્રુની^૪ પેઠે=એ અર્થ સમજવા.

↑ “માયા-પ્રપંચથી^૫ મિશ્ર અધ્યવસાયોના બળથી દર્શનમોહનીય કર્મને નિકાશિત^૬ કરતો આત્મા, તેના બળથી બીજી પણ પાપપ્રકૃતિઓ પ્રાયઃ વિશેષ પ્રકારે બાંધે છે.”

કર્મગ્રંથમાં કહ્યું છે કે-

1. [ત્રીજા નાશદ્વારમાં કહેલા વિનાશ કરનારને પ્રાપ્ત થનારા દોષો]
2. [ઋદ્ધિગારવ, રસગારવ, શાતાગારવ, એ ત્રણ ગારવ]
3. ખોટો આગ્રહ, કુગ્રહ, કદાગ્રહ, એ અર્થો થાય છે.
4. પ્રત્યનીક=શત્રુ, અનિષ્ટ કરનાર
[શત્રુના લશ્કરની છાવણીમાં રહેલો. એવો ભાવ છે.]
5. [મહાસંકલિષ્ટ અધ્યવસાયના બળથી, એ પ્રમાણે થાય.]
6. [અત્યંત ગાઢ કર્મો બાંધતો,]

उम्मग्ग-देसणा-मग्ग-णासणा-देव-दब्ब-हरणेहिं ।

दंसण-मोहं ⁷जिण-मुणि-चेइय-संघा-SSइ-पडिणीओ ॥५६॥

[श्री देवेन्द्र-सूरि-विरचित-कर्म-विपाक-कर्म-ग्रन्थे]

निशीथ-चूर्णो ११ (एका-दश) उद्देशेऽपि, :-

“तत्थ दंसण-मोहं अरिहंत-पडिणीययाए । एवम् सिद्ध-
चेइय- तवस्सि- सुअ- धम्म- संघस्स य पडिणीयतं करंतो
दंसण-मोहं बंधइ ।” ति । ॥२६॥

⇓ “एवं सति

तस्य का हानिः ?” इत्या-SSशङ्क्य,

उक्ता-ऽनुक्त-पाप-प्रौढिमाSSह, :-

चेइय-दब्ब-विणासे, इसि-घाए, पवयणस्स उड्ढाहे ।

संजई-चउत्थ-भंगे, मूल-ऽग्गी बोहि-लाभस्स ॥२७॥

[सम्बोधप्रकरणे-गाथा, १०५]

“चेइय०” ति, व्याख्या-

⇓ चैत्य-द्रव्यम्=हिरण्य-सुवर्ण-नाणका-SSदिः,

तथा-

काष्ठ- इष्टका- पाषाण- लेप्य- तद्-गत- पीठ- फलक-
चन्द्रोदय- भाजन- समुद्-गक- दीपा-SS-दिकं उपकरणमऽपि
सर्वं चैत्य-द्रव्यमुच्यते ।

तद् विनाशे कृते सति,

बोधि-वृक्ष-मूलेऽग्निः दत्तः ।

“तथा सति, पुनर्नवाऽसौ न भवति,” इत्य-ऽर्थः ।

⇓ अत्र इदं हार्दम् :-

चैत्या-SSदि-द्रव्य-विनाशे- ¹विवक्षित-पूजा-SSदि-लोपः;

२ मिथ्यात्वेन
सम्यग्-दर्शन-
गुण-नाशः ।

ततः, दोष-
परम्परा :-

१. विवक्षित

पूजा-SSदि-लोपः ।

7. [जिन-मुनि-चैत्य-सङ्घा-SSमद-प्रत्य-ऽनीकः ।

[उन्मार्ग-देशना-मार्ग-नाशना-देव-द्रव्य-हरणैर्दर्शन-मोहं बध्नाति ।] ।

1. [“चैत्य-द्रव्ये सति, जिन-मन्दिर-प्रतिमा-SSदि-सम्भवः, तत्-सत्त्वे, विवक्षित-पूजा- SSदि-
सम्भवः । चैत्या-SSदि-द्रव्य-विनाशे-विवक्षित-पूजा-SSदि-लोपः ।”] ।

“⁷શ્રી જિનેશ્વરપ્રભુ, મુનિ, ચૈત્ય અને સંઘ વગેરનો શત્રુ, ઉન્માર્ગના ઉપદેશથી માર્ગના નાશથી અને દેવ-દ્રવ્યને હાનિ પહોંચાડવાથી (ઉપાડી જવાથી), દર્શન મોહનીય કર્મ બાંધે છે.” ૫૬

શ્રી નિશીથચૂર્ણિના ૧૧મા ઉદેશમાં પણ કહ્યું છે, કે-

“તેમાં, અરિહંત ભગવાનના વિરોધીપણાએ કરીને દર્શનમોહનીય કર્મ બાંધે છે.

એ પ્રકારે સિદ્ધભગવંતો, ચૈત્ય, તપસ્વી શ્રુતજ્ઞાન, ધર્મ અને શ્રી સંઘથી વિરોધીપણું રાખનાર દર્શનમોહનીય કર્મ બાંધે છે.” ૨૬

↑ “એમ (દર્શનમોહનીય કર્મનો બંધ) થાય, તો પણ તેને તેથી નુકશાન શું ?” એવી શંકા ઉઠાવીને, કહેલાં અને નહીં કહેલા મોટા પાપો બતાવે છે.-

ચેડ્ય-દલ્લ-વિળાસે, ઇસિ-ઘાણ, પવયણસ્સ ઝહ્હાહે ।

સંજઈ-ચઝલ્થ-ભંગે, મૂલ-ડગ્ગી બોહિ-લાભસ્સ ॥૨૭॥

“ચૈત્યના દ્રવ્યનો વિનાશ કરવાથી, મુનિનો ઘાત કરવાથી, જૈનશાસનની જાહેરમાં નિંદા થાય તેવું કરવાથી, અને શ્રી સાધ્વીજીના ચોથા વ્રતનો ભંગ કરવાથી સમકિત ગુણની પ્રાપ્તિના મૂળમાં જ આગ લાગે છે.” ૨૭

“ચેડ્ય૦” ત્તિ । બ્યાલ્યા-

↑ દેવદ્રવ્ય=હિરણ્ય (ધન) સોનું, નાણું વગેરે.

તથા લાકડાં, ઈંટો, પથ્થર, લેખ્ય પદાર્થ, દેવદ્રવ્યના પાટ, પાટિયાં, ચંદરવા, વાસણ, દાભડા (પેટી), દીવો વગેરે તમામ ઉપકરણો દેવ-દ્રવ્ય કહેવાય છે.

તેનો વિનાશ કરવાથી સમ્યક્ત્વ ગુણરૂપ વૃક્ષના મૂળમાં આગ લગાડાય છે. એટલે કે “તેમ થવાથી બળી ગયેલું વૃક્ષ ફરીથી નવપલ્લવિત ન થાય, તેમ સમ્યક્ત્વ ગુણ પણ (નજીકના વખતમાં) ફરીથી પ્રાપ્ત ન થાય.” એ ભાવાર્થ છે.

↑ અહીં રહસ્ય એ છે, કે-

દેવાદિ દ્રવ્યનો વિનાશ થવાથી ધાર્યા પ્રમાણેની¹ પૂજા વગેરે અનુષ્ઠાનોનો લોપ થાય છે.

7. [તીર્થંકર દેવ, મુનિ, ગુરુ, જિનમંદિર, શ્રી સંઘ વગેરેનો વિરોધિ શત્રુરૂપ]

1. [ચૈત્ય દ્રવ્ય હોતે છતે જિન મંદિર જિનપ્રતિમાદિનો સંભવ થાય છે. તે હોતે છતે વિવક્ષિત પૂજાદિનો સંભવ થાય છે. ચૈત્યાદિ દ્રવ્યનો વિનાશ થયે છતે વિવક્ષિત પૂજાદિનો લોપ થાય છે.]

२. जैन-शासनो-
न्नतोद्वासः ।
३. गुण-शुद्धी
रोधः ।
४. मोक्ष-मार्ग-
व्याघातः ।
५. मोक्ष-
प्राप्तेर-ऽभावः ।

सम्यग्-दर्शन-
गुण-नाशस्य
प्रबल-कारणा-
ऽन्तराणि ।
पुनर्बोधि-लाभ
स्योत्कृष्ट-काला-
ऽवधिः ।

ततः, तद्-हेतुक- प्रमोद- प्रभावना- प्रवचन वृद्धेर-ऽभावः,
ततः, वर्धमान-गुण-शुद्धेरोधः, ततः, मोक्ष-मार्ग-व्याघातः,
ततः, मोक्ष-व्याघातः, कारणा-ऽभावे कार्या-ऽनुदयात् ।
यदुक्तम्- वसु-देव-हिण्डौ ? (प्रथम) खण्डे, :-
“जेण- चेइय-दव्वं विणासिअं, तेण जिण-बिम्ब- पूआ
दंसणा-ऽऽणंदित-हिययाणं भव-सिद्धियाणं सम्म-दंसण-
सुअ- ओहि- मण-पज्जव- केवल-णाण- णिव्वाण-लंभा
पडिसिद्धा । जा य तप्प-भवा सुर-माणुस-इही, जा य
महिमा-ऽऽगयस्स साहु-जणाओ धम्मोवएसो वि,
२तित्थ-ऽणुसज्जणा य, सा वि पडिसिद्धा ।
तओ दीह-काल-ठिईयं दंसण-मोहणिज्जं कम्मं णिबंघइ,
अ-साय-वेयणिज्जं च” ३इति ।*

↕ एवम्

ऋषि-घाता-ऽऽदावऽपि भाव्यम् ॥२७॥

↕ “ननु एवं सति

अ-भव्यस्येव भव्यस्याऽपि

पुनर्बोधि-लाभो न भवति ?”

इत्या-ऽऽशङ्क्य,

प्रसङ्गतः तद-ऽप्राप्तौ कर्तु-द्वारेण- काला-ऽवधिमाऽऽह, :-

2. [मूल-गाथायं “पवयणास्स उड्ढाहं” इत्य-ऽत्र प्रवचनम्-जैन शासनम्, तस्य उड्ढाहः-
अपभ्रजाना, - “निन्दा” इत्य-ऽर्थः वसु० हीण्डि-पाठे “तित्थस्सऽणुसज्जणा” इति
तीर्थम्-जैन-शासनम्, प्रवचनम्, धर्मः, इत्येका-ऽर्था अपि] ।
3. [“कथञ्चित् पाठ-भेदः किङ्करणिकः ?” इति न ज्ञायते] ।

* “तेण य जे सुरिंददत्तणिसिद्धं चेइय-ऽड्ढाए दव्वं, तं विणासिअं । तेणं जे जिण-बिम्ब-
पूआ- दंसणा-ऽऽणंदित-हिययाणं भव-सिद्धियाणं सम्म-दंसण- सुय- ओहि- मण-पज्जव-
केवल-णाण णिव्वाण-लंभा, ते पडिसिद्धा । जा य तप्प-भवा सुर-माणुस-रिद्धी, जा य
महिमा-समा- ऽऽगयस्स जणास्स साहु-जणाओ धम्मोवएसो तित्था-ऽणुसज्जणा य, सा य
पडिसिद्धा । ततो तेण दीह-काल-ठितीयं दंसण-मोहणिज्जं कम्मं णिबद्धं, अ-साय-वेयणिज्जं
च ।” [मुद्रित-पु० पृ० ११३]

અને તેમ થવાથી, તેને લીધે જાગ્રત થતો આનંદ, પ્રભાવના અને શાસનની ઉત્પત્તિનો અભાવ થાય છે.

અને તેથી, ગુણોમાં થતો વધારો [ગુણ-શુદ્ધિ] રોકાઈ જાય છે.

અને તેથી, મોક્ષના માર્ગમાં વ્યાઘાત-અગવડ ઊભી થાય છે.

અને તેથી, કરીને, મોક્ષ મળવામાં વિઘ્ન પડે છે,

કેમ કે કારણ વિના કાર્ય ઉત્પન્ન થઈ શકતું નથી.

શ્રી વસુદેવહિંડીના પહેલાં ખંડમાં કહ્યું છે કે-

“જેણે ચૈત્યદ્રવ્યનો વિનાશ કર્યો હોય, તેણે જિનેશ્વર ભગવાનના પ્રતિમાજીની પૂજા અને દર્શનથી આનંદ પામતા હૃદયવાળા ભવસિદ્ધિક એટલે કે નજીકમાં મોક્ષમાં જનારા આત્માઓને પ્રાપ્ત થતાં, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યાયજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન અને મોક્ષની પ્રાપ્તિમાં વિઘ્ન નાંખેલું છે, એમ સમજવું.

અને તેનાથી પ્રાપ્ત થતી દેવ અને મનુષ્યની ઋદ્ધિ તેના મહિમાથી પધારતાં સાધુ મહાત્માઓના ધર્મોપદેશનો લાભ અને શાસનની^૨ ઉત્પત્તિ થતી હોય છે, તે પણ રોકી દેવાએલી હોય છે.

તેથી તે જીવ મોટી સ્થિતિનું દર્શનમોહનીય કર્મ અને અશાતાવેદનીય કર્મ બાંધે છે.^૩”*

‡ એ પ્રકારે શ્રી મુનિમહારાજશ્રીનો ઘાત કરનાર વગેરે વિષે પણ ઘટાવી લેવું. ૨૭

‡ “અરે ! જો એમ થાય, તો અભવ્યજીવની જેમ ભવ્યજીવને પણ ફરીથી સમ્યક્ત્વગુણ પ્રાપ્ત ન થાય ને ?”

એ શંકા કરીને પ્રસંગથી ક્યા દોષ કરનારની અપેક્ષાએ સમકિતગુણની પ્રાપ્તિમાં કેટલો વખત લાગી જાય ? તે અવધિ બતાવે છે-

2. [પ્રવચનનો ઉડાહ એટલે-જૈન શાસનની નિંદા. વસુદેવહિંડીમાં “તીર્થની અનુસજ્જણા” શબ્દ છે. તેમાં તીર્થ શબ્દથી જૈન શાસન, પ્રવચન, ધર્મ, સંઘ, શાસ્ત્ર વગેરે શબ્દો એક અર્થના પણ છે.]

3. [કંઈક પાઠ ભેદો છે, તે શા કારણે છે ? તે સમજાતું નથી.]

* શ્રી વસુદેવહિંડીના છાપેલા પુસ્તકમાં સુરેન્દ્રદત્તને ઉદેશીને આ પાઠ છે. જે મૂળ ગ્રંથમાં નીચે આપેલ છે. ૫૦ ૧૧૨-૧૧૩

तित्थ-यर-पवयण-सुअं आयरिण-गण-हरं मह-ऽद्विअं ।
आसायंतो बहुसो अणं-ऽत-संसारिओ होइ ॥२८॥

“तित्थ-यर०” त्ति, व्याख्या, :-

कण्ठ्या, नवरम्. -

उत्कृष्ट-ऽऽ-
शातनयोत्कृष्ट-
काला-ऽवधिक
फलम् ।

↑ तीर्थङ्करः- अर्हदा-ऽऽदिः*

% एवम्- आचार्या-ऽऽदावऽपि भाव्यम् ।

↑ “देवा-ऽऽदि-द्रव्य-विनाशा-ऽऽदि-द्वारा⁺

एतान् अ-सकृत् निःशूकतया आशातयन्,

उत्कर्षतः अन-ऽन्त-सांसारिकः भवति ।” इत्य-ऽर्थः ।

पाप-कर्मण उत्कृष्टा
सा-ऽनुबन्धता ।

↑ शृङ्खला-न्यायेन, भित्ति-स्तर-न्यायेन वा, उत्कर्षतः
अध्यवसाय तार-तम्यात्,

उक्ता-ऽऽशातना-प्रत्यया अन-ऽन्त-भवा-ऽनुगता^x

पाप-कर्मणः सा-ऽन७बन्धता¹ बोध्या ।

प्रायः-पद-स्पष्टता ।

↑ तेन,

“सम्यक्त्व-सत्² -पुण्या-ऽऽदीनाम्

अन-ऽन्त-कालं यावत् विघातः स्यात्,

पुण्य-विपाकस्य च अ-सङ्ख्य-कालं यावत् ।

जघन्य-पदे च प्रायः उभयत्र³

सङ्ख्यात-भवान् यावत् ।” इति स्थितिः ।

1. उत्तरोत्तर-वृद्धिः ।
2. पुण्या-ऽनुबन्धि० ।
3. (सम्यक्त्वा-ऽऽदीनाम्, पुण्य-विपाकस्य च)

* तीर्थङ्करः-अर्हन्, तत-प्रतिमा वा¹, % एवम् श्रुता-ऽऽदावऽपि भाव्यम् । डे०

+ ०दिना डे० । × नुमेय० । डे० ।

1. (“च” इति सम्भवति ।)

તિત્થ-ચર-પવચણ-સુઅં આચરિય-ગણ-હરં મહ-ડઢિઅં ।

આસાયંતો બહુસો અણં-ડંત-સંસારિઓ હોઇ ॥૨૮॥ []

“શ્રી તીર્થકરપ્રભુ, (જૈન) શાસન, (જૈન) શ્રુતજ્ઞાન, આચાર્ય ભગવંત, ગણધર ભગવંત અને મહાલભ્યિરૂપી ઋદ્ધિના ધારણ કરનારા મહાપુરુષની વારંવાર આશાતના કરનારો જીવ અનંત સંસારી હોય છે.” ૨૮

“તિત્થ-ચર૦” ત્તિ ।

વ્યાખ્યા સહેલી છે.

તો પણ-

↑ તીર્થકર=અરિહંતભગવાન, વગેરે.

એ પ્રમાણે આચાર્ય વગેરે વિષે પણ સમજવું.

↑ દેવાદિ-દ્રવ્યના વિનાશ વગેરે દ્વારા અને ઉપર જણાવેલાઓની

વારંવાર=વગર સંકોચે- આશાતના કરનાર

ઉત્કૃષ્ટથી- અનંત સંસારી હોય છે.” આ અર્થ છે.

↑ સાંકળના અંકોડાના ન્યાયથી અથવા ભીંતના થરોના ન્યાયથી અધ્યવસાયોના ઓછા-વધતાપણાને લીધે ઉપર જણાવેલી આશાતનાઓને લીધે ઉત્કૃષ્ટપણે અનંત ભવો સુધી ચાલે-તેવી પાપકર્મોની પરંપરા^૧ સમજી લેવી.

↑ તેથી કરીને,

“સમ્યક્ત્વ અને ઊંચા^૨ પ્રકારનું પુણ્ય વગેરે પ્રાપ્ત થવામાં અનંત કાળ સુધી એ વિઘાત પહોંચે છે.

પુણ્યનો ઉદય આવવામાં અસંખ્યકાળ સુધી વિઘાત થાય છે.

અને જઘન્યથી બન્નેય^૩ ઠેકાણે પ્રાયઃ સંખ્યાતા ભવ સુધી વિઘાત પહોંચે છે.” એ પ્રકારે વસ્તુસ્થિતિ હોય છે.

1. ઉત્તરોત્તર વધારો.
2. પુણ્યાનુબન્ધિ.
3. [સમ્યક્ત્વ વગેરેનો, અને પુણ્ય વિપાકનો]

⇕ एवम् श्रुत-द्वारा एतान् आशातयताम् उत्सूत्र-भाष्या⁴
-ऽऽदीनामऽपि, प्रायः अन-ऽन्त-संसारित्वं बोध्यम्*

यदुक्तम् महानिशीथे^x :-

“जे णं तित्थगरा-ऽऽईणं महई-आसायणं कुञ्जा,

से णं अज्जवसायं पडुच्च,

जाव-⁵अणं-ऽ त-संसारियत्तणं, त्ति⁺” ॥२८॥

⇕ अथ,

उक्त-दोषस्य वैशद्या-ऽर्थम्-

कतिचिद् दुर्विपाकान् दर्शयति, :-

दारिद्र-कुलोत्पत्तिं, दरिद्र-भावं च, कुट्ट-रोगा-ऽऽइं ।

बहु-जण-धिक्कारं, तह अ-वण्ण-वायं च, दो-हगं ॥२९॥

तण्हा-छुहा-ऽभिभूर्ई, घायण-वाहण-विचुण्णणत्ती य ।

एआइं अ-सुह-फलाइं विसीअइ भुंजमाणो सो ॥३०॥ [जुम्मं]

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-११८-११९]

“दारिद्र०” त्ति, “तण्ह” त्ति, व्याख्या-

⇕ भिक्षुक-द्वि-जा-ऽऽदि-कुलोत्पत्तिः,

तत्राऽपि स्वस्मिन् विभव-राहित्यम्

चात् वाञ्छित-रोध-

4. [उत्सूत्रतया यद्-भाष्यम्-वाच्यम्-वचनम्, तदा-ऽऽदीनां दोषाणाम् ॥]
5. [इयं गाथा आगम-स्था प्रतिभाति । अत्र सूत्रकृतां भगवताम्-प्रवचन-श्रुत-पदयो-भिन्ना-ऽर्थकत्व आशयः प्रतिभासते । तेन प्रवचनम्-जैन-शासनम्, श्रुतं च-जैन-शास्त्रम्, इति । डे० प्रतौ-एका-ऽर्थत्वेन व्याख्यानं दृश्यते । तथा-ऽपि-बहु-श्रुताः प्रमाणमऽत्र ॥]

* एतेन- “उत्सूत्र-भाषिणाम्- नियमा-ऽन-ऽन्त-संसारित्वम् ।” इति, निरस्तम् ।

x यदुक्तम्- महा-निशीथे, २. अध्ययने :- “अणं-ऽत-संसारियत्तणं विष्पहिज्जित्थ मे सम्मं सव्वहा मेहुणं पि, इति” डे० ।

+ संसारियत्तणं डे० ।

↑ એ રીતે ઉપર જણાવેલાઓની આશાતના કરનારા અને શ્રુતજ્ઞાન દ્વારા ઉત્સૂત્ર બોલનારાનું^૪ પણ પ્રાયઃ અનંત સંસારીપણું સમજવું.

શ્રી મહાનિશીથસૂત્રમાં કહ્યું છે કે-

“તીર્થંકર ભગવંતો વગેરેની જે મોટી આશાતના કરે છે, તે અધ્યવસાયોને આશ્રયીને યાવત્^૫, અનંત સંસારીપણું પામે છે.”

(એટલે કે-સંખ્યાત ભવ, અસંખ્યાત ભવ અને અનંતા ભવ સુધી સમ્યક્ત્વ ગુણ વગેરેની પ્રાપ્તિમાં વિઘાત પહોંચે છે. પરંતુ “એકાંતથી અનંત ભવો સુધી જ વિઘાત પહોંચે છે.” એમ ન સમજવું) ૨૮^૬

ઉપર જણાવેલો દોષ બરાબર સમજાવવા માટે કેટલાક દુષ્ટ વિપાકો બતાવે છે,-

દારિદ્ર-કુલોપ્પત્તિ, દરિદ્ર-ભાવં ચ, કુટ્ટ-રોગા-ડડઈં ।

બહુ-જળ-ધિક્કારં, તહ અ-વણ્ણ-વાયં ચ, દો-હગ્ગં ॥૨૧॥

તળ્હા-છુહા-ડભિભૂઈં, ઘાયણ-વાહણ-વિચુણ્ણણત્તી ય ।

ંઆઈં અ-સુહ-ફલાઈં વિસીઅઈ ભુંજમાણો સો ॥૩૦॥

(બે ગાથાના અર્થનો સંબંધ છે) (શ્રા. દિ.-કૃ. -ગાથા ૧૧૮-૧૧૯)

“દરિદ્રના કુળમાં જન્મ, દરિદ્રપણું, કોઠ રોગ વગેરે રોગો, ઘણા માણસોનો તિરસ્કાર, નિંદા, દુર્ભાગ્ય, તરસ, ભૂખ, અસફળતા, શસ્ત્રના ઘા, ભાર વહન કરવો, ચૂર્ણની માફક છિન્નભિન્ન થવું, એ અશુભ ફળો ભોગવવાનાં દુઃખો અનુભવે છે.”

“દારિદ્ર” ત્તિ “તળ્હ” ત્તિ. વ્યાખ્યા-

↑ ભીખ માંગનાર બ્રાહ્મણ વગેરેના કુળમાં જન્મ.

ત્યાં પણ પોતાને વૈભવ ન મળવો.

“ચ” શબ્દથી ઈચ્છિત ન મળવું, અને

4. [ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા પૂર્વક જે કહેવાય, તે ઉત્સૂત્રનું વચન, તે વિગેરે દોષોનો]
5. [આ ગાથા આગમની હોય તેમ જણાય છે. આ ગાથામાં પ્રવચન અને શ્રુત એ બન્નેયના જુદા જુદા અર્થ સમજવામાં સૂત્રકાર ભગવંતનો પણ આશય હોય, તેમ સમજાય છે. તેથી કરીને- પ્રવચન=જૈન શાસન અને શ્રુત=જૈન શાસ્ત્રો. પરંતુ ઉહેલાના ભંડારની પ્રતિમાં બન્નેયનું એક અર્થમાં વ્યાખ્યાન કરેલું જોવામાં આવે છે, તેથી આ બાબતમાં શાસ્ત્રજ્ઞ ગુરુ મહારાજાઓ કહે તે પ્રમાણ છે.]

सर्वा-ऽ*पमाना-ऽऽदि-ग्रहणम् ।

घातनम्-असि-कुन्ता-ऽऽदिभिश्छेदनम्,

वाहनम्-लवणा-ऽऽयः-प्रभृति-भार-कर्षणम्,

चूर्णनम्^१-मुद्गरा-ऽऽदिना कुट्टनम्,

च-कारात् दुर्गति- पार-वश्य- पर-तन्त्र-वृत्ति-

^२माता-पित्रा-ऽऽदि-कुटुम्ब- सन्तानोच्छेदा-ऽऽदि-ग्रहणम् ।

⇓ एतानि प्रति-भवम् दुष्कर्म-फलानि

अ-सकृद् भुञ्जमानः

सः चैत्य-द्रव्या-ऽऽद्या-ऽऽशातकः

विषीदति-विषादा-ऽऽदिना व्याकुलो भवति ।

“^३उक्त-दोषोदयोद्वलित-^४पाप-^५विपाकोपजीव्य-^५

दुर्ध्यान-परिणत एव सदा अवतिष्ठते,” इत्य-ऽर्थः ।

⇓ अतः, “दुर-ऽनुभाग-वैचित्र्यात्

दुर्विपाका-ऽनुबन्धता स्फुटीकृता” इति-भावः ।

⇓ तत्र च सङ्ख्यात-भविक-सा-ऽनुबन्धता

वक्ष्यमाण-सङ्काशा-ऽऽदिवद्, बोध्या,

अ-सङ्ख्यात-भविका च रुद्र-दत्तवदऽवसेया ।

तथा हि, :-

“ भरत-क्षेत्रे सूर्य पुर-नगरे अन्धक-वृष्णि-राजा राज्यं चकार ।

“ अन्यदा, उद्याने सु-प्रतिष्ठ केवली समवसरत् ।

दुर्विपाक-
परम्परा ।

सङ्ख्याता-
ऽ-सङ्ख्यात-
भवा-ऽनु
बन्धता ।

1. [मूले-विचूर्णनता-ऽर्थकं पदं ज्ञायते] ।
2. [माता-पिता-ऽऽदि-कुटुम्बोच्छेदः, सन्तानोच्छेदः] ।
3. [उक्त-दोषः-देव-द्रव्याऽऽदि-विनाशकता-दोषः] ।
4. [उद्-वलित-पाप-दुर्ध्यानम्-दोषोदय-सम्बद्ध-फला-ऽऽत्सकं पापम्] ।
5. उपजीव्य-दुर्ध्यानम्-दुर्विपाक-परम्परयाऽनुप्राणितं दुर्ध्यानम् ।

* ० पमाना-ऽऽदि-दौर्भाग्य-ग्रहणम् । डे० ।

+ ०दुर्विपाको० । डे० ।

સર્વ તરફથી અપમાન થવું, વગેરે દોષો સમજી લેવા.

ઘાતન=તલવાર, ભાલા ઈત્યાદિથી છેદાવું,

વાહન=મીઠું, પથ્થર વગેરેનો ભાર ખેંચવો,

ચૂર્ણન¹=મોગરી વગેરેથી કુટાવું,

“ચ” શબ્દથી દુર્ગતિ, પરવશપણું, બીજાને આશ્રયે આજીવિકા મેળવવી,

માતા-પિતા² વગેરે કુટુંબની સંતતિ-પરંપરાનો ઉચ્છેદ, વગેરે દોષો લઈ લેવા-સમજી લેવા.

↑ દરેક ભવમાં ભમીને

એ

પાપનાં ફળો વારંવાર ભોગવતો

તે દેવદ્રવ્યાદિકની આશાતના કરનારો આત્મા

વિષાદ પામે છે, =વિષાદ વગેરેથી ગભરાતો-મૂઝાયેલો-રહે છે, દુઃખી થાય છે.

એટલે કે ઉપર જણાવેલા³ દોષો-ઉદ્ભવલિત થવાથી ઊભરાઈ આવવાથી⁴

પાપ કર્મનાં ફળો ભોગવવાં પડે ત્યારે, તેનાથી ચાલુ રહેતા⁵ દુધ્યાનથી હંમેશાં ઘેરાયેલો રહેતો હોય છે, દુઃખી દુઃખી રહેતો હોય છે.

↑ એથી રહસ્ય એ સમજાય છે, કે “પાપકર્મોના- અનુભાગની- રસની-વિચિત્રતાને લીધે દુર્વિપાકની-દુષ્ટ ફળોની પરંપરા ચાલવાનું સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાય તેમ છે.”

↑ તેમાં પણ, સંખ્યાત ભવોની પરંપરા ચાલવાનું દૃષ્ટાંત જેનું આગળ ઉપર વર્ણન આવવાનું છે, તે સંકાશ શ્રાવક વગેરેની જેમ સમજવું.

અને અસંખ્યાત ભવ સુધી ચાલનારી દુર્વિપાકોની પરંપરા રૂદ્રદત્તની જેમ સમજવી.

તે કથા આ પ્રમાણે-

ભરત ક્ષેત્રમાં સૂર્યપૂર (સોરીપૂરી) નગરમાં અંધકવૃષ્ણિ રાજા રાજ્ય કરે છે.

એક દિવસે સુ-પ્રતિષ્ઠ નામના કેવળી ભગવાન ઉદ્યાનમાં સમોસયા.

1. [મૂળમાં-તદન ચૂરો કરી નાંખવાના-અર્થનો શબ્દ દેખાય છે.]
2. [માતા-પિતા વગેરે કુટુંબનો ઉચ્છેદ એટલે સંતાનોની પરંપરાનો ઉચ્છેદ]
3. [ઉક્ત-દોષ એટલે દેવ-દ્રવ્યાદિનો વિનાશ કરવાનો દોષ.]
4. [ઉભરાઈ આવેલા પાપથી થયેલું દુધ્યાન એટલે કે દોષોના ઉદય સાથે સંબંધ ધરાવતું પાપ રૂપ ફળ.]
5. ઉપજીવ્ય દુધ્યાન- એટલે દુષ્ટ ફળ આપનાર કર્મોની પરંપરાથી ઘેરાયેલું દુધ્યાન.

“ उद्यान-पालेन विज्ञप्तः राजा च स-महं तत्र गत्वा, यथा-
विधि प्रणम्य, योग्य-स्थाने समुपाविशत् । केवली देशनां ददौ ।
“ तद-ऽवसाने नृपेण निजं पूर्व-भव-चरित्रं पृष्टम् ।
“ ततः, सु-प्रतिष्ठ- केवली अन्धक-वृष्णिमऽवदत्, :-
“ “भरत-क्षेत्रे, अयोध्यायाम्, अन-ऽन्त-वीर्य-नृपोऽभूत् ।
“ तत्र- सुरेन्द्र-दत्तो वैश्य-श्राद्धः सद्-दर्शनः, प्रति-दिनम्
दशभिर्दीनारैः अष्टम्याम् द्वि-गुणैः चतुर्दश्याम् चतुर्गुणैः,
अष्टा-ऽह्निका-ऽऽदौ च ततोऽधिकैः जिना-ऽर्चां कुर्वन्, दान-
शीला-ऽऽदिकमऽभ्यस्यन्, सर्वत्र- कीर्तिमान् जज्ञे ।
“ एकदा, श्रेष्ठी द्वा-दशा-ऽ*ब्दोपयोगि-द्रव्यं पूजा-ऽर्थम्
स्व-वल्लभ-मित्रस्य रुद्र-दत्त-विप्रस्य समर्प्य, जला-ऽध्वना
देशा-न्तरं गतवान् । विप्रेण च द्यूता-ऽऽदि-व्यसनैः तद्
भक्षयित्वा, पल्लीषु निविष्टम् ।
“ अन्यदा, ततः, गो-धनं गृह्णन्ऽसौ तल-वरेण पृष्ठतो
बाणैर्हत मृतः । तत्कर्म-प्रभावात् *संवेधेन- सप्तम्या-ऽऽदिषु
नरकेषु ^६मत्स्या-ऽऽदिषु तिर्यक्षु च अगमत् ।

॥ (भव-) संवेध-यन्त्रकम् ॥

नारकी	भवः	तिर्यग्-जातिः	भवः
७. सप्तमी	२. द्वितीय	मत्स्यः	३. तृतीयः
६. षष्ठी	४. चतुर्थ	सिंहः	५. पञ्चमः
५. पञ्चमी	६. षष्ठः	सर्पः	७. सप्तमः
४. चतुर्थी	८. अष्टमः	व्याघ्रः	९. नवमः
३. तृतीया	१०. दशमः	^७ गरुडा-ऽऽदिः	११. एका-दश
२. द्वितीया	१२. द्वा-दशः	भुज-परिसर्पः	१३. त्रयो-दश
१. प्रथमा	१४. चतुर्दशः	नर-भवः	१५. पञ्च-दश

6. [“मत्स्या-ऽऽदिषु च तिर्यक्षु” इति-पाठः समीचीनः प्रतिभासते ॥]

7. [“गरुडः” इति सम्भवति ॥]

* ऽब्द-निबन्धनं द्रव्यम् डे० । + डे० प्रतो नाऽस्तीदं पदम् ।

ઉદ્યાનપાલકે એ હકીકત વિજ્ઞાપિત્વક રાજાને જણાવી. તેથી મહોત્સવપૂર્વક રાજા ત્યાં ગયા, વિધિપૂર્વક વંદના કરી, યોગ્ય સ્થાને બેઠા. શ્રી કેવળી ભગવંતે ધર્મદેશના આપી,

ધર્મદેશના પૂરી થયા પછી, રાજાએ પોતાના પૂર્વભવનું ચરિત્ર પૂછ્યું.
પછી, સુ-પ્રતિષ્ઠ કેવળી ભગવંતે અંધકવૃષ્ટિ રાજાને કહ્યું કે-
“ભરત ક્ષેત્રમાં અયોધ્યા નગરીમાં અનંતવીર્ય નામે રાજા હતો.

તે નગરમાં સુરેન્દ્રદત્ત નામે વણિક-શ્રાવક રહેતા હતા. જે સમ્યક્ત્વ ગુણ યુક્ત હતા. રોજ દશ દિનારોથી, આઠમને દિવસે બમણી દિનારોથી, ચૌદશને દિવસે ચો-ગણી દીનારોથી અને અઢાઈ વગેરેમાં તેથી પણ વધારે દીનારોથી જિનેશ્વર ભગવંતોની પૂજા કરે છે. અને દાન-શીલ વગેરેની ઉત્તમ ટેવો ધરાવે છે. જેથી, સર્વત્ર આબરૂદાર તરીકે પ્રતિષ્ઠિત થયેલ છે.

એક દિવસે શેઠે પૂજા માટે બાર વરસ સુધી વાપરી શકાય તેટલું ધન પોતાના પ્રિય મિત્ર રૂદ્રદત્ત નામના બ્રાહ્મણને આપીને, જળમાર્ગે દેશાંતર ગયા. તે બ્રાહ્મણે જુગાર વગેરે વ્યસનોથી અંગત ઉપયોગમાં તે ધન વાપરી નાંખી (ચોરોની) પલ્લીમાં દાખલ થયો.

કોઈ એક દિવસે તેમાંથી નીકળીને ગાયોનું ધણ લઈ જતાં કોટવાલે તેને બાણોથી ઘાયલ કર્યો, ને તે મરી ગયો. અને તે કર્મના પ્રભાવથી સંવેધે કરીને એટલે કે સાતમી વગેરે નરકમાં અને આંતરે આંતરે મત્સ્ય⁶ વગેરે તિર્યચના ભવોમાં ભમ્યો.

તેના ભવોના સંવેધનો કોઠો નીચે પ્રમાણે છે -

નારકગતિ		તિર્યચગતિ	
૨જો ભવ	૭ મી નારક	૩જો ભવ	મત્સ્ય
૪થો ભવ	૬ઠી નારક	૫મો ભવ	સિંહ
૬ઠો ભવ	૫મી નારક	૭મો ભવ	સાપ
૮મો ભવ	૪થી નારક	૮મો ભવ	વાઘ
૧૦મો ભવ	૩જી નારક	૧૧મો ભવ	ગરુડાદિ
૧૨મો ભવ	૨જી નારક	૧૩મો ભવ	ભુજપરિસર્પ
૧૪મો	૧લી નારક	૧૫મો ભવ	મનુષ્ય

6. (“મત્સ્યાદિ તિર્યચ ભવોમાં” એવા અર્થનો પાઠ ઠીક લાગે છે.)

7. (“ગરુડ” એવો પાઠ સંભવે છે)

- “ ततः, चिरं कालम् ⁸त्रस-स्थावर-योनिष्वऽभ्रतम् ॥१६॥
- “ ततः, ⁹कुरुक्षेत्रे, गज पुरे, कपिल-⁺वाडव-गृहे, अनुद्धरा तत्-प्रिया-गर्भेऽवतीर्णः ।
- “ तदानीम्, अवशिष्ट-पापा-ऽनुभावात् पिता मृतः, जन्म-समये जनन्यऽपि मृता, लोकैः “गौतमः” इति नाम¹⁰ दत्तं च ।
- “ ततः, मातृ-ष्वस्रा कथात् वर्धितोऽसौ । यौवना-ऽभिमुखः आहारा-ऽर्थम् गृहे गृहेऽटन् क्षीण-देहः भोजनमऽपि न लब्धवान् ।१७।
- “ अन्यदा,- समुद्र-सेना-ऽऽख्यं मुनिम् अशना-ऽऽदिना सत्कृतम् सम्मानितं दृष्ट्वा, भोजना-ऽभिलाषेण तत्-पार्श्वे सा-ऽनुग्रहम् सः दीक्षां जग्राह । क्रमेण, श्रुत-पार-गामी भाव-साधुर्जातः । तद्-गुरुस्तु- मध्य-ग्रैवेयके अहमिन्द्रोऽभूत् ।
- “ सोऽपि सूरि-पदं लब्ध्वा, यति-श्रावकैः पूजितः मध्य-¹¹ग्रैवेयके- तपो-बलात्-¹¹सुरोऽभूत् ।१८।
- “ ततश्च्युत्वा, अत्र अन्धक-वृष्णि-नामा नृपस्त्वं, यदु-वंशेऽभूत् ।१९।
- “ अथ, अस्मिन्नेव भवे संयमं गृहीत्वा, मुक्ति-पदं लप्स्यसे ।” इति दिक्-पट-कृत-हरि-वंश-पुराणे, वसु-देव-हिण्डी- प्रथम-खण्डे च । (सु० पु० पृ० ११२)
- ⇕ एवम्, बाह्या अपि दोष-सम्भवं प्रचक्षन्ते ।
- ⇕ *पुराणा-ऽऽदौ,-
“देव-द्रव्येण या वृद्धिर्गुरु-द्रव्येण यद् धनम्,
तद् धनं कुल-नाशाय, मृतोऽपि नरकं व्रजेत् ॥१॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये १३३]

8. [त्रस-स्थावर-योनिष्वऽनेक-भवाःसज्जाताः, तेषां सङ्ग्रहेणैकत्वेन प्रतिपादनम् ॥] ।
9. मगध-देशे, सुर-ग्रामे, इति वसु-देव-हिण्डी ।
10. “लोकैश्च-“गौतमः” इति नाम दत्तम् ।” इति पाठः समीचीनः प्रतिभासते ।)
11. १५९० [सहस्र] वर्षं कृत-श्रामण्यः, महा-शुके सामानिक-सुरोऽभूत् ।” इति वसु-देव-हिण्डी ।

+ ०वाडवः । अनु० डे० । * वेदा-ऽन्ते डे० ।

ત્યાર પછી ઘણો કાળ સુધી ત્રસ⁸ અને સ્થાવર યોનિઓમાં ભમ્યો.

ત્યાર પછી કુરુક્ષેત્રનાં⁹ ગજપુર નગરમાં કપિલ બ્રાહ્મણને ઘેર તેની અનુદ્ધરા નામની પત્નીના ગર્ભમાં અવતર્યો.

તે વખતે બાકી રહી ગયેલા પાપના પ્રભાવથી પિતા મરી ગયા, અને જન્મ સમયે માતા પણ મરી ગઈ, અને લોકોએ “ગૌતમ”¹⁰ એવું તેનું નામ રાખ્યું.

તે પછી, માશીએ બહુ જ મુશ્કેલીથી મોટો કર્યો. જુવાનીમાં આવતાં આવતાં તો આહાર માટે ઘેર ઘેર રખડતાં ભોજન પણ ન મળવાથી શરીરે ઘણો જ દૂબળો થઈ ગયો.

એક વખત સમુદ્રસેન નામના મુનિ મહાત્માને આહાર વગેરેથી સત્કાર અને સન્માન પામતા જોઈ, તેમની પાસે તેમની કૃપા મેળવીને, તેણે દીક્ષા લીધી. અનુક્રમે શાસ્ત્રના પારગામી થઈ, ભાવ સાધુ થયા, તેના ગુરુ મધ્ય ઐવેયક દેવલોકમાં અહમિંદ્રદેવ થયા. અને તે પણ આચાર્યપદ પામીને મુનિઓ અને શ્રાવકોથી પૂજાતા ¹¹મધ્ય ઐવેયક દેવલોકમાં તપના બળથી ¹²દેવ થયા. ૧૮

ત્યાંથી ચ્યવીને અહીં યદુવંશમાં અંધકવૃષ્ણિ નામે તમે રાજા થયા છો. ૧૯
હવે આ જ ભવમાં સંયમ ગ્રહણ કરીને તમે મોક્ષ પામશો.”

એ પ્રમાણે દિગંબર-આચાર્ય કૃત હરિવંશ પુરાણમાં અને વસુદેવહિંડીના પ્રથમ ખંડ (મુ. પુ. પૃ. ૧૧૨)માં છે.

↑ જૈનેતરો પણ એ પ્રમાણે દોષનો સંભવ કહે છે.

પુરાણ વગેરેમાં-

“દેવદ્રવ્યથી ધનમાં જે વધારો થાય છે, અને ગુરુદ્રવ્યથી જે વધારો મળે છે, તે ધન કુળના નાશ માટે થાય છે.” [શ્રાદ્ધ-દિન-કૃત્ય. ૧૩૩]

8. (ત્રસ અને સ્થાવર યોનિઓમાં અનેક ભવો થયા હોવા છતાં પણ, તે બધાનો સંગ્રહ કરીને એક ભવ બતાવ્યો છે.)
9. “મગધ દેશમાં અને સુર ગામમાં” એ પ્રમાણે વસુદેવહિંડીમાં છે.
10. લોકોએ “ગૌતમ” એવું નામ આપ્યું. એવા અર્થનો પાઠ સાચો લાગે છે.
11. “૧૫૮૦ (હજાર) વર્ષ સુધી મુનિપણું પાળીને મહાશુક નામના દેવલોકમાં દેવ થયો” એમ વસુદેવ હિંડીમાં કહ્યું છે.

वृद्धिः समृद्धिः ।

कुल-नाशाय-कुल-च्छेदाय स्यात् ।

१. ऐहिकं निष्कृष्टं फलं दर्शितम् ।

स च- देव-द्रव्या-ऽऽदि-भक्षकः महा-पापोपहत-चेताः-
मृतोऽपि नरकम्-सा-ऽनुबन्ध-दुर्गतिम् व्रजेत् ।

२. इदं पारभविकं फलं दर्शितम् ॥१॥

↑ पुनस्तत्रैव, दोषा-ऽतिशयं दर्शयति, :-

“प्रभा-स्वे मा मतिं कुर्यात्, प्राणैः कण्ठ-गतैरऽपि ।

अग्नि-दग्धाः प्ररोहन्ति, प्रभा-दग्धो न रोहयेत् ॥२॥”

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये १३४]

% प्रभा-स्वम्, देव-द्रव्यम्, अथवा,

“लोक-प्रतीतम्- जन-समुदाय-मेलितं

साधारण-द्रव्यम्- “जाति-द्रव्यम्” इत्य-ऽर्थः ।

अग्नि-दग्धाः-^xपादपाः जल-सेका-ऽऽदिना

प्ररोहन्ति- पल्लवयन्ति ।

परम्, प्रभा-स्व-देव-द्रव्या-ऽऽदि-विनाशोग्र-पाप-पावक-

दग्धः नरः स-मूल-दग्ध-द्रुमवत् न पल्लवयति¹³ ।

“प्रायः सदैव दुःख-भाक्त्वेन पुनर्नवः न भवति ।”

इत्य-ऽर्थः ॥२॥

↑ अथ, उक्ता-ऽनुक्त-^{*}पाप-प्रौढिं दर्शयति, :-

“प्रभा-स्वं, ब्रह्म-हत्या च, दरिद्रस्य च यद् धनम् ।

गुरु-पत्नी, देव-द्रव्यं, स्वर्ग-स्थमऽपि पातयेत् ॥३॥”

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-१३५]

12. अत्र- राम-चन्द्र-वारके शुनी-दृष्टा-ऽन्तो यथा ।

13. अत्र-स्थले- राम-चन्द्र-वारके गन्त्री-परितापित- शुनिक-द्विज-दृष्टाऽन्तो भाव्यः ।

+ अथ, तत्रैव साधारण-दोषान् दर्शयति, :- डे० । % प्रभा-स्वम्-लोक-प्रतीतम् । डे० ।

x “पादपाः” इति शेषः । दिव्या-ऽनुभावा-ऽऽदिना कदाचित् प्ररोहन्ति । डे० ।

* अथ पुनः, पाप० डे० ।

વૃદ્ધિ=સમૃદ્ધિ

કુળના નાશ માટે=કુળના ઉચ્છેદ માટે થાય છે.

૧ - આ લોકનું તુચ્છ ફળ બતાવ્યું.

અને તે દેવદ્રવ્યાદિકનો ખાનારો મહાપાપને લીધે મેલા મનવાળો હોવાથી, મરીને નરક=દુર્ગતિની પરંપરા પામે છે.

૨ - આ રીતે પરલોકમાં મળતું ફળ બતાવ્યું. - ૧

‡ એ જ પુરાણમાં પણ મોટા દોષો બતાવ્યા છે.

“પ્રાણી કંઠમાં આવે તો પણ-એટલે કે મરણ આવી પડે તો પણ, દેવ-દ્રવ્ય લેવામાં બુદ્ધિ ન રાખવી. કેમ કે અગ્નિથી બળી ગયેલાં વૃક્ષો નવપલ્લવિત થાય છે, પરંતુ દેવ-દ્રવ્યના ભક્ષણથી બળી ગયેલો નવપલ્લવિત થતો નથી.”૨.

[શ્રા.દિ.કૃ.ગા.-૧૩૪]

પ્રભાસ્વ=દેવદ્રવ્ય અથવા “લોકમાં પ્રસિદ્ધ જનસમુદાયે એકઠું કરેલું સાધારણ દ્રવ્ય, કે જેને જાતીય દ્રવ્ય પણ કહેવામાં આવે છે.”

અગ્નિ-દગ્ધ=અગ્નિથી બળી ગયેલાં વૃક્ષો પાણી સીંચવા વગેરેથી ઊગે છે=નવપલ્લવિત થાય છે.

પરંતુ પ્રભાસ્વ એટલે દેવ-દ્રવ્ય વગેરેનો વિનાશ કરવાના ઉગ્ર પાપરૂપી અગ્નિથી બળેલો મનુષ્ય મૂળથી બળી ગયેલા ઝાડની પેઠે નવપલ્લવિત થતો નથી.¹³

ભાવાર્થ એ છે, કે “પ્રાયઃ હમેશાં દુઃખી રહેવાથી ફરીથી નવપલ્લવિત થતો નથી. ૨

‡ હવે, ઉપર કહેલા અને નહિ કહેલાં ખાસ મોટાં પાપો બતાવે છે-

“પ્રભા-દ્રવ્ય, બ્રહ્મહત્યા, દરિદ્રીનું ધન, ગુરુ-પત્ની, અને દેવ-દ્રવ્ય, સ્વર્ગમાં હોય તેને પણ નીચે પાડે છે, એટલે કે દુર્ગતિમાં લઈ જાય છે. ૩.”

[શ્રા.દિ.કૃ.ગા.-૧૩૫]

12. અહિં શ્રી રામચંદ્રજીને વખતે બનેલું કુતરીનું દેષાંત સમજવું.

13. આ સ્થળે, શ્રી રામચંદ્રજીના વખતમાં ગાડા નીચે ચંપાઈ ગયેલા શુનિક બ્રાહ્મણનું દેષાંત ઘટાવી લેવું.

दिगम्बर-जैन-
सम्प्रदाय-शास्त्र-
काराणामऽपि
मतं तथैव ।

↑ तथा, दिक्-पट-ग्रन्थेऽपि

“वरं हाला-हला-ऽऽदीनां भक्षणं क्षण-दुःख-दम्, ।
निर्मात्य-भक्षणं चैव दुःख-दं जन्म-जन्मनि ॥१॥

वरं दावा-ऽनले पातः, क्षुधया वा मृतिर्वरम्, ।
मूर्ध्नि वा पतितं वज्रं, न तु देव-स्व-भक्षणम् ॥२॥
ज्ञात्वेति जिन-निर्ग्रन्थ-शास्त्रा-ऽऽदीना धनं न हि ।
गृहीतव्यं महा-पाप-कारणं दुर्गतिप्रदम् ॥३॥

[]

ऐहिक-पार-
भविक-दोषोप-
संहारः ।
चोरित-द्रव्येण
कृता-ऽऽहारस्य
साधूनां ग्रहणे
विचारः ।

एवम् “ऐहिक-पार-भविक-दोषाः प्रदर्शिताः”

इति भावः ॥२९-३०॥

अथ, “चोरित-देवा-ऽऽदि-द्रव्येण

स्वा-ऽर्थम् निष्पादितोऽप्याऽऽहारः

साधूनामऽ-कल्प्यः ।”

तत्-प्रयोजकता-वैशद्या-ऽर्थम् प्रायः इह-भविक-दोषान्
व्यवहार-भाष्य-गाथा-त्रयेण- आह, :-

चेइय-दव्यं विभज्ज, करिज्ज कोई अ नरो सय-ट्टाए ।
समणं वा सोवहिअं विक्किज्ज संजय-ऽट्टाए ॥३१॥

एआ-रिसम्मि दव्वे समणाणं किं ण कप्पए घेतुं ?
चेइय-दव्वेण कयं मुल्लेण व जं सु-विहिआणं ॥३२॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गा० १२९-१३०]

चोरित-द्रव्यात्-
भागेन कृता-
ऽऽहारस्य साधूनां
दाने विचारः ।

“चेइय०” त्ति, “एआ-रि०”त्ति

चैत्य-द्रव्यम्= चोर-समुदायेन अपहृत्य,

तन्मध्ये कोऽपि नरः आत्मीय-भागा-ऽऽगत-धनेन

सय-ट्टाए=आत्मनोऽर्थाय मोदका-ऽऽदिकम् *कुर्यात्,

ततः, तद्-अशना-ऽऽदिकम्- संयतानां दद्यात्,

* कृत्वा च संयतानां दद्यात्, डे० ।

↓ દિગંબર સંપ્રદાયના ગ્રંથમાં પણ એ પ્રમાણે કહ્યું છે કે-

“ક્ષણવાર દુઃખ આપનાર ભયંકર ઝેર વગેરે ખાવું સારું, પરંતુ ભવોભવ દુઃખ આપનાર નિર્માલ્યનું ભક્ષણ કરવું સારું નથી. ૧

દાવાનળમાં પડીને સળગી મરવું સારું, ભૂખે મરી જવું સારું, મસ્તક ઉપર વજ પડે તેય સારું, પરંતુ દેવ-દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરવું જરા પણ સારું નથી. ૨

માટે, મહાપાપનું કારણભૂત અને દુર્ગતિ આપનાર જિન-દેવદ્રવ્ય, નિર્ગ્રંથ ગુરુનું દ્રવ્ય અને શાસ્ત્ર વગેરેનું એટલે કે જ્ઞાનદ્રવ્ય જાણ્યા પછી લેવું નહીં.” ૩

↓ એ પ્રકારે આ ભવમાં અને પરભવમાં થતા દોષો બતાવ્યા.

આ પ્રમાણે આ બે ગાથાઓનો ભાવાર્થ છે. ૨૯-૩૦

દેવ-દ્રવ્યની ચોરીના ધનમાંથી ગૃહસ્થે પોતાને માટે પણ આહાર બનાવેલો હોય, તે પણ સાધુને ન કલ્પે.

તેનાં કારણો સ્પષ્ટ સમજાવવા માટે પ્રાયઃ આ ભવને લગતો દોષ વ્યવહાર ભાષ્યની ત્રણ ગાથાથી સમજાવે છે,-

चेइय-दब्बं विभज्ज, करिज्ज कोई अ नरो सय-इए ।

समणं वा सोवहिअं विक्किज्ज संजय-इइए ॥३१॥

एआ-रिसम्मि दब्बे समणाणं किं ण कप्पए घेत्तुं ? ।

चेइय-दब्बेण कयं मुल्लेण व जं सु-विहिआणं ॥३२॥

[શ્રા.દિ.કૃ.ગા.-૧૨૯-૧૩૦]

“ચોરેલા દેવ-દ્રવ્યમાંથી જે ભાગ પોતાને મળ્યો હોય, તેમાંથી કોઈ મનુષ્ય પોતાને માટે આહાર બનાવે, અને તે આહાર, અથવા ઉપધિ સહિત સાધુને વેચે, અને તેનાં વસ્ત્રાદિક, સાધુને માટે આપે,- ૩૧

“આવા દ્રવ્યે કરીને પોતાને માટે જે બનાવેલું હોય, તે સાધુને ગ્રહણ કરવું કેમ ન કલ્પે ? દેવ-દ્રવ્યથી કરેલું હોય અને સુ-વિહિત સાધુના વેચાણથી આવેલા ધનમાંથી કરેલું હોય, તે (સાધુને લેવું કલ્પે નહીં). ૩૨”

“चेइय०” ति । “एआ-रि०”

↓ ચૈત્ય દ્રવ્ય ચોર સમુદાયે ચોરીને તેમાંથી પોતાના ભાગમાં આવેલા ધન વડે કરીને

કોઈ પણ માણસ પોતાને માટે=લાડુ વગેરે કરે, તેમાંથી તે આહાર વગેરે સાધુને આપે,

कश्चित् चौरः
सोपधिकं मुनिमऽ
पि विक्रीणीयात्,
तल्लब्ध-द्रव्य-
स्याऽऽहारा-ऽऽदि
ग्रहणविचारः ।
तद्-द्रव्यस्याऽऽ
हारा-ऽऽदिकं
वस्त्राऽऽदिकं च
श्रमणानां कल्पते ?
न वा ? ।

+अथवा,

यः स्वार्थाय, @ श्रमणम् सोपधिकम् *विक्रीणीते,
ततः प्रासुकं वस्त्रा-ऽऽदिकम् संयता-ऽऽदिभ्यो दद्यात् ॥३१॥

⇕ एता-दृशेन

द्रव्येण

यत्

आत्मा-ऽर्थं कृतम्,

तत्, श्रमणानाम् किम् न ग्रीहीतुम् कल्पते ? ।

न कल्पते ।

⇕ सूरिराऽऽह :-

यत् चैत्य-द्रव्येण, यच्च सु-विहितानां मूल्येन, आत्मा-ऽर्थम्
कृतम्, तत् वितीर्यमाणम् न कल्पते ॥३२॥

कथं न कल्पते ? ।

“तत्र किं कारणम् ?” इति चेत्, उच्यते, :-

तेण-पडिच्छा लोए वि गरहिआ, उत्तरे किमंऽग ! पुणो ? ।

चेइय-जइ-पडिणीए जो गिल्लइ, सो वि हु तहेव ॥३३॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गाथा, १३१]

“तेण०” त्ति,

१. लोके लोकोत्तर-
मार्गे च
निन्द्यता ।

⇕ चोरा-ऽऽनीतस्य प्रतिच्छा-प्रतिपत्तिः

लोकेऽपि गर्हिता,

*किं पुनः उत्तरे-लोकोत्तरे मार्गे ? “सु-तरां गर्हिता एव”

२ चैत्या-ऽदि-प्रत्य-
ऽनीकता ।

⇕ ततः, चैत्य-यति-प्रत्यनीकस्य-हस्तात् यः गृह्णाति, सोऽपि
तथैव चैत्य-यति-प्रत्यनीक एव । यदुक्तम्- सङ्ग-कुलके, :-

+ यो वा० डे० ।

@ अत्र स्वार्थाय इत्येतस्य स्थाने [संयतार्थाय] इति पाठः आवश्यकः श्राद्धदिनकृत्य-गाथा-
१२९ वृत्ति मध्ये ‘संयतार्थाय’ इति पाठोऽस्ति ।

× विक्रीणीते । विक्रीय च-तत् प्रासुकं ० । डे० ।

* किमऽङ्ग ! पुनः- उत्तरे ? डे. ।

અથવા- જે પોતાને[@] માટે ઉપધિ સહિત સાધુને વેચે અને તેમાંથી પ્રાસુક વસ્ત્ર વગેરે સાધુ વગેરેને આપે, (આગળ સંબંધ છે). ૩૧

↑ એવા દ્રવ્યે કરીને- પોતાને માટે જે કરેલું હોય, તે સાધુઓને લેવાને કેમ ન કલ્પે ?

↑ આચાર્યશ્રી કહે છે કે-

જે દેવ-દ્રવ્યે કરીને અને જે સુ-સાધુના વેચાણના ધને કરીને પોતાને માટે કરેલું હોય, તે આપવામાં આવે, તો તે કલ્પે નહીં. ૩૨

“તેમાં શું કારણ છે ?” એમ પૂછવામાં આવે, તો જવાબ એ છે કે-

તેણ-પડિચ્છા લોણ વિ ગરહિઆ, ઉત્તરે કિમડંગ ! પુણો ? ।

ચેઙ્ગ-જઙ્ગ-પડિણીણ જો ગિહ્લહ, સો વિ હુ તહેવ ॥૩૩॥

[શ્રા.દિ.કૃ.ગા.-૧૩૧]

“ “ચોરે ચોરી કરીને લાવેલું છે,” એમ જાણવામાં આવે, તો તે લેવું દુનિયામાં પણ નિંદનીય ગણાય છે, તો પછી, લોકોત્તર માર્ગ (જૈનશાસન)માં નિંદનીય ગણાય, તેમાં તો પૂછવું જ શું ?” જે દેવ અને મુનિના શત્રુનું લે, તે પણ તેવો જ સમજવો.” ૩૩

“તેણ૦” ત્તિ ।

ચોરે આણેલું એટલે કે, “ચોર ચોરી કરીને લાવેલો છે.” એવું માલૂમ પડે, તો દુનિયામાં પણ નિંદાપાત્ર ગણાય છે. તો લોકોત્તર માર્ગમાં તો પૂછવું જ શું ? “તે વિશેષ પ્રકારે નિંદનીય જ હોય છે.”

↑ તેથી દેવ અને મુનિના શત્રુના હાથમાંથી જે લે છે, તે પણ તેવો એટલે કે, દેવ અને મુનિનો શત્રુ જ હોય છે.

શ્રી સંઘ કુલકમાં કહ્યું છે કે-

@ અહીં ‘પોતાના માટે’ની જગ્યાએ સાધુને માટે એવો પાઠ હોવો જોઈએ. શ્રાદ્ધદિનકૃત્યની ૧૨૮મી ગાથાની ટીકામાં ‘સંયત્તાર્થર્થ-સાધુને માટે’ એવો પાઠ છે.

दुष्टस्य सहाये
स्वस्याऽपि
दुष्टता ।

१“जो साहज्रे वट्टइ, आणा-भंगे पवट्टमाणणं ।

मण-वय काएहिं, समाण दोसं तयं बिंति ॥१॥ []

अ-निरा-ऽऽकरणेन, आज्ञा-भङ्ग-हेतुत्वात् ।” ॥३३॥

↑ *अथ,

श्राद्ध-दिन-कृत्य-गाथया

पुनरेनमेवाऽर्थं स्पष्टयन्नाऽऽह, :-

चेइय-दब्बं गिल्लित्तु, भुंजए, जो उ देइ साहूणं ।

सो आणा-अण-ऽवत्थं पावइ, लित्तो वि दित्तो वि ॥३४॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गाथा, १३२]

“चेइय०” ति,

दान-ग्रहणे
स-दोषे ।

↑ चैत्या-ऽऽदि-द्रव्यम् गृहीत्वा, यः स्वयम्

भुङ्क्ते, अन्येभ्यः साधुभ्यः दत्ते, *सः-साधुः गृह्णन्ऽपि,
साधर्मिकाणाम् दददऽपि

१. आज्ञा-भङ्ग-
दोषः ।

१. भगवदा-ऽऽज्ञा^१-भङ्गम्^१ निषिद्धा-ऽऽचरणा-रूपम् प्राप्नोति,
तथा,

२. अन-ऽव-स्था-
दोषः ।

२. अन-ऽवस्थाम् अन्येषां श्रद्धा-शैथिल्यं च प्रापयति ॥३४॥

↑ %प्रसङ्गतः,

अन्येऽपि दोषाः तद्-वृत्ति-गाथाभिर्दृश्यन्ते :-

1. [आज्ञा-भङ्गे वर्तमानानां यः मनो-वाग्-कायेन साहाय्ये वर्तते, तमऽपि समान-दोषम्
ब्रुवन्ति ॥ ॥] ।

× अथ, पुनरेनमेवाऽर्थम् श्राद्ध-दिन कृत्य-गाथया स्पष्टयन्नाह, :-

* सः साधुः दित्तो वि-दददऽपि,

≠ भगवदा-ऽऽज्ञा-भङ्गम्-प्रवचन-निषिद्धा-ऽऽचरण-रूपम् तथा, प्राप्नोति ॥३४॥

% “प्रसङ्गतः :- अन्येऽप्य-दोषा दर्शयितव्याः सन्ति” इति । तद्-वृत्ति-गाथाभिः, क्रमेण
प्रसङ्ग-ऽऽदि-दोषमाऽऽह, :-

“આજ્ઞા ભંગવામાં જે લોકો પ્રવર્તમાન હોય છે, તેને મનથી, વચનથી ને કાયાથી જે કોઈ સહાય કરે છે, તેને પણ સરખા દોષિત ગણાવેલા છે.

કેમ કે તે આજ્ઞાનો ભંગ કરવામાં રૂકાવટ ન કરનાર હોવાથી, તે પણ આજ્ઞાનો ભંગ કરનાર ગણાય છે.” ૩૩

શ્રી શ્રાદ્ધદિનકૃત્યની ગાથાએ કરીને એ જ વાતને વધારે સ્પષ્ટ કરે છે,-

चेइय-दब्बं गिह्णित्तुं, भूंजए, जो उ देइ साहूणं ।

सो आणा-अण-ऽवत्थं पावइ, लित्तो वि दित्तो वि ॥३४॥

[શ્રા.દિ.કૃ.ગા.-૧૩૨]

“દેવ-દ્રવ્ય લઈને જે પોતે ખાય, અને સાધુને જે આપે, તે આપનાર અને લેનાર પણ આજ્ઞાભંગ અને અનવસ્થા દોષ પામે છે.” ૩૪

“चेइय०” ति ।

‡ ચૈત્યાદિ દ્રવ્ય લઈને જે પોતે ઉપયોગ કરે છે અને બીજા સાધુને તે આપે છે, તે લેનાર સાધુ બીજા સાધર્મિક સાધુને આપે તો તે લેનાર પણ,

૧ નિષેધ કરેલી આચરણા રૂપ ભગવાનની 'આજ્ઞાનો ભંગ કરે છે.

૨ અનવસ્થા દોષ એટલે કે બીજાઓની શ્રદ્ધા ઢીલી કરવા રૂપ દોષ લગાડે છે. ૩૪

શ્રાદ્ધ-દિન-કૃત્યની ટીકામાં આપેલી ગાથાઓ વડે અહીં પ્રસંગથી બીજા પણ દોષો બતાવે છે-

1. [આજ્ઞા=પ્રવચન =શાસ્ત્ર=એ સર્વ એક અર્થવાળા સમજવા.]

१एकेण कयम-ऽकजं, पुणो वि तप्पच्चया कुणइ बीओ ।
साया-बहुल-परंपर-वुच्छेओ संयम-तवाणं ॥३५॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गाथा १३२ वृत्ति. पृ० २७३]

“१एकेण०” त्ति,

४. मिथ्यात्व-
परम्परा ।

↑ ३. अना-ऽऽचार-दर्शनात् बाला-ऽऽदीनामऽपि-
कु-प्रवृत्ति-सन्तति-रूपः प्रसङ्ग-दोष-आपद्यते ।” इत्य-ऽर्थः ॥३५॥

१जो जह-वायं ण कुणइ, मिच्छ-दिट्ठी तओ (ह) वि को अण्णो ? ।
वहेइ अ मिच्छत्तं परस्स संकं जणेमाणो ॥३६॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गाथा, १३२ वृत्ति. पृ. २७३]

“जो जह०” त्ति०,

↑ ४. अना-ऽऽचारे आचार-धिया*

मिथ्यात्व-वृद्धिः स्यात् ।” इत्य-ऽर्थः ॥३६॥

संजम-अप्प-पवयण-विराहणा-१संभवो विहं णेओ ।
पवयण-हेला वि, तओ अवणेओ तस्स संसग्गो ॥३७॥

[]

“संजम०” त्ति,

↑ चैत्या-ऽऽदि-द्रव्य-भक्षणेन त्रिधा विराधना सम्भवेत् ।

तथा हि, :-

५. संयम-विराधना

↑ संयम-विराधना-

अ-न्यायोपात्त-वित्तोद्-भूत-वस्तु गृहानस्य,

तत्-कृता-ऽ-संयमा-ऽनुमोदना-रूपा स्फुटं प्रतीयते ।

1. [एकेन अ-कार्यं कृतम्, पुनर्द्वितीयोऽपि साता-बहुलः तत्-प्रत्ययात् अ-कार्यं] करोति, तेन संयम-तपसोः परम्परया व्युच्छेदः स्यात् ॥३५॥]

1. [यो यथा-वादं न करोति, तस्मादऽन्यः कः मिथ्या-दृष्टिर्भवेत् ? यतः परस्य शङ्कां जनयन्, मिथ्यात्वं वर्धयति “तत् परम्परामुत्पादयति,” इत्य-ऽर्थः ॥३६॥] ।

1. [संभवो विहं णेओ- संभवो वि इहं णेओ । सम्भवोऽपि-इह ज्ञेयः] ।

* ०धिया बाला-ऽऽदीनाम्- मि० । डे० । + णेउ (?) मु. ।

^૧એકેળ કયમ-૬-કઝં, પુળો વિ તપ્પચ્ચયા કુળઙ્ઘી બીઓ ।

સાયા-બહુલ - પરંપર-વુચ્છેઓ સંયમ-તવાણં ॥૩૫॥

[શ્રા.દિ.કૃ.ગા.-૧૩૨ વૃ.પૃ.૨૭૩]

“એક માણસ અપકૃત્ય કરે, તો તેના ઉપરના વિશ્વાસથી (દેખા-દેખીથી) બીજો માણસ પણ-અપકૃત્ય કરે છે. (કેમ કે માનવ) શાતાબહુલ છે (એટલે કે ગમે તેમ કરીને સુખ અથવા આરામ ઈચ્છતા હોય છે,) (તેથી,) સંયમ અને તપની પરંપરાનો ઉચ્છેદ થાય છે.” ૩૫

“એકેળ૦” ત્તિ,

↑ ૩ “અનાચાર જોવાથી બાળજીવો વગેરેને પણ ખરાબ પ્રવૃત્તિની પરંપરા રૂપથી પ્રસંગદોષ લાગે છે.” એ ભાવાર્થ છે. ૩૫

^૧જો જહ-વાયં ણ કુળઙ્ઘી, મિચ્છ-દિટ્ઠી તઓ (હુ) વિ કો અણ્ણો ? ।

વહેઙ્ઘ અ મિચ્છત્તં પરસ્સ સંકં જણેમાણો ॥૩૬॥ [શ્રા.દિ.કૃ.ગા.-૧૩૨ વૃ.પૃ.૨૭૩]

“જે માણસ (વસ્તુસ્થિતિ) જેમ હોય તેમ-ખરાબર કહેતો નથી, ખરેખર તેના જેવો બીજો કોણ મિથ્યાદેષ્ટિ હોઈ શકે ?”

(કેમ કે) બીજાના પણ મનમાં શંકા ઉત્પન્ન કરીને ય તે મિથ્યાત્વને વધારે છે.” ૩૬

“જો^૧ જહ૦” ત્તિ,

↑ ૪ “અનાચારમાં આચારબુદ્ધિ થવાથી મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ થાય જ.”

એ અર્થ છે. ૩૬

સંજમ-અપ્પ-પવયણ-વિરાહણા-સંભવો વિહં ણેઓ^૧ ।

પવયણ-હેલા વિ, તઓ અવણેઓ તસ્સ સંસગ્ગો ॥૩૭॥

“સંજમની વિરાધનાનો સંભવ, આત્માની-પોતાની-વિરાધનાનો સંભવ અને શાસનની આશાતનાનો સંભવ પણ અહીં જાણવો અને શાસનની નિંદા પણ થાય છે. તેથી (દુરાચારીનો) સંસર્ગ પણ છોડી દેવો જોઈએ-ન રાખવો જોઈએ.” ૩૭

“સંજમ૦” ત્તિ ।

↑ ચૈત્ય વગેરેના દ્રવ્યના ભક્ષણથી ત્રણ પ્રકારની વિરાધનાનો સંભવ થાય છે.-

↑ ૫ સંયમ વિરાધના-

અન્યાયથી મેળવેલા ધનથી બનાવેલી વસ્તુ લેનારને તેણે કરેલા અસંયમની અનુમોદના રૂપ (સંયમની) વિરાધના તો ચોખ્ખે ચોખ્ખી સમજાય તેમ છે. કેમ

1, 1, 1. ટીપ્પણીના અર્થ ગાથાર્થમાં આવી જાય છે.

तथा सति, यथा-प्रतिपन्न-व्रत-लोप^२ आपद्यते ।

यदुक्तम्- सह-कुलके, :-

“^३आणा-भंगं ददुं मज्झ-त्थां ठिति जे तुसिणिआए ।

अ-विहि-अणुमोअणाए तेसिं पि अ होइ वय-लोवो ॥१॥”

[]

आत्म-विराधना

⇕ ६. आत्म-विराधना तु-

प्रत्य-ऽनीक देवता-ऽऽदि-छलन-लक्षणा, प्रतीता ।

यतः,

अर्हदा-ऽऽज्ञा-परिहारेण

*प्रमादा^४-ऽ-शौच-वस्तु-स्व-भावतः अ-पूत-दुष्ट-जने शाकिनी-
दृष्टिवत् तेषां शक्ति अ-प्रति-हता⁺ भवति ।

यदुक्तम्-

व्यवहार-भाष्य-दशमोद्देशके, :-

%“राया इव तित्थ-यरो”

इत्या-ऽऽदि-गाथा-वृत्तौ, :-

“ये साधवः प्रजा-स्थानीयाः, राज-स्थानीयस्य तीर्थ-कृतः
आज्ञाम् न अनुपालयन्ति, ते प्राऽन्त-देवतयाऽपि छल्यन्ते
अपराधिन इव दण्ड्यन्ते” इति ॥६॥

७. जैन-शासन-

विराधना ।

⇕ ७. प्रवचन-विराधना च-

2. जिना-ऽ-दत्त-ग्रहणेन ।

3. [आज्ञा-भङ्गं दद्या, ये च मध्यस्थास्तुष्णिकया तिष्ठन्ति, तेषामऽपि अ-विध्य-ऽनुमोदनया
भवति च व्रत-लोपः ॥] ।

4. [प्रमादतः-अ-शौचतः वस्तु-स्व-भावतः । अ-पूत-जने, दुष्ट-जने । तेषाम्प्रत्य-ऽनीक-
देवतानाम् । अ-प्रतिहता-निर-ऽङ्कुशा ।]

* प्रमादा-ऽ-शुचि-दोष-वस्तु-स्व-भावतः डे० ।

+ प्रति-हताऽपि भवति डे० ।

% “राया इव तित्थ-गरो ।” इति-गाथा-चूर्णो, :- हु धोषणं सुत्तं, मिच्छा अऽ-सज्जाओ,
रयण-धणा इव नाणा-ऽऽइ ॥ ॥

अत्र राजा इव तीर्थ-कृत, जन-पदा इव साधवः, घोषणमिव जिना-ऽऽज्ञा, रत्न-धनानीव
ज्ञाना-ऽऽदीनि ।

કે તેમ થવાથી સ્વીકારેલા વ્રતનો લોપ^૨ થવાનો દોષ લાગે છે.

શ્રી સંઘકુલકમાં કહ્યું છે કે-

તીર્થંકર ભગવંતની ^૩આજ્ઞાનો ભંગ થતો જાણીને જે લોકો ચૂપ રહે છે, તે લોકો અવિધિની અનુમોદના કરનારા બની રહેવાથી, તેઓના વ્રતનો પણ લોપ થાય છે.”

૬ આત્મવિરાધના-

શત્રુરૂપ દેવતાઓ વગેરેથી છલના થવા રૂપ (ગાંડપણ વગેરેથી) આત્મવિરાધના (એટલે કે પોતાને હરકત પહોંચે છે, તેમ) થવાનું જાણીતું છે.

કેમ કે અરિહંત ભગવાનની આજ્ઞા તરફ દુર્લક્ષ્ય રાખીને પ્રમાદ,^૪ અપવિત્રતા અને વસ્તુના સ્વભાવને લીધે અપવિત્ર દુષ્ટજનો ઉપર શાકિનીની નજર પડે છે, તેવી રીતે તે શત્રુ દેવતાઓની શક્તિ રોકાતી નથી, પરંતુ અસરકારક બને છે.

શ્રી વ્યવહાર ભાષ્યના ૧૦મા ઉદ્દેશમાં કહ્યું છે કે-

%“રાજાની જેમ તીર્થંકર ભગવંત છે.”

ઈત્યાદિ ગાથાની વૃત્તિમાં-

“પ્રજાસ્થાનીય જે સાધુઓ રાજાસ્થાનીય તીર્થંકર ભગવાનની આજ્ઞાનું પાલન કરતા નથી, તે પ્રાન્તે દેવતાઓએ કરીને છળાય છે, એટલે કે અપરાધીની માફક દંડિત કરાય છે.” ૬

↑ ૭ અને પ્રવચન વિરાધના-

૨. જિનેશ્વર ભગવંતે નહીં આપેલું લેવાથી.
૩. આ ટિપ્પણીનો અર્થ મૂળ અર્થ પ્રમાણે સમજવો
૪. પ્રમાદથી-
વસ્તુ સ્વભાવે કરીને અપવિત્ર.
અપૂત જન=દુષ્ટજન તરફ
તેઓનો=શત્રુ દેવોનો.
અપ્રતિહત=(નિરંકુશ આક્રમણ થાય છે.)

% ભાવાર્થ :- તીર્થંકર ભગવાન તે રાજા સમાન છે. એ ગાથાની ચૂર્ણિમાં છે.
સૂત્ર એ રાજાની ઘોષણા સમાન છે. અસ્વાધ્યાયમાં સ્વાધ્યાય વગેરે મિથ્યાપ્રયાસ રૂપ ઘોષણાનો ભંગ છે અને જ્ઞાનાદિક રત્ન ધન સમાન છે.
અહીં, “રાજા સમાન તીર્થંકર ભગવાન છે. અને સાધુઓ તેના તાબાના દેશો સમાન છે. શ્રી જિનાજ્ઞા રાજાની ઘોષણા સમાન છે. અને જ્ઞાનાદિક રત્ન ધન સમાન છે.”

प्रवचन-⁵ मूल-यति-चैत्ययोरुपद्रवणे,
 *स्तेना-ऽर्थ-प्रतीच्छया च सु-प्रतीतैव ।७।

⇕ तथा,

८. जैन-शासन-
 विराधना ।

८. प्रवचन-हेला-^x

एवम्

%“लोक-विरुद्धं संस्तवं कुर्वतां

सर्व-ज्ञ-पुत्रत्वेन लोकान् व्यामोहयतां

जैनानाम् अ-किञ्चित्-करं दर्शनम्,

अतः, अ-दृष्ट-कल्याणा एते,

स्वप्नेऽपि सदा-ऽऽचार-^gगन्धं न जानन्ति ।”

इत्या-ऽऽदि-खिंसाऽपि प्रवर्तते ।

दुरा-ऽऽचार-वतः
 संसर्ग-त्यागा-
 पदेशः ।

⇕ **एवमाऽऽदि-ऐहिक-दोष-प्रकर्ष-सम्भवात्, उक्त-दुरा-
 ऽऽचारवतः

तस्य संसर्गः परिहर्तव्यः एव ।

सु-जन-सङ्गकरण-
 तयो-पदेशः ।

⇕ “सत्-सङ्गस्तु उपादेयो विवेकिना ।” इति-भावः ।

⇕ एतावता,

स्तैन्य-ऽऽदि
 भोगे गृहस्थणाम-
 ऽनाचारः ।

⁶साधु- चैत्या-ऽऽदि- विक्रय- स्तैन्योत्थ-द्रव्या-ऽऽदि- भोगेन

गृहिणाम् अना-ऽऽचारः स्फुट एव ।

⇕ “चौर्या-ऽऽनीत- तद-ऽर्थ-भोगे तु

5. (प्रवचनस्य-जैन-शासनस्य
 मूलयोः यति-चैत्ययोरुपद्रवणे ।) ।

6. (साधु-विक्रयः, चैत्या-ऽऽदि-पदा-ऽर्थ-विक्रयश्च । साधु-स्तैन्यम्, चैत्या-ऽऽदि-पदा-
 ऽर्थ-स्तैन्यं च । ताभ्यामुत्थितेन द्रव्या-ऽऽदीनां भोगेन ।) ।

+ स्तेन-प्रतीच्छया डे० ।

x ०हेला-एतेषाम्, डे० ।

% “लोक-विरुद्धा-ऽऽचारं कुर्वताम् डे० । ≠ ०ग्रन्थ० । डे ।

** तस्मात्, एवमा-ऽऽदि-दोष-प्रकर्ष-सम्भवात्, तस्य-ई-द्ग्-दुरा-ऽऽचारवतः संसर्गः । डे० ।

જૈન શાસનના મૂળ^૫ આધારભૂત મુનિ અને ચૈત્ય ઉપર ઉપદ્રવ કરીને ચોરીના ધનને ટેકો આપવાથી, જૈન શાસનની વિરાધના થતી હોવાનું સ્પષ્ટ રીતે જ સમજી શકાય તેમ છે. ૭

↓ ૮. જૈનશાસનની નિંદા થાય છે-

એ પ્રમાણે “લોકવિરુદ્ધ કાર્ય કરનારા હોવા છતાં સર્વજ્ઞના પુત્રો તરીકે પોતાને ગણાવીને લોકોને ઠગનારા જૈનોનું દર્શન નકામું છે, માટે તેની સામે ન જોવામાં જ કલ્યાણ છે. કારણ કે તેઓ સ્વપ્નમાં પણ સદાચારની ગંધે ય જાણતા નથી.”

એ વગેરે આ લોકના પણ મોટા-મોટા દોષોનો સંભવ હોવાથી, ઉપર જણાવેલા દુરાચારવાળા હોય, તેનો સંસર્ગ-પરિચય-છોડી દેવો જ જોઈએ.

ભાવાર્થ એ છે કે-

“વિવેકી પુરુષોએ સત્સંગ જ કરવો જોઈએ.

↓ એ ઉપરથી સમજવાનું એ છે, કે સાધુ^૬ અને ચૈત્યાદિના વેચાણ અને ચોરીમાંથી મળેલાં દ્રવ્ય વગેરેના ભોગે કરીને ગૃહસ્થો માટે તો ખુલ્લેખુલ્લો અનાચાર છે જ.

5. [પ્રવચનનું=જૈન શાસનના મૂળભૂત-મુનિ અને ચૈત્ય છે, તેને ઉપદ્રવ કરવાથી.]

6. [સાધુનું વેચાણ અને ચૈત્યાદિના પદાર્થોનું વેચાણ.

સાધુની ચોરી, ચૈત્યાદિના પદાર્થની ચોરી, તે બેથી ઉત્પન્ન થયેલા દ્રવ્યાદિકના ભોગે કરીને,]

७प्रस्तारेण ८प्रायश्चित्त-विधिः सम्भाव्यते,"
इति-तत्त्वम् ॥३७॥

अथ,*

तमेव विशेष-फल-द्वारेण विशेषयति, :-

व्यवहार-सुद्धी धम्मस्स मूलं 'साहूण संगया ××× ।

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गाथा, १५९]

साधुभि-सङ्गता

आर्याणां या
व्यवहार-शुद्धिः, सा
धर्मस्य मूलम् ।

“व्यवहार-०” ति,

↑ मोह-मन्दता-ऽनुरोधेन उचित-कर्मा-ऽभ्यासे
व्यवहार-शुद्धिः साधुभ्यः सङ्गता आर्य-सङ्गात् प्रतिपन्ना,*
धर्मस्य 'मूलम्-भवति ।

धर्म-मूलस्य फल
परम्परा ।

↑ अथ-

तत्-प्रक्रियां सा-ऽर्ध-गाथा द्वयेन आह, :-

व्यवहारेणं तु सुद्धेणं अत्थ-सुद्धी जओ भवे ॥३८॥

*अत्थेणं चैव सुद्धेणं आहारो होइ सुद्धओ ।

आहारेणं तु सुद्धेणं देह-सुद्धी जओ भवे ॥३९॥

सुद्धेणं चिय देहेणं धम्म-जोगो य जायइ ।

जं जं कुणइ किच्चं, तु, तं तं से स-फलं भवे ॥४०॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गाथा १५९-१६०-१६१]

7. [प्रस्तारेण-प्रस्तार-प्रकारेण ।]
8. [प्रायश्चित्त-विधिः -] आज्ञा-ऽतिक्रमे- उपवासः । उत्त० [कृष्ट] आशातनायाम्-आयम्बिलम् ।
उत्त० [कृष्ट]-धन-चौर्ये-१० उप० [वासः^१] ।
ल० [क्ष]-सज्जायः
भोगे-छट्ट ।
म० [ध्यम]-वस्त्रा-ऽऽदि-चौ० [र्ये]-आ० [यम्बिलम् ॥]
सर्वा-ऽङ्के-पक्ष-क्षपणं देयम्-उ० [कृष्टम् ॥]
म० [ध्यम]-वस्त्रा-ऽऽदि-भोगे-उ० [पवासः] ।
उघन्य-भोगे-आ० [यम्बिलम्] ।
1. अत्र प्रथमावृत्ति - संपादककृता संस्कृत - टीप्पणी परिशिष्ट-८ मध्ये, पत्र-१५७ उपरि अवलोकनीया

- * अथ, पूर्वम्-सत्सङ्गमेव फल-द्वारेण विशदीकरोति । डें । प्राप्ती परिगृहीता । इत्यऽर्थः । डे०
+ सव्वन्नुभासए ।” इति श्रा. दि. कृत्ये ।
× सुद्धेणं चैव अत्थेणं ।” इति श्री श्रा. दि. कृत्ये ।
% जुगस्स’ इति श्रा. दि. कृत्ये ।

તત્ત્વ એ છે, કે ચોરી કરીને લાવેલા તેના ધનનો ભોગ કરવાથી તો પ્રસ્તાર^૭ કરીને પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિ^૮ સંભવે છે. એટલે કે પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું પડે તેમ હોય છે.” ૩૭

↓ હવે, જુદી જુદી જાતનાં ફળો બતાવવા દ્વારા તે સત્સંગને જ વિશેષ રીતે સમજાવે છે -

વવહાર-સુદ્ધી ધમ્મસ્સ-મૂલં સાહૂણ સંગયા । [શ્રા. દિ. કૃ. ગા-૧૫૯]

“સાધુઓથી સંગત વ્યવહાર શુદ્ધિ ધર્મનું મૂળ છે.”

“વવહાર૦” ત્તિ ।

મોહની મંદતાને લીધે યોગ્ય કામોની ટેવ પડવાથી,

સાધુઓથી સંગત=એટલે કે આર્યસંગથી માન્ય કરાવેલી (અર્થાત્-શિષ્ટ પુરુષોએ માન્ય કરેલી).

વ્યવહારની શુદ્ધિ ધર્મનું મૂળ^૧ છે.

હવે, તેની પ્રક્રિયા-વ્યવસ્થા-અઢી ગાથાઓ દ્વારા સમજાવવામાં આવે છે-

વવહારેણં સુદ્ધેણં અત્થ-સુદ્ધી જઓ ભવે ॥૩૮॥

*અત્થેણં ચેવ સુદ્ધેણં આહારો હોઝ સુદ્ધઓ ।

આહારેણં તુ સુદ્ધેણં દેહ-સુદ્ધી જઓ ભવે ॥૩૯॥

સુદ્ધેણં ચિવ દેહેણં ધમ્મ-જોગો ય જાયઝ ।

જં જં કુણઝ કિચ્ચં તુ, તં તં સે સ-ફલં ભવે ॥૪૦॥

[શ્રા.દિ.કૃ.ગા.૧૫૯, ૧૬૦, ૧૬૧]

“કેમ કે શુદ્ધવ્યવહારે કરીને અર્થશુદ્ધિ થાય છે. શુદ્ધધને કરીને શુદ્ધઆહાર થાય છે, અને શુદ્ધઆહારે કરીને શરીરશુદ્ધિ થાય છે.

કેમ કે શુદ્ધશરીરે કરીને ધર્મનો જોગ મળે છે. તેથી, તે, જે જે કામો કરે છે, તે તે તેનાં કામો સફળ થાય છે.” ૩૮, ૩૯, ૪૦

7. [પ્રસ્તારથી=પ્રસ્તાર પદ્ધત્તિથી]

8. [પ્રાયશ્ચિત્તનો વિધિ-]

આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરવાથી-ઉપવાસ, ઉત્કૃષ્ટ આશાતના કરવાથી-આયંબીલ

ઉત્કૃષ્ટ ધન ચોરવાથી-દશ ઉપવાસ, એક લાખ સજ્જાય-સ્વાધ્યાય.

ભોગ (ઉપભોગ) કરવાથી-છટ્ટ.

મધ્યમ- વસ્ત્રાદિકની ચોરી કરવાથી-આયંબીલ.

“સર્વ”ના આંકડામાં પાક્ષિક ક્ષપણકનું પ્રાયશ્ચિત્ત દેવું. (પંદર ઉપવાસ)

મધ્યમ- વસ્ત્રાદિકના ભોગે-ઉપવાસ. જથ્થા ભોગે-આયંબીલ.

1. જૂઓ પરિશિષ્ટ - ૮ પેજ નં. ૧૫૫

× શ્રાદ્ધ દિનકૃત્યમાં આ પહેલું પદ ‘સુદ્ધેણં ચેવ અત્થેણં’ છે.

“अत्येणं०” ति, “सुद्वेणं०” ति, व्याख्या-

⇕ कण्ठ्याः ।

नवरम्

धर्म-मूल-व्यवहार-शु
द्धया क्रमेण
विधि-युक्त-धर्म
योगः ।

⇕ धर्म-योगः-विधि-योगः ।

⇕ लौकिके लोकोत्तरे च मार्गे विधि-योगेन

यद् यत् कार्यम् करोति, तस्य तत् तत्

सा-ऽनुबन्ध-सत्-फल-कृद् भवेत् ॥३८-३९-४०॥

तेन मोक्षः ।

⇕ अथ,

तत्-प्रति-पक्ष-भूतम्

अ-सत्-सङ्गं विशदयति, :-

अण्णहा, अ-फलं होइ, जं जं किच्चं तु सो करे ॥

व्यवहार-सुद्धि-रहिओ य, धम्मं खिंसावए सयं ॥४१॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये- गाथा-१६२]

व्यवहार-शुद्धया
ऽऽदिकं विना
कृत्यानां निष्फ
लता, विपरीत
फल-दायकता
च ।

“अण्णहा० ति”, व्याख्या-

⇕ अन्यथा-दोषवत्-संसर्गेण,

⇕ व्यवहार-शुद्धि-रहितः-श्रावका-ऽऽदिः,

यद् यत् कृत्यम्,

तत् विवक्षित-फल-रहितम्, अनिष्ट-फल-कृद् वा

भवति,

“अ-विधि-योगात्” इत्य-ऽर्थः ।

⇕ तथा च,

असौ

धर्मम्-सद-ऽनुष्ठानम्-ऽपि

स्वकम् आत्मानं च,

बालेनाऽपि

अवहेलयेत् ॥४१॥

“અત્યેળ૦” ત્તિ, “સુદ્દેળ૦” ત્તિ, બ્યાખ્યા-

સહેલી છે. પરંતુ,-

⇕ ધર્મયોગ એટલે વિધિનો યોગ.

⇕ લૌકિક અને લોકોત્તર માર્ગમાં વિધિના યોગે કરીને-

જે જે કામ કરે છે, તે તે તેનાં કામ સારાં ફળોની પરંપરા આપનારાં થાય છે. ૩૮, ૩૯, ૪૦

⇕ તેની વિરોધી-ખરાબ સોબત-વિષે હવે સ્પષ્ટીકરણ કરીને સમજાવે છે,

અળ્ળહા, અ-ફલં હોઙ, જં જં કિચ્ચં તુ સો કરે ।

વવહાર-સુદ્ધિ-રહિઓ ય, ધમ્મં ચિંસાવણ સયં ॥૪૧॥

[શ્રા.દિ.કૃ.ગા.૧૬૨]

“તેનાથી વિરુદ્ધ વર્તન કરવાથી એટલે કે દોષવાળાનો સંસર્ગ રાખવાથી, તે જે જે કામ કરે, તે નિષ્ફળ જાય છે. માટે વ્યવહારશુદ્ધિથી રહિત હોય, તે ધર્મની અને પોતાની નિંદા કરાવરાવે છે.” ૪૧

“અળ્ળહા૦” ત્તિ । બ્યાખ્યા-

⇕ અન્યથા એટલે દોષવાળાના પરિચયથી,

⇕ વ્યવહારશુદ્ધિરહિત શ્રાવક વગેરે

જે જે કામ (કરે છે) તે તે- ધારેલું ફળ આપતું નથી, અથવા ઊલટું ખરાબ-ફળ આપનારું થાય છે.

તેનો ભાવાર્થ એ છે કે-

તેમાં અવિધિનો યોગ હોય છે, તેથી એમ બને છે. (આ માટે આઠમી ગાથામાં આપેલી ઉપદેશપદની ત્રણ ગાથાનો ભાવાર્થ વાંચવો.)

⇕ તેમ કરવાથી-આવો માણસ

ધર્મની ઉત્તમ ક્રિયાને અને

પોતાને-બાળકો દ્વારા પણ

નિંદાવે છે. ૪૧

↓ “तथा सति,
का हानिः ?”
इत्याऽऽह, :-

*“धम्म-खिसं कुणंताणं, अप्पणो वा परस्स वा ।
अ-बोही परमा होइ” “इइ सुत्ते वि भासिअं ॥४२॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-गाथा, १६३]

“धम्मं खिसं०” त्ति, व्याख्या-

↓ एवम्-

%अना-ऽऽभोगा-ऽऽदिना-

धार्मिकीम्

निन्दाम् कुर्वन्तः कारयन्तः, भवा-ऽन्तरे यथा-सम्भवम्
(परमा) अ-बोधिः भवति ।”

↓ “उपलक्षणतः :- धर्म-निन्दा-हेतुत्वेन प्रायः- सा-ऽनुबन्ध-
दौर्भाग्य- दौःस्थ्य- व्याधि- दुर्गत्या-ऽऽदि-दोषाः सम्भवेयुः ।”
इति-सुत्ते (वि)-छेदे-भाष्या-ऽऽदौ श्रुते (ऽपि)- भाषितम्^१ ॥४२॥

सु-श्राद्धा-ऽऽदि
सु-जनेन त्याज्याः
संसर्गः ।

↓ अथ,

प्रसङ्गतः,

अनुक्त- दुःसंसर्गमऽपि दर्शयति, :-

1. [“धर्म-मूलाया एव व्यवहार-शुद्धेः अर्थ-शुद्धिः एवम्प्रकाराया एव अर्थ-शुद्धेः ।
आहार-शुद्धिः । एवम्प्रकाराया एव आहार-शुद्धेः देहशुद्धिः । एवम्प्रकाराया एव देह-शुद्धेः
सद्-धर्म योगः । सद्-धर्म योगेन परम्परया मोक्षा-ऽऽनुकूल्यम् । अन्यथा धर्म-खिसा,
धर्म-निन्दा, यया सुसंस्कृति-मार्गा-नुसारिता प्रजा विनाशमूला परमा अबोधिः । इति
छेदभाष्याऽऽदि पवित्र शास्त्रध्वनिः]

* धम्मं खिसं, टीकायाम् । + इह० । मुद्रिता-ऽऽदिषु ।

% लोभ-अना-ऽऽभोगा-ऽऽदिना प्रत्येकम् दोषवद्-धार्मिकं [कृत्यं]- बालानाम्- धर्म-निन्दा-हेतुः
डे० ।

+ प्रायः- पूर्वोक्त-दोषा अपि सम्भवेयुः” इति-भावः डे० ।

↑ “એમ થાય-

(પોતાની અને ધર્મની નિંદા કરાવાય) તો શું નુકસાન થાય ?”

તેનો જવાબ આપે છે,-

“ધમ્મ-ચ્ચિંસં કુણંતાણં, અપ્પણો વા પરસ્સ વા ।

અ-બોહી પરમા હોઇ,” ઇદ્ધ સુત્તે વિ ભાસિઅં ॥૪૨॥

[શ્રા.દિ.કૃ.ગા.૧૬૩]

“ધર્મની નિંદા કરાવનારાઓને પોતાને અને બીજાને પણ મહા અબોધિ પ્રાપ્ત થાય છે.” એમ સૂત્રોને વિષે પણ કહ્યું છે.” ૪૨

“ધમ્મઠ” ત્તિ । વ્યાખ્યા-

↑ એમ અજ્ઞાણપણા વગેરેમાં રહીને પણ

ધર્મની નિંદા કરતા અને કરાવનારાઓને ભવાંતરમાં ઘટતી રીતે - સંભવ પ્રમાણે- મહા અબોધિ પ્રાપ્ત થાય છે.

↑ “ઉપલક્ષણથી, ધર્મની નિંદાના કારણે કરીને ઘણે ભાગે દુભાગ્ય, દુઃખી સ્થિતિ, વ્યાધિ અને દુર્ગતિ વગેરે દોષોની પરંપરાનો સંભવ થાય છે.”

એમ સૂત્રમાં એટલે કે-છેદ સૂત્રમાં-તેના ભાષ્ય વગેરે શાસ્ત્રોમાં પણ કહ્યું છે.^૧ ૪૨

↑ ઉપર નહીં જણાવેલા બીજા પણ દુષ્ટ સંસર્ગો છોડવાનું પ્રસંગથી હવે જણાવે છે, -

૧. ગાઠ ૪૧-૪૨ [જેના મૂળમાં ધર્મ હોય, એવી વ્યવહાર શુદ્ધિથી અર્થ શુદ્ધિ થાય છે. એવી અર્થ શુદ્ધિથી જ આહાર શુદ્ધિ થાય છે. એવા પ્રકારની આહાર શુદ્ધિથી જ દેહની-શરીરની-શુદ્ધિ થાય છે. એવા પ્રકારની દેહ શુદ્ધિ (અને એવા પ્રકારની સર્વ શુદ્ધિ)થી જ ઉત્તમ ધર્મનો સંજોગ મળે છે. સદ્ધર્મના યોગે કરીને પરંપરાએ મોક્ષ મેળવવામાં અનુકૂળતાઓ થાય છે. નહિંતર, ધર્મની નિંદા થાય છે. જેથી કરીને સુ-સંસ્કૃતિનો-માર્ગાનુસારિ પણાનો-વિનાશ અને પ્રજાનો વિનાશ તથા મહાઅબોધિ પ્રાપ્ત થાય છે. એમ શ્રી છેદસૂત્રના ભાષ્યો વગેરે પવિત્ર શાસ્ત્રોનો ધ્વનિ છે. એ ભાવાર્થ છે.]

जुआरि-वेस-तक्कर-भट्टा-ऽऽयारा (-ऽऽइ) कु-कम्म-कारीणं ।
पासंडि-णिह्णवाणं, संसग्गं धम्मिओ चयइ ॥४३॥

[]

संसर्ग-त्याग-
योग्याः ।

“जुआरि-वेस०” ति, व्याख्या-

↓ जुवारी-वेश्या-तस्कर-भ्रष्टा-ऽऽचारा-ऽऽदि-

लौकिक-लोकोत्तर-सदा-ऽऽचार-पतिताः,

ज्ञाति-बाह्याः, पार्श्व-स्था-ऽऽदयः, देव-द्रव्य-भक्षका वा ।

आदि-शब्दात् नट- नर्तक- धूर्त- व्याध- शौनिक¹ - धी-वरा-
ऽऽदि-ग्रहणम्,

“प्राकृतत्वात्-आकारः,”

कु-कर्म-कारिणाम्

संसार-वर्धका-ऽनेक-दुष्कृत-कृत-पामर-जनानाम्,

पाखण्डिनः-बौद्धाऽऽदयः,

निह्णवाः श्रुत-जीतोक्ता-ऽनुष्ठान-कारित्वे सति,

स्वा-रसिकोत्सूत्र-भाषिणः,

²प्रायः, प्रति-गृहीत-श्री-कारा-द्रव्य-साधवः³ ।

एतेन

“लुम्पाक⁴ -स्तनिका-ऽऽदयो निह्णवा न” इति-सिद्धम् ।

एषां च

संसर्ग-व्याख्या ।

संसर्गम् संवास- सह-भोग- आ-लाप- सं-लाप- प्रशंसा-ऽऽदि-
रूपम् संस्तवम्,

श्री चन्द्र-कुमारवद्

1. [शौनिकः- पश्वा-ऽऽदिकं हत्वा मांस-विक्रेता ।] ।

2. आगम-व्यवहारेणैवम् ।

3. “द्रव्यतोऽपि- तीर्थ-बाह्याः ।” इत्य-ऽर्थः ।

4. [अस्य वाक्यस्य कोऽर्थः ? “न निह्ववत्वम्” इति ? “निह्ववत्वादऽपि अधिकदोष-
वत्वम् ? वेषा-ऽन्तर-कल्पना-ऽऽदि-दोषवत्त्वात्,” इति वा ? बहु-श्रुतेभ्यो ज्ञेयोऽस्याऽर्थः]

જુઆરિ-વેસ-તક્કર-ભટ્ટા-ડડયારા (-ડડઇ) કુ-કમ્મ-કારીણં ।

પાસંડિ-નિહ્લવાણં, સંસર્ગં ધમ્મિઓ ચયઇ ॥૪૩॥

“જુગારી, વેશ્યા, ચોર, બ્રહ્મચારી વગેરે કુકર્મો કરનારાઓનો તથા પાખંડી અને નિહ્લવોનો સંસર્ગ ધાર્મિક પુરુષ કરતો નથી - તજી દે છે.” ૪૩

“જુઆરિ૦” ત્તિ । વ્યાખ્યા-

↓ જુગારી, વેશ્યા, ચોર અને બ્રહ્મચારી વગેરે લૌકિક અને લોકોત્તર સદાચારથી ભ્રષ્ટ થયેલા-જ્ઞાતિ બહાર થયેલા અને પાસત્યા વગેરે, દેવ-દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરનારા, આદિ શબ્દથી નટો, નાયનારા, લૂંટારા, શિકારી, કસાઈ^૧, મચ્છીમાર વગેરે સમજી લેવા.

“પ્રાકૃત ભાષાને લીધે આકાર થયો છે. (બ્રહ્મ-ડડચારા-ડડવિ-“ભટ્ટાડડયારા”)

↓ દુષ્ટર્મ કરનારા=સંસાર વધારે તેવાં અનેક દુષ્ટ કામો કરનારા પામર (હલકી કક્ષાના ચોર, લૂંટારા વગેરે) લોકોનો-

↓ પાખંડી=બૌદ્ધ વગેરે,

↓ નિહ્લવ=શાસ્ત્રો અને જીત વ્યવહારમાં કહેલાં અનુષ્ઠાનો કરવા છતાં, સ્વચ્છંદતાપૂર્વક ઉત્સૂત્ર બોલનારા એટલે કે સૂત્ર વિરુદ્ધ બોલનારા-એટલે કે ઘણે^૨ ભાગે બહારથી સારા દેખાતા દ્રવ્ય^૩ સાધુઓ, એટલે કે ખરા સાધુપણા વિનાના,

આથી કરીને, “લુંપાક અને સ્તનિક^૪ વગેરે નિહ્લવો નથી.” એમ નક્કી થાય છે (?)

↓ એ સર્વનો-

સંસર્ગ=સંવાસ, સહભોગ, આલાપ-સંલાપ અને પ્રશંસા વગેરે રૂપ સંસ્તવ એટલે કે પરિચય.

શ્રી ચંદ્રકુમારની જેમ

1. [શૈનીક=પશુ વગેરેને મારીને માંસનું વેચાણ કરનાર કસાઈ]
2. આગમ વ્યવહારથી એ પ્રકારે,
3. “દ્રવ્યથી પણ-શાસનથી બહારના.” એ અર્થ થાય છે.
4. [આ વાક્યનો શો અર્થ કરવો ? “નિહ્લવપણુ નહિ. એવો અર્થ કરવો ? અથવા જુદી જાતના વેશની કલ્પના વિગેરે કરવાથી, દોષવંત થવાથી નિહ્લવ કરતાં પણ અધિક દોષવાળો, એવો અર્થ કરવો ?” આનો અર્થ બહુશ્રુત પુરુષો પાસેથી સમજવો.]

धार्मिकः सु-श्राद्धा-ऽऽदिः

त्यजेत् ।

↑ तद्,

यथा

श्री चन्द्र-कुमार-
दृष्टा-ऽन्तः ।

“ कुश-स्थल-पूरे प्रताप-सिंहो राजा । सूर्य-वती राज्ञी ।

“ तयोः पुत्रः

“ श्री-चन्द्र-कुमारः

“ मिथ्या-दृग् भ्रष्टा-ऽऽचार- निन्दित-कुला-ऽऽदि-सङ्गति-
रहितः, परोप-कृति-प्रवणः, सु-भगः, श्री-अर्हद्-भक्तः,
विशेष-ज्ञः, न्याय-मतिः, *दाना-ऽऽदि-धर्म-परायणः,

“ चन्द्र-कला-ऽऽदिभिः स्व-स्त्रीभिः सह वैषयिकं भुञ्जानो
दोगुन्दक इव, कालम-ऽतिवाहयति स्म ।

“ अन्यदा, सः स्व-भाग्य-परीक्षा-ऽर्थम् पित्र-ऽना-ऽऽज्ञया
देशा-ऽन्तरे भ्रमन्, वने कृत-मदन-सुन्दरी-विवाहः, क्रमेण
*सिद्ध-पुरं प्राप ।

“ तत्र श्री-ऋषभ-चैत्य-वन्दना-ऽर्थम् आगतः सन्, + %असौ
तत्रत्यान् निश्रीक-मुखान्, क्षीण-सन्ततीन्, निःशूकान्,
निर्धनान्, नागरान् @विलोक्य, स्व-प्रतिभया देव-द्रव्य-
विनाश-शङ्कित-मनाः, देवला-ऽऽदीन् पुर-स्वरूपं पृष्टवान् ।

“ ततः, तैरुचे, :-

“ “हे सु-भग ! पूर्वमिह महिमा-ऽद्-भुते श्री-ऋषभ- चतुर्मुख-
प्रासादे यात्रा-ऽर्थम् सर्व-दिग्भ्यः समा-ऽऽगतैर्लोकैः देव-
भाण्डा-ऽऽगारो वर्धितः । ततः, सङ्गे गते, तत्रत्यैः सर्व-लोकैः
सम्भूय, तद् द्रव्यं विभज्य, गृहा-ऽऽदौ अ-विधिना व्यापार्य,
सर्वं नगरं सङ्गामित-रोगवद् अ-पावितम्,

* दाना-ऽऽदि-धर्मं कुर्वन्, सर्वत्र-ख्यातिमान्, । डे०

x सिद्ध-पुरा-ऽभिधानं पुरं प्राप । डे०

+ सः डे० । % तदानीम्, डे० । @ समीक्ष्य, डे० ।

ધાર્મિકો=શ્રાવકો વગેરે

છોડી દે, છોડી દે છે (રાખતા નથી).

↑ કથા આ પ્રમાણે છે -

“કુશસ્થલ નગરમાં પ્રતાપસિંહ રાજા છે. સૂર્યવતી રાણી છે.

મિથ્યાદૃષ્ટિ, બ્રષ્ટાચારી અને નિદ્દિંત કુળવાળા વગેરે લોકોની સોબત નહીં રાખનાર, પરોપકારમાં તત્પર, ભાગ્યશાળી, શ્રી અરિહંત ભગવંતનો ભક્ત, સારો-સમજદાર, વિવેકી, ન્યાયપ્રિય, દાનાટિક ધર્મ આચરવામાં સદા કુશળ એવો શ્રી ચંદ્રકુમાર નામે તેઓને પુત્ર હતો.

દોગુંદક દેવોની માફક ચંદ્રકળા વગેરે પોતાની સ્ત્રીઓ સાથે વિષયસુખ ભોગવતો ભોગવતો વખત પસાર કરતો હતો.

એક વખત, તે પોતાના ભાગ્યની પરીક્ષા કરવા પિતાની આજ્ઞા વિના જ જુદા જુદા દેશોમાં ફરતાં ફરતાં વનમાં મદનસુંદરી સાથે વિવાહ કર્યા પછી અનુક્રમે સિદ્ધપુર નગરે પહોંચ્યો.

તે નગરમાં, શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુના દહેરાસરમાં વંદન કરવા માટે ગયો. ત્યાં, તેણે, નિઃસ્તેજ મોઢાવાળા, ક્ષીણ સંતાનોવાળા, સૂગ વગરના (તોછડા), નિર્ધન એવા ત્યાંના નાગરિકોને જોઈને, પોતાની બુદ્ધિથી દેવ-દ્રવ્યના વિનાશની શંકા તેના મનમાં થઈ, અને (તે ઉપરથી) પૂજારી વગેરેને શહેરનું સ્વરૂપ પૂછ્યું.

ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે-

“હે ! ભાગ્યવંત પુરુષ ! પહેલાં તો આ શહેરમાં અદ્ભુત મહિમા ધરાવતા શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુના ચતુર્મુખ દહેરાસરમાં યાત્રા કરવા માટે સર્વ દિશાઓમાંથી આવેલા લોકોએ દેવ-ભંડાર ખૂબ વધાર્યો હતો. સંઘ ગયા પછી અહીંના દરેક લોકોએ એકઠા મળીને, તે ધન વહેંચી લઈ, ઘર વગેરેમાં-અવિધિથી-વાપર્યું. જેથી કરીને, ચેપી રોગની માફક આખું શહેર બગાડી નાંખ્યું - અપવિત્ર કર્યું.

“ तेन, इदम्- निःश्रीकता- निर्धनत्व- दौभाग्य- वृत्ति-दुर्लभता-
निःशूकता-ऽऽदि-दोष-दुष्टं जातम्,

“ अतः, तवाऽनुभवः संशया-ऽऽदि-दोष-रहितः यथा-
ऽर्थतया प्रशंसनीयोऽस्ति ।”

“ एवं श्रुत्वा, अनुकम्पित-मनसा श्री-चन्द्रेण पुरश्चतुष्पथे
चाऽऽगत्य, सर्वं दोष-कारणं पौर-वृद्धानामऽग्रे निवेदितम् ।

“ यतः,

“ प्रासादो दृश्यते जीर्णः प्रत्य-ऽवाय⁵-पदं घनम् ।

“ ऋणं सर्वम-ऽ-भयं प्राग्, देव-ऽर्णं त्वऽ शुभा-ऽ-शुभम् ॥”

[]

“ उक्तं च आगमे

“⁶भक्खणे देव-द्व्यस्स, पर-स्त्री-गमणेण य ।

“ सत्तमं णरयं जंति सत्त-वाराओ गोयमा !* ॥”

[]

“ एवं सति, युष्माभिः निर्धनत्त्वा-ऽऽदि- दोष-वर्धक-
देव-ऋण-निवृत्तौ *सोत्साहम् उद्यमः कार्य एव ।” इति ।

“ *एवं श्रुत्वा, केचित् तद्-विपाक-भीताः तद्-धना-
ऽनुसारेण पूर्व-सञ्चित-धनं सर्वम्, सम-ऽधिकम् चैत्ये
निश्चितीकृत्य, शेष-धन-हेतुक-वृत्त्या सद्-वृत्तिम्, पूर्व-ऽर्णा-
ऽपनीतिं च कुर्वन्तः सुख-भाजः क्रमेणा-ऽ-भुवन् इहा-ऽ-मुत्र
चाऽपि । इति ।

“ केचित्तु, प्रमादात् एवमऽकुर्वन्तः बहु-दुःख-भाजोऽपि ।
इति ।

5. [पाप-स्थानम्, कष्ट-स्थानं वा ।] ।

6. [देव-द्रव्यस्य भक्षणे, पर-स्त्री-गमनेन च, गौतम ! सप्त-वारं (यावत्) सप्तमं नरकं
यान्ति ।] ।

* गोयम ! । इत्या-ऽऽदि डे० । + सोत्साहं कार्यम् डे० । × इति डे० ।

તેથી કરીને, આ આખું શહેર શોભારહિત, નિર્ધન, અભાગિયાપણું, ધંધારહિતપણું અને તોછડાપણું વગેરે દોષોથી દોષિત થઈ ગયેલું છે.

માટે, તમારા મનમાં જે અનુભવ થયો છે, તે સંશય વગેરે દોષો વિનાનો અને તદ્દન સાચો હોવાથી પ્રશંસાપાત્ર છે.”

એમ સાંભળીને, હૃદયમાં અનુકંપા ધારણ કરી, શ્રી ચંદ્રકુમાર શહેરના ચૌટામાં આવ્યો, અને શહેરના વૃદ્ધ પુરુષોની આગળ બધા દોષોનું કારણ સમજાવ્યું.

“કહ્યું છે કે-

“મહેલ, (મકાન) જૂનો દેખાય છે, ધન આપત્તિઓનું⁵ સ્થાન છે. જૂનું દેવું બધું ખરાબ છે. પરંતુ દેવનું દેવું તો અશુભમાં-અશુભ છે.”

શ્રી આગમમાં પણ કહ્યું છે કે-

⁶“દેવ-દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરવાથી અને પરસ્ત્રી ભોગવવાથી હે ગૌતમ ! સાતવાર સાતમી નરકમાં જવાય છે.”

↑ આમ હોવાથી, નિર્ધનપણું વગેરે દોષો વધારનારા દેવ-દ્રવ્યના દેવામાંથી છૂટી જવા માટે ઉત્સાહપૂર્વક પ્રયાસો કરવામાં (તમારે સૌએ) લાગી જવું જોઈએ.”

એ સાંભળીને, તે પાપથી ભય પામી, દેવ-દ્રવ્યના ધનથી પહેલાં મેળવેલું બધુંયે ધન વધારા સાથે ચૈત્યને આપી દીધું. બાકીનું ધન આપવાની ઈચ્છાથી જૂનું દેવું આપવાપૂર્વક સારા ધંધા કરવા લાગ્યા, અને અનુક્રમે આ લોકમાં અને પરલોકમાં સુખી થયાં.

અને કેટલાકે ગફલતમાં રહી એમ ન કર્યું, તેથી તેઓ બહુ દુઃખી થયા.

5. [પાપ સ્થાનક અથવા કષ્ટ સ્થાનક]

6. ટિપણીનો અર્થ ઉપર મૂળ શ્લોકના અર્થ પ્રમાણે જ છે.

“ ततः, स-स्त्रीकः श्री-चन्द्रोऽपि दूषिता-ऽऽहारा-
 ऽऽदि* -दुष्टं तत्-पुरं मुक्त्वा, ग्रामा-ऽन्तरे गत्वा, भुक्तवान् ।
 ततः, क्रमेण अनेकराज्य-सुखानि भुक्त्वा, मुक्ति-
 मार्गमाऽऽराध्य, मुक्तिं जगाम ।” इति
 श्री-चन्द्र-केवलि-चरित्रा-ऽनुसारेण ।

↓ देवा-ऽऽदि-द्रव्य-विनाश-शङ्कयाऽपि

तद्-गृहस्य इन्धनमऽपि श्राद्धा-ऽऽदि-भिर्न ग्राह्यम् ।

↓ *किं बहनोक्तेन ? । इति ।

↓ एवं सति,

देव-द्रव्या-ऽऽदि-
 भक्षकस्य संसर्गो
 ऽपि त्याज्यः ।

कदाचित् कुटुम्बा-ऽऽद्य-ऽभियोगेन श्राद्धेन तादृक् श्राद्ध-गृहे
 भुक्तम्,

तदा, निःशूकता-परिहारा-ऽर्थम् भोजना-ऽनुसारेण चैङ्ग्या-
 ऽऽदौ सम-ऽधिको निष्क्रयः मोच्य एव ।

तथा सति, “सूक्ष्मा-ऽतिचार-लेशोऽपि न स्यात् ।”

तत्र-
 श्री-विजय-हीर-
 सूरीणां वचनम् ।

यदाऽऽहुः- प्रश्नोत्तर-समुच्चये- (चतुर्थ-) प्रकाशे श्री-हीर-
 विजय-सूरि-पादाः, :-

“तथा,

“देव-द्रव्य-भक्षक-गृहे जेमनाय गन्तुं कल्पते ? न वा ?” इति ।

“गमने वा तज्-जेमन-निष्क्रय-द्रव्यस्य देव-गृहे भोक्तुमुचितम् ?
 न वा ?” । इति ।

“अत्र, मुख्य-वृत्त्या तद्-गृहे भोक्तुं नैव कल्पते । यदि,
 कदा-चित् पर-वशतया जेमनाय याति, तथाऽपि मनसि
 स-शूकत्वं रक्षति, न तु निःशूको भवति ।

जेमन-निष्क्रय-द्रव्यस्य देव-गृहे मोचने तु विरोधो भवति ।

ततः, तदा-ऽऽश्रित्य

दक्षत्वं विलोक्यते, :-

“यथा, अग्रे अन-ऽर्थ-वृद्धिर्न भवति,
 तथा प्रवर्तते ।” । इति ।

* दि-दोष-दुष्टं डे० ।

+ किं बहुना ? इति डे० ।

ત્યાર પછી, શ્રી ચંદ્રકુમાર પણ દૂષિત આહાર વગરેથી દુષ્ટ તે શહેરને છોડી દઈ, પત્નીઓ સાથે બીજે ગામ જઈને ભોજન કર્યું.

ત્યાર પછી, અનુક્રમે અનેક રાજ્યોનાં સુખ ભોગવી મોક્ષમાર્ગની આરાધના કરી મોક્ષમાં ગયા.”

શ્રી ચંદ્ર-કેવલિ ચરિત્રને અનુસારે

↓ દેવ વગેરે દ્રવ્યના વિનાશની શંકા હોય તો પણ તેના ઘરનો દેવતા (ઈંધણ-લાકડાં) પણ શ્રાવક વગેરેએ ન લેવાં જોઈએ.

વધારે તો શું કહેવું ?

↓ આમ હોવા છતાં કદાચ કુટુંબાદિકના દબાણથી શ્રાવકને તેને ઘેર જમવું પડ્યું હોય, ત્યારે દેવ-દ્રવ્યના ભક્ષણની ટેવ ન પડી જાય, માટે જેટલું ભોજન કર્યું હોય, તે અનુસારે દેવ-દ્રવ્ય વગેરેમાં તેથી વધારે ભેળવીને નકરો મૂકવો જ (અને બોજારહિત થવું). એમ કરવાથી “અતિચાર દોષ પણ લાગે નહીં.”

શ્રીપ્રશ્નોત્તરસમુચ્ચયના ચોથાપ્રકાશમાં પૂજ્યપાદ શ્રીહિરવિજયસૂરિજી મહારાજાએ કહ્યું છે કે-

“તથા,

“દેવ-દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરનારને ઘેર જમવા જવાનું કલ્પે ? કે નહીં ?”

“કદાચ જમવા જવાય, તો તે જમણના ખર્ચનું દ્રવ્ય દહેરાસરમાં મૂકી દેવું યોગ્ય છે ? કે નહીં?”

આ પ્રસંગમાં મુખ્ય રીતે તો તેને ઘેર જમવું કલ્પતું જ નથી, અને કદાચ બીજાના દબાણથી તેના ઘેર જમવા જવું પડ્યું હોય, તો પણ મનમાં કંટાળો રાખે, આનંદ ધારણ ન કરે. (“જમવું પડ્યું છે, તે ઘણું જ ખોટું કર્યું છે,” એમ મનમાં માને.)

જમવાના નકરાનું ધન દહેરાસરમાં મૂકવામાં આવે, તો વિરોધ થાય, તેથી આ પ્રસંગને આશ્રયીને ડહાપણથી કામ લેવું-જેથી કરીને આગળ ઉપર અનર્થની વૃદ્ધિ ન થાય, તે રીતે (સમજીને પરિસ્થિતિનો વિચાર કરીને) વર્તવું.

एवम्-
ज्ञान-द्रव्या-ऽऽदि
स्वस्य संसर्गोऽपि
त्याज्यः ।
सुसाधुभि-श्चाऽऽहारा-
ऽऽदिकमऽपि न
ग्राह्यम् ।

↑ एवम्- ज्ञान-द्रव्या-ऽऽदावऽपि भाव्यम् ।

↓ सु-साधुनाऽपि

तद्-निश्चितमाऽऽहारा-ऽऽदिकम् न ग्राह्यम् ।

यतः, *छुटक⁷-पत्रे

⁸“जिण-द्रव्य-रिणं जो धरइ, तस्स गेहम्मि जो जिमइ सहो ।

पावेणं परिलिपइ, गेहन्तो वि हु जई भिक्खं ॥ ॥

[]

↑ अत्र इदं हार्दम्, :-

देव-द्रव्या-ऽऽदि
संसृष्टं श्राद्ध-
धना-ऽऽदिकमऽपि
सर्वं देवा-ऽऽदि
सत्कतया सु
विहितै-र्व्यव
हियते ।

धर्मशास्त्राऽनुसारेण लोक व्यवहारा-ऽनुसारेणाऽपि
यावद् देवा-ऽऽदि-ऋणम्, स-परिवार-श्राद्धा-ऽऽदेः मूर्ध्नि
अवतिष्ठते,

तावद्- श्राद्धा-ऽऽदि-सत्कः सर्व-धना-ऽऽदि-परिग्रहः
देवा-ऽऽदि-सत्कतया सु-विहितैः व्यवहियते, संसृष्टत्वात् ।

यदाऽऽहुः- श्री-शत्रुञ्जय-माहाऽऽत्म्ये-

श्री-धनेश्वर-सूरि-पादाः ५ (पञ्चम-) सर्गे, :-

“यथाऽन्ने विष-संसर्गो, दुग्धे ⁹काञ्जिकसङ्गमः,
तथाऽऽत्मनो धनेनोच्चैः संसर्गो गुरु-सम्पदः ॥ (६२५) ॥

“यथा- अन्ना-ऽऽदि विष-संसर्गात्, तत्-सदृशं स्यात्,
तथा- अना-ऽऽभोगा-ऽऽदिना- देवा-ऽऽदि-द्रव्य-संसर्गात्,
स्वकीयं धनम् तत्-स-दृशं भवति ।” इत्य-ऽर्थः ।”

↑ अतः,

तद्-द्रव्यम् स-शूकेन प्राणा-ऽन्तेऽपि नैव भोक्तव्यम्,
आगम-निषिद्धत्वात् ।

भोक्तव्यं च वक्ष्यमाण-विधिना विवेका-ऽऽदिना शुद्धं तद् ।

7. [छुटक-विचार-पत्रेऽ निर्दिष्टेयं गाथा, पूर्वा-ऽऽचार्य-प्रणीता सम्भवति] :-
8. [जिन-द्रव्य-ऋणं यो धारयति, तस्य गृहे यः श्राद्धः जेमति, पापने परिलिप्यते । भिक्षा गृह्णन् यतिऽपि खलु (पापेन, परिलिप्यते) ।
9. काञ्जिक - अम्ल-द्रव-द्रव्यम्]

* छुटक-विचार-पत्रे डे० ।

x विषा-ऽऽदि० डे० ।

↓ એ પ્રમાણે જ્ઞાનદ્રવ્યની બાબતમાં પણ સમજી લેવું.

↓ એ પ્રમાણે સુ-સાધુઓએ પણ તેવી નિશ્રાના આહાર વગેરે પણ ન લેવા.

છુટક⁷ પાનામાં કહ્યું છે કે—

“દેવદ્રવ્યનો જે દેણદાર હોય, તેને ઘેર જે શ્રાવક જમે, તો તે પાપથી લેપાય છે, અને ભિક્ષા ગ્રહણ કરનાર સાધુ પણ (પાપથી લેપાય છે.)”

↓ અહીં રહસ્ય એ છે કે—

ધર્મશાસ્ત્રને અનુસારે અને લોક-વ્યવહારને અનુસારે પણ “પરિવાર સહિત શ્રાવકને માથે જ્યાં સુધી દેવાદિકના દ્રવ્યનું દેણું ઊભું હોય છે, ત્યાં સુધી, શ્રાવક વગેરે સંબંધી ધનાદિ સર્વ પરિગ્રહ દેવાદિ સંબંધી છે.” એમ સુવિહિત પુરુષો વ્યવહાર કરે છે. કેમ કે તે (દેવાદિદ્રવ્ય)ની સાથે મિશ્રણ થયેલું હોવાથી (દેવાદિકનું દ્રવ્ય છે.) એમ ગણાય છે.

આ વાત પૂજ્યપાદશ્રી ધનેશ્વરસૂરિજી મહારાજશ્રીએ શ્રી શત્રુંજયમાહાત્મ્યના પાંચમા સર્ગમાં કહ્યું છે કે—

“જેમ અત્રમાં ઝેર ભળે, દૂધમાં જેમ છાશ⁸ (ખટાશ-મેળવણ) ભળે, એ પ્રકારે પોતાના ધનની સાથે (ઉચ્ચ) ગુરુઓની સંપત્તિનો સંસર્ગ સમજવો.”

“વિષના સંસર્ગથી જેમ અનાજ વગેરે તેવું થઈ જાય છે, તે પ્રકારે અનાભોગ (અજાણપણું) વગેરે કારણોથી દેવાદિદ્રવ્ય સાથેના સંસર્ગથી પોતાનું ધન પણ તેના જેવું થઈ જાય છે.” એ ભાવાર્થ છે.

↓ આ કારણે, શ્રી આગમોમાં નિષેધ કરેલો હોવાથી સૂગવાળા (પાપથી ભય પામી દૂર રહેવા ઈચ્છનારા) એ પ્રાણાંતે પણ તેનો ઉપભોગ નહીં કરવો જોઈએ. પરંતુ શુદ્ધ એવા તેનો વિવેકાદિકે કરીને ભવિષ્યમાં કહેવાનો છે - તે વિધિએ કરીને વપરાશ કરવો જોઈએ.

7. [આ ગાથા-જુદા જુદા વિચારના છુટક પાનામાં પણ જોવામાં આવે છે, અને તે પૂર્વાચાર્યોએ રચેલી હોય તેમ લાગે છે.]
8. આ ટિપ્પણીનો અર્થ ઉપર મૂળના અર્થ પ્રમાણે જ છે.
9. કાંજી=પીવાનું પ્રવાહી-ખાટું બનાવેલું પાણી.

अयं सार्वत्रिको
मार्गाऽनुसारि-
व्यवहारः ।

↑ इति

सार्वत्रिकोऽयम् व्यवहारः मार्गाऽनुसारित्वेन सिद्धः ।

↑ एतेन-

तद्-विरुद्धं प्ररूप-
यन् पञ्चा-ऽङ्गी-
परम्परा-विरुद्ध-
भाषकतया
निरस्तः ।

“संवत् १७४३ वर्षे वैशाख-सुदी ३ दिने कोई ए
इम कहियुं, जे, :- “पहिलां देव-द्रव्य वापरियुं छे, पछी,
तेहने घरिं- संघ आहारा-ऽऽदि ग्रहे, तेहने दोष नहीं, जे
माटिं देव-द्रव्य वावरवानुं आंतरुं पडियुं छे ।

बीजुं,

वर्तमान-काले देवके द्रव्ये आहारा-ऽऽदिक निपज्या होय,
ते संघ ने न कल्पे,

तेथी देव-द्रव्यना वावरनारने जिहां सुधी संघे मिली संघ
बहार नथी काळ्यो, तिहां सुधी, चतुर्विध-संघ ने
आहारा-ऽऽदिक परिचय करतां दोष नथी ।”

इति पञ्चा-ऽङ्गी-परम्परा-विरुद्धं वदन्-
पण्डितमन्यः कश्चित् निरस्तः ।

स्व-सन्मान-सत्कारा-ऽ
ऽदिना वा
पार्श्व-स्था-ऽऽदीनां
दाक्षिण्यतया वा
उत्सूत्र-भाषकस्य
दर्शनस्याऽपि
त्यागोपदेशः ।

↑ एवं सत्यऽपि स्व-पूजा-ऽऽदि-लाभा-ऽर्थम्,

पार्श्व-स्था-ऽऽदीनां चाऽनुवृत्त्या, यः उत्सूत्रं भाषते,
तस्य दुर्लभ-बोधेः उदीर्य दर्शनमऽपि नोचितम् सताम्,
संसार-हेतुत्वात् ।

यदाऽऽहुः :- मूल-शुद्धि-प्रकरणे- श्री-प्रद्युम्न-सूरयः, :-

“¹⁰परिवार-पूअ-हेऊ, पासत्थाणं च अणुवित्तीए ।

जो ण कहेइ विसुद्धं, तं दुल्लह-बोहिअं जाण ॥”

[]

आवश्यक-भाष्येऽपि, :-

¹¹जो जिण-वयणुत्तिण्णं वयणं भासंति, जे उ मण्णंति ।

सम्म-दिट्ठीणं तद्-दंसणंऽपि संसार-वुड्ढि-करं ॥ ॥” ॥ ४३ ॥

10. [परिवार - पूजा - हेतूना पार्श्वस्थानां चाऽनुवृत्त्या,

यो विशुद्धं न कथयति, तं दुर्लभ-बोधिकं जानीहि ॥]

11. [ये जिण-वचनोत्तीर्णं वचनं भाषन्ते, ये च मन्यन्ते, तेषां दर्शनमऽपि सम्यग्दृष्टीनाम्
संसार-वृद्धि-करम् ॥]

↑ આથી કરીને, આ વ્યવહાર માર્ગાનુસારી તરીકે નક્કી થયેલો હોવાથી, સર્વ ઠેકાણે-સઘળીયે બાબતોમાં રાખવો જોઈએ.

↑ એમ (માર્ગાનુસારીપણાએ કરીને પણ સિદ્ધ) હોવાથી

“સંવત્ ૧૭૪૩ના વર્ષે વૈશાખ શુદ્ધ ૩ના દિવસે કોઈએ એમ કહ્યું કે-

“પહેલાં દેવદ્રવ્ય વાપર્યું છે, પછી તેને ઘેરથી સંઘ વગેરે આહાર ગ્રહણ કરે, તો તેનો દોષ લાગે નહીં. કેમ કે-

દેવદ્રવ્ય વાપરવામાં ઘણા વખતનું આતરું પડી ગયેલું હોય છે.

બીજું-

વર્તમાન કાળમાં દેવ-દ્રવ્યથી ઉત્પન્ન થયેલો આહાર હોય, તે સંઘને ન કલ્પે, તેથી દેવ-દ્રવ્યના વાપરનારને સંઘે મળી સંઘ બહાર ન કર્યો હોય, ત્યાં સુધી ચતુર્વિધ સંઘને આહારાદિકનો પરિચય (ઉપયોગ) કરવામાં દોષ નથી.”

પોતાને પંડિત માનનાર પંચાંગી અને પરંપરાથી વિરુદ્ધ આ પ્રમાણે બોલનારની વાત ટકી શકતી નથી. (ખોટી ઠરે છે.)

↑ આ પ્રકારે હોવાથી,

પોતાની પૂજા વગેરે મેળવવા માટે, અને પાસત્યા વગેરેને રાજી રાખવા માટે, જે ઉત્સૂત્ર બોલે છે, તેવા દુર્લભ બોધિનું દર્શન પણ સામે જઈને કરવું સજ્જન પુરુષોને યોગ્ય નથી. કેમ કે તે પણ સંસારનું કારણભૂત બની જાય છે.

શ્રીપ્રદ્યુમ્નસૂરિ મહારાજ મૂળશુદ્ધિપ્રકરણમાં કહે છે કે-

“પોતાના પરિવારના સત્કાર વગેરે માટે, અને પાસત્યાઓને રાજી રાખવા માટે, જે શુદ્ધ ધર્મ કહેતો નથી, તેને દુર્લભ બોધિ જાણી લેવો.”

આવશ્યકભાષ્યમાં પણ કહ્યું છે કે-

“જેઓ જિનેશ્વર ભગવાનના વચનથી અસંગત વચન બોલે છે, અને જેઓ તે માને છે, તેનું દર્શન કરવું, તે પણ, સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને સંસારની વૃદ્ધિનું કારણ થાય છે”

10, 11. ટીપ્પણીનો અર્થ ઉપર આવી જાય છે.

द्वारोप-संहारः ।

⇕ अथ,

उपसञ्जिहीषुराऽऽह, :-

तम्हा-सव्व-पयत्तेणं- तं तं कुञ्जा विअक्खणो ।

जेण-धम्मस्स खिसं तु, ण करेइ अ-बुहो जणो ॥४४॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गाथा; १६४]

“तम्हा० त्ति, व्याख्या-

अर्हच्च-छासनस्य
प्रभावनां प्रवर्त-
येत् ।⇕ तस्मात्, सर्व-शक्त्या विवेकिभिः तथा तथा प्रवर्तितव्यम्,
यथा यथा- अर्हच्च-छासनस्य प्रशंसाम् बालोऽपि तनुते ।

इति-गाथा-ऽर्थः ।

⇕ शासन-प्रभावनायाश्च तीर्थ-कृत्वा-ऽऽदि-फलत्वात् ।

उक्तं च-

“¹अ-पुव्व-णाण-गहणे, सुअ-भत्ती, पवणये पभावणया ।

एएहिं कारणेहिं तित्थ-यरत्तं लहइ जीवो ॥ ॥”

[]

जैन-शासनस्य
प्रभावनाया
स्तीर्थ-करत्वा-ऽऽ
दिक-फलम् ।

तथा,

“भावना² मोक्ष-दा तस्य

स्वा-ऽन्ययोश्च प्रभावना ।” इति

“प्रभावना³ च- स्व-तीर्थोन्नति-हेतु-चेष्टा-सु

प्रवर्तना-ऽऽत्मिका ।” इति-यावत् ॥४४॥

॥ इति समाप्तं पञ्चमं दोष द्वारम् ॥

1. [अपूर्व-ज्ञान-ग्रहणम्, श्रुत- भक्तिः, प्रवचने-
प्रभावना एतैः कारणैर्जीवः तीर्थ-करत्वं लभते ।]
2. [तस्य भावनामोक्ष-दा, प्रभावना च स्वा-ऽन्ययोश्च [मोक्ष-दा] ।
3. [“स्वोन्नति-हेतु-चेष्टासु, तीर्थोन्नति-हेतु-चेष्टासु च प्रवर्तना-स्व-रूपा- प्रभावना भवति ।”
इत्य-ऽर्थः] ॥४४॥

↑ હવે, (દોષદ્વારનો) ઉપસંહાર કરે છે - ૪૩

તમ્હા-સવ્વ-પયત્તેણં-તં તં કુજ્ઞા વિઅક્ખણો ।

જેણ-ધમ્મસ્સ ધિંસં તુ, ણ કરેઙ્ગ અ-બુહો જણો ॥૪૪॥

[શ્રા.દિ.કૃ.ગા.૧૬૪]

“માટે, વિચક્ષણ પુરુષે સર્વ પ્રયત્નપૂર્વક તે તે કરવું જોઈએ, કે જેથી અબુધ લોક જૈનશાસનની નિંદા તો ન જ કરે.” ૪૪

“તમ્હાં” ત્તિ । વ્યાખ્યા-

“માટે, વિવેકી પુરુષોએ સર્વ શક્તિથી તે તે રીતે વર્તવું જોઈએ. કે જેથી, અરિહંત ભગવાનના શાસનની બાળ (જીવો) પણ (નિંદા ન કરે, પરંતુ) તે તે રીતે પ્રશંસા કરે- ફેલાવે.

એમ ગાથાનો અર્થ છે.

↑ કેમ કે-

શ્રી જૈન શાસનની પ્રભાવના કરવાથી તીર્થંકરપણું વગેરે ફળો પ્રાપ્ત થાય છે.

કહ્યું છે કે-

1“નવું નવું (સમ્યગ્) જ્ઞાન પ્રલણ કરવું. શ્રુતજ્ઞાનની ભક્તિ કરવી, અને જૈન શાસનની પ્રભાવના કરવી. એ કારણથી જીવ તીર્થંકરપણું પ્રાપ્ત કરે છે.”

2“ભાવના તો તેને મોક્ષ આપનારી છે. અને પ્રભાવના તેને અને બીજાને પણ મોક્ષ અપાવનારી છે.” (એમ સમજવું)

પ્રભાવના^૩ એટલે પોતાની અને જૈનશાસનની ઉન્નતિ કરવારૂપ પ્રવૃત્તિઓમાં સારી રીતે પ્રવૃત્તિ કરવારૂપ હોય છે.” ત્યાં સુધીનો અર્થ (ભાવાથ) સમજવો છે. ૪૪

૫. દોષદ્વાર સમાપ્ત

1 અને 2 નંબરની ટિપ્પણીનો અર્થ મૂળ અર્થ પ્રમાણે છે.

3. પોતાની ઉન્નતિમાં કારણભૂત પ્રવૃત્તિમાં અને શાસનની ઉન્નતિમાં કારણભૂત પ્રવૃત્તિમાં પ્રયત્નશીલ રહેવું, તે પ્રભાવના કહેવાય છે.

॥ ६ - प्रायश्चित्तद्वारम् ॥

↕ अथ,

आलोचनया

दोष-शुद्धिमाऽऽह, :-

पक्खिय-चाउम्मासिय,* आलोयण णियमओ य दायव्वा ।

'ग्रहणं अभिग्रहाण य, पुव्व-^१गाहिए णिवेएउं ॥४५॥

[पञ्चाशक- १५, गाथा, १०]

“पक्खिय०” त्ति, व्याख्या-

↕ चशब्दात् वार्षिक्या[%] -ऽऽदिका-ऽऽलोचना^x कार्या ।

आवश्यक-निर्युक्त्य-ऽनुसारेण-

पक्षा-[≠]ऽऽद्य-ऽन्ते

पाप-भीरुणा

गुरोः पुरतः

सामान्यतोऽपि

नियमाद्

आलोचना दातव्यैव ।

ततः परं प्रायः

प्रतिक्रमणं कार्यम् ।

तथा सति, प्रायश्चित्त-विधिना शोध्यमानो भव्यः

आदर्श इवोञ्ज्वलः स्याद्,

अन्यथा, अति-काल-व्यवधानेन ^२रोगा-ऽऽदि-चतुष्क^३ वद्-

वर्धमानाः सूक्ष्मा अपि गुण-घाति[@]-दोषाः अ-प्रतिकार्या स्युः,

1. [तथा ग्रहणं च उपादानं विधेयम् अभिग्रहाणाम् नियमानाम् च-समुच्चया-ऽर्थो योजितश्च पूर्व-गृहीतान् प्राग् उपात्तान् निवेद्य गुरोराख्याय (पञ्चाशक-१५, गाथा० १०-वृत्तिः)]
2. “रोग-व्रण-व्याज-धन-शत्रु-पाप” इति उत्तिष्ठमाना इमे नोपेक्ष्याः ।
3. “रोग-व्याज-ऋण-शत्रु० । डे०
“रोग-व्रण-व्याज-धन-शत्रु-अग्नि-पाप” इति उत्तिष्ठ० आ० ।

* ०से० । + ग० । % वार्षिकी । x ऽपि ।

≠ पक्षा-ऽऽदौ ।

@ डे० प्रतौ नाऽस्ति ।

૬. પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વાર

↓ આલોચનાએ કરીને દોષની શુદ્ધિ કરવાનું હવે જણાવે છે-
પન્નિચય-ચાઝમ્માસિય આલોચણ ણિયમઓ ય દાયબ્બા ।

^૧ગહણં અભિગ્ગહાણ ય, પુબ્બ-ગાહિણ ણિવેણં ॥૪૫॥

[પંચાશક-૧૫. ગા.-૨૦]

“પાક્ષિકમાં અને ચોમાસીમાં અવશ્ય આલોચના દેવી [આપવી] જોઈએ.

પૂર્વે ગ્રહણ કરેલા અભિગ્રહોનું નિવેદન કરીને અભિગ્રહો પણ ગ્રહણ કરવા જોઈએ.” ૪૫

“પન્નિચય૦” । વ્યાખ્યા-

↓ ય શબ્દથી વાર્ષિકી વગેરે આલોચના કરવી.

↓ શ્રી આવશ્યક નિયુક્તિને અનુસારે-

પક્ષ વગેરેને અંતે=પાપભીરુ આત્માએ

સામાન્યથી પણ ગુરુ પાસે

આલોચના

અવશ્ય

દેવી જ જોઈએ.

↓ પ્રતિક્રમણ પ્રાયઃ ત્યાર પછી કરવું જોઈએ.

તેમ કરવાથી પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિથી શુદ્ધ થતો ભવ્ય આત્મા આરીસાની પેઠે ઊજળો થાય છે.

જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો વચ્ચે ઘણો વખત વીતી જવાથી ^૨રોગાદિ ચ્યારની પેઠે ગુણોનો નાશ કરનારા સૂક્ષ્મ એટલે કે નાના નાના દોષો પણ વધી ગયા પછી દૂર કરવા અશક્ય બની જાય છે.

1. [ગ્રહણ=ઉપાદાન કરવું. સ્વીકાર કરવો, આચરણ યોગ્યનું આચરણ કરવું. અભિગ્રહોનું=નિયમોનું. ચ=સમુચ્ચય અર્થમાં વાપરેલો છે. પહેલા ગ્રહણ કરેલા- ગુરુ મહારાજને જણાવીને, -પંચાશક ૧૫. શ્લોક ૧૦ ની વૃત્તિ]
2. “રોગ, ગુમડું, વ્યાજ, ધન, શત્રુ અને પાપ એને ઉત્પન્ન થતાં જ (દબાવવા), તેને ઉપેક્ષિત ન કરવા.”
3. “રોગ, વ્યાજ, દેવુ અને શત્રુ”- (૩૦)
રોગ, ગુમડું, વ્યાજ, ધન, શત્રુ, અગ્નિ અને પાપ એ બધાને ઉત્પન્ન થતાં જ [દબાવવા, તેની ઉપેક્ષા ન કરવી.” આ૦]

यतः श्रूयते

भगवत्या-ऽऽदौ

“अना-ऽऽलोचित- अ-प्रतिक्रान्त-कर्माणः
तुच्छमेव फलं, लभन्ते ।”

↓ अतः,

“विशेष-दोष-सम्भव-समय एव

आलोचना-पूर्वम् गुरुतः प्रायश्चित्तं ग्राह्यम्” इति तत्त्वम् ॥४५॥

↓ तद्-विधिश्च

श्राद्ध-जीत-कल्प-

पञ्चाशका-ऽऽदेर्दश्र्यते, :-

*एत्थं पुण एस विही, :-अरिहो, +सु-गुरुम्मि, ×दलइ अ, क्रमेण, ।

आ-सेवणा-#ऽऽइणा खलु, सम्मं दव्वा- ऽऽइ-सुद्धस्स% ॥४६॥

[पञ्चाशक- १५-गाथा, ८]

“एत्थं पुण एस०” ति, व्याख्या-

↓ अत्र आलोचनायाः एषः वक्ष्यमाणः विधिः बोध्यः ।

↓ तद् यथा, :-

(१) अर्हः- आलोचकः

(२)@ सु-गुरौ-छेदोक्त-गुणोचिते आलोचना-ऽऽचार्ये
आलोचनाम्-

(३) ददाति-

(४) क्रमेण- आनुपूर्व्या,

“किंविधेन तेन ?”

आ-सेवना-ऽऽदिना,

आदि-शब्दात्-आलोचना-क्रम-ग्रहः,

“आ-सेवना-क्रमेण “आलोचना-क्रमेण च” इत्य-ऽर्थः ।

↓ तथा,

(५) सम्यक्- यथावत्, आकृष्टिका-ऽऽदि-भाव-प्रकाशनतः

* इत्थं मु० । + अरिहम्मि । × दलयति । ≠ ०दिणा । % शुद्धए ।

@ अर्ह-आलोचना-ऽऽचार्ये डे० ।

શ્રી ભગવતી સૂત્ર (વૃત્તિ) વગેરેમાંથી સાંભળવામાં આવે છે, કે-

“જેઓ કર્મોના આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કરતા નથી, તેઓ ક્રિયાનું ફળ તુચ્છ મેળવે છે. (ક્રિયાનો બરાબર લાભ મેળવી શકતા નથી.)

‡ આ કારણે “વિશેષ દોષોનો સંભવ જણાય ત્યારે આલોચનાપૂર્વક શ્રી ગુરુમહારાજ પાસેથી પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું જોઈએ.” એ રહસ્ય છે. ૪૫

શ્રી શ્રાદ્ધજ્ઞતકલ્પ અને શ્રી પંચાશક વગેરેમાંથી તે (પ્રાયશ્ચિત્ત)નો વિધિ બતાવવામાં આવે છે. -

एत्थं पुण एस विही, :- अरिहो, सु-गुरुम्मि, दलइ अ, कमेण, ।

आ-सेवणा-ऽऽइणा खलु, सम्मं दव्वा-ऽऽइ-सुद्धस्स ॥४६॥

[પંચાશક-૧૫. ગા.-૮]

“અહીં, એ (નીચે પ્રમાણે) વિધિ બતાવવામાં આવે છે, -પ્રાયશ્ચિત્તને યોગ્ય, [જીવ] આસેવના વગેરેનાં અનુક્રમે, સારી રીતે, દ્રવ્યાદિની શુદ્ધિ પૂર્વક સદ્ગુરુને [આલોચના] આપે છે.” ૪૬

“एत्थं पुण एस०” । व्याख्या-

‡ નીચે પ્રમાણે આલોચનાનો વિધિ અહીં સમજવો.

‡ તે આ પ્રમાણે છે-

(૧) યોગ્ય=આલોચના કરનાર.

(૨) ગુરુ વિષે=છેદ શાસ્ત્રોમાં કહેલા ગુણોયુક્ત આલોચના કરાવનાર ગુરુ આગળ આલોચના

(૩) આપે છે.

(૪) ક્રમે કરીને=અનુક્રમો પૂર્વક

“કેવા અનુક્રમોએ કરીને ?”

દોષ સેવવા વગેરેના અનુક્રમોએ કરીને,

આદિ શબ્દથી આલોચનાનો પણ અનુક્રમ સમજી લેવો. એટલે કે-
“આસેવના ક્રમે કરીને અને આલોચના ક્રમે કરીને.”

(૫) તથા, સારી રીતે=આકુટિકા વગેરે મનના ભાવ બરાબર સારી રીતે સ્પષ્ટ કરવાપૂર્વક,

↓ तथा,

(६) ^१द्रव्या-ऽऽदि-शुद्धौ सत्याम्,

“प्रशस्तेषु द्रव्या-ऽऽदिषु” इत्य-ऽर्थः ॥४६॥

↓ अथ, अर्ह-द्वारम् विवृणोति, :-

संविगो उ, अ-माई मइमं, कप्प-ट्टिओ, अणा-ऽऽसंसी ।

पण्णवणिज्जो, सट्ठो, आणा-ऽऽयत्तो, दुक्कड-तावी ॥४७॥

तब्बिहि-समुस्सुगो खलु, अभिग्गहा-ऽऽसेवणा-ऽऽइ-लिंग-जुओ ।

आलोयणा-पयाणे जुगो, भणिओ⁺ जिणिंदेहिं ॥४८॥ (जुम्मं)

[पञ्चाशक- १५ गा०- १२-१३]

“संविगो” ति, “तब्बिहि-समुस्सुगो” ति, व्याख्या-

↓ संविग्नः-

“संसार-पराङ्-मुखत्वादेव-

आलोचना-प्रदाने योग्यः” इत्य-ऽर्थः ।

तस्यैव ^xदुष्कर-करणा-ऽध्यवसायित्वात्,

[%]सु-^२ करं च आलोचना-ऽऽदानम्,

यदाऽऽह-

^३“अवि राया चए रज्जं, ण य दुच्चरियं कहइ ।”

[पञ्चाशक-टीका] १

↓ तथा,

अ-मायी- अ-शठः,

मायावी हि यथावद् दुष्कृतं वक्तुं न शक्नोति । २.

↓ मतिमान्-विवेकी,

तद-ऽन्यो हि

आलोचना* -ऽऽदि-स्व-रूपमेव न जानाति । ३.

1. [आदि-पदेन क्षेत्र-काल-भाव-शुद्धिर्ज्ञेया ।]

2. दुष्करम् ।

3. [यद्यपि राजा राज्यं त्यजेत्, न च दुश्चरितं कथयति ।]

* ०जुत्तो ।

+ भणितो डे० । × दुष्करणा-ऽ-करणा ० । पु० % दुष्करं * आलोचनीयाऽऽदि ।

(૬) 'દ્રવ્ય વગેરેની બરાબર શુદ્ધિ રાખીને, એટલે કે- "દ્રવ્યાદિકં પણ ઉત્તમ હોવા જોઈએ." ૪૬

↑ હવે, (પહેલું) અહીં એટલે યોગ્ય દ્વારનું વિવરણ કરવામાં આવે છે -

સંવિગ્નો ડ, અ-માઈ, મડમં, કપ્પ-ટ્ટિઓ, અણા-ડડસંસી ।

પણ્ણવણિજ્ઞો, સદ્દો, આણા-ડડયત્તો, દુક્કડ-તાવી ॥૪૭॥

તત્ત્વિહિ-સમુસ્સુગો ખલુ, અભિગ્ગહા-ડડસેવણા-ડડઈ-લિંગ-જુઓ ।

આલોચના-પયાણે જુગ્ગો, ભણિઓ-જિણિદેહિં ॥૪૮॥ (જુમ્મં)

[પંચાશક-૧૫. ગા. ૧૨-૧૩]

“સંવિગ્ન-વૈરાગી, માયા કપટ વગરનો, વિવેકી, આચાર પાળવામાં દૃઢ-સ્થિર, લાલચ વગરનો, સમજાવી શકાય એવો, શ્રદ્ધાળુ, આત્મામાં વશવર્તી, પાપથી દુઃખી રહેનારો, આલોચના વિધિ માટે તત્પર, અભિગ્રહનું પાલન કરવા વગેરેનાં ચિહ્નનો ધરાવનાર, હોય, તેને શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતોએ આલોચના દેવાને યોગ્ય કહ્યો છે.” ૪૭, ૪૮.

“સંવિગ્નો” “તત્ત્વિહો” ત્તિ । વ્યાખ્યા-

↑ ૧. સંવિગ્ન=એટલે કે “સંસારથી વિરક્ત હોવાને લીધે આલોચના દેવામાં યોગ્ય હોય છે.”

એવો જ આત્મા દુષ્કર કામો પાર પાડવાની મનોવૃત્તિ ધરાવતો હોવાથી તેને આલોચના લેવાનું સહેલું^૨ થાય છે.

કહ્યું છે કે-

“રાજ રાજ્ય^૩ છોડી શકે છે, પણ પોતાનું દુશ્ચરિત્ર કહી શકાતું નથી.”

↑ ૨. તથા, માયારહિત એટલે કે કપટ વગરનો. કપટી માણસ પોતાનું દુષ્કૃત્ય, જે રીતે-ખરેખરી રીતે એ હોય, તે રીતે કહી શકતો નથી.

↑ ૩. બુદ્ધિશાળી એટલે વિવેકી.

વિવેક વગરનો હોય, તે આલોચનાદિકનું સ્વરૂપ પણ જાણતો નથી હોતો.

1. [આદિ શબ્દથી-ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવની શુદ્ધિ પણ સમજી લેવી.]

2. મુશ્કેલી ભરેલું.

3. [જો કે રાજા, રાજ્ય છોડવા તૈયાર થઈ જાય, પરંતુ પોતાનું પાપ પ્રકાશવા તૈયાર ન થાય.]

↑ तथा,

कल्पस्थितः- स्थविरा-ऽऽदि-कल्पा^३-ऽवस्थितः,[×]

अथवा, श्राद्ध-समाचारी व्यवस्थितः ।

तद-ऽन्यस्य हि अतिचार-विषया जुगुप्सैव न स्यात् । ४

↑ **अना-ऽऽशंसी-** आचार्या-ऽऽद्या-ऽऽराधना-ऽऽशंसा-रहितः,

सांसारिक-फला-ऽन-ऽपेक्षो वा ।

आशंसिनो हि समग्रा-ऽतिचारा-ऽऽलोचना-ऽसम्भवात्,
आशंसाया एव अतिचारत्वात् । ५.

↑ **प्रज्ञापनीयः-** *त्यक्त-हठः,

गुरु-पारतन्त्र्यात्- सुखा-ऽवबोधयः ।

तद-ऽन्यो हि स्वा-ऽऽग्रहात्, अ-कृत्य-विषयात् न निवर्तते । ६.

↑ **श्राद्धः-** श्रद्धा-ऽऽलुः,

स हि गुरुक्तां शुद्धिं श्रद्धते । ७.

↑ **आज्ञा-ऽऽयत्तः-** आत्मोपदेश-वर्ती,

स हि प्रायः अ-कृत्यं न करोत्येव । ८.

↑ **“दुष्कृतेन-** अतिचारा-ऽऽसेवनेन

तप्यते-अनुतापं करोति” इत्येवंशीलः, दुष्कृत-त्तापी,

*स एव हि- यथावत् तान् आलोचयितुं शक्नोति । ९

↑ **तद्-विधि-समुत्सुकः-** आलोचना-विधि-तत्पर एव,

स हि तद-ऽविधिं प्रयत्नेन परिहरति । १०

↑ तथा,

अभि-ग्रहा-ऽऽसेवना-ऽऽदिभिः

द्रव्या-ऽऽदि-नियम-विधान-विधापना-ऽनुमोदना-प्रभृतिभिः,

लिङ्गैः-आलोचना-योग्यता-लक्षणैः युतः 199

3. जात-समाप्त-कल्पा-ऽऽदि-व्यवस्थितः । [पञ्चाशक-वृत्तिः]

+ नाऽस्तीदं डे० प्रतौ । × कल्प-व्यवस्थितः । * स हि तदाऽऽलोचयितुम् डे० ।

↑ ૪. કલ્પમાં રહેલો એટલે કે સ્થવિર વગેરે કલ્પમાં ^૩રહેલો. અથવા શ્રાદ્ધ એટલે શ્રાવકની સામાચારીમાં વ્યવસ્થિત રીતે રહેતો હોય. જે એવો ન હોય, તેને અતિચારોથી મનમાં દુઃખની લાગણી ન હોય. (એટલે કે અતિચારોનો ગભરાટ ન હોય.)

↑ ૫. અનાશંસી=એટલે કે લાલચ વગરનો.

આચાર્ય વગેરેની આરાધનાથી કોઈ પણ જાતની (દુન્યવી) લાલચ ધરાવનાર ન હોય.

લાલચ રાખનાર માટે સર્વ અતિચારોની આલોચના અસંભવિત હોય છે.

લાલચ પણ અતિચાર રૂપ જ છે.

↑ ૬. સમજાવવા યોગ્ય=એટલે કે હઠાગ્રહ વગરનો હોય, ગુરુને આધીન રહેતો હોવાથી તે સહેલાઈથી સમજાવી શકાય તેવો હોય છે.

તે સિવાયનો એટલે કે હઠાગ્રહી પોતાના આગ્રહમાં દૃઢ રહી, અકાર્ય કરવાથી અટકતો નથી.

↑ ૭. શ્રાદ્ધ=એટલે કે શ્રદ્ધાળુ.

એવો જ આત્મા ગુરુએ કહેલી શુદ્ધિ ઉપર શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ રાખે છે.

↑ ૮. આજ્ઞાને આધીન=એટલે કે હિતસ્વી પુરુષોના ઉપદેશ પ્રમાણે ચાલનાર.

એવો જ આત્મા ઘણે ભાગે પાપ કરતો નથી.

↑ ૯. દુષ્કૃત-તાપી=એટલે કે “અતિચાર સેવવા રૂપ દુષ્કૃત્યથી,

તપે એટલે કે પશ્ચાત્તાપ કરે.” તે દુષ્કૃત-તાપી.

એવો જ આત્મા બરાબર રીતે અતિચારોની આલોચના કરી શકે છે.

↑ ૧૦. તેની વિધિમાં સમુત્સુક=એટલે કે-

વિધિપૂર્વક આલોચના કરવામાં બરાબર સાવધાન હોય.

એવો જ આત્મા આલોચનાની અવિધિનો સાવધાનીપૂર્વક ત્યાગ રાખી શકે છે.

↑ ૧૧. અભિગ્રહનું પાલન કરવા વગેરે નિશાનીઓથી યુક્ત.

૩. જાત કલ્પ, સમાપ્ત કલ્પ વગેરેમાં વ્યવસ્થિત રીતે વર્તન કરનાર. [પંચાશક વૃત્તિ]

*ईदृग् भव्यः आलोचना प्रदाने योग्यः- अर्हः भणितः जिनैः ।
इति गाथाद्वयार्थः ॥४७-४८॥

↑ अथ,

आलोचना-गुरु-द्वारम्

विवृणोति, :-

आयारवमोहारव, ववहारु^१व्वीलए, पकुच्चा^२य ।

अ-^३परिस्सावी, णिज्जव, अ-वाय-दंसी गुरु भणिओ ॥४९॥

[पञ्चाशक १५-गाथा-१४]

“आयार०ति”, व्याख्या-

↑ आचारवान्-ज्ञाना-SS-सेवाभ्याम्

ज्ञाना-SSद्या-SSचार-युक्तः ।

अयं हि गुणित्वेन श्रद्धेय-वाक्यो भवति । १

↑ तथा,

%अवधारवान्-

आलोचकोक्ता-Sपराधानाम् अवधारणम्, तद्वान् ।

अयं हि सर्वा-Sपराधानाम्-यथावद्^१धारणा-समर्थो भवति । २

↑ तथा,

व्यवहारवान्-

आगम-

श्रुत-

आज्ञा-

धारणा-

जीत-

व्यवहार-Sन्यतर-युक्तः,

1. शुद्धि-दान समर्थो भवति । [पञ्चाशक-वृत्तिः]

* यः, सः + रोच्ची०

× णिज्जव, अवाय-दंसी, अ-परिस्सावी य बोधव्यो डे० ।

% अवधारः डे० ।

દ્રવ્યાદિનો નિયમ કરવો, કરાવવો અને અનુમોદના કરવી, વગેરે આલોચનાને યોગ્ય લિંગોથી એટલે કે નિશાનીઓથી યુક્ત હોય.

↑ આવો ભવ્ય આત્મા

આલોચના દેવામાં

યોગ્ય એટલે અર્હ

શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતોએ કહ્યો છે. ૪૭, ૪૮.

↑ હવે, આલોચનાના ગુરુદ્વારનું વિવરણ કરે છે,-

આચારવમો(મ્, ઓ)હારવ, વવહારુ(૨-૩)ઝીલણ, પકુઝી ય ।

અ-પરિસ્સાવી, ણિજ્ઞવ, અ-વાય-દંસી ગુરુ ધણિઓ ॥૪૧॥

[પંચાશક-૧૫. ગા.-૨૪]

“આચારવાળા, અવધારણશીલ એટલે કે સારી યાદશક્તિવાળા, વ્યવહારના જ્ઞાતા, લજ્જાનો ત્યાગ કરાવનાર, સારી રીતે શુદ્ધિ કરાવનાર=પ્રકુર્વી, અપરિશ્રાવી, નિર્યાપક, અપાયદર્શી એટલે ભવિષ્યની મુશ્કેલીઓ જાણનાર, હોય, તેને (આલોચના દેવા લાયક) ગુરુ તરીકે કહ્યા છે.” ૪૯

“આચાર૦” ત્તિ । વ્યાખ્યા-

↑ ૧. આચારવાળા=જ્ઞાનવંત અને આસેવના એટલે કે આચારના પાલન વડે કરીને, જ્ઞાનાદિ (પાંચ) આચારોથી યુક્ત હોય,

આવા જ ગુરુ ગુણી હોવાથી, તેમનું વાક્ય શ્રદ્ધાપાત્ર બની રહે છે.

↑ ૨. અવધારણવાળા= આલોચકે (પોતાના) કહેલા અપરાધોને બરાબર યાદ રાખનાર.

આવા જ ગુરુ દરેકે દરેક અપરાધો બરાબર યાદ^૧ રાખવામાં સમર્થ થાય છે.

↑ ૩. વ્યવહારવાળા= એટલે કે-

૧. આગમ વ્યવહાર,

૨. શ્રુત વ્યવહાર,

૩. આજ્ઞા વ્યવહાર,

૪. ધારણા વ્યવહાર,

૫. જીત વ્યવહાર,

એ પાંચમાંથી કોઈપણ વ્યવહારમાં રહેલા હોય.

૧. શુદ્ધિ આપવામાં સમર્થ હોય છે. [પંચાશક વૃત્તિ]

स च यथावद् शुद्धि-करण-समर्थो भवति ।
सम्प्रति पञ्चमो मुख्यः । ३

↓ तथा

“अप-व्रीडयति = लज्जया अतिचारान् गोपायन्तम्
उपदेश-विशेषैः वि-गत-लज्जं करोति” इति अप-व्रीडकः ।
अयं हि आलोचकस्य अत्य-ऽन्तमुपकारको भवति ।

↓ “आलोचिता-ऽतिचाराणाम् प्रायश्चित्त-प्रदानेन शुद्धिम् प्रकर्षेण
कारयति” इत्येवं-शीलः, -

प्र-कुर्वी । “आचारवत्त्वा-ऽऽदि-गुण-युक्तोऽपि
कश्चित् शुद्धि-दानं नाऽभ्युपगच्छति” इति,
एतद् व्यवच्छेदा-ऽर्थम् “प्रकुर्वी” इत्युक्तम् ५

↓ तथा,

न परिश्रवति = आलोचकोक्तम-ऽकृत्यम् अन्यस्मै^२ न
निवेदयति” इत्येवं-शीलः, अ-परिश्रावी ।

तद-ऽन्यो हि आलोचकानाम् लाघव-कारी स्यात् । ६

↓ निज्जवत्ति- “निर्यापयति-निर्वाहयति” इति निर्यापकः, “यः
यथा समर्थः, तस्य तथा प्रायश्चित्तं दत्ते ।” इत्य-ऽर्थः । ७

↓ तथा,

“अपायान्- दुर्भिक्ष- *दुर्बलत्वा-ऽऽदिकान्- ऐहिकापायान्
अन-ऽर्थान् पश्यति,

अथवा, दुर्लभ-बोधिकत्वा-ऽऽदिकान् अपायान्
सा-ऽऽतिचाराणां दर्शयति” इत्येवं शीलः, - अपाय-दर्शी,
अत एव, अयम् आलोचकस्योपकारी । ८

↓ उपलक्षणात्

गीता-ऽर्थत्व-
परोपकारोद्यतत्व-
अनुमापकत्व^३-

2. [पञ्चाशक-१५, गाथा-१५]

3. भावानुमानवान् (पञ्चाशक-वृत्तिः) ।

* दुर्लभ० । + पार-लौकिकान् ।

આવા ગુરુ બરાબરની શુદ્ધિ કરાવવામાં સમર્થ થાય છે.

વર્તમાન કાળે પાંચમો (જીત) વ્યવહાર મુખ્ય છે.

↓ ૪. લજ્જા દૂર કરાવનાર - અપત્રીડક એટલે કે, શરમથી પોતાના દોષો છુપાવતો હોય, તેને સુંદર ઉપદેશ આપીને, પોતાના દોષો કહેવાની શરમ છોડાવી દેનાર હોય છે.

આવા જ ગુરુ આલોચના કરનારને ઘણા જ ઉપકારી થાય છે.

↓ ૫. પ્રકુર્વી=અતિચાર દોષોની આલોચના કર્યા પછી, પ્રાયશ્ચિત્ત દેવાપૂર્વક ઉત્તમ પ્રકારની શુદ્ધિ કરાવે, તે ગુરુ પ્રકુર્વી કહેવાય.

આચારશીલપણું વગેરે (ઉપર જણાવેલા) ગુણો ધરાવવા છતાં, કોઈ (ગુરુ મહારાજ) શુદ્ધિ એટલે પ્રાયશ્ચિત્ત દેવાનું સ્વીકારતા નથી હોતા.

તેનાથી જુદાપણું બતાવવા માટે પ્રકુર્વી ગુણ બતાવવામાં આવ્યો છે.

↓ ૬. અપરિશ્રાવી= આલોચના કરનારે કહેલાં (પોતાનાં) અપકૃત્યો બીજા^૨ કોઈને ન જ જણાવે. એવા (દિઢ ગુરુ) અપરિશ્રાવી કહેવાય છે.

આ સિવાયના હોય, તે (તેનાં અપકૃત્યો) બીજાને જણાવી દેવાથી, તેને (લોકમાં) હલકો પાડી નાંખે છે. (દોષ બહાર પડવા ન દે, ગુમ રાખે.)

↓ ૭. નિર્યાપક=બરાબર નિર્વાહ કરે, એટલે કે “જેની જે પ્રમાણે શક્તિ હોય, તેને તે પ્રમાણે પ્રાયશ્ચિત્ત આપે છે.” એ અર્થ છે.

↓ ૮. અપાયદર્શી=એટલે કે, અપાયોને જોનાર.

અપાયો એટલે કે, દુકાળ, દુર્લભપણું વગેરે, આ લોકના અનર્થોને જાણે, અથવા

અતિચાર દોષવાળા જીવોને ભવિષ્યમાં દુર્લભ-બોધિપણું વગેરે થતાં નુકસાનો સમજાવે, તે અપાયદર્શી.

એટલા જ માટે આ (વા ગુરુ) આલોચના કરનારના ઉપકારી બને છે.

↓ ઉપલક્ષણથી-

ગીતાર્થપણું,

પરોપકાર કરવામાં તત્પરપણું,

૩માપી લેવાની-અનુમાન કરવાની-કુશળતા,

2. [પંચાશક - ૧૫ ગાથા - ૧૫]

3. મનના અભિપ્રાયનું અનુમાન કરી શકનાર. [પંદરમા પંચાશકની વૃત્તિ.]

अ-मायित्वा-ऽऽदीनाम्
अन्येषामऽपि गुणानां ग्रहः ।

तत्र

अधि-गत-निशीथा-ऽऽदि-श्रुत-धारित्वम् गीता-ऽर्थत्वम्,
“पर-चेतसाम् इङ्गिता-ऽऽदिभिर्निश्चायकत्वम्” इति ।

↓ एवमा-ऽऽदि-गुणैः

प्रायश्चित्त-दाना-ऽर्हो गुरुर्भणितो जिनैः ।

↓ एषु

आचारवत्त्वा-ऽऽदि-गुणाः,
आलोचना-गुरोरुपलक्षणम्,

तेन

“शुद्धि-दायकत्वे सति, गीता-ऽर्थत्वं च
तत्-लक्षणं सम्पन्नम्” ।

↓ तेन, “पार्श्व-स्था-ऽऽदयोऽपि

*तद्-गुरुत्वेन लक्ष्याः स्युः ।”

अतः प्रायः “उत्तर-गुण-कलाप-शून्यो हि
न शुद्धि-करण-क्षमः” । इत्य-ऽर्थः ।

↓ एवं सति,

“जघन्यतः एवमाऽऽदि-गुणः,
उत्कर्षतः षट्-त्रिंशदा-ऽऽदि-गुणो, गुरुर्बोध्यः”
इति तत्वम् ॥४९॥

↓ अथ,

आलोचना-ऽऽचार्यम्

उत्सर्गा-ऽपवादाभ्यामाऽऽह, :-

आयरिया-ऽऽई स-गच्छे, संभोइअ, इअर, गीय-पासत्थे, ।

सा-रूवी, पच्छा-कड, देवय, पडिमा, अरिह, सिद्धो ॥५०॥

[]

* तद्-ऽ-गुरुत्वेन । मु०

+ सा- रूवा । छा० मु०

સરળતા એટલે કે નિષ્કપટીપણું.

વગેરે (ગુરુના) બીજા ગુણો પણ સમજી લેવા.

તેમાં-

ગીતાર્થપણું એટલે અભ્યાસપૂર્વક **નિશીથસૂત્ર** વગેરે શ્રુતના-શાસ્ત્રના ધારણ કરનાર.

અનુમાપકપણું - એટલે અનુમાન કરવાની કુશળતા, એટલે કે ઈંગિત આકાર વગેરેથી બીજાના મનની સ્થિતિનો નિર્ણય કરવાની કુશળતા ધરાવનાર.

↓ એ વગેરે ગુણોને ધારણ કરનાર ગુરુને પ્રાયશ્ચિત્ત દેવાને યોગ્ય ગુરુ તરીકે જિનેશ્વર ભગવંતોએ કહ્યા છે.

↓ ઉપર બતાવેલા ગુણોમાં **આચારવાળાપણું** વગેરે ગુણો આલોચના કરવા યોગ્ય ગુરુના ઉપલક્ષણ રૂપે છે, તેથી કરીને-

“શુદ્ધિ કરાવવાની શક્તિ ધારણ કરવા સાથે **ગીતાર્થપણું** જેનામાં હોય, એ (આ પ્રસંગમાં) ગુરુ છે

એમ તેનું લક્ષણ સિદ્ધ થાય છે.”

“આથી કરીને, **પાસત્યા** વગેરે પણ (આ વિષયમાં) તેના ગુરુ લક્ષ્ય તરીકે ઘટે છે.

એટલે કે ઉત્તર ગુણોથી શૂન્ય હોય તેવા ગુરુ ઘણે ભાગે શુદ્ધિ કરાવવામાં સમર્થ થઈ શકતા નથી.” એ અર્થ નીકળે છે.

↓ એમ હોવાથી-

“જઘન્યથી એ વગેરે ગુણોયુક્ત (ગુરુ હોવા જોઈએ)

ઉત્કૃષ્ટથી છત્રીસ વગેરે ગુણો ધરાવતા હોય, તેને ગુરુ સમજવા.” એ તત્ત્વ છે. ૪૯

↓ આલોચના આપવા યોગ્ય આચાર્યની સમજ હવે-

ઉત્સર્ગ અને **અપવાદ** કરીને આપે છે-

આયરિયા-ડડઈ સ-ગચ્છે, સંભોઙ્ઞ, ઇઅર, ગીય-પાસત્યે ।

સા-રૂવી, પચ્છા-કડ, દેવય, પડિમા, અરિહ, સિદ્ધો ॥૫૦॥ []

“પોતાના ગચ્છના આચાર્ય વગેરે, સાંભોગિક ગચ્છના આચાર્ય વગેરે, બીજા ગચ્છના આચાર્ય વગેરે, ગીતાર્થ પાસત્યા, સાંરૂપિક, પશ્ચાત્કૃત, દેવતા, પ્રતિમા, અરિહંત-ભગવંત અને સિદ્ધ ભગવંતો (પાસે આલોચના કરવી).” ૫૦

“आयरिया०” ति, व्याख्या-

↓ साधुना श्राद्धेन वा, - नियमतः

प्रथमम् स्व-गच्छे आचार्यस्य,

तद-ऽयोगे उपा-ऽध्यायस्य,

एवम् प्रवर्तिनः, स्थविरस्य गणा-ऽवच्छेदिनो वा

पुरतः आलोचनीयम् ।

↓ एवम् तद-ऽभावे साम्भोगिके एक-सामाचारिके गच्छ-ऽन्तरे
आचार्या-ऽऽदि-क्रमेण आलोच्यम् ।

↓ तेषाम-ऽभावे इतरस्मिन् अ-साम्भोगिके संविग्न-गच्छे, स एव
क्रमः ।

↓ तेषाम-ऽप्य-ऽभावे गीता-ऽर्थ-पार्श्व-स्थस्य पुरः ।

↓ तद-ऽभावे गीता-ऽर्थ-सारूपिकस्य पुरतः ।

↓ तद-ऽभावे गीता-ऽर्थ-पश्चात्कृतस्य पुर आलोच्यम् ।

↓ अत्र

सारूपिकः-शुक्ला-ऽम्बरः, मुण्डः, अ-बद्ध-कच्छः, रजो-हरण-
रहितः, अ-ब्रह्म-चर्यः अ-भार्यः, भिक्षा-ग्राही ।

सिद्ध-पुत्रस्तु-स-शिखः, स-भार्यः ।

पश्चात्कृतस्तु-त्यक्त-चारित्र-वेषो गृह-स्थः ।

↓ ततः,

पार्श्व-स्था-ऽऽदेर-ऽपि

गुरुवद् वन्दना-ऽऽदि-विधिः कार्यः,

विनय-मूलत्वाद् धर्मस्य ।

↓ यदि तु पार्श्व-स्था-ऽऽदिः स्वम् हीन-पुण्यं पश्यन् न वन्दनम्
कारयति,

तदा तस्य निषद्यामा-ऽऽरचय्य, ¹प्रणाम-मात्रं कृत्वा, आलोच्यम् ।

1. फिष्टा-वन्दनम् ।

[=गणा-ऽवच्छेदिनो वा पुरत आलोचनीयम् । =]

(नोधः अर्द्धी आ लभाज्ञ बंध भेसतुं ज्ञातुं नथी)

“આયરિયા૦” ત્તિ । વ્યાખ્યા-

↓ ૧. સાધુએ કે શ્રાવકે નિયમથી પહેલાં તો પોતાના ગચ્છના આચાર્ય પાસે આલોચના કરવી જોઈએ, તેનો યોગ ન હોય તો, પોતાના ગચ્છના ઉપાધ્યાયની પાસે અને એ પ્રમાણે પ્રવર્તક, સ્થવિર અથવા ગણાવચ્છેદકની આગળ આલોચના કરવી જોઈએ.

↓ ૨. તેનો યોગ ન હોય તો, સાંભોગિક એટલે એક સામાચારી ધરાવતા બીજા ગચ્છના આચાર્યાદિકને ક્રમે, ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની પાસે એ પ્રમાણે આલોચના કરવી.

↓ ૩. તેનો જોગ ન હોય તો, અસાંભોગિક સંવિગ્ન-બીજા ગચ્છમાં એ જ ક્રમે આલોચના કરવી.

↓ ૪. તેઓનો જોગ ન હોય તો, ગીતાર્થ પાસત્યાની આગળ.

↓ ૫. તેનો જોગ ન હોય તો, ગીતાર્થ સાડ્પિકની આગળ.

↓ ૬. તેનો જોગ ન હોય તો, ગીતાર્થ પશ્ચાત્કૃતની આગળ આલોચના કરવી.

↓ અહીં-

સાડ્પિક એ કહેવાય કે, ધોળાં વસ્ત્ર પહેરે, મુંડન કરાવે, કાછડી રાખ્યા વિના નીચેનું વસ્ત્ર છૂટું પહેરે, રજોહરણ ન રાખે, બ્રહ્મચારી ન હોય, પત્નીસહિત હોય અને ભિક્ષા લઈ આજીવિકા ચલાવતો હોય. અને

સિદ્ધ-પુત્ર તે કહેવાય કે, જે શિખા ધારણ કરે અને પત્નીસહિત હોય

પશ્ચાત્કૃત તે કહેવાય, કે જે ચારિત્રનો-મુનિનો વેશ છોડીને ગૃહસ્થ થઈ ગયેલ હોય.

↓ તેથી પાસત્યા વગેરેને પણ ગુરુની પેઠે વંદન વગેરે વિધિ કરવો. કેમ કે ધર્મનું મૂળ વિનય છે, માટે.

↓ પરંતુ જો પાસત્યાદિક પોતાને થોડા પુણ્યવાળા સમજીને વંદન ન કરાવે, તો તેને ઉચિત આસન ઉપર સ્થાપિત કરીને, પ્રણામ માત્ર^૧ કરીને, તેની પાસે આલોચના કરવી.

1. ક્ષિદ્ધાવંદન કરવું. [અથવા ગણાવચ્છેદકની પાસે પણ આલોચના કરવી.]

(નોંધ : અહીં આ લખાણ બંધ બેસતું જણાતું નથી)

- ↓ पश्चात्कृतस्य च इत्वर-सामायिका-ऽऽरोपणम्,
लिङ्ग-प्रदानं च कृत्वा, यथा-विधि आलोच्यम् ।
- ↓ पार्श्व-स्था-ऽऽदीनामऽप्यऽ-भावे
यत्र राज-^{*}गृहा-ऽऽदि-सत्क-गुण-शीला-ऽऽदौ स्थाने
अर्हद्-गण-धरा-ऽऽद्यैः ^{*}बहुशो दत्तं प्रायश्चित्तम् यया
देवतया दृष्टम्, तत्र तस्याः सम्यग्-दृष्टेः अष्टमा-ऽऽद्या-
ऽऽराधनेन प्रत्यक्षायाः पुरः आलोच्यम् ।
जातु, सा च्युता, अन्या उत्पन्ना,
तदा महा-विदेहा-ऽऽदौ- अर्हन्तं पृष्ट्वा, प्रायश्चित्तं दत्ते ।
- ↓ तद-ऽ-योगे अर्हत्-प्रतिमानाम् पुर आलोच्यम्,
स्वयम् प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यते ।
- ↓ तासाम-ऽ-योगे पूर्वोत्तरा-ऽभिमुखः,
अर्हत्- सिद्ध-सम-ऽक्ष-म-ऽपि- आलोचयेत् ।
व्यवहारेऽपि एतद-ऽर्थ-संवादी पाठः स्पष्ट एव ।
तद् यथा :- “जत्थेव सम्म-भाविआइं चेइयाइं पासेज्जा,
कम्पइ से तस्संऽतिए आलोइत्तए, जाव- पडिबज्जित्तए वा ।”
इति । []
- यत्र सम्यग्-भावितानि [%]सम्यग्-दृष्टिभिर्भावितानि
यथा-[#]गमा-ऽऽज्ञं कारितानि प्रतिष्ठितानि च विधि-
चैत्यानि पश्येत्,
तेषां पुरः आलोच्यम्, न तु सर्व-पार्श्व-स्था-ऽऽदि-
निश्चितानां अ-विधि-चैत्यानाम्, आज्ञा-ऽति-क्रमा-ऽऽदि-दोष-
सम्भवात्, अना-ऽऽयतनत्वाच्च ।
^xयदुक्तम्-
हरिभद्र-सूरि-कृत-सम्यक्त्व-कुलके-

विधि-अ-विधि
चैत्य-वन्दना-ऽ
वन्दना-ऽऽदि-
विचारः ।

* राज-गृहे । +०शः प्रायश्चित्त-प्रदानम् ।

% नाऽस्तीदम्-डे०प्रतौ ।

यथा-ऽऽगमम् मे० । x एतद् गाथा-द्वयं-डे०-प्रतौ नाऽस्ति ।

‡ પ્રશ્નાત્કૃતમાં થોડા વખતના સામાયિકનો આરોપ કરીને, અને લિંગ એટલે કે સાધુવેશ આપીને, વિધિપૂર્વક આલોચના કરવી.

‡ ૭. પાસત્યા વિગેરેનો પણ જોગ ન હોય, તો-

રાજગૃહી વગેરે નગરની બાજુના ગુણશીલ ચૈત્ય વગેરે સ્થાનોમાં અરિહંત ભગવંત અને ગણધર ભગવંતો વગેરેએ ઘણી વખત પ્રાયશ્ચિત્તો આપેલાં હોય, તે જે દેવતાએ જોયેલાં હોય તે સ્થાને જઈને તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવતાને અદ્ભુત વગેરે તપથી આરાધીને, પ્રત્યક્ષ થાય ત્યારે, તેની પાસે આલોચના કરવી.

કદાચ તે દેવતા ચ્યવી ગયેલ હોય, અને તેને ઠેકાણે બીજા દેવ ઉત્પન્ન થયેલ હોય, તો તે, મહાવિદેહ ક્ષેત્ર વગેરેમાં બિરાજમાન શ્રી અરિહંત ભગવાનને પૂછીને પ્રાયશ્ચિત્ત આપે.

‡ ૮. તેનો જોગ ન થાય, તો અરિહંત ભગવાનની પ્રતિમા આગળ આલોચના કરીને, પોતાની મેળે પ્રાયશ્ચિત્તનો સ્વીકાર કરે.

‡ ૯. તેનો પણ યોગ ન હોય તો, પૂર્વ અથવા ઉત્તર દિશા તરફ મુખ રાખીને અરિહંત ભગવાન અને સિદ્ધ ભગવાનની સમક્ષ પણ આલોચના કરવી.

‡ આ હકીકતને મળતો પાઠ શ્રી વ્યવહારસૂત્રમાં સ્પષ્ટ જ મળે છે. તે આ પ્રકારે છે-

“જ્યાં સમ્યગ્ ભાવિત ચૈત્યો જોવામાં આવે, તેની આગળ આલોચના કરવાનું તેને કલ્પે છે, અને પ્રાયશ્ચિત્તનો પણ સ્વીકાર કરવા સુધીનું સર્વ કલ્પે છે.”

“જ્યાં સમ્યગ્ ભાવિત એટલે સમ્યગ્ દૃષ્ટિ આત્માઓએ ભાવિત એટલે આગમની બરાબર આજ્ઞા પ્રમાણે કરાવેલા અને પ્રતિષ્ઠા કરાવેલા વિધિપૂર્વકના ચૈત્યો (પ્રતિમાજી) જોવામાં આવે, તેઓની આગળ આલોચના કરવી. પરંતુ સર્વ-પાસત્યા વગેરેના અધિકારમાં હોય, એવા અવિધિ ચૈત્યોની (પ્રતિમાજી) આગળ જઈ, આલોચના ન કરવી. કેમ કે તેમ કરવાથી આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન વગેરે દોષો લાગે છે, કારણ કે, તેવા ચૈત્યો (પ્રતિમાજી) અનાયતન રૂપ હોય છે.

શ્રી હરિભદ્રસૂરિકૃત સમ્યક્ત્વકુલક ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે-

“अहिगारिणो अ-सहो वावण्ण-कु-मग्ग-कु-मइ-रहिओ वा ।
तेणं कारइयच्चं जिण-भवणं, वंदणिज्जमिणं ॥१४॥

णिप्फाविरुणं एवं जिण-भुवणं, सुंदरं तहिं बिम्बम् ।
विहि-कारिअं च विहिआ सु-^२ पइट्ठा साहुणो मण्णा^३ ॥१५॥

व्यवहार-भाष्येऽपि-

“आगम-विहिणा कारिय सु-गुरुवएसे सु-सावगेहिं च ।
णाय-ऽज्जिय-वित्तेणं, तं आय^४यणं जिणा बिति ॥१९॥

सण्णाण-चरण-दंसण-पमुक्क-साहूहिं जा परिग्गहिया ।
ताओ जिण-पडिमाओ अणा^५-ऽऽययणं हुंति जुत्तीए ॥२०॥

जिण-बिम्बमऽणा-ऽऽययणं कु-साहु-पर-तंततया समुद्धिदं ।
दिदं-ऽतो जिण-पडिमा बोडिय-लिंगा-ऽऽइयाण इह ॥२१॥

अणा-ऽऽययणं पुण णाण-दंसण-चरण-गुण-घायणं^६ ठाणं ।
मुक्ख-ऽत्थि-सु-धम्मि-जण-वज्जणिज्जं वि-सुद्ध-भावेण ॥२२॥

^७पुष्ट-ऽऽलम्बने *तु- तदऽपि वन्दनीयमेव ।

यदुक्तम्- बृहद्भाष्ये

2. मन्त्र-न्यास-रूपा ।
3. मान्या ।
4. सम्यक्त्वा-ऽऽदि-पोषकम् । [सम्यक्त्व-पोषकम् डे०] ।
5. मिथ्यात्व-पोषकम् । डे० ।
6. अ-विध्य-ऽनुमोदनया मिथ्यात्व-हेतुः ।
7. [श्रद्धा-भङ्गा-ऽऽदि-कारणे । आ०] ।

* तु-श्रद्धा-भङ्गा-ऽऽदि-कारण-वशात् तदऽपि वन्दनीयमेव ।

“અશઠ (નિખાલસ), અવ્યવસ્થિત, ધર્મમાર્ગ-કુમાર્ગ અને કુ-બુદ્ધિથી રહિત, એવો જે અધિકારી હોય તેણે જિનમંદિર કરાવવું જોઈએ. અને તે મંદિર વંદન કરવા યોગ્ય હોય છે. ૧૪

અને એ પ્રકારે જિન મંદિર તૈયાર કરાવીને અને તેમાં વિધિપૂર્વક કરાવેલા સુંદર જિન પ્રતિમાજીની સાધુપુરુષોને માન્ય^૩ સારી રીતે પ્રતિષ્ઠા^૨ કરાવવી જોઈએ.” ૧૫

શ્રી વ્યવહારભાષ્યમાં પણ કહ્યું છે કે-

“ન્યાયથી મેળવેલા ધનથી સુ-શ્રાવકોએ સદ્ગુરુના ઉપદેશપૂર્વક શ્રી આગમમાં કહેલા વિધિથી કરાવેલ (જિન મંદિર) હોય, તેને જિનેશ્વર ભગવંતો આયતન^૪ કહે છે.

“જે પ્રતિમાઓ ઉત્તમ જ્ઞાન, ચારિત્ર અને દર્શનથી રહિત સાધુઓના આશ્રયમાં હોય, તે જિન પ્રતિમાજીઓ યુક્તિથી સમજાય છે કે, અનાયતન^૫ હોય છે.” ૨૦

“જિનેશ્વર ભગવાનના જે પ્રતિમાજી કુ-સાધુઓની પરતંત્રતામાં હોય, તેને અનાયતન કહેલું છે

અહીં દષ્ટાંત તરીકે-દિગંબર વગેરેના પ્રતિમાજીને કહી શકાય.” ૨૧

“અને અનાયતન, જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર ગુણોનો ઘાત^૬ કરનારું સ્થાન હોય છે. અને તે મોક્ષાર્થી અને ઉત્તમ ધાર્મિક પુરુષોએ વિશુદ્ધ ભાવે કરીને વર્જન કરવા યોગ્ય છે.” ૨૨

↓^૭મહત્ત્વના કારણે તો, તે પણ વંદન કરવાને લાયક હોય છે.

શ્રી બૃહત્ ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે-

૨. મંત્રોના ન્યાસ રૂપક સ્થાપના કરવી.
૩. માન્ય રાખવી.
૪. સમ્યક્ત્વ આદિ ગુણોને પોષણ આપનાર. [સમ્યક્ત્વને પોષણ આપનાર.] (૩૦)
૫. મિથ્યાત્વને પોષણ આપનાર (૩૦)
૬. અવિધિની અનુમોદનાએ કરીને મિથ્યાત્વના કારણ રૂપ થાય.
૭. [શ્રદ્ધાદિકનો ભંગ થવાનો પ્રસંગ આવી જાય, તો તેવે કારણે] (૫૦)

अ-सइ १विहि-चेइयम्मि, सद्ध-भंगा-SSइ-कारणं णाऊं ।

वच्चंति तत्थ मुणिणो, णो मुणिणो जे अ-गीय-SSत्या ॥

+अत एव-

“भो ! भो पियं-वए, जइSSवि- जिणा SSलए,

तहSSवि- सा-SS वज्ज^१मिणं”

इत्या-SSदि महा-निशीथ^२पञ्चमा-SSध्ययन-वचनात्,

[शिला २.२८७ पत्रे पङ्क्ति ३]

सु-विहिता-SSग्रणी कुवलय-प्रभ-सूरिणा^{१०} चैत्वोद्धार-विधानो-
पदेशः न दत्तः, ^{११}अ-विधि-रूप-मित्यात्व-वृद्धया-SSपत्तेः,
इति ।

8. [विधि- सिद्धा-SSन्तोक्त-क्रमः । आ०] ।

“रात्रौ न नन्दिनं बलि-प्रतिष्ठे, न मज्जनं, न भ्रमणं रथस्य ।

न स्त्री-प्रवेशो, न च लास्य लीला, साधु-प्रवेशो न तदSSत्र चैत्ये” ॥१॥

[न च यत्र चैत्ये । आ०]

“पान्थ-श्रमण-स्त्रीणां निवासो न भोजना-SSदिर्न, तदSSत्र चैत्ये । [?]” इत्या-SSदि,
द्रव्यतः अ-विधि-रूपाणि यत्र न, तद् विधिचैत्यम् । यत्र- लौकिक-देव-गृहवत् न, तद्
विधि-चैत्यम् । [*लौकिक देवगृहवत् । मे०] ।

9. [पार्श्व-स्थाSSदि-चैत्यवासि-परिगृहितत्वात्, अ-विधि-प्रस्तत्वाच्च, मूलोत्तर-गुणा-
SSराधन-बाधकम् । आ०] ।

10. ते तु अभिग्गहिय मिच्छदिट्ठीणो दव्व-लिंगिणो ।” ति महानिशीथे ति ।

11. इति द्रव्य-भावतः- अ-विधि-चैत्यं दर्शितम् । [चैत्य-वासि-परिगृहित-चैत्यत्वात्, “ते तु
अभिग्गहिय-मिच्छ-दिट्ठीणो दव्व-लिंगिणो ।” ति” महानिशीथे । डे० ।
विधि-सिद्धा-SSन्तोक्त-क्रमः । “रात्रौ न नन्दि नं०” इति-स्व-रूपः, तद्-विपरीतो-विधि
तेन युक्तम-SS-विधि-चैत्यम् । “ते तु अभिग्गहिय-मिच्छ-दिट्ठीणो दव्व-लिंगिणो ।” ति
महा० डे० ॥ [इति- द्रव्य-भावतः अ-विधि-चैत्यं दर्शितम् । आ०] ।

+ अत एव- “भो ! पियेवए० डे० ।

* लौकिक-देव-गृहे तु एवम्- अ-सम्मजसम्प्रवर्तते छा० आ०

× निशीथ- वचनात् डे० ।

“શ્રદ્ધાનો ભંગ થાય,” વગેરે કારણો ધ્યાનમાં લઈને વિધિપૂર્વકનું^૮ ચૈત્ય ન હોય, તો ત્યાં પણ (ગીતાથ)મુનિ મહારાજઓ જાય છે, પરંતુ જે અગીતાર્થ મુનિઓ હોય, તે ન જાય.”

એટલા જ માટે- “હે પ્રિય વાદી ! જો કે એ જિનાલયો તો છે, તો પણ એ સાવધ^૯ છે.”

ઈત્યાદિ શ્રી મહાનિશીથ સૂત્રના પાંચમા અધ્યયનના વચનથી પણ સિદ્ધ થાય છે.

અવિધિ^{૧૧} રૂપ મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ થવાનું કારણ જાણીને, સુવિહિત મુનિઓના અગ્રેસર શ્રી કુવલયપ્રભ^{૧૦} આચાર્ય મહારાજશ્રીએ ચૈત્યનો ઉદ્ધાર કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો નહીં.

8. વિધિ=સિદ્ધાંતમાં કહેલો ક્રમ. (આ૦)

રાત્રિમાં=દહેરાસરમાં-નંદી એટલે સ્તુતિ ન કરાય, બલિનું-નૈવેદ્યનું-બલિદાન ન કરાય, પ્રતિષ્ઠા ન કરાય, સ્નાન ન કરાય, રથયાત્રા ન કરાય, સ્ત્રીનો પ્રવેશ ન કરાય, નૃત્ય ન કરાય, અને સાધુનો પ્રવેશ ન કરાય. માટે આ ચૈત્યમાં મુસાફર, સાધુ અને સ્ત્રીનો નિવાસ ન કરાય. અને ભોજન વગેરે પણ ન કરાય. એ વગેરે રીતે, દ્રવ્યથી-અવિધિના કાર્યો જ્યાં ન કરી શકાય, તેનું નામ વિધિ ચૈત્ય છે.

જેમાં-લૌકિક દેવ મંદિરની માફક તેવું કાંઈ પણ ન કરી શકાય, તે વિધિ ચૈત્ય છે.

9. [પાસત્યા વિગેરેના અને ચૈત્યવાસી વગેરેના તાબામાં હોય, તે વિધિ ચૈત્ય નથી. કેમ કે તે અવિધિથી ઘેરાયેલ હોય છે. તેથી મૂલ આરાધના અને ઉત્તર આરાધનામાં બાધક થાય તેવા હોય છે. આ૦]

10. તે દ્રવ્ય લિંગિઓ તો આભિગ્રહિક મિથ્યાદૈષ્ટિઓ હોય છે.” એ પ્રમાણે શ્રી મહાનિશીથ સૂત્રમાં કહ્યું છે.

11. એ પ્રકારે દ્રવ્યથી અને ભાવથી અવિધિ ચૈત્ય બતાવ્યું.

[ચૈત્યવાસીના કબજાનું દહેરાસર હોવાથી તે અવિધિ ચૈત્ય છે. કેમ કે શ્રી મહાનિશીથ સૂત્રમાં કહ્યું છે, કે દ્રવ્ય લિંગિઓ તો આભિગ્રહિક મિથ્યાદૈષ્ટિઓ હોય છે. (૩૦)

વિધિ-સિદ્ધાંતમાં કહેલો ક્રમ. તે “રાત્રિમાં નંદી” વગેરે ન કરાય,” તે શ્લોકમાં કહ્યા પ્રમાણે સમજવો. તેથી વિરૂદ્ધ વર્તવું, તેનું નામ અવિધિ. તેથી, “તે અવિધિ ચૈત્ય હોય છે.” એમ કહેવું યોગ્ય છે.

“તે દ્રવ્ય લિંગિઓ તો આભિગ્રહિક મિથ્યાદૈષ્ટિઓ હોય છે.” તે પ્રકારે શ્રી મહાનિશીથ સૂત્રમાં કહ્યું છે. (૩૦)]

[એ પ્રકારે-દ્રવ્યથી અને ભાવથી અવિધિ ચૈત્ય બતાવ્યું. આ૦]

साम्प्रतं तु- “जीतेन¹² अन्य-तीर्थीय-ज्योतिष्का-ऽध्ययनवत्,
%सम्यक्त्व-प्रकरण- दर्शन-शुद्धि-प्रकरणा-ऽऽद्य-ऽनुसारेण

देशतोऽ-विधि-चैत्यमऽपि उत्सर्गतः वन्दनीयता-ऽऽदितया
अ-शठ-गीता-ऽर्थैः प्रतिपन्नम्,

जीतस्य च पर्युषणा-चतुर्थ्या-ऽऽदिवत् यावत्- जिना-ऽऽज्ञा-
विच्छेद-निरासा-ऽर्थम् श्रुताऽनुसारेण न्यूना-ऽधिकतया गीता-
ऽर्थ-कृत*¹³-मर्यादा-रूपत्वात् । अत्र, विशेषः- षट-त्रिंशज्¹⁴
जल्पतो बोध्यः ।”

इति-दिक् ।

‡ किं च, अत्र पार्श्व-स्था-ऽऽदीनामऽपि गीता-ऽर्थानामेव पुरः
आलोच्यम्, न तु संविग्नस्याऽपि अ-गीता-ऽर्थस्य पुरः ।

यतः,

+“अ-ग्गीओ¹⁵ णवि जाणइ सोहिं च णरस्स देइ ऊण-ऽहियं, ।
तो अप्पाणं आलोअगं च पाडेइ संसारे ॥ ॥

[]

12. [दब्बा-ऽऽई चिन्तिऊणं, संघयणा-ऽऽईणं हाणिमाऽऽसज्ज ।
पायच्छित्तं जीअं, रूढं वा जं जहिं गच्छे । प्रवचन सा० (रोद्धारे) डे० मु०] ।
13. अ-सद्दा-ऽऽइण्ण-ऽ-वज्जं०” कल्प-भाष्या-ऽऽदौ
[अ-सद्दा-ऽऽइण्ण० सा च भाष्या-ऽऽदौ डे० आ०] ।
14. [अयं हि गीतार्थनिश्रयोहनीयः] ।
15. [अ-गीतो नाऽपि जानाति शोधिं चरणस्य, ददाति न्यूनाऽ-धिकम् ।
तस्मादाऽऽत्मानमाऽऽलोचकं च पातयति संसारे]]

+ अ-ग्गीय उ ।

* कृत-सामान्य-मर्यादा० डे० ।

↓ હાલમાં તો, જીતવ્યવહારને¹² આધારે બીજા દર્શનના જ્યોતિષ્ શાસ્ત્ર જેમ ભણાય છે, તેમ %સમ્યક્ત્વ પ્રકરણ, દર્શન શુદ્ધિ પ્રકરણ વગેરે ગ્રંથોને આધારે, કાંઈક અંશમાં અવિધિ ચૈત્ય હોય, તે પણ (દર્શન કરવાના) ઉત્સર્ગ નિયમવાળા દ્વારા “વંદન કરવા યોગ્ય છે.” વગેરે રીતે અશઠ ગીતાર્થ પુરુષોએ સ્વીકારેલ છે.

જીતકલ્પ પણ, પર્યુષણાની ચોથ વગેરેની પેઠે, જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાનો વિચ્છેદ ન થાય માટે, શ્રુત વ્યવહારની અપેક્ષાએ ઓછોવત્તો હોવા છતાં પણ, ગીતાર્થ પુરુષોએ કરેલી મર્યાદા¹³રૂપ તો છે જ.

(જીત વ્યવહાર પણ શાસ્ત્રનો આધાર લઈને આઘું-પાછું કરીને એટલે કે ઓછાવત્તા ફેરફાર સાથે ગીતાર્થ પુરુષોએ કરેલી મર્યાદારૂપ હોય છે. જેમ પર્યુષણા મહાપર્વની ચોથ વગેરે. એમ કરવાનો હેતુ જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞા તૂટવાનો ભય રોકવા માટે હોય છે. એટલે જીત વ્યવહાર પણ આજ્ઞાના પાલનનું સાધન છે, અને તેમાં શાસ્ત્રનો અને તેના આશયનો આધાર લેવાતો હોય છે, અને તેની મર્યાદા ગીતાર્થ પુરુષો નક્કી કરી શકે છે.)

આ વિષયમાં ષટ્ત્રિંશજ્જલ્પમાંથી¹⁴ વિશેષ સમજી લેવું.

અહીં તો આ દિશા માત્ર જણાવેલ છે.

↓ અહીં વિશેષ એ સમજવાનું છે, કે પાસત્યા વગેરે પણ ગીતાર્થની પાસે જ આલોચના કરવી. પરંતુ ગીતાર્થ ન હોય તેવા વૈરાગી-સંવિગ્ન-મુનિ આગળ પણ આલોચના ન કરવી. કહેવામાં આવ્યું છે કે- []

“અ-ગીતાર્થ ચારિત્રની¹⁵ શુદ્ધિને સમજતા નથી. તેથી ઓછું-વત્તું (પ્રાયશ્ચિત્ત) આપી દે, તેથી તે પોતાને અને આલોચકને સંસારમાં પાડે છે.”

12. જીત કલ્પે કરીને

[“દ્રવ્યાદિકનો વિચાર કરીને તથા સંઘયણ વિગેરેની હાનિને ધ્યાનમાં લઈને, જીતની અપેક્ષાએ પ્રાયશ્ચિત્ત આપવું. અથવા જે ગચ્છમાં જે પ્રકારે રૂઢ હોય, તે પ્રકારે આપવું.” એમ પ્રવચન સારોદ્ધારમાં કહ્યું છે. ૩૦ અને મુ૦

13. અશઠ વગેરેએ આચરેલું હોય વગેરે ભાષ્યાદિકમાં કહ્યું છે. ૩૦ આ૦]

14. [ષટ્ત્રિંશત્ જલ્પ ગ્રંથ મેળવીને તેમાંથી જાણવું.]

15. ટિપ્પણીનો અર્થ મૂળ અર્થ પ્રમાણે જ સમજવો.

% [‘સમ્યક્ત્વ પ્રકરણ’ અને ‘દર્શન શુદ્ધિ પ્રકરણ’ આ બન્નેય નામ એક જ ગ્રંથનાં છે, આમ બન્નેય નામ જુદાં પ્રયોજવાનું કારણ બૃહદ્વૃત્તિયુક્ત ગ્રંથ ‘સમ્યક્ત્વ પ્રકરણ’ના નામે ઓળખાય છે. અને લઘુવૃત્તિયુક્ત ગ્રંથ ‘દર્શનશુદ્ધિ’ પ્રકરણ’ના નામે ઓળખાય છે, એ હોવું જોઈએ તેમ લાગે છે. સંપા.]

अत एव, गीता-ऽर्थस्य दुर्लभत्वे

कालतः- द्वादश-वर्षाणि,

क्षेत्रतः- सप्त-योजन-शतानि, तद्-गवेषणा आगमे श्रूयते ।

⇕ एवम् आलोचना-परिणतोऽपि

समाऽऽराधको भवति, निःशल्यत्वात् ।

यतः,

¹⁶आलोचना-परिणतो सम्मं संपट्टिओ गुरु सगासे ।

जइ अन्तराऽवि कालं करिञ्ज, आराहओ तहऽवि ॥ ॥

[]

अतः,

प्रतिक्रमणेऽपि

“पूर्वम् वि-शुद्धि मूलम् भावा-ऽऽलोचनैव प्रवर्तते ।”

इत्यऽपि सिद्धम् ॥५०॥

⇕ अथ,

आलोचना-क्रम-द्वारं

प्रकाशयति, :-

दुविहेण-ऽणुलोमेणं, आ-सेवण-वियडणा-ऽभिहाणेणं ।

आ-सेवणा-ऽणुलोमं जं जह आ-सेविअं, विअडे ॥५१॥

आलोचना-ऽणुलोमं गुरुग-ऽवराहे उ पच्छाओ विअडे ।

पणगा-ऽऽइणा कमेणं जह जह पच्छित्त-वुट्ठी उ ॥५२॥

[पञ्चाशक-१५, गाथा, -१६-१७]

“दुविहेण०” । इति “आलोचना०” । इति, व्याख्या-

⇕ “द्वि-प्रकारेण

आनु-लोम्येन क्रमेण आलोचनां ददाति ।” इत्य-ऽर्थः ।

तत्र तद् आ-सेवना-ऽनु-लोम्यं स्याद्,

16. [आलोचना-परिणतः सम्यक सम्प्रस्थितो गुरु-सकाशे ।

यदि अन्तरेऽपि कालं कुर्यात्, आराधकस्तथाऽपि ॥ ॥] ।

એટલા જ માટે “ગીતાર્થ મળવામાં મુશ્કેલી હોય, અને ન મળી શકે, તો-
કાળથી બાર વર્ષ, અને

ક્ષેત્રથી સાતસો યોજન સુધી, તેની એટલે કે ગીતાર્થની શોધ કરવી.” એમ
આગમમાં સાંભળવામાં આવે છે.

↓ આમ હોવાથી આલોચના કરવાના ભાવ રાખનાર આરાધક બની રહે
છે. કેમ કે (ભાવ રાખનાર હોવાથી તે) શલ્યરહિત હોય છે.

કહ્યું છે કે- []

16“આલોચના કરવાના પરિણામવાળો આત્મા ગુરુ પાસે આલોચના
કરવા માટે જતો હોય, તેવામાં કદાચ વચ્ચે કાળધર્મ પણ પામી જાય, તો પણ
તે આરાધક છે.”

એટલા જ માટે,

શ્રી પ્રતિક્રમણસૂત્રમાં કહ્યું છે—

“વિશુદ્ધિના મૂળરૂપ ભાવપૂર્વકની આલોચના પહેલાં શરૂ થાય છે.”

એમ પણ સાબિત થાય છે. ૫૦

↓ હવે આલોચનાના ક્રમના દ્વારનું સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવે છે,-

દુવિહેણ-ડણુલોમેણં, આ-સેવણ-વિયડણા-ડમિહાણેણં ।

આ-સેવણા-ડણુલોમં જં જહ આ-સેવિઅં, વિઅડે ॥૫૧॥

આલોચણા-ડણુલોમં ગુરુગ-ડવરાહે ડ પચ્છાઓ વિઅડે ।

પણગા-ડડઙ્ગા કમેણં જહ જહ પચ્છિત્ત-બુઢ્ઠી ડ ॥૫૨॥

[પંચાશક-૧૫. ગા.-૧૬-૧૭]

“બે પ્રકારના અનુલોમનો ક્રમ છે. આ-સેવના-વિકટનાનું કથન કરીને-એટલે કે
જે જે રીતે આ-સેવન કર્યું હોય, તે તે રીતે પ્રગટ કરવું, તે આ-સેવનાનુલોમ.” ૫૧

“અને આલોચનાનુલોમપણું-મોટા અપરાધમાં પાછળથી પ્રગટ કરાય, જેથી
કરીને પાંચ વગેરેના ક્રમે જેમ જેમ પ્રાયશ્ચિત્તની વૃદ્ધિ હોય, તેમ પ્રગટ કરાય.” પર
“દુવિહેણ૦” “આલોચણા૦” ત્તિ । વ્યાખ્યા-

↓ “બે પ્રકારના આનુલોમ્યના ક્રમે કરીને આલોચના આપે છે.” એ અર્થ
થાય છે.

તેમાં ૧. આ-સેવનાનુલોમ્ય એ થાય છે કે-

16. ટિપ્પણીનો અર્થ મૂળ અર્થ પ્રમાણે જ સમજવો.

१ यद् येन क्रमेण आ-सेवितम् विकटयेत्-प्रकाशयेत्
आलोचकः ।

↑ २ पुनः, तद् आलोचना-ऽऽनु-लोम्यम्,
यद् पश्चात्-लघ्व-ऽपराधा-ऽन-ऽन्तरम्, गुरुका-ऽपराधान्
विकटयेत्-आलोचयेत् ।

↑ “कथम् ?” इत्याऽऽह, :-
“पणगा०” इति ।

पञ्चक-दशक-प्रभृतिना क्रमेण प्रायश्चित्त-वृद्धिः
यथा स्यात्, तथा विकटयेत् प्रकृतम् ।

↑ इह च

“लघावऽतिचारे-पञ्चकं नाम प्रायश्चित्तम्, गुरुके तु-दशकम्,
गुरुतरे तु पञ्च-दशम्,” इत्येवमाऽऽदीनि ।

गीता-र्था-ऽ-गीता-
ऽर्थयोः क्रम-भेदः ।

↑ अत्र,

गीता-ऽर्थः आलोचना-ऽनु-लोम्येनैव आलोचयति,
कारणं तु, गीता-ऽर्थ-गम्यम् ।

इतरस्तु आ-सेवना-ऽनु-लोम्येन, आलोचना-ऽनु-लोम्याऽन-
ऽभिज्ञत्वात्,

*तस्य च एवमेव अतिचाराणाम् सु-स्मरत्वम्, इति

॥५१॥५२॥

↑ सम्यग्-द्वारम्

विवृणोति, :-

तह, *आउट्टिअ, दप्प-प्पमाय*, कप्पा, तहाय जयणाए ।

%कज्जे, संभम-हेउं, जह-ट्टिअं सच्चमा ऽऽलोए ॥५३॥

[पञ्चाशक-१५-गाथा; १८]

“तह आउट्टिअ०” इति, व्याख्या-

* तस्य च अत्र कारणमऽतिचाराणाम् डे० । + उट्टीय डे० ।

x पमायओ कप्पओ व छा० । % कज्जे वा जयणाए डे० ।

જે (દોષ) જેવા (ક્રમે) સેવવામાં આવેલો હોય, તેને તે ક્રમે આલોચના કરનાર પ્રગટ કરે છે, તે આ-સેવના પ્રકટ કરવાનો આનુલોમ્ય ક્રમ છે.

૨. અને આલોચનાનુલોમ્ય તે છે કે-

નાના અપરાધોને પછી, અને મોટા અપરાધોને (પહેલાં) પ્રગટ કરે=આલોચે.

↓ “શી રીતે ?” તે જણાવે છે--

“પળગા” ઇતિ

પંચક-દશક વગેરેના ક્રમે જે રીતે પ્રાયશ્ચિત્તની વૃદ્ધિ થાય, તે રીતે ચાલુ વસ્તુને પ્રગટ કરે.

↓ અહીં “નાનો અતિચાર લાગ્યો હોય, તો પંચક નામનું પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે છે. અને મોટો અપરાધ કર્યો હોય, તો દશક નામનું પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે છે અને તેથી મોટા અપરાધ હોય, તો પંચદશક (પંદર) નામનું પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે છે.” એ વગેરે સમજી લેવા.

↓ અહીં સમજવાનું એ છે કે-

“ગીતાર્થ હોય તે આલોચનાના આનુલોમ્યે કરીને આલોચના કરે છે.

“તેનું કારણ ?” “તે [ક્રમને] ગીતાર્થો જાણતા હોય છે.”

અને આલોચના કરનારા બીજા આત્માઓ તો આ-સેવનાના આનુલોમ્યના ક્રમે કરીને આલોચના કરે છે. કેમ કે તે આલોચનાના અનુલોમના ક્રમને જાણતા નથી હોતા.

અને તેવા આત્માઓને, એ જ રીતે, અતિચારો બરાબર યાદ આવતા હોય છે. ૫૧, ૫૨.

હવે, સમ્યગ્ દ્વારનું વિવરણ કરવામાં આવે છે,-

તહ, આજટિઅ, દપ્પ-પ્પમાય, કપ્પા, તહાય જયણાણ ।

કજ્ઞે, સંભમ-હેહં, જહ-હિહં સવ્વમા ડડલોણ ॥૫૩॥

[પંચાશક-૧૫. ગા.-૧૮]

“ત્યાર પછી આકુટ્ટિકા, દર્પ, પ્રમાદ, કલ્પ, યતના, કાર્ય, ગભરાટનો પ્રસંગ, અને એ સર્વ જેમ હોય, તેમ આલોચના કરે.”

“તહ, આજટિઅ૦” ત્તિ વ્યાખ્યા-

⇕ तथा-शब्दः-यथा-क्रमे ।

⇕ आकुट्टिका-¹उपेत्य करणम्,

⇕ दर्पः- वल्गना-SSदिः,

⇕ प्रमादः-मद्या-SSदिः,

स्मृति-भ्रंशा-SSदिर्वा,

एभ्यः ।

⇕ तथा

कल्पतो वा-अ-शिवा-SSदि-पुष्ट-SSलम्बनतो वा,

⇕ कल्पश्च यतना-SSदि-विषयः ।

इत्यऽत आह, :- यतनया-यथा-शक्ति संयम-रक्षा-रूप*-धिया,

⇕ कार्ये-सङ्घा-SSदि-प्रयोजने,

⇕ तथा,

सम्भ्रम-हेतौ

“प्रदीपनका-SSदौ अन-यतनया अन-ऽपेक्षित-²संयम-रक्षया
च यद् आ-सेवितम्, “तद्” इति गम्यम् ।

⇕ यथा-स्थितम्

सर्वमाSSलोचयेत् गुरुभ्यः निवेदयेत् वि-शुद्धि-कामः,

न तु लज्जा-SSदिना किञ्चिद् गोपयति, निःशल्यत्वेन
आराधकत्वात् ।

यतः,

³लज्जा-SSइ-गारवेण बहु-स्सुअ-मएण वा वि दुच्चरियं ।

जो ण कहेइ गुरुणं, ण हु सो आराहगो भणिओ ॥१॥

[]

1. समुत्कण्ठ्य, । [उत्साह-पूर्वा प्रवृत्तिः]*
अनुमोदना-⁺पूर्वा प्रवृत्तिः ।
2. सारैतर-विभागतया
3. [लज्जा-SSदि-गारवेण बहु-श्रुत-मदेन वाऽपि दुश्चरितम् ।
यो न कथयति गुरुभ्यः न खलु स आराधकः भणितः ॥] ।

* रक्षा-रूपया मु० ।

× आ. प्रतो नाऽस्ति । + अनुमोदना-पूर्विका प्रवृत्तिः । आ० ।

⇓ તથા શબ્દ દ્વારના ચાલુ ક્રમની સૂચના કરે છે,-

⇓ આકુટિકા=સામે ચાલીને¹ (જાણી જોઈને દોષ) કરવો,

⇓ દર્પ=વલ્ગાણ, ગર્વ વગેરે (અભિમાનથી)

⇓ પ્રમાદ=મદ્ય વગેરે (દારૂ)થી અથવા ભુલાઈ જવું, વગેરે,

એ (ત્રણેય)થી (દોષ-અતિચાર-સેવાયો હોય).

⇓ તથા, અથવા

કલ્પથી=મહા ઉપદ્રવ વગેરે ખાસ કારણને લીધે (દોષ સેવાયો હોય),

કલ્પ=આચાર ચતના વગેરેને લગતો હોય છે. માટે, કહે છે, કે-

ચતનાએ કરીને=સંયમની યથાશક્તિ રક્ષા કરવારૂપ ચતનાની² બુદ્ધિએ કરીને,

⇓ કાર્ય પ્રસંગે=શ્રી સંઘના ખાસ કામનો કોઈ પ્રસંગ ઊભો થયો હોય, ત્યારે

⇓ સંભમનું કારણ હોય=આગ વગેરે લાગી હોય અને તે વખતે ચતના વિના અને સંયમના રક્ષણની અપેક્ષા રાખ્યા વિના, જે દોષ સેવાઈ ગયેલા હોય, તે દોષ અહીં સમજવા.

⇓ વિશુદ્ધિની ઈચ્છાવાળો

જે પ્રકારે બન્યું હોય, તે પ્રકારે

બધી આલોચના કરે=ગુરુ મહારાજને નિવેદન કરે. પરંતુ-

લજજાદિકથી કંઈ પણ છુપાવે નહિ.

કેમ કે શલ્યરહિતપણે થઈને, આરાધના કરવાની ઈચ્છાવાળો આરાધક હોય છે.

કહ્યું છે કે-

³“લજજાદિક કારણે, (અને ?) ગારવે કરીને અને બહુ શાસ્ત્રોના જ્ઞાનના મદદે કરીને, જે (પોતાનું) દુશ્ચારિત્ર ગુરુ મહારાજને કહેતો નથી, તેને આરાધક કહ્યો નથી.”

1. ખૂબ જાગૃત થઈને ઈચ્છાપૂર્વક [ઉત્સાહપૂર્વક પ્રવૃત્તિ] અનુમોદના પૂર્વકની પ્રવૃત્તિ આ૦
2. સારા-ખોટાના વિવેકપૂર્વક
3. ટિપ્પણીનો અર્થ મૂળ અર્થ પ્રમાણે સમજવો.

“गारवेण० ति०- रसाऽऽदि-गारव-प्रतिबद्धत्वेन
तपोऽ-चिकीर्षुतया ।” इत्य-ऽर्थः ॥५३॥

↓ अथ,

द्रव्या-ऽऽदि-शुद्धि-फलमाऽऽह, :-

दव्या-ऽऽईसु^१ सुहेसु देया आलोयणा, जओ तेसु ।

*हुंति सुह-भाव-वुद्धी, पाएण सु-सहाओ सुह-हेउं ॥५४॥

[पञ्चाशक-१५-गाथा;१९]

↓ अथ,

द्रव्या-ऽऽदि-शुद्धिम्

विवृष्वत्राऽऽह, :-

दव्वे-खीर-दुमा-ऽऽई, जिण-भवणा⁺-ऽऽई अ हुंति-खित्तम्पि, ।

पुण्ण-तिही-पभिई-काले, सुभोपयोगा⁺-ऽऽइ-भावे^xसु ॥५५॥

[पञ्चाशक-१५-गाथा;-२०]

१. द्रव्य-शुद्धिः ।

“दव्वे०” इति, व्याख्या-सुगमा ।

नवरम्-

२. क्षेत्र-शुद्धिः ।

↓ क्षीर-द्रुमः-न्यग्रोधा-ऽऽदिः,

आदि-शब्दात्-अ-शोक-चम्पक-सह-कारा-ऽऽदि-ग्रहः,

↓ जिन-भवना-ऽऽदिः

आदि-शब्दात्-अन्यदऽपि शुभ-क्षेत्रम्,

आह, :-

उच्छु-वणे सालि-वणे चेइय-हरे चव होइ खित्तम्पि, ।

गंभीर सा-ऽणु-णाए, पयाहिणा-ऽऽवत्तए[%] उदगे[≠]. ॥१॥

[पञ्चाशक-१५-२० टीका]

1. द्रव्या-ऽऽदिषु शुभेषु- देयाऽऽलोचना, यतः, तेषु शुभ-भाव-वृद्धिः प्रायेण भवति ।
सुखाः-सुख-हेतवः । अथवा, प्रायेण- शुभ-भाव-हेतवः । [पञ्चाशक-१५-१९ वृत्तिः] ।

* होति मु०। + ०ऽऽदी य डे० ।

x भावे उ डे० । % ० वत्तऊ डे० ।

≠ उदगे य छा० ।

“ગારવ=રસાદિ ગારવને અધીન થઈને તપ કરવાની ઈચ્છા ન રાખનાર હોવાથી..” એ અર્થ છે. ૫૩

‡ હવે દ્રવ્યાદિની શુદ્ધિનું ફળ જણાવે છે-

દ્વા-ડડઈસુ^૧ સુહેસુ દેયા આલોચના, જઓ તેસુ ।

હુંતિ સુહ-ભાવ-વુઢી, પાણ સુ-સહાઓ સુહ-હેડં ॥૫૪॥

[પંચાશક-૧૫. ગા.-૧૯]

“શુભ દ્રવ્યાદિ હોય ત્યારે આલોચના દેવી. કેમ કે તે શુભ હોય ત્યારે શુભ ભાવની વૃદ્ધિ થાય છે. ઘણું કરીને શુભની સહાય શુભનું કારણ બને છે.” ૫૪

‡ હવે દ્રવ્યાદિ શુદ્ધિનું વિવરણ કરવામાં આવે છે-

દ્વે-ઘીર-દુમા-ડડઈ, જિળ-ભવણા-ડડઈ અ હુંતિ-લિત્તમ્મિ ।

પુણ્ણ-તિહી-પભિઈ-કાલે, સુભોપયોગ-ડડઈ-ભાવેસુ ॥૫૫॥

[પંચાશક-૧૫. ગા.-૨૦]

“દ્રવ્યમાં-દુધવાળાં ઝાડ વગેરે. ક્ષેત્રમાં-જિનભવન વગેરે. કાળમાં-શુભ તિથિ વગેરે. અને ભાવમાં-શુભ ઉપયોગ વગેરે જાણવા. ૫૫

“દ્વે” ત્તિ । વ્યાખ્યા-

સુગમ છે. પરંતુ,

‡ દુધવાળાં ઝાડ=વડ વગેરે.

આદિ શબ્દથી અશોક, ચંપો, આંબો વગેરે સમજી લેવાં.

‡ જિન ભવન વગેરે-

આદિ શબ્દથી બીજા પણ શુભ ક્ષેત્ર સમજી લેવાં.

કહેવામાં આવ્યું છે કે-

“શેરડીનું વન, ચોખાનું વન, ચૈત્યઘર=જૈન દહેરાસર, જેની આજુબાજુ ગંભીર શબ્દો થતા હોય, અને પાણીમાં જમણી બાજુ આવર્ત થતા હોય, તેવા શુભ ક્ષેત્રમાં (આલોચના દેવી..)”

૧. આ ટિપ્પણીનો અર્થ ૫૪ મી ગાથાના અર્થ મુજબ જાણવો.

३. काल-शुद्धिः ।

⇕ @पूर्णा-प्रभृति-तिथिः- काले^१ ।

२“रिक्ता-षष्ठी-तिथौ नियमात् न आलोचना ।” इति,

४. भाव-शुद्धिः ।

⇕ शुभोपयोगा-ऽऽदि” इति

अत्र आदि-शब्दात् निमित्त-शास्त्र-गत-शुभ-भाव-परिग्रहः
एवम्

“तद्-विधिना गुरु-साक्षिकयैव शुद्धिःकार्या ।”

इति-परमा-ऽर्थः ॥५५॥

विपक्षे- दोषमाऽऽह, :-

आलोयणं च दाउं सई वि अण्णे तहऽप्पणो दाउं ।

जे वि हु करंति सोहिं, ते वि स-सल्ला विणिदिट्ठा ॥५६॥

“आलय०” इति, व्याख्या ।

आलोचना परः
पुरः कर्तव्या ।⇕ “सत्यऽपि आलोचना-ऽऽचार्ये स्व-बुद्धया शुद्धौ कृतायामऽपि,
स-शल्यता स्वस्मिन्नेव वर्तते,” इत्यऽर्थः ।एतेन “पर-सद्-भावे परस्यैव पुरः तां^१ यच्छन् शुद्ध्यति”
इति सिद्धम् ।

यदाऽऽह, :-

“^२छत्तीस-गुण-संपन्ना-ऽऽगण तेषं अवस्स कायव्वा ।

पर-सक्खिया विसोही सुट्ठु ववहार-कुसलेण ॥१॥ []

⇕ परा-ऽ-भावे तु आत्मनोऽपि आलोचनां यच्छन् शुद्ध्यति,
केवलम् “सिद्धान् सा-ऽक्षी कृत्य” इति ।

1. आर्द्रा शनिं च मुक्त्वा, वारा ग्राह्याः ।
उपलक्षणतः- आरं शनिं च मुक्त्वा, वारा ग्राह्याः आ० ।
2. “तीक्ष्णोग्र-मिश्राणि विहाय भानि”
1. ताम् आलोचनाम्
2. [षट्-त्रिंशद्-गुण-सम्पन्ना-ऽऽगतेन तेना-ऽवश्यं कर्तव्या ।
पर-साक्षिका वि-शोधिः सुष्टु व्यवहार-कुशलेन ॥१॥] ।

@ पूर्णा-तिथि-प्रभृतिः डे० ।

‡ પૂર્ણા વગેરે તિથિના કાળમાં¹-

“ક્ષય તિથિએ અને છઠ્ઠ તિથિએ આલોચના ન જ દેવી.”²”

‡ શુભ ઉપયોગ વગેરે-ભાવોમાં

અહીં, આદિ શબ્દથી નિમિત્ત શાસ્ત્રમાં કહેલા શુભ ભાવો જાણી લેવા.

‡ પરમાર્થ એ છે કે-

એ પ્રમાણે- “તેના વિધિપૂર્વકની ગુરુની સાક્ષીએ જ શુદ્ધિ કરવી.” ૫૫

‡ જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો દોષ બતાવે છે -

આલોચનં ચ દાઠં સર્ઘં વિ અણ્ણે તહડપ્પણો દાઠં ।

જે વિ હુ કરંતિ સોહિં, તે વિ સ-સલ્લા વિણિદ્દિઠ્ઠા ॥૫૬॥

“(ગુરુ વગેરે) બીજા આલોચના આપનાર હોવા છતાં, જે પોતાને આલોચના આપીને શુદ્ધિ કરે છે, તેઓને શલ્યસહિત હોવાના જણાવ્યા છે.” ૫૬

“આલોચનં૦” ત્તિ । વ્યાખ્યા-

આલોચનાના આચાર્ય હોવા છતાં, પોતાની બુદ્ધિથી પોતાની શુદ્ધિ કરી લેવામાં પણ “પોતાને વિષે પોતાને કંઈક ખટકે છે, એટલે કે પોતાના મનમાં કંઈક શલ્ય છે,” એમ સમજાય છે.

તેથી નક્કી એમ થાય છે, કે “બીજાની વિદ્યમાનતા હોય, ત્યારે બીજાની જ પાસે¹ આલોચના આપે, તો જ તે શુદ્ધ થાય છે.”

કહ્યું છે કે-

²“છત્રીસ ગુણથી યુક્ત ગુરુમહારાજ આવેલા હોય, તેની આગળ-શુદ્ધ વ્યવહારમાં કુશળ આત્માએ વિશુદ્ધિ બીજાની સાક્ષીએ અવશ્ય કરવી જોઈએ.”

‡ બીજા ન જ હોય, તો પોતે પોતાને આલોચના આપે, તો પણ શુદ્ધ થવાય છે. પરંતુ “તે વખતે શ્રી સિદ્ધ ભગવંતોને સાક્ષી કરીને (પોતે પોતાને આલોચના આપે).”

1. આદ્રા નક્ષત્ર અને શનિવાર સિવાય બાકીના વાર લેવા.

ઉપલક્ષણથી- મંગળવાર અને શનિવાર છોડીને બાકીના વાર લેવા. આ૦

2. તિક્ષણ, ઉગ્ર અને મિશ્ર એ નક્ષત્ર છોડીને

1. તેને = આલોચનાને

2. ટિપ્પણીનો અર્થ મૂળમાં કહેલ મુજબ જાણવો.

↓ न च अत्र “भावा-SSलोचनयेव विशुद्धि-सम्भवे, गुर्वा-SSदि-सां-SSक्षिका सा व्यर्था ।” इति वाच्यम् ।

तत् सा-SSक्षिकत्वे धर्म-प्रतिपत्तौ विशेष-गुणोत्कर्ष-लाभात् ।

यदाSSहुः ^३श्रावक-प्रज्ञप्तौ हरिभद्र-सूरि-पादाः, :-

संतम्पि वि परिणामि गुरु-पवज्जणम्मि एस गुणो ।

दढया, आणा-करणं, कम्म-खओवसम-वुट्ठी अ ॥ []

गुरु-सा-SSक्षिकत्वे हि

आलोचना-परिणामस्य दृढता भवति,

शङ्का-SSपनोदेन विशिष्ट-निर्णयोल्लासात्,

“गुरु^४-सक्खिओ* धम्मो ।” इति वचनात् ।

जिना-SSज्ञा-SSराधनम्

उत्साहा-SSनुकूल- गुरूपदेशोद्भूत-शुभा-SSशयात्

अधिकः क्षयोपशमः,

तस्माच्च *अधिका-SSज्ञा-प्रतिपत्तिः,”

इत्याSSदि-गुणाः ।

गुरोः परम-महत्ता । ↓ एवं च अन्येSSपि नियमाः प्रायः गुरु-सा-SSक्षिकाः ^५स्वीकार्याः ।

यतः,

शत्रुञ्जय-माहा-SSत्ये- ० द्वितीय-सर्गे, :-

क्रियाः सर्वा प्रवर्तन्ते गुरौ सा-SSक्षिणि, नाSSन्यथा ।

चक्षुष्मानSSपि नो पश्येद् वस्तु, चेद् भास्करो न हि ॥

[||६१४||]

3. [सत्यSSपि परिणामे गुरु-प्रव्राजने एव गुणाः ।

दृढता, आज्ञा-करणं, कर्म-क्षयोपशम-वृद्धिश्च ॥] ।

4. [गुरु-साक्षिको धर्मः ।] ।

5. तत्र- उत्साह-वर्धकत्वात् । एवम् सूक्ष्मा-SS-विधि-दोष-निवारणात् ।

* सक्खिओ हु डे० । + अधिका प्रतिपत्तिः डे० ।

x स्वीकार्या, अत एव- प्रतिक्रमणे- डे० ।

↓ અહિ કોઈ એમ કહે કે-

“પોતાના ભાવથી આલોચના કરવાથી જ વિશુદ્ધિનો સંભવ હોય છે. તેથી ગુરુ વગેરેની સાક્ષીમાં તે આલોચના દેવી નકામી છે.” એમ ન કહેવું. તેઓની સાક્ષીપૂર્વક ધર્મની પ્રતિપત્તિ એટલે સેવા કરવામાં-આચરણ કરવામાં બહુ જ મોટા ગુણોનો લાભ થાય છે.

શ્રી શ્રાવકપ્રશ્નિમાં પૂજ્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિ મહારાજએ કહ્યું છે કે-

૩“(શુભ) પરિણામ હોવા છતાં, પણ ગુરુ પાસે જઈને આલોચના આપવામાં નીચે પ્રમાણેના આ ગુણો થાય છે-

દેહતા, આજ્ઞાનું પાલન, અને કર્મના ક્ષયોપક્ષમમાં વધારો થાય છે.”

ગુરુની સાક્ષીમાં જ આલોચનાના પરિણામમાં દેહતા થાય છે, કેમ કે શંકા દૂર થવાથી વિશિષ્ટ નિર્ણય કરવાનો ઉલ્લાસ જાગે છે.

કેમ કે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે- “ગુરુ^૪- સન્નિવૃત્તો ધમ્મો !”

“ધર્મ, ગુરુ^૪ મહારાજની સાક્ષીમાં કરવાનો હોય છે.”

જિનેશ્વર ભગવંતની આજ્ઞાનું આરાધન થાય છે.

ઉત્સાહ વધારે એવા ગુરુ મહારાજના ઉપદેશથી શુભાશય થવાથી ક્ષયોપશમમાં વધારો થાય છે.

અને તેથી આજ્ઞાનું પણ અધિક પાલન થાય છે.”

એ વગેરે ફાયદા મળે છે.

↓ એ પ્રકારે-બીજા નિયમો પણ ઘણે ભાગે (જેમ બને તેમ) ગુરુ મહારાજની સાક્ષીએ જ સ્વીકારવા જોઈએ.^૫

શ્રી શત્રુંજયમાહાત્મ્યના બીજા સર્ગમાં કહ્યું છે કે-

“ગુરુની સાક્ષીમાં બધી ક્રિયાઓ કરાય છે. તે સિવાય ન કરી શકાય. કેમ કે, જો સૂર્ય ન હોય તો, દેખતો માણસ પણ આંખો છતાં (અંધારામાં) પદાર્થ જોઈ શકતો નથી.”

૩. ટિપ્પણીનો અર્થ મૂળમાં કહેલ અર્થ મુજબ જાણવો.

૪. ગુરુની સાક્ષીએ કરાય, તેજ ધર્મ.

૫. તેમાં ઉત્સાહ વધતો હોવાથી, એ પ્રકારે સૂક્ષ્મ અવિધિ દોષનું નિવારણ કરવામાં આવતું હોવાથી.

↓ अत एव- प्रतिक्रमणा-ऽऽद्य-ऽन्तेऽपि- कृत-कार्य-निवेदन-रूपा-
ऽऽलोचना च समुचितैव बोध्या ॥५६॥

↓ अथ,

आलोचना-गुणानाऽऽह, :-

लहुआ,-ल्हा-ऽऽदि-जणणं, अप्प-पर-णिवित्ति, तह अज्जवं
सोही, दुक्कर-करणं, आणा, निस्सल्लत्तं च, सोहि-गुणा ॥५७॥

“लहुआ०” इति, व्याख्या-

१. लघुता

↓ यथा भार-वाहिनः भारेऽपहते लघुता,
तथा शल्योद्धारे आलोचकस्याऽपि । १

२. आल्हाद-जन-
कता ।

↓ ल्हादि-जननम्- प्रमोदोत्पादः । २
↓ आत्म-परयोर्दोषेभ्यो निवृत्तिः,-
आलोचने हि * स्वस्य दोष-निवृत्तिः प्रतीता ।
“तद् दृष्ट्वा, अन्येऽपि आलोचना-ऽभिमुखाः स्युः,”
इति अन्येषामपि दोषेभ्यो निवृत्तिः स्यात्⁺ । ३

३. सरलता ।

↓ आर्जवम्- निर्मायता, सम्यगाऽऽलोचनात् । ४

४. शुद्धता ।

↓ शोधिः- शुद्धता,
अतिचार-मला-ऽपगमात् । ५

५. दुष्कर-कार्य-
कारिता ।

दुष्कर-करणम्-दुष्कर-कारिता ।
ततः, यद् प्रतिसेवनम्,
तद् न दुष्करम्, अना-ऽऽदि-भवा-ऽभ्यस्तत्वात् ।
यत् पुनः आलोचयति,
तत् दुष्-करम्,

प्रबल-मोक्षा-ऽनु-यायि-वीर्योल्लास-विशेषेण

एतस्य कर्तुं शक्यत्वात्,

अत एव अभ्य-ऽन्तर-तपो-रूपं सम्यगा-ऽऽलोचनम्,

मास-क्षपणा-ऽऽदिभ्योऽपि दुष्करम् । ६

६. जिना-ऽऽज्ञायाः
पालनम् ।

↓ तथा, आज्ञा- तीर्थ-कृतामाऽऽराधिता स्यात् । ७

* स्वयम् डे० । + नाऽस्ति डे० प्रती ।

↓ એટલા જ માટે પ્રતિક્રમણ વગેરે ક્રિયાઓ પૂરી થયા પછી, કરેલી ક્રિયાનું નિવેદન કરવા રૂપ આલોચના થાય છે, તે ઉચિત જ છે. એમ સમજવું.

૫૬

↓ હવે, આલોચનાના ફાયદા-લાભ-ગુણ બતાવે છે-

લહુઆ, ડડ્લાડડિ-જળણં, અપ્પ-પર-ણિવિત્તિ, તહ અજ્ઞવં,

સોહી, દુક્કર-કરણં, આણા, નિસ્સલ્લત્તં ચ, સોહિ-ગુણા ॥૫૭॥

“હલકાપણું, હર્ષ જાગવો, પોતે અને બીજાએ દોષોથી મુક્ત થવું, સરળપણું, શુદ્ધિ, દુષ્કર કાર્યો કરવામાં સામર્થ્ય મળવું, આજ્ઞાનું પાલન અને શલ્યરહિતપણું, એ આલોચનાના ગુણો છે.” ૫૭

“લહુઆ” તિ । વ્યાખ્યા-

↓ ૧. જેમ ભાર ઉતારી નાંખવાથી, ભાર ઉપાડનારો (મજૂર) હલકો થાય છે, તેમ શલ્ય કાઢી નાંખવાથી આલોચક પણ હલકો થાય છે.

↓ ૨. આલ્હાદની ઉત્પત્તિ=હર્ષ ઉત્પન્ન થાય છે.

↓ ૩. પોતાના અને બીજાના દોષ દૂર થાય છે-

આલોચના કરવાથી પોતાના દોષ દૂર થાય છે, એ વાત તો જાણીતી જ છે. પરંતુ “તેને જોઈને બીજા પણ આલોચના આપવા તૈયાર થાય છે. તેથી બીજાના પણ દોષો દૂર થાય છે.”

↓ ૪. સરળતા=કેમ કે સારી રીતે આલોચના કરવાથી મનમાં માયા કપટ રહેતું નથી.

↓ ૫. શોધિ=શુદ્ધતા થાય છે, કેમ કે અતિચાર રૂપ મેલ દૂર થઈ ગયો હોય છે.

↓ ૬. દુષ્કર કામ કરવાપણું=તેથી જે દોષ સેવાય છે, તે દુષ્કર નથી, કેમ કે અનાદિ ભવનો અભ્યાસ હોવાથી તેમ થાય છે.

પરંતુ, જે આલોચના કરવામાં આવે છે, તે ખૂબ દુષ્કર છે. કેમ કે મોક્ષ તરફ દોરવી જનારો ખાસ પ્રકારનો પ્રબળ વીર્યોલ્લાસ હોય તો જ આ રીતે આલોચના કરી શકાય છે.

માટે માસખમણનો (બાહ્ય) તપ કરવા કરતાં પણ સારી રીતે આલોચના કરવી, તે અત્યંતર તપરૂપ હોવાથી, ખૂબ દુષ્કર કાર્ય છે.

↓ ૭. આજ્ઞાનું આરાધન=શ્રી તીર્થંકર ભગવંતની આજ્ઞાનું આરાધન થાય છે.

७. शल्य-रहितता ।

⇕ निःशल्यत्वम्-स्पष्टम्,

उक्तं च एकोन-त्रिंशद्-उत्तरा-ऽध्ययने, :-

*आलोयणाए णं माया-णियाण-मिच्छा-दंसण-सल्लणं

मुख-मग्ग-विग्घाणं अणं-ऽत-संसार-वह्णणं

उदीरणं करेइ,

उज्जु-भावं च णं⁺ जणइ,

उज्जु-भाव-पडिवण्णे य णं

जीवे अ-माई, इत्थी-वेअं णपुंसग-वेअं च ण बन्धइ,

पुव्व-बद्धं च णं णिज्जरइ, त्ति ।” ॥५७॥

गुरु-द्रव्य-भोगे
प्रायश्चित्तम् ।

⇕ प्रथमम्

गुरु-द्रव्य-परिभोगे प्रायश्चित्तमाऽऽह, :-

मुह-पत्ति आ-ऽऽसणा-ऽऽईसु भिण्ण, जल-ऽण्णा-ऽऽईसु गुरु-त्तहुगा-ऽऽइ ।

जइ-दव्व-भोगि इय पुण, वत्था-ऽऽइसु देव-दव्वं व ॥५८॥

[श्राद्धजितकल्प - गाथा, ६८]

“मुह-पत्ति०” इति, व्याख्या-

⇕ गुरु-सत्के-

मुख-पोतिका-ऽऽसना-ऽऽदौ-भुक्ते,

भिन्नम्-निर्विकृतिकम् ।

⇕ गुरु-सत्के-

जले-भुक्ते-१^१अन्ने-भुक्ते-४^२वस्त्रा-ऽऽदौ-(भुक्ते) (अधिकम्-^३३)

⇕ विक्रमा ऽर्का-ऽऽदिना

पूजा-धियैव

निश्चा-कृते

कनका-ऽऽदौ

गुरु-द्रव्ये भुक्ते ६^४

1. एका-ऽऽशनम् । 2. आयम्बिलम् । 3. उपवासः । 4 छट्टः ।

* आलोयणया सु० । + च णे छा० ।

↑ શલ્ય રહિતપણું=તે તો સ્પષ્ટ સમજાય તેમ છે.

શ્રી રલમા ઉત્તરાધ્યયનમાં કહ્યું છે કે-

“માયા શલ્ય, નિદાન શલ્ય, અને મિથ્યા દર્શન શલ્ય એ ત્રણ શલ્ય, કે જે મોક્ષમાર્ગમાં વિઘ્નરૂપ છે, અને અનંત સંસાર વધારનારાં છે, તેની ઉદીરણા આલોચનાથી કરાય છે. સરળ ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે, સરળતા પ્રાપ્ત થવાથી આત્મા નિષ્કપટ બની જાય છે, અને સ્ત્રીવેદ તથા નપુંસક વેદ બંધાતા નથી. અને પૂર્વે બાંધેલા હોય તો, તેની નિર્જરા કરી શકાય છે.” ૫૭

↑ એ પ્રકારે શુદ્ધિ કરવાથી, શલ્ય કાઢી લીધા પછી ઘા રુઝાવવા (જેમ પાટાપિંડીરૂપ) ખાસ ચિકિત્સા-ઉપચાર-કરવામાં આવે છે, તેમ વિશેષ પ્રકારની શુદ્ધિના મૂળરૂપ પ્રાયશ્ચિત્તનો વિધિ બતાવે છે-

↑ સૌથી પહેલાં, ગુરુદ્રવ્યનો પરિભોગ કરવામાં આવ્યો હોય, તો તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત બતાવે છે-

મુહ-પત્તિ આ સળા-ડડૈસુ મિષ્ણં, જલ-ડળ્ણા-ડડૈસુ ગુરુ-લ્હુગા-ડડૈ ।

જડ-દલ્લ-ભોગિ ઇય પુળ, વત્થા-ડડૈસુ દેવ-દલ્લં વ ॥૫૮॥

[શ્રાદ્ધજિતકલ્પ - ગાથા-૬૮]

“મુહપત્તિ અને આસન વગેરેનો ઉપયોગ થયો હોય, તો ભિન્ન પ્રાયશ્ચિત્ત.

જળ અને અન્ન વગેરેનો ઉપયોગ થયો હોય, તો ગુરુ અને લઘુ વગેરે પ્રાયશ્ચિત્ત. અને જો યતિના દ્રવ્યનો ભોગ થયો હોય, તો તેથી વધારે.

અને વસ્ત્રાદિકનો ઉપયોગ થયો હોય, તો દેવ-દ્રવ્ય પ્રમાણે સમજવું.” ૫૮

“મુહ-પત્તિ૦” । વ્યાખ્યા-

↑ ગુરુ સંબંધી-

મુહ-પત્તિ અને આસન વગેરેનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય, તો-

ભિન્ન પ્રાયશ્ચિત્ત=૧ નિવી.

↑ ગુરુ સંબંધી-

૧. પાણીનો ઉપભોગ કર્યો હોય, તો ૧¹ (એકાશન).

૨. અન્નનો ઉપભોગ કર્યો હોય, તો ૪² (આયંબિલ).

૩. વસ્ત્ર વગેરેનો ઉપભોગ કર્યો હોય, તો અધિકૃત³ (ઉપવાસ).

↑ વિક્રમ રાજા વગેરેએ પૂજા-ભક્તિની બુદ્ધિથી ગુરુની નિશ્રાએ કરેલા

૪. સોનું વગેરે ગુરુદ્રવ્યનો ઉપભોગ કર્યો હોય, તો 4૬ (છઠ્ઠ).

↓ तथा, वस्त्रा-ऽऽदौ इयान् विशेषः

“यत्र गुरु-द्रव्यं भुक्तम्, तत्र

अन्यत्र वा

साधु-कार्ये

वैद्या-ऽर्थम्

बन्दि-ग्रहा-ऽऽद्या-ऽऽपदुद्धारा-ऽर्थं वा,

तावन्मित-वस्त्रा-ऽऽदि-प्रदान-पूर्वम् प्रायश्चित्तं देयम् ।”

इति भावः ॥५८॥

देव-साधारण-द्रव्य-
भोगे प्रायश्चित्तम् ।

↓ अथ,

साधारणा ऽऽदि-विषयम्

प्रायश्चित्तमाऽऽह, :-

साधारण-जिण-द्रव्यं जं भुक्तं असण-वत्थ-कणगा-ऽऽई ।

तत्थाऽण्णत्थ व दिण्णे चउ-लहु चउ-गुरुअ छ-ल्लहुगा ॥५९॥

[श्राद्धजितकल्प-गाथा-६९]

“साधारण०” इति, व्याख्या-

↓ “साधारण-द्रव्यम्

जिन-द्रव्यं च यावन् मात्रम्, व्यापारितं स्व-कार्ये स्यात्,

“किं तद् ?” इत्याऽऽह, :-

अशनम्-नैवेद्यम्,

वस्त्रम्-परिधापनिका-ऽऽदि,

कनका-ऽऽदि- कनक- रौप्य- मौक्तिका-ऽऽदि,

तस्मिन् तावन्-मात्रे-

जिन-द्रव्ये, साधारण-द्रव्ये च

तस्मिन् अन्यस्मिंश्च वा, चैत्या-ऽऽदौ- दत्ते-सति,

जघन्या-ऽऽदि-क्रमेण

चतुर्लघु^१

૩. † વસ્ત્રાદિકમાં (દેવ-દ્રવ્યની માફક) નીચે પ્રમાણે વિશેષ સમજવું -

“જે ઠેકાણે ગુરુદ્રવ્ય ભોગવ્યું હોય ત્યાં,

અથવા તો બીજે કોઈ પણ ઠેકાણે-

મુનિ મહારાજના કાર્યમાં

વેદને માટે,

અથવા કારાવાસ (જેલ) વગેરેના દુઃખોમાંથી છોડાવવા માટે,

તેટલા પ્રમાણમાં વસ્ત્રાદિક દેવાપૂર્વક પ્રાયશ્ચિત્ત દેવું.” એ ભાવાર્થ છે. ૫૮

† હવે, સાધારણ (દ્રવ્ય) વગેરે સંબંધિ પ્રાયશ્ચિત્ત કહે છે -

સાહારણ-જિણ-દબ્બં જં ભુત્તં અસણ-વત્થ-કળગા-ડડઈ ।

તત્યાડણ્ણત્થ વ ઢિણ્ણે ચઝ-લહુ ચઝ-ગુરુઅ ઇ-લ્લહુગા ॥૫૧॥

[શ્રાદ્ધજિતકલ્પ - ગાથા-૬૯]

“સાધારણ અને દેવ-દ્રવ્ય સંબંધી ખોરાક (નેવેદ), વસ્ત્ર, સોનું (ધન) વગેરેમાંથી જેનો ઉપયોગ કર્યો હોય, તે ત્યાં અથવા બીજે આપવું, અને ચાર લઘુ, ચાર ગુરુ અને છ લઘુ પ્રાયશ્ચિત્ત દેવું.” ૫૮

“સાહારણ” ત્તિ । વ્યાખ્યા-

† “સાધારણ દ્રવ્ય અને દેવદ્રવ્ય પોતાના કામમાં જેટલા પ્રમાણમાં વાપર્યું હોય, એટલે કે-

“તે શું વાપર્યું હોય ?” તે (પહેલાં) કહે છે-

૧. અશન=નેવેદ,

૨. વસ્ત્ર=પહેરવાનાં કપડાં- (આંગી) વગેરે,

૩. કનક વગેરે=સોનું, રૂપું, મોતી વગેરે,

તેટલું દેવદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્ય

તે ઠેકાણે અથવા બીજે ઠેકાણે જિનમંદિર વગેરેમાં આપવામાં આવે,

અને જઘન્યાદિકના ક્રમે કરીને, -

૧. ચાર લઘુ,¹

चतुर्गुरु^२

षड्लघु^३

प्रायश्चित्तं भवति ।”

इति श्राद्ध-जीत-कल्या-ऽनुसारेण

प्रमाद-हेतुकं प्रायश्चित्तं दर्शितम्^४ ।

आकुट्ट्या

प्राय-श्चित्तम् ।

दर्पेण प्रायश्चित्तम् ।

तपसा सह

धन-दानमऽपि ।

↓ एवम् आकुट्ट्या च उक्त-द्वि-गुणम्,

↓ दर्पेण त्रि-गुणं बोध्यम्^५ ।

↓ तथा, द्रव्यमऽपि जघन्यतः -

तावन्मात्रम् उचित-पदे^६ व्ययितव्यम्,

उत्कर्षतस्तु- तद्-वर्गिता-ऽऽदिकं च, इति ।

देवाऽऽदि द्रव्येण

स्व-धनस्य सम्पर्के

जाते प्रायश्चित्तम् ।

↓ किं च,

जातु व्यापारा-ऽऽदिना देवा-ऽऽदि-द्रव्यम् स्व-धनेन सम्पृक्तं
जातम्,

तदा तद् विवेक-प्रायश्चित्तेन शोधयित्वा,

सिद्धपुरीय-श्राद्धवत्^७ चैत्या-ऽऽदौ समऽधिकं मोच्यम् ।

भोगे धन-दानं

तपश्च ।

↓ भुक्तं तु तत् स्व-धनेनोपार्ज्यं, पूर्व-विधिना

तत्र व्ययितव्यम्, तपः कार्यं च ।

निर्धनत्वे

दाना-ऽ-शक्तौ

प्रायश्चित्त-विधिः ।

चैत्या-ऽऽदौ-सेवा-का

र्य-करणेन तपसा च

प्रायश्चित्तम् ।

↓ अथ च,

येन तद् भुक्तम्, निर्धनत्वात् दातुं न शक्यते,

तेनाऽपि स्व-धना-ऽनुसारेण*, इत्वर-काला-ऽवधि-क्रमेण च

चैत्या-ऽऽदिकं सत्कुर्वता,

यथावत् गीता-ऽर्थ-दत्तं तपः^८ कार्यम् ।

2. उपवासः ।

3. छट्टः ।

4. अना-ऽऽभोग-मात्रम् । आ० ।

5. श्रुत-व्यवहारे जीते तु- ओलिका-बद्ध-१० (दश) उपवासाः ।

6. दण्ड-निमित्तं चैत्या-ऽऽदौ । डे० ।

7. स्व-धनेन ।

8. पुरिमा-ऽर्थ-सहित०- । अनाऽऽभोगाऽऽदिना अन्यत्- पूर्ववत् सशूकता-ऽवृद्ध्यऽर्थम् ।

* स्व-धना-ऽनुसारेण चैत्या ऽऽ. । मे०

૨. ચાર ગુરુ^૨

૩. છ લઘુ^૩

પ્રાયશ્ચિત્ત આવતું હોય છે.”

એમ શ્રાદ્ધજીત કલ્પને અનુસારે-

પ્રમાદથી=થયેલા દોષનું પ્રાયશ્ચિત્ત બતાવ્યું.^૪

↑ અને જો આકુટ્ટિથી દોષ સેવાયો હોય તો-

ઉપર જણાવ્યા કરતાં બમણું,

↑ અને જો દર્પથી^૫ દોષ સેવાયો હોય તો, ત્રણ ગણું સમજવું.

↑ અને દ્રવ્ય પણ, જઘન્યથી-એટલું જ (જેટલું વપરાયું હોય તેટલું) યોગ્ય સ્થાને ખર્ચવું.

અને ઉત્કૃષ્ટથી તેના વર્ગ વગેરે જેટલું આપવું.

↑ (અહીં) વિશેષ એ સમજવાનું છે કે-

વ્યાપાર વગેરે કારણે દેવાદિકનું દ્રવ્ય કદાચ પોતાના ધન સાથે ભળી ગયું હોય, ત્યારે તે વિવેક પ્રાયશ્ચિત્તથી શુદ્ધ થઈને, સિદ્ધપુરના શ્રાવકોની માફક^૭ ચૈત્ય વગેરેમાં સારી રીતે વધારે મૂકવું.

↑ અને જો તેનો ઉપભોગ થઈ ગયો હોય તો, પોતાના ધનથી ધન ઉપાર્જન કરી પહેલાં જણાવ્યા પ્રમાણે તેમાં ખર્ચવું, અને તપ પણ કરવો.

(પ્રમાદ, આકુટ્ટિકા, દર્પ વગેરે વિષે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સમજવું.) ૧૫

↑ હવે, જેણે તે ભોગવ્યું હોય, તે નિર્ધન હોવાથી આપવાને અશક્તિમાન હોય તો, તેણે પણ પોતાના ધનને અનુસારે અમુક કાળની મુદત સુધીમાં દહેરાસર વગેરેનું (કાંઈ પણ મહેનતાણું લીધા વિના) કામકાજ કરવું અને ગીતાર્થોએ આપેલું તપ બરાબર^૮ કરવું. કહ્યું છે કે-

2. ઉપવાસ.

3. છઠ્ઠું.

4. માત્ર અનાભોગ. આ૦

5. શ્રુતવ્યવહારમાં એ પ્રમાણે, અને જીતવ્યવહારમાં તો એકી સાથે દશ ઉપવાસ.

6. દંડ નિમિત્તે ચૈત્ય વગેરેમાં. ૩૦

7. પોતાના ધનથી

8. પુરિમઠ સહિત૦ વગેરે. અનાભોગ વગેરેથી લાગેલા દોષોનું અશૂળ ન વધવા દેવા માટે પ્રથમની જેમ (પ્રાયશ્ચિત્ત) કરવું.

यतः

“गुरु देवाऽर्थ-चौरोऽत्र व्यर्थयत्यऽर्चयञ्जिनम् ।

वृजिनं स्वस्य सद्-ध्यान-पात्र-दान-परायणः ॥ ॥

(शत्रुञ्जय-माहात्म्ये पञ्चमे सर्गे (पत्र-५१)

“निकाचितमऽपि दुष्कर्म सद्-ध्यान-सामर्थ्यात्
शिथिलीभवति ।” इति स्थितिः ।

प्रायश्चित्तस्य-
विशेष-ज्ञाने कर्तव्ये
सहायक-ग्रन्थाः ।

↑ तथा,

आज्ञा-भङ्ग-अतिक्रम-व्यतिक्रमा-ऽऽदी

प्रायश्चित्त-विधि-विशेष-विस्तरः

व्यवहार-भाष्या-ऽऽदिभ्योऽवसेयः ।

मुनेरऽपि
प्रायश्चित्त-करणे
यतना कर्तव्या ।

↑ साधुनाऽपि * तद्-भोजि-गृहि दत्त-

देव* -भुक्ति-द्वारोद्भूत-दोष-सम्भवेन
तथैव

जीता-ऽनुसारेण प्रायश्चित्त-विधौ यतनीयम् ।

अन्यथा, पूर्वोक्त-विधिना ऽऽकुल-परम्परम् दोष-मालिन्यं
प्रवर्तते ।

यदुक्तम् शत्रुञ्जय-माहा-ऽऽत्म्ये-

“देव-द्रव्यं गुरु-द्रव्यं दहेदाऽऽ-सप्तमं कुलम् ।

अङ्गालमिव तत् स्मष्टुं युज्यते न हि धीमताम्” ॥९८॥

देवा-ऽऽदि-द्रव्यम् अ-विधिना व्यापारितं सत्,

आ-सप्तमं कुलमऽभिव्याप्य,

दहेत्-निर्धनत्त्वा-ऽऽदिना निःसारं करोति ।

“सत्त-ऽद्- गुरु-परंपरा कु-सीला०” [इति]

+ ०देय० छा० ।

* साधूनामऽपि तथैव । एवमाऽऽदि-विधिना-पाप-भीरुणा-यथा-सत्त्वरं दोष-शुद्धिः स्यात्,
तथा यतनीयम्, अन्यथा डे० ।

“ગુરુ અને દેવના ધનનો ચોર આ ભવમાં ઉત્તમ ધ્યાન, અને પાત્રમાં દાનમાં તત્પર રહીને જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કરતો રહે, તો તે પોતાના પાપને નકામાં કરી નાંખી શકે છે.”

ઉત્તમ ધ્યાનના બળથી નિકાચિત કરેલું મહા-પાપ પણ ઢીલું થઈ જાય છે, એવી પણ સ્થિતિ છે.

↓ તથા, આજ્ઞાભંગ, અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ વગેરેમાં પ્રાયશ્ચિત્તના વિધિનો વિશેષ વિસ્તાર શ્રી વ્યવહારભાષ્ય વગેરેમાંથી જાણી લેવો.

↓ સાધુએ પણ, તે ખાનારા ગૃહસ્થે આપેલા દેવ-દ્રવ્યના ઉપભોગ દ્વારા ઉત્પન્ન થયેલા દોષનો સંભવ હોવાથી, તે જ પ્રમાણે જીવ વ્યવહારને અનુસારે પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિમાં પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

જો તેમ કરવામાં ન આવે તો, ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કુળની પરંપરામાં દોષની મલિનતા ફેલાય છે.

શ્રી શત્રુંજયમાહાત્મ્યમાં કહ્યું છે કે-

“દેવ-દ્રવ્ય, ગુરુ-દ્રવ્ય સાત પેઢી સુધી બાળે છે. માટે, બુદ્ધિમાન પુરુષોએ સળગતા કોલસાની માફક તેને સ્પર્શ પણ કરવો યોગ્ય નથી.” ૯૮.

(દિવાદિ દ્રવ્ય અવિધિથી વાપર્યું હોય તો, સાત પેઢી સુધી બાળે છે.)
એટલે કે નિર્ધનપણા વગેરેએ કરીને (વાપરનારને) નિઃસાર કરી મૂકે છે.
(નકામો – કિંમત વગરનો કરી મૂકે છે.)

“સાત-આઠ ગુરુપરંપરા સુધી કુ-શીલ રહે છે. ”

“सत्त-ऽदृ-पयाइं अणुगच्छइ ।”

इत्या-ऽऽदिवत्

⇕ उपलक्षणतः-

“यावत् तत्-प्रतिकारौदासीन्यम्,

“तावत् दोष-शुद्धिर्न, निःशूकत्वात् ।” इत्य-ऽर्थः ।

⇕ अतः,

“अङ्गालवत् कुटुम्बा-ऽऽदि-धियाऽपि

तयोः संसर्गः विवेकिना परिहार्य एव ।” इत्य-ऽर्थः ।

दूषित-संसर्गिणा-
मऽपि दोषः ।

⇕ एतेन “येन देव-द्रव्या-ऽऽदि विनाशितम्,

तस्यैव दोष-सम्भवः, नाऽन्यस्य ।”

*इति-वदन्तो निरऽस्ताः ॥५९॥

इति-प्रायश्चित्त-द्वारं समाप्तम् ॥६॥

* इत्याऽऽद्यऽपि । डे०

“સાત-આઠ પગલાં પાછળ જાય છે.”

એ વગેરેની પેઠે સમજવું.

(જેમ મહેમાનને વળાવવા માટે ગૃહસ્થ સાત-આઠ પગલાં પાછળ ચાલે છે, તેમ સાધુમાં કાંઈ દોષ થાય તો, સાત-આઠ પરંપરા સુધી કુ-શીલપણું થાય છે. તેમ દેવાદિ દ્રવ્યનો ઉપભોગ કરવાથી સાત પેઠી સુધી પાપ ભોગવવું પડે છે, એ ભાવાર્થ જણાય છે.)

આ ઉપરથી, ઉપલક્ષણથી વિશેષ સમજવાનું એ છે, કે “જ્યાં સુધી તેનો ઉપાય કરવામાં ઉપેક્ષા રાખવામાં આવે, ત્યાં સુધી દોષની શુદ્ધિ થતી નથી. કેમ કે દોષ મનમાં ખટકતો નથી, એટલે કે તેને વિષે મનમાં બેદરકારી હોય છે. એટલે સાવચેત થવાનું નથી. માટે કુટુંબાદિકની બુદ્ધિથી પણ તે બે દ્રવ્યોનો (પણ) સંસર્ગ સળગતા અંગારાના સંસર્ગની પેઠે વિવેકી પુરુષોએ છોડી દેવો જોઈએ.” એ ભાવાર્થ છે.

↓ કેટલાંક કહે છે, કે “દેવ-દ્રવ્યાદિકનો જેણે નાશ કર્યો હોય, તેને જ દોષનો સંભવ છે. બીજાને દોષ લાગતો નથી.” “એમ કહેનારા ઉપર જણાવેલા પ્રમાણથી ખોટા ઠરે છે.” પદ

૬. પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વાર પૂરું

॥ ७ - दृष्टान्त-द्वारम् ॥

↓ अथ,

“उक्त-¹ विधिना अर्जितं दुष्कर्म प्रायश्चित्त-विधिना भवा-ऽन्तरेऽपि क्षीयते,” इति ।

तत्-सामर्थ्य-दर्शनेन भव्यानामुत्साह-वृद्धय-ऽर्थम्

सङ्काशा-ऽऽदि-दृष्टाऽन्तानाऽऽह, :-

↑ तत्र, इह देव-द्रव्य-विनाशोद्भूत-दुष्कर्म-क्षया-ऽर्थम्

²सिद्ध-पुरीय-श्राद्ध-निदर्शनम् उक्त-पूर्वं बोध्यम्,

भवा-ऽन्तरे च तत्-कर्म-क्षया-ऽर्थम् सङ्काश-दृष्टा-ऽन्तः, यथा, :-

³पमाय-मित्त-दोसेण जिण-रित्था⁺ जहा दुहं ।

पत्तं संग्गास-सट्टेण, तहा अण्णो वि पाविही ॥६०॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये= गाथा ११५]

⁴संकास, गंधिलावई, सक्का-ऽवयारम्मि चेइये, कहवि ।

चेइय-दव्वुव्वयोगी, पमायओ मरणं, संसारे ॥६१॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्य-गाथा, ११६]

“पमाय” त्ति, “संकास” त्ति, व्याख्या-

↑ सङ्काशः = नाम श्रावकः,

1. [नाश-द्वारोक्त-प्रकारेण] ।
2. [त्रि-चत्वारिंशद्-गाथायाम् ।]
3. [प्रमाद-मात्र-दोषेण जिन-रिक्थाद् यथा दुःखम् प्राप्तं सङ्काश - श्राद्धेन, तथाऽन्योऽपि प्राप्स्यति ॥६०॥]
4. [सङ्काश, गन्धिला-वती, शक्का-ऽवतारे चैत्ये, कथमऽपि । चैत्य-द्रव्योपयोगी प्रमादतो मरणं, संसारे ॥६१॥] । अस्यां गाथायाम्- सङ्क्षेपेण सङ्काश-कथा-प्रसङ्गाः सूचिताः सन्ति ।]

+ रित्ता ।

૭. દેષાંત દ્વાર

‡ (દોષદ્વારમાં) કહેલા^૧ વિધિથી બાંધેલાં પાપકર્મ પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિથી બીજા ભવમાં પણ ખપે છે," એમ સમજાવીને, તે (પ્રાયશ્ચિત્ત)નું સામર્થ્ય બતાવવાપૂર્વક ભવ્ય જીવોનો ઉત્સાહ વધારવા માટે, સંકાશ વગેરેનાં દેષાંતો ઉભે કહેવામાં આવે છે -

‡ તેમાં, દેવ-દ્રવ્યના વિનાશથી ઉત્પન્ન થયેલા પાપના આ જીવનમાં જ ક્ષય માટે આગળ કહેલું સિદ્ધપુરના^૨ શ્રાવકોનું દેષાંત સમજી લેવું.

અને, બીજા ભવોમાં તે કર્મના ક્ષયને માટે સંકાશ શ્રાવકનું દેષાંત આ પ્રમાણે છે-

૩પમાય-મિત્ત-દોષેણ જિણ-રિત્થા જહા દુહં ।

પત્તં સંગાસ-સદ્દેણ, તહા અણ્ણો વિ પાવિહી ॥૬૦॥

[શ્રા.દિ.કુ.ગા-૧૧૫]

સંકાસ^૩, ગંધિલાવડં, સક્કા-ડવયારમ્મિ ચેડયે, કહાવિ ।

ચેડય-દ્ધુબ્બયોગી, પમાયઓ મરણં, સંસારે ॥૬૧॥

[શ્રા.દિ.કુ.ગા-૧૧૬]

“આત્ર પ્રમાદના દોષે દેવ-દ્રવ્યથી જેમ સંકાશ શ્રાવક દુઃખ પામ્યા હતા, તેમ બીજા પણ પામે.” ૬૦

“સંકાશ, ગંધિલાવતી, શકાવતારતીર્થના ચૈત્યના કોઈક પ્રકારે દેવ-દ્રવ્યનો ઉપયોગ થયો, પ્રમાદથી મરણ થયું, અને સંસારમાં ભમ્યા.” ૬૧

પમાય૦” “સંકાસ૦” તિ । વ્યાખ્યા-

‡ સંકાશ=નામના શ્રાવક હતા.

1. [૩. નાશદ્વારમાં કહ્યા પ્રમાણે-]
2. [૪૩મી ગાથામાં કહ્યા પ્રમાણે-]
3. આ ટિપ્પણીનો અર્થ ૬૦મી ગાથાના અર્થ મુજબ છે.
4. [આ ગાથાઓમાં ટુંકામાં સંકાશ શ્રાવકની કથાના સૂચક પ્રસંગો સૂચિત કરવામાં આવ્યા છે.]

“ स्व-भावादेव
 “ भव-वैराग्यवान्
 “ यथोदित श्रद्धा* -ऽऽचार-निर-ऽ-वद्य-व्यवहारः
 “ गन्धिलावत्याम्-पुरि वसन्^x
 “⁵शक्रा-ऽवतार-चैत्ये =
 “ प्रशस्त-चेताः
 “ चिन्तां चकार ।

↓ “ अन्यदा,
 “ कथमऽपि=गृह-व्यापार-व्याक्षेपा-⁶ऽऽदिना[%]
 “ चैत्य-द्रव्योप⁷जीवको जातः ।
 “ ततोऽसौ⁸ यावज्जीवम्
 “ अना-ऽऽलोचिता-ऽ-प्रतिक्रान्त-कर्मा[@]
 “⁹संसारे= पूर्वोक्त-दुःख-परम्परा-भाग
 “ सङ्ख्येयान् दुर्भवान् भ्रान्तः ॥६०-६१॥

‘तगराए इब्भ-सुओ जाओ, तक्कम्म-सेसयाओ य ।
 दारिद्दमऽ-संपत्ती, पुणो पुणो चित्त-णिब्बेओ ॥६२॥
²केवलि-जोगे पुच्छा, कहणे बोही, तहेव संवेओ ।
 “किं इत्थमुचिअमिळिं”, “चेइय-दव्वस्स बुद्धी” ति ॥६३॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गाथा-११९-१२०]

“तगराए” ति “केवलि-जोग” ति, व्याख्या-

5. [अयोध्या नगरी-सन्निधौ- शक्रेन्द्रेण स्थापितं प्राचीनतमं जैन-तीर्थम् ॥] ।
6. आदितः=अना-ऽऽभोग- संशय- विपर्यास- औत्सुक्या-ऽऽदि-ग्रहः ।
1. [तगरायां इभ्य-सुतो जातः, तत् कर्म-शेषतया च ।
 दारिद्र्यमऽ-सम्पत्ति, पुनः पुनश्चित्त-निर्वेदश्च ॥६२॥]
2. [केवलि-योगे पृच्छा, कथने बोधिः, तथैव संवेगः ।
 “किमऽत्रोचितमिदानीम् !” “चैत्य-द्रव्य-वृद्धिः” इति ॥६३॥] ।

* ०श्राद्ध-समाचार० । × वसति स्म । % ० व्याक्षेपा-ऽऽदि-कारणे ।

≠ जीवकः प्रमादतः, - अना-ऽऽभोग-संशय-विपर्यासा-ऽऽदि-रूपाज्ञातः,

+ स यावज्जीवम् । डे० । @ मरणमाऽऽप ।

\$ ततः, संसारे डे० ।

સ્વભાવથી જ સંસાર ઉપર વૈરાગ્ય ધરાવતા હતા. શાસ્ત્રમાં કહેલી શ્રદ્ધા, આચાર અને નિરવદ્ય એટલે શુદ્ધ વ્યવહાર ધરાવતા હતા.

ગંધિલાવતી નગરીમાં રહેતા હતા.

શકાવતાર⁵ ચૈત્ય નામના શ્રી જિનમંદિરમાં ઉત્તમ ભાવથી-શુદ્ધ મનથી-સાર-સંભાળ કરતા હતા.

↑ કોઈક વખત=કોઈક કારણે ઘરના કામકાજની વ્યગ્રતા વગેરેથી⁶, ચૈત્યદ્રવ્યનો ઉપભોગ કરતા થઈ ગયા.

↑ ત્યાર પછી એ

પ્રમાદથી જાવજીવ સુધી તે કર્મની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કર્યા વિના, મરણ પામ્યા, અને

સંસારમાં પૂર્વે પહેલાં દુઃખોની પરંપરા ભોગવતા સંખ્યાતા દુર્ભવોમાં ભમ્યા. ૬૦, ૬૧

તગરાણ¹ ઇભ્મ-સુઓ જાઓ, તક્કમ્મ-સેસયાઓ ય ।

દારિદ્રમડ-સંપત્તી, પુણો પુણો ચિત્ત-ણિવ્વેઓ ॥૬૨॥

કેવલિ²-જોગે પુચ્છા, કહણે બોહી, તહેવ સંવેઓ ।

“કિં ઇત્યમુચિઅમિહિંણ”, “ચેઇય-દવ્વસ્સ વુઠ્ઠી” ત્તિ ॥૬૩॥

[શ્રા.દિ.કૃ.ગા-૧૧૮-૧૨૦]

“તગરા નગરીમાં શેઠના દીકરા તરીકે જન્મ્યા, પરંતુ પૂર્વનું કર્મ બાકી રહી જવાથી દરિદ્રપણું આવ્યું, સંપત્તિ ચાલી ગઈ અને મનમાં ખેદ થવા લાગ્યો.” ૬૨

“શ્રી કેવળી ભગવંતનો યોગ થયો ત્યારે બધું પૂછ્યું, કેવળી ભગવાને કહ્યું, ત્યારે બોધિ પ્રાપ્ત થયું, અને વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થયો. “આ સ્થિતિમાં હવે મારે શું કરવું ઉચિત છે ?” એમ પૂછ્યું. “ચૈત્યદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવી.” એમ કહેવામાં આવ્યું.” ૬૩

“તગરાણ૦” “કેવલિ૦” ત્તિ । વ્યાખ્યા-

5. [અયોધ્યા નગરીની પાસે શક ઈંદ્રે સ્થાપેલું પ્રાચીન જૈનતીર્થ]

6. આદિ શબ્દથી-અનાભોગ, સંશય, વિપર્યાસ અને ઉત્સુકપણું વગેરે સમજી લેવા

1-2. આ ટિપ્પણીના અર્થો ૬૨-૬૩ ગાથાના અર્થ મુજબ સમજવા.

↑ पूर्वम्-

“ तद्-धन-विनाशे

“ तत्-कालोपार्जित-लाभा-ऽन्तराया-ऽऽद्युदयात्

“ तव अत्राऽपि धना-ऽऽदि-रोधः,

“ साम्प्रतम् तद्-^३वृद्धौ,

“ तवाऽपि तथैव^४ ।

“ “या-दृशं चोप्यते बीजं, ता-दृशं लभ्यते फलम् ।”

[] इत्य-ऽर्थः ॥६२-६३॥

↓ ” अथ,

” ^१तद्-विधिमाऽऽह, :-

२“गास-च्छायण-मित्तं मुत्तुं, जं किंचि^१मज्जं, तं सव्वं ।

चेइय-दव्वं णेयं, अभिग्गहो जाव-जीवाए ॥६४॥”

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-गाथा, १२१]

“गास-च्छायण०” इति, व्याख्या-

↓ “ “स्व-गृह-निर्वाहा-ऽतिरिक्तत्वे सति=

“ उचित-व्यापारोपार्जितम्^३ =

3. यथा चैत्य-द्रव्यस्य जिन-भवन-बिम्ब- यात्रा-स्नात्रा-ऽऽदि-प्रवृत्ति-हेतोः हिरण्या-ऽऽदेवृद्धि-कर्तुमुचिता । [श्राद्ध-दिन-कृत्य-वृत्तिः]
4. [तथैव-तवाऽपि सम्पत्ति-वृद्धिः ।]
1. [चैत्य-द्रव्य-वृद्धि-विधिम् ।]
2. [“ग्रासा-ऽऽच्छादन-मात्रं मुक्त्वा यत् किञ्चिन्^१मम, तद् सर्वम् । चैत्य-द्रव्यं ज्ञेयम् ।” अभिग्रहो यावज्जीवतया ॥६४॥
3. [“गृहस्था-ऽपेक्षया तु सा-ऽ-वद्य-प्रवृत्ति-विशेषस्य कूप-दृष्टाऽन्तत्वेनाऽनुज्ञातत्वात्, न केवलम् तस्य पूजा-ऽङ्गीभूत-पुष्पा-ऽवचया-ऽऽद्या-ऽऽरम्भे प्रवृत्तिरिष्टा, अपि तु वाणिज्या-ऽऽदि-सा-ऽ-वद्य-प्रवृत्तिरऽपि- काचित्- कस्यचित्- विषय-विशेष-पक्ष-पात-रूपत्वेन पाप-क्षय- गुण-बीज-लाभ-हेतुत्वात्, ।
तद्, इदमाऽऽह, :-
सङ्काशा-ऽऽदि-वत् ।
सङ्काशा-ऽऽदिवदिष्यते गुणनिधिर्धर्मा-ऽर्धमृद्ध्यऽर्जनम् ।
शुद्धा-ऽऽलम्बन-पक्ष-पात-निरतः कुर्वन्नुपेत्याऽपि हि ॥५७ ॥
उत्तरा-ऽर्धम् । श्रीप्रतिमा-शतके
+ ०मऽङ्गियं । छा. । * (दऽर्जितं (स्यात्),]

‡ પહેલાં, તેના એટલે ચૈત્યના દ્રવ્યનો વિનાશ કરવાથી, તે જ વખતે બાંધેલા લાભાંતરાય વગેરે કર્મના ઉદયથી અહીં પણ તેને ધન વગેરે મેળવવામાં રૂકાવટ થઈ છે.

હવે, તે^૩ (ચૈત્યદ્રવ્ય)માં વૃદ્ધિ કરવાથી તને પણ^૪ તે પ્રકારે (ઋદ્ધિ) પ્રાપ્ત થશે.

“જેવું બીજ વાવવામાં આવે છે, તેવું જ ફળ મળે છે.” એ અર્થ છે.

૬૨, ૬૩

‡ હવે, તે (ચૈત્ય-દ્રવ્યની વૃદ્ધિ^૧)ની વિધિ કહે છે.

“ગાસ^૨-છાયણ-મિત્તં મુત્તું, જં કિંચિ મજ્જં, તં સવ્વં ।

ચેડ્ડય-દલ્લં ણેયં” અભિગ્ગહો જાવ-જીવાણ ॥૬૪॥ [શ્રા.ટિ.કૃ.ગા-૧૨૧]

“માત્ર ભોજન અને વસ્ત્ર છોડીને, જે કાંઈ હું મેળવું, તે સર્વ ચૈત્યનું દ્રવ્ય સમજવું.” એ પ્રકારે જાવજીવનો અભિગ્રહ ધારણ કર્યો.” ૬૪

“ગાસ-છાયણ૦” ત્તિ । વ્યાખ્યા-

‡ “પોતાના ઘરના નિર્વાહ ઉપરાંત યોગ્ય વ્યાપારથી^૩

જે કાંઈ મેળવાય, તે બાકીનું સર્વ ધન દેવનું જ જાણવું.”

૩. જેમ જિનભવન, જિનબિંબ, યાત્રા, સ્નાત્ર વગેરે પ્રવૃત્તિઓનાં હેતુથી સોનું વગેરેમાં વધારો કરવો યોગ્ય છે. (એમ શ્રાદ્ધ-દિન-કૃત્યની વૃત્તિમાં કહ્યું છે.)

૪. [તે પ્રકારે તારી સંપત્તિમાં વૃદ્ધિ થશે.]

૧. ચૈત્યના દ્રવ્યમાં વધારો કરવાનો વિધિ.

૨. આ ટિપ્પણીનો અર્થ મૂળ ૬૪મી ગાથાના અર્થ મુજબ જાણવો

૩. ૩ - દૃષ્ટાંત હારમાંના - શ્રી સંકાશ શ્રાવક વિષે વિશેષ વિચાર

ગૃહસ્થની અપેક્ષાએ, કોઈ ખાસ સાવધ પ્રવૃત્તિ પણ કુવાના દેષાંતે કરીને કરવાની બતાવી છે-

“તે પ્રવૃત્તિ માત્ર પૂજાના અંગભૂત ફૂલ ચૂટવાં વગેરેના આરંભ પૂરતી જ ઈષ્ટ ગણેલી છે.” એમ નથી. પરંતુ “વેપાર વગેરેની કોઈક સાવધ પ્રવૃત્તિ પણ કોઈ જીવની અપેક્ષાએ અને ઘટના વિશેષના પક્ષપાત રૂપે પાપના ક્ષય માટે, અને ગુણરૂપ બીજનો લાભ મેળવવા માટે પણ ઈષ્ટ છે-જરૂરી છે.” એ પ્રમાણે ફરમાવેલ છે.

તે માટે આ પ્રમાણે કહ્યું છે- સંકાશાદિની જેમ-

“સંકાશ વગેરે શ્રાવકની જેમ કોઈ ગુણવાન પુરુષ શુદ્ધ આલંબનનો પંક્ષપાત રાખીને, સામે ચાલીને પણ ધર્મને માટે ઋદ્ધિ મેળવે, તો તેને (અપેક્ષાએ) યોગ્ય પણ ગણેલ છે. ૫૭

(શ્લોકનો આ પાછળનો અર્ધભાગ શ્રી પ્રતિમા શતક ગ્રંથમાંનો છે.)

“ शेष-धनम् = देव-सत्कमेव । ”

“ इति यावज्जीवा-ऽभिग्रहा-ऽऽत्मकं प्रायश्चित्तं प्रतिपन्नम्
॥६४॥

सङ्काश-श्रावका-ऽऽदिरिव= धर्मा-र्थम्=ऋद्धय-ऽर्जनम्=वित्तोपा-ऽर्जनम्, उपेत्याऽपि=अङ्गी-
कृत्याऽपि- हि=निश्चितम् कुर्वन्= शुद्धा-ऽऽत्मबन्ने यः पक्ष-पातः, तत्र- निरतः=इति-हेतोः-
गुण-निधिः =गुण-निधानम् इष्यते ॥६७॥

सङ्काश-श्रावको हि प्रमादात् भक्षित-चैत्य-द्रव्यः निबद्ध-लाभा-ऽन्तराया-ऽऽदिविष्ट-कर्मा-
चिरम्- पर्यटित-दुर-ऽन्त-संसार-कान्तरः-अन-ऽन्त-काला-ल्लब्ध-मनुष्य-भावः दुर्गत-नर-
शिरःशेखर-रूपः पार-गतसमीपोपलब्ध-स्वकीय-पूर्व-भव-वृत्ता-ऽन्तः पार-गतोपदेशतः
दुर्गतत्वा-ऽऽदि-निबन्धन-कर्म-क्षणाय

“यद्दऽहम् उपार्जयिष्यामि द्रव्यम्, तद् ग्रासा-ऽऽच्छादन-वर्जम् सर्वम् जिना-ऽऽयतना-ऽऽदिषु
नियोक्ष्ये ।” इत्य-ऽभिग्रहवान्, तथा प्रवर्तते स्म । कालेन च निर्वाणमऽवाप्तवान् । इति ।”

“अथ, एतद् इत्थम् सङ्काशस्यैव युक्तम्, तथैव तत्-कर्म-क्षयोपपत्तेः, न पुनरऽन्यस्य, इति
आदि-ग्रहणमऽ-फलम्, अन्यथा, “शुद्ध-ऽऽगमैर्यथा-लाभम्”- इत्या-ऽऽद्य-ऽभिधाना-
ऽनुपपत्तेः, इति चेत् ?”

“न, व्युत्पन्ना-ऽ-व्युत्पन्ना-ऽऽशय-विशेष-भेदेन- अन्यस्याऽपि आदिना ग्रहणौचित्यात्
अन्यथा, “सुच्वइ दुग्गय-नारी०” इत्या-ऽदि-वचन-व्याधाता-ऽऽपत्तेः ।

न हि तथा यथा लाभम्, न्यायोपात्त-वित्तेन वा तानि गृहीतानि ।
तथा चैत्य-सम्बन्धतया ग्रामा-ऽऽदि-प्रतिपादना-ऽनुपपत्तेश्च, दृश्यते च तत् प्रतिपादनं
कल्प-भाष्या-ऽऽदौ, :-

चोएइ चेइयाणं + रूप-सु-वण्णा-ऽऽइ-गाम गो-वाणं ।

लग्गंतस्स हु * मुण्णिणो ति-गरण-×सुद्धी कहं णु भवे ? ॥ १५६९ ॥

%भण्णए एत्थ विभासा, जो एआइं सयं विमग्गिजे ।

@ण हु तस्स हुज्ज सुद्धी अह कोइ हरेज्ज एआइं ॥ १५७० ॥

सव्व-स्थाभेण तहिं संघेणं होइ लगियब्बं तु ।

स-चरित्ता-ऽ-चरितीणं एयं सव्वेसिं कज्जं तु ॥ १५७२ ॥

“शुद्ध-ऽऽगमैर्यथा-लाभम्” इत्या-ऽऽदि तु न स्वयं पुष्प-त्रोटन-निषेधन-परम्, किन्तु

“पूजा-कालोपस्थिते मालिके दर्शन-प्रभावना-हेतोः “वणिक्कला न प्रयोक्तव्या ।”

इत्य-ऽस्याऽर्थस्य ख्यापन-परम् । इत्य-ऽ-दोषः, इति ।”

श्री-मन्तो-यशोविजय-उपाध्याय-पादाः-प्रतिमा शतके (मुद्रिते पृ० १५७-१५८)

+ खित्त-हिरण्णे य । * य जइणो । ×सोही । द्र० स० गा० १८ ।

% भण्णइ इत्थ । @तस्स न होइ विसोही । द्र० स० गा० १९ ।

1 सर्व-स्थामेन तत्र सङ्गेन भवति प्रयतनीयं तु ।

सचारित्रा-ऽ-चारित्राणामेतत्सर्वेषां कर्तव्यं तु ॥

એ પ્રકારે-

જાવજીવના અભિગ્રહ રૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વીકાર્યું. ૬૪

સંકાશ શ્રાવક વગેરેની પેઠે ધર્મને માટે, ઋદ્ધિ મેળવવી=ધન મેળવવાનું સામે જઈને=તે કામ કરવાનો સ્વીકાર કરીને (પણ) કરે, હિ=જ. શુદ્ધ આલંબનમાં જે પક્ષપાત, તેમાં મગ્ન=શુદ્ધ આલંબનના કારણથી- ગુણનિષિ=ગુણના ભંડાર તરીકે ઈચ્છાય છે. ૫૭

સંકાશ શ્રાવકે પ્રમાદથી ચૈત્યદ્રવ્યનું ભક્ષણ કર્યું હતું. અને તેથી લાભાંતરાય વગેરે ક્લિષ્ટ કર્મો બાંધી ઘણો કાળ ભયંકર સંસારરૂપી જંગલમાં રખડતાં રખડતાં અનંત કાળે મનુષ્યપણું પામ્યો હતો.

છતાં પણ, દુઃખી લોકોના અગ્રેસર જેવો એ હતો, એટલે કે મહાદુઃખી હતો. તીર્થંકર પ્રભુ પાસે જઈને તેમની પાસેથી પોતાના પૂર્વભવનો બધો વૃત્તાંત સાંભળ્યા પછી, શ્રી તીર્થંકર ભગવાનના ઉપદેશથી દુર્ગતિના કારણભૂત કર્મો ખપાવવા માટે-

“હું જે દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરીશ, તેમાંથી આહાર અને વસ્ત્ર સિવાય બધુંયે જિનમંદિર વગેરેમાં વાપરીશ.” એ પ્રમાણે-અભિગ્રહ ધારણ કર્યો અને તે પ્રમાણે વર્તન કર્યું. અને કાળે કરીને મોક્ષ પામ્યા.

↑

“આ રીતે આમ કરવું, એ સંકાશ શ્રાવકને જ માટે ભલે યોગ્ય હોય, કેમ કે તેનું કર્મ તે જ રીતે ક્ષય પામવાનું હતું, પરંતુ બીજા કોઈને માટે એમ કરવું યોગ્ય નથી. માટે સંકાશાદિમાં જે આદિ શબ્દ વાપર્યો છે, તે નકામો છે.

જો તમે તે શબ્દને નકામો નહીં ગણો, તો-

“શુદ્ધા-ડગ્ગમેયંયા-ત્તમ્મ”- “લાભ મળે તે રીતે શુદ્ધ આગમપૂર્વક-”

એ વગેરે શાસ્ત્રોનાં કથન ઘટશે નહિ.” એવી કોઈ શંકા કરે તો ?- “તે શંકા યોગ્ય નથી.

સમજદાર અને અણસમજદારના જુદી જુદી જાતના આશયભેદે કરીને આદિ શબ્દથી બીજા આત્માને પણ લેવા ઉચિત છે. જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો -

“સુબ્હ ડુગ્ગય-નારી” “દુર્ગતા નારી સાંભળે છે.” (અથવા સોચે છે.) ઈત્યાદિ વાક્યોને સાચાં ઠરાવવામાં અડચણ ઊભી થશે.

તે દુર્ગતા નારીએ બરાબર લાભ સમજીને, અથવા ન્યાયથી મેળવેલા ધનથી તે પુષ્પો લીધાં ન હતાં. (છતાં, તેને ઉચ્ચ ગતિનો લાભ મળ્યો છે.)

તથા, દહેરાસર સંબંધી ગ્રામડાં વગેરે આપવાનું શી રીતે ઘટી શકે ? અને શ્રી કલ્પભાષ્ય વગેરેમાં તે આપવાની વાતો જોવામાં આવે છે.-

“પ્રશ્નકાર પ્રશ્ન કરે છે કે- “ચૈત્યો માટે રૂપું, સોનું વગેરે તથા ગ્રામડા અને ગાયોના વાડા મેળવનારા મુનિને ત્રણ કરણની વિશુદ્ધિ કેવી રીતે રહી શકે ?”

ઉત્તર - “અહીં બે વિકલ્પ છે-(૧) જે ઉપર જણાવેલી વસ્તુઓ પોતે માંગે, તો તેની શુદ્ધિ હોતી નથી. પરંતુ (૨) ચૈત્યની તે વસ્તુઓ કોઈ પણ લઈ જાય, તો ચારિત્રપાત્ર ને અચારિત્રપાત્ર એ સર્વનું કર્તવ્ય હોવાથી શ્રી સંઘે તે પાછું મેળવવા માટે સર્વ શક્તિથી પ્રયત્ન કરવો જ જોઈએ.”

તથા, “શુદ્ધ આગમ પ્રમાણે લાભને અનુસરીને” એ જે કહ્યું છે, તે “જાતે ફૂલ ન તોડવાં વગેરેની અપેક્ષાએ નથી. પરંતુ, “પૂજા કરવાને વખતે ફૂલ આપવાને માટે માળી આવેલ હોય, તે વખતે તેની પાસેથી ફૂલ લેવામાં શાસનની પ્રભાવના એટલે કે- મહત્તા જાળવવા માટે, તેની સાથે “વશિકરકળાનો પ્રયોગ ન કરવો જોઈએ.” એ વાત બરાબર સમજાવવા માટે એ વાક્ય છે.” માટે આદિ શબ્દનો પ્રયોગ બરાબર છે, એમ સમજવું.”

[પૂજ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજાના છપાએલ પ્રતિમા-શતક પૃષ્ઠ ૧૫૭, ૧૫૮]

↑ अथ,

तत्-^१फलमाऽऽह, :-

सुह-भाव-पवितीए संपत्ती, ऽभिग्रहम्मि णिच्चलया ।

चेइय-हर-कारावण, तत्थ, सया-ऽऽभोग-परिसुद्धी ॥६५॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्य-गाथा १२२]

“ सुह-भाव० ” इति, व्याख्या,

“ *तस्यैव महा-ऽऽत्मनः गृहीत-महा-ऽभिग्रहस्य

“ शुभ-भाव-प्रवृत्तितः=

“ अतीत-चैत्य-द्रव्य-विवृत्ता^१-वशात्,

“ उल्लसद्-विशिष्टा-ऽऽशयोदयाच्च

“ लाभा-ऽन्तराय-क्षयोपशमः ।

“ तस्माच्च सम्पत्तिः = प्रभूततर^x-विभूति-सम्प्राप्तिः ।

“ तस्यां सत्यामऽपि अभिग्रहे निश्चलता = निज[%]नियमे^२-
दृढता ।

“ अतः, “तस्य न अधिक- तद्-द्रव्य-विषये स्वप्नाऽन्तरेऽपि
आदातु[@]-कामिता ।” इत्य-ऽर्थः ।

“ ततः क्रमेण तस्यामैव नगर्याम्

“ तेन चैत्यं विहितम् ।

“ तत्र =

“ सदा-ऽऽभोग-परिशुद्धिः =

“ चैत्य-विधापने

“ सदा-ऽऽभोगः = शास्त्र-पर-तन्त्रो विमर्शः,

“ तत्-पूर्वम् भूम्या-ऽऽदेः समन्तात् शोधनम् ।

यद् वा “तत्र=चैत्य विधापने निषीदना-ऽऽदौ क्रियमाणेऽपि^{*}

“ (सदा) = नित्यम्

1. [तस्याऽभिग्रहस्य फलम् ।]

* तस्यैवम् डे० । + ० द्रव्य-दिक्ता । × प्रभूत-प्रभूततर० । श्राद्ध-दिन-कृत्ये ।

% ० मनो मे. । ≠ नाऽस्ति । डे० प्रती । @ ऽप्युपभोक्तु-कामिता मे० ।

* क्रियमाणोऽपि । मु०

↑ ઉવે, તેનું^૧ ફળ બતાવવામાં આવે છે -

સુહ-ભાવ-પવિત્તી સંપત્તી, ડભિગ્ગહમ્મિ ણિચ્છલયા ।

ચેદ્ડય-હર-કાશવણ, તત્થ, સયા-ડડભોગ-પરિસુદ્ધી ॥૬૫॥

[શ્રા.દિ.કૃ.ગા-૧૨૨]

“શુભ ભાવની પ્રવૃત્તિથી સંપત્તિ થઈ, અભિગ્રહમાં નિશ્ચળતા થઈ અને દહેરાસર કરાવરાવ્યાં. તે (કામ)માં હંમેશાં (સૂક્ષ્મપણે) વિચાર (કરી કામ) કરવાથી (પાપની) શુદ્ધિ થઈ પાપ નાશ પાસ્યું.” ૬૫

“સુહ-ભાવ૦” સ્તિ । વ્યાખ્યા-

↑ મહા અભિગ્રહ ગ્રહણ કરનાર તે મહાત્માને

શુભ ભાવની પ્રવૃત્તિથી=ચૈત્યદ્રવ્યની ખૂબ વૃદ્ધિ કરવાની ઈચ્છાથી અને ઉત્તમ પ્રકારના ઉલ્લસાયમાન આશયો જાગવાથી લાભાંતરાય કર્મનો ક્ષયોપશમ થયો. તેથી-

સંપત્તિની-ખૂબ ખૂબ વિભૂતિની પ્રાપ્તિ થઈ. અને તે પ્રાપ્ત થવાથી-

અભિગ્રહમાં નિશ્ચળતા=પોતાના નિયમમાં દેહતા થઈ.

દેહતા થઈ તેથી.

“સપનામાં પણ તેણે (પોતાના પણ તે દ્રવ્યમાંથી) કરેલા નિયમથી વધારે વાપરવાની-વધારે લેવાની-ઈચ્છા કરી નથી.”

તેથી, અનુક્રમે તે જ નગરીમાં તેણે દહેરાસર બંધાવ્યું.

તેમાં હંમેશાં આભોગ પરિશુદ્ધિ=એટલે કે દહેરાસર

બનાવવામાં સદા આભોગ=શાસ્ત્રની આજ્ઞાપૂર્વકનો વિચાર,

એટલે કે પહેલાં ભૂમિ વગેરેનું ચારેય તરફથી સંશોધન કરવું.

અથવા તેમાં એટલે દહેરાસર બનાવવામાં, (દિખરેખ માટે) બેસવા વગેરેથી

હંમેશાં

૧. [તેનું-અભિગ્રહનું-ફળ છે.]

“ भोगः (०ग-परिशुद्धिः) ‘आशातना-परिहारः,’ इत्य-ऽर्थः
 † अत्र, चैत्य-विधापन-विधिः आशातना च
 पञ्चाशक^२-षोडश^३-ऽऽदिभ्यो बोध्या ॥६५॥

“ अत,

“ उपसंहारमाऽऽह, :-

इय सो महा-ऽणुभावो, सब्वत्थ ऽवि अ-विहि-भाव-चाएणं ।
 चरिऊं विशुद्ध-धम्मं, अ-स्खलिआ--ऽऽराहगो जाओ ॥६६॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गाथा-१२५]

“ इय सो महा०” इति, व्याख्या-

“ इति = एवम् उक्त-नित्या,

“ सः=सद्भाश-जीवः,

“ महा-ऽणुभावः =वर्धमान-सद-ऽध्यवसाय-विशेषात्
 समुद्घाटित-पुण्य-प्रभावः,

“ “उद्-^१वर्तना-ऽऽदिना- पुण्य-प्रकृतेरुपचयः,

“^२अपवर्तना-ऽऽदिना-

“ पाप-प्रकृतेरुपचयश्च ।” इति-भावः

“ सर्व-धर्म-कृत्येषु=

“ अ-विधि-भाव-त्यागेन=अनुचित-प्रवृत्ति-रोधेन^x

“ वि-सुद्ध-धम्मं=श्रुत-[%]चारित्र-लक्षणम्, आराध्य,

“ अ-स्खलिता-ऽऽराधकः= निर्वाण-साधको[@]जातः,

“ “तद्-धिता-ऽणुष्ठान-कारी ।” इत्य-ऽर्थः ॥६६॥

2. [सप्तमे पञ्चाशके] ।

3. [षष्ठे षोडशके] ।

1. [उद्-वर्तना (करणम्)=अध्यवसाय-विशेषः, येन कर्म-स्थिति-रसा-ऽऽदीनां वृद्धिः ।]

2. [अपवर्तना (करणम्)=अध्यवसाय-विशेषः, येन कर्मस्थिति-रसा-ऽऽदीनां हानिः ।]

x निरोधेन स्व-धनमऽपि व्ययीकृत्य, विशुद्ध ० डे० ।

% ० शुद्ध० छा० @ जातः, “अ-मृता-ऽणुष्ठान-कारी ।” इत्य-ऽर्थः । डे०

ભોગ પરિશુદ્ધિ="આશાતનાનો ત્યાગ" એવો અર્થ (સમજવો).

અહિં, દહેરાસર બાંધવાનો વિધિ અને આશાતના ^૨પયાંશક અને ^૩ષોડશક વગેરે ગ્રંથોમાંથી જાણી લેવા. ૬૫

↑ હવે (આ દેષાંતનો) ઉપસંહાર કરે છે-

इय सो महा-उणुभावो, सबत्थउवि अ-विहि-भाव-चाएण ।

चरिऊं विशुद्ध-धम्मं, अ-क्खलिआ-उउराहगो जाओ ॥६६॥

[શ્રા.દિ.કૃ.ગા-૧૨૫]

“એ પ્રકારે, સર્વ ઠેકાણે, અવિધિપણાનો ત્યાગ કરીને, વિશુદ્ધ ધર્મની આચરણા કરીને તે મહાનુભાવ (સંકાશ શ્રાવક) અસ્ખલિતપણે આરાધક થયા.” ૬૬

“इय सो महा०” ત્તિ । વ્યાખ્યા-

↑ એ પ્રકારે=કહ્યા પ્રમાણેની નીતિથી-રીતભાતથી

તે=સંકાશનો આત્મા

મહાનુભાવ=વધતા જતા ખાસ પ્રકારના ઉત્તમ અધ્યવસાયોને લીધે જેનો પુણ્ય પ્રભાવ ખૂબ ખીલી રહ્યો છે, તે.

એટલે કે ^૧ઉદ્વર્તનાદિ કરણોને લીધે પુણ્યપ્રકૃતિમાં વધારો, અને ^૨અપવર્તનાદિ કરણોને લીધે પાપ-પ્રકૃતિમાં ઘટાડો, થવાથી-

સર્વ=ધર્મકાર્યોમાં

અવિધિ ભાવનો ત્યાગ કરવાથી=એટલે કે, અનુચિત પ્રવૃત્તિ રોકી દઈ,

વિ-શુદ્ધ ધર્મની આરાધના કરી, એટલે કે-

શ્વૃતરૂપ અને ચારિત્રરૂપ ધર્મની આરાધના કરી,

અસ્ખલિત આરાધક થયા=નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરાવનાર આરાધના કરનાર થયા,

એટલે કે-

“તેને એટલે મોક્ષને હિતકારી અનુષ્ઠાન આચરનાર થયા.” એ ભાવાર્થ છે. ૬૬

2. [૭ મા પંચાશકમાં]

3. [૬૪ ષોડશકમાં]

1. [ઉદ્વર્તનાકરણ એ એક જાતના અધ્યવસાય છે, તેનાથી કર્મની સ્થિતિ અને રસ વગેરેમાં વધારો થાય છે.]

2. [અપવર્તનાકરણ એ પણ એક જાતના અધ્યવસાયો છે. તેનાથી કર્મોની સ્થિતિ ને રસ વગેરેમાં ઘટાડો થાય છે.]

‘संकासो वि विभित्पूणं*, कम्म-गंठिं सु-णिब्बुडो ।

जाहिही सो उ णिव्वाणं महा-सत्तो, ण संसओ ॥६७॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गाथा, १३९]

“ “संकासो वि०” त्ति, व्याख्या-

“ सङ्काशोऽपि=

“ काल-क्रमेण

“ स-मूल-मोहम्= उच्छिद्य=

“ महा-सत्त्वः =सन्तोष-सुधा-सिक्त-मनो-वृत्तिः

“ सु-निवृत्तः = संयमे रतत्वेन

“ मुक्ति-सुखा-ऽऽस्वादकत्वात् “जीवन् मुक्तः” इत्य-ऽर्थः,

“ यदाऽऽहुः, :-

“ “निर्जित-मद-मदनानां वाक्-काय-मनो-विकार-रहितानाम् ।

“ विनिवृत्त-परा-ऽऽशानामिहैव मोक्षः सु-विहितानाम् ॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-गाथा१३९ टीकायाम् -प्रथम-रतौ श्लोक, २७६]

“ निर्वाणम्= गमिष्यति ।

↑ एवम्

ज्ञान-साधारण-विनाशेऽपि

उक्त-विधिना

दुष्कर्म-क्षय-दर्शना-ऽर्थम्

कर्म-सार-पुण्य-सारयोर्निदर्शनम् ।

↑ यथा-

“ भोग-पुरे-चतुर्विंशति-कनक-कोटि-स्वामी धना-ऽऽवह-श्रेष्ठी ।

पत्नी धनवती । तयोर्यमलजातौ कर्म-सार-पुण्य-सारौ सुतौ ।

1. [सङ्काशोऽपि विभिद्य कर्म-ग्रन्थि सु-निवृत्तः ।

गमिष्यति सोऽपि निर्वाणं महा-सत्त्वः, न संशयः ॥]

* विभित्पूणं मु० ।

‘સંકાસો વિ વિભિત્તૂળં, કમ્મ-ગંઠિં સુ-ણિબ્બુડો ।

જાહિહી સો ઉ ણિબ્બાણં મહા-સત્તો, ણ સંસઓ ॥૬૭॥

[શ્રા.દિ.કૃ.ગા-૧૩૯]

“સંકાશ શ્રાવક પણ કર્મની ગાંઠ ભેદીને સારી રીતે નિવૃત્ત થયા, એટલે કે સંયમમાં સ્થિર થયા અને તે મહાસાત્ત્વિક આત્મા મોક્ષમાં જશે, તેમાં શંકા નથી.” ૬૭

“સંકાસો” તિ । વ્યાખ્યા-

↓ સંકાશ પણ કાળક્રમે-

મૂળ સહિત મોહનો નાશ કરીને,

મહાસાત્ત્વિક=સંતોષ રૂપી અમૃતથી સિંચાયેલી મનોવૃત્તિવાળા

સારી રીતે નિવૃત્ત થયેલા=મુક્તિના મુખનો સ્વાદ પ્રાપ્ત કરેલ હોવાથી, સંયમમાં પ્રીતિ રાખીને, એટલે કે “જીવન-મુક્ત થઈને, -

“મદ અને મદનને જીતી લેનારા, વાણી, કાયા અને મનના વિકાર વિનાના, અને પારકી આશા વગરના સુ-વિહિત મહાત્મા પુરુષોને અહીં જ મોક્ષ છે.” -

નિર્વાણ પામશે.”

કર્મસાર ને પુણ્યસારની કથા

↓ એ પ્રકારે, જ્ઞાનદ્રવ્ય અને સાધારણદ્રવ્યનો વિનાશ કરવાથી થયેલા પાપકર્મનો ઉપર જણાવેલા વિધિથી નાશ કરવાનું બતાવવા માટે કર્મસાર અને પુણ્યસારનાં દેષાંતો નીચે પ્રમાણે છે, -

કથા-

ભોગપુરમાં ચોવીસ કરોડ સોનામહોરના માલિક ધનાવહ શેઠ હતા. ધનવતી તેમનાં પત્ની હતાં. તે બંનેયના જોડકે જન્મેલા કર્મસાર અને પુણ્યસાર નામે પુત્રો હતા.

1. આ ટિપ્પણીનો અર્થ ૬૭મી ગાથા મુજબ જાણવો.

“ अष्टमे वर्षे विज्ञोपाध्यायस्य पार्श्वे पठनाय तस्थुः ।

“ पुण्य-सारः सुखेन सर्व-विद्या अधीतवान् । कर्म-सारस्य तु बहूपक्रमेणाऽपि अक्षर-मात्रं नाऽऽयाति, वाचन-लिखना-ऽऽदौ तु किं वाच्यम् ?

” ततः, पशु-प्रायत्वात् तस्य पाठकेनाऽपि पाठनं मुक्तम् । क्रमेण द्वावऽपि यौवन-स्थौ पितृभ्यां समृद्धतया सु-लभे महेभ्य-कन्ये सोत्सवं परिणायितौ ।

” “मा मिथः कलहेयाताम्”⁺, । इति द्वावऽपि द्वा-दश द्वा-दश-कनक-कोटीर्दत्त्वा, पृथक्-कृतौ ।

“ अथ, कर्म-सारः स्व-जना-ऽऽदिभिर्वार्यमाणोऽपि- कु-बुद्ध्या तथा वाणिज्यं कुरुते, यथा अर्थ-हानिरेव स्यात् । एवम् स्व-ऽल्पैरेव दिनैः जनका-ऽर्पित-द्वा-दश-कोटयो गमिताः ।

“ पुण्य-सारस्य तु द्वा-दश-कोटयः खात्रं दत्त्वा, तस्करैर्गृहीताः । तेन तावुभावऽपि दरिद्रौ जातौ, त्यक्तौ च स्व-जना-ऽऽदिभिः । भार्ये अपि पितृ-गृहं गते ।

“ ततः, “निर्बुद्धी” “निर्भाग्यौ” इति- लोकेर्दत्ता-ऽपमानौ लज्जमानौ *गत्वा देशा-ऽन्तरम्, स्थितौ च पृथक् पृथग् महेभ्य-गृहे ।

“ तत्राऽपि अच्योपाया-ऽ-भावात्- भृत्य-वृत्त्या यस्य गृहे कर्म-सारः स्थितः, सोऽपि- कृपणत्वात् तस्मै प्रोक्तं वेतनमऽपि न दत्ते, मुहुर्मुहुस्तं वञ्चयते ।

“ इतः, बहुभिर्दिनैः आद्येन किमऽपि नाऽर्जितम्,

“ द्वीतयेन कियदऽर्जितम् । परम् तत्- प्रयत्न- गोपितमऽपि धूर्तेनाऽपहतम् ।

* ना-ऽऽयाति । किं बहुना वा ? यतः, लिखना-ऽऽद्यपि कर्तुं न शक्नोति, “सर्वथा पशुरेव” इति-पाठकेनाऽपि० डे० ।

+ कलहायताम्” इति । × गतौ देशा-ऽन्तरम् डे० ।

% सोऽलीक-व्यवहारी कृपणवच्च, इति प्रोक्तं । डे०

આઠમે વરસે વિદ્વાન ઉપાધ્યાય પાસે ભણવા રહ્યા. **પુણ્યસાર** સર્વ વિદ્યા સુખ પૂર્વક ભણ્યો. ઘણી મહેનત કરવા છતાં પણ **કર્મસાર**ને એક અક્ષરેય આવડ્યો નહીં. તો પછી વાંચવા-લખવા વગેરેમાં તો પૂછવું જ શું ? તેથી, અધ્યાપકે પણ પશુ જેવા તેને ભણાવવાનું છોડી દીધું. બન્નેય યૌવન પામ્યા, ત્યારે પિતા શ્રીમંત હોવાથી મોટા શેઠિયાઓની કન્યાઓ બન્નેયને સરળતાથી મળી ગઈ, અને ઉત્સવપૂર્વક પરણ્યા.

“બન્નેય પરસ્પર લડી ન પડે.” એમ વિચારીને બન્નેયને બાર-બાર કરોડ સોનેયા આપી જુદા કર્યાં.

હવે, **કર્મસાર** પોતાના કુટુંબીઓએ રોકવા છતાં કુ-બુદ્ધિથી એવી રીતે વેપાર કરે છે, કે જેથી વેપારમાં ધનની હાનિ જ થાય. એમ કરતાં કરતાં થોડા દિવસોમાં જ પિતાએ આપેલી બાર કરોડ સોનામહોરો ગુમાવી દીધી.

પુણ્યસારના બાર કરોડ સોનેયા ચોરો ખાતર પાડીને લઈ ગયા. તેથી તે બન્નેય દરિદ્રી થઈ ગયા. કુટુંબ વગેરેએ તેઓને છોડી દીધા અને બન્નેયની પત્નીઓ પિયર જઈને રહી.

ત્યાર પછી, “બુદ્ધિ વગરના અને ભાગ્યહીન છે” એમ કહી લોકો અપમાન કરતા હતા. તેથી શરમાઈને બીજા દેશમાં જઈ, જુદા જુદા શ્રીમંતોને ઘેર રહ્યા.

ત્યાં પણ, બીજા કોઈ ઉપાય ન હોવાથી નોકર તરીકે જેના ઘરમાં રહ્યો, તે શેઠ પણ કૃપણ હોવાથી, ઠરાવેલું મહેનતાણું પણ તેને આપતો નથી અને વારંવાર છેતરે છે.

આથી, ઘણા દિવસે પણ પહેલો ભાઈ કાંઈ મેળવી શક્યો નહીં.

બીજા ભાઈએ કાંઈક મેળવ્યું, અને પ્રયત્નથી સાચવ્યું, પણ ધુતારો ધૂતી ગયો.

“ एवम् अन्या-ऽन्य-स्थानेषु- भृत्य-वृत्या धातु-वाद-
खनिवाद- सिद्ध-रसा-ऽऽयन- रोहणा-ऽद्रि-गमन- यन्त्र-
साधन- रुदन्या-ऽऽघौषधि-ग्रहणा-ऽऽदिना च एका-दश-
वारान् महोपक्रम-करणेऽपि कु-बुद्ध्या न्याय-वैपरीत्य-
विधानात् आद्येन क्वाऽपि धनं नाऽर्जितम्, किन्तु तत्र*
दुःखान्येव सोढानि ।

“ अपरेण तु अर्जितमऽपि प्रमादा-ऽऽदिना एकादश-वारान्
*गमितम् ।

“ ततः, अत्युद्विग्नौ तौ, पोतमाऽऽरुढौ, रत्न-द्वीपं गत्वा,
स-प्रत्यय-रत्न-द्वीप-देव्य-ऽग्रे मृत्युमऽपि अङ्गीकृत्य, निर्विष्टौ ।

“ ततः, अष्टमे उपवासे “नाऽस्ति युवयोर्भाग्यम् ।”
इत्युक्त्वा, देव्या तिरोदधे ।

“ ततः, कर्म-सार उत्थितः । पुण्य-सारस्य तु एक-
विंशत्युपवासैः तथा चिन्ता-रत्नं दत्तम् ।

“ कर्मसारः पश्चात्तापं कुर्वन् पुण्यसारेणोक्तः, - “हे ! @बन्धो !
मा विषीद, एतच्चिन्ता-रत्नेन तवाऽपि चिन्तितं सेत्स्यति”,
ततः, द्वावऽपि *प्रीतौ ।

“ क्रमात् पोतमाऽऽरुढौ, रात्रौ च राका-शशा-ङ्गोदये
वृद्धेनोक्तम्, :-

“ भ्रातः ! स्फुटीकुरु चिन्ता-रत्नम्, विलोक्यते तस्य चन्द्रस्य
वाऽधिकं तेजः ? इति ।”

“ ततः, लघुनाऽपि दुर्दैव-प्रेरितेन रत्नं हस्ते नीत्वा, क्षणं रत्ने
क्षणं च चन्द्रे दृष्टिं निदधता % मनो-रथेन सह मध्ये-सिन्धु
तत् पतितम् ।

“ ततः, द्वावऽपि सम-दुःखौ स्व-पुरं-प्राप्य, ज्ञानि-गुरुं
स्व-प्राग्-भवमऽप्रथाम् ।

* तत्तद्-दुःखा ० । + निर्गमितम्

@ नाऽस्तीदं पदम्-डे०-प्रती ।

x प्रीतौ, निवर्तमानौ पोत० डे० ।

% निदधता पातितं रत्नम्- रत्ना-ऽऽकरा-ऽन्तर्मनो-रथैः सह डे० ।

એ પ્રમાણે, જુદાં જુદાં સ્થાનોમાં નોકરીથી, ધાતુવાદ, ખાણ ખોદવી, રસાયણ સાધવું, રોહણાયળ પર્વત ઉપર જવું, મંત્રસાધના કરવી, અને રૂદંતીવેલી લેવી, વગેરે વગેરેથી અગિયાર વખત મહા પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ કુ-બુદ્ધિને લીધે-ન્યાયથી વિરુદ્ધ રીતે બધું કરવાથી-પહેલો ભાઈ ક્યાંયથી ધન મેળવી શક્યો નહી. પરંતુ તેને દરેક ઠેકાણેથી દુઃખો જ સહન કરવાં પડ્યાં.

બીજા ભાઈએ કાંઈક મેળવ્યું ખરું, પરંતુ ગફલત વગેરેથી અગિયાર વખત ગુમાવી દીધું.

તે બન્નેય ભાઈઓ કંટાળી વહાણ મારફત રત્નદ્વીપે ગયા. પરચો આપનારી રત્નદ્વીપની દેવીની આગળ મરણ સુધી બેસવાનો નિર્ણય કરીને બેઠા.

ત્યાર પછી, આઠમે ઉપવાસે “તમારું બન્નેયનું ભાગ્ય નથી.” એમ કહીને દેવી અદેશ્ય થઈ ગયાં.

તેથી, કર્મસાર ઊઠી ગયો. પરંતુ પુણ્યસારે એકવીસ ઉપવાસ કરીને, તે દેવી પાસેથી ચિંતામણિ રત્ન મેળવ્યું. *

કર્મસાર પસ્તાવો કરવા લાગ્યો. ત્યારે પુણ્યસારે કહ્યું, કે, “હે ! ભાઈ ! ખેદ કર મા. આ ચિંતામણિ રત્નથી તારું પણ ધાર્યું સફળ થશે.” તેથી બન્નેય ખુશી થયા.

અનુક્રમે વહાણમાં બેસીને જતા હતા, તેવામાં, રાતે પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર ઊગ્યો હતો. ત્યારે મોટાભાઈએ કહ્યું-

“ભાઈ ! ચિંતામણિ રત્ન બહાર કાઢ. જેથી આપણે જોઈએ, કે “તેનું કે ચંદ્રનું ? કોનું તેજ અધિક છે ?”

ત્યારે, દુર્ભાગ્યથી દોરવાયેલા નાના ભાઈએ પણ રત્ન હાથમાં રાખીને ક્ષણવાર રત્ન તરફ, અને ક્ષણ વાર ચંદ્ર તરફ, નજર રાખવા જતાં મનોરથોની સાથે જ તે રત્ન સમુદ્રમાં પડી ગયું.

ત્યારથી, સરખા દુઃખી બન્નેએ પોતાના શહેરમાં આવીને, જ્ઞાની ગુરુ મહારાજને પોતાના પૂર્વભવો વિષે પૂછ્યું.

“ ज्ञानी प्राऽऽह, :- “चन्द्र-पुरे- जिन-दत्त-जिन-दास-श्रेष्ठिनी,
परमा-ऽऽर्हतावऽभूताम् ।

“ अन्यदा, तत्रत्य-श्रावकैः सम्भूय, ज्ञान-द्रव्यं साधारण-द्रव्यं
च तयोः उत्तमत्वात् अर्पितं रक्षायै ।

“ अन्येद्युः, आद्येन स्व-पुस्तिकायामऽतिविलोक्यमान-
लेख्यकेन^२ मास-देयतया द्रम्मान् निर्णय, पार्श्वे तु अपर-
द्रव्या-ऽ-भावात् “इदमऽपि ज्ञान-द्रव्यमेव ।” इति-विचिन्त्य,
ज्ञान-द्रव्यात् द्वा-दश-द्रम्माः लेखकस्याऽर्पिताः ।

“ द्वितीयेन तु “साधारण-द्रव्यम् सप्त-क्षेत्री-योग्यत्वेन
श्राद्धानामऽपि योग्यम् ।” इति विमृश्य, साधारण-द्रव्याद्
द्वा-दश-द्रम्माः स्व-गृह-गाढ-प्रयोजने अन्य-द्रव्या-ऽ-भावात्
व्ययिताः ।

“ ततो मृत्वा, दुष्कर्मणा प्रथमं-नरकं गतौ ।

“ ततः, देव-द्रव्य-भक्षक-सागर-^३श्रेष्ठिवत्- सर्वत्र- एकेन्द्रिय-
द्वि-त्रि-चतुः-पञ्चेन्द्रिय-तिर्यक्षु च द्वा-दश-सहस्र-वारान् भूय-
स्तर-दुःखमऽनुभूय, क्षीण-दुष्कर्माणौ युवां जातौ ।
पूर्व-कर्मणा अस्मिन् भवेऽपि द्वा-दश-कोटिर्गमिता ।”

“ एवम् तद्-वचः श्रुत्वा, द्वाभ्यां श्राद्ध-धर्मं प्रतिपद्य,
प्रायश्चित्त-पदे “सहस्र-गुणा द्वादश-द्रम्माः व्यापारा-ऽऽदौ-
यावत् उत्पत्स्यते, तावत् ते ज्ञान-साधारण-पद एव
अर्पणीयाः, ततः परम् उत्पन्नं धनम् स्व-निश्चितं कार्यम् ।”
इति नियमो जगृहे ।

“ ततः, द्वावऽपि प्राक्-कर्म-क्षयात् *धन-वृद्धिं प्राप्य,
तन्मध्यात् उभय-पदे सहस्रगुणं देयं समर्प्य च, क्रमात्
द्वा-दश-कोटि-भाजावऽभूताम् ।

2. [अति विलोक्यमानं लेख्यकं येन, सः तेन सह.] ६७ ।

3. [सागर-श्रेष्ठि-कथाऽत्रैव २४ गाथा-वृत्तौ । श्राद्ध-दिन-कृत्य-श्राद्ध-विधि-प्रभृतिषु प्रसिद्धैव ।]

* मिलितम्- ।

જ્ઞાની મહાત્મા કહે છે, કે “ચંદ્રપુરમાં જિનદત્ત અને જિનદાસ નામના પરમ શ્રાવક બે શેઠિયાઓ રહેતા હતા.

એક દિવસે ત્યાંના શ્રાવકોએ મળીને જ્ઞાનદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્ય સાચવવા માટે સારા ઉત્તમ ગૃહસ્થો જાણીને તે દ્રવ્ય તેમને બન્નેયને સોંપ્યું.

એક દિવસે પહેલાએ (એટલે કે જિનદત્તે) પોતાના ચોપડામાં બરાબર તપાસીને, ^૨નામું લખનારના (તે) મહિનાના મહેનતાણાના આપવાના દ્રમ્મ નક્કી કર્યાં, પરંતુ પાસે બીજું ધન ન હોવાથી “આ પણ જ્ઞાનનું કામ છે.” એમ વિચારીને બાર દ્રમ્મ (દામ) નામું લખનારને આપ્યા.

અને બીજાએ “સાધારણ દ્રવ્ય સાત ક્ષેત્રને યોગ્ય હોવાથી, શ્રાવકોને પણ આપવું યોગ્ય છે.” એમ વિચારીને પોતાની પાસે બીજું ધન ન હોવાથી, ઘરના ખાસ જરૂરી કામ પ્રસંગે સાધારણ દ્રવ્યમાંથી બાર દ્રમ્મ વાપર્યાં.

ત્યાંથી મરીને, પાપકર્મને યોગે, બન્નેય પહેલી નરકમાં ગયા હતા.

ત્યાંથી, નરકગતિ, એકેન્દ્રિય, બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચઉરિન્દ્રિય, અને પંચેન્દ્રિય તિર્યચપણે, દેવદ્રવ્યનું ભક્ષણ કરનારા^૩ સાગર શેઠની પેઠે, સર્વત્ર બાર હજાર વખત ખૂબ-ખૂબ દુઃખ અનુભવીને, ઘણાં પાપ ખપી ગયા પછી, તમે બન્નેય અહીં થયા છો, એટલે કે, અહીં જન્મ્યા છો. પૂર્વકર્મના યોગે આ ભવમાં પણ બાર બાર કરોડ ગુમાવી બેઠા છો.”

એ પ્રકારે જ્ઞાની મહાત્માનું તે વચન સાંભળીને બન્નેએ શ્રાવક ધર્મનો સ્વીકાર કરી, નીચે પ્રમાણે પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વીકાર્યું કે- “વેપાર વગેરેમાં જે દ્રવ્ય મળશે, તેમાંથી હજાર હજાર ગણું દ્રવ્ય જ્ઞાન-ક્ષેત્રમાં અને સાધારણ ક્ષેત્રમાં અર્પણ કરી જ દેવાના. ત્યાર પછી જે ધન મળે, તે પોતાનું ગણવું.” એવો નિયમ ગ્રહણ કર્યો.

તેથી, પૂર્વકર્મનો ક્ષય થવાથી, બન્નેય ખૂબ ધન મેળવીને તેમાંથી બન્નેય ક્ષેત્રોમાં બાર દ્રમ્મનું હજાર હજારગણું દેવું આપીને, અનુક્રમે બાર કરોડ ધનના સ્વામી થયા.

2. જેણે લખાણ બરાબર તપાસ્યું હોય તે, તેની સાથે.
3. [સાગર શેઠની કથા આ પુસ્તકની ૨૪મી ગાથાની ટીકામાં છે. અને તે શ્રાદ્ધ-દિન-કૃત્ય અને શ્રાદ્ધવિધિ વગેરે ગ્રંથોમાં પણ પ્રસિદ્ધ છે.]

“ ततः, महेभ्यौ तौ सु-श्रावकतया- सम्यग्-ज्ञान-साधारण-
द्रव्य-रक्षा- तदुत्सर्पणा-ऽऽदिना- श्राद्ध-धर्ममाऽऽराध्य, प्रव्रज्य
च, सिद्धौ ।” इति ।

↑ अथ,

“देव-गुरु-द्रव्य-विनाशे महा-काल-दृष्टा-ऽन्तः, :-

↑ यथा अतीतोत्सर्पण्यास्तुर्या-ऽऽरके श्री-सम्प्रत्य⁴-ऽर्हद्- वारके
श्री-पुरे नगरे शान्तनो नृ-पती राज्यं चकार । तस्य राज्ञी
सु-शीला ।

“ तथा अन्यदा चत्वारः पुत्राः क्रमेण- नील- महा-नील-
काल- महा-काल-नामानोऽजनिषत ।

“ ततः, क्रमेण

“ १. नील-जन्मनि गज-सैन्यं रोगो*पद्रवेण मृतम्,

“ २. महा-नील-जन्मनि- हय-सैन्यं मृतम्⁺,

“ ३. काल-जन्मनि- अग्न्या-ऽऽद्युपद्रवेण सर्वा ऋद्धिर्विनष्टा,

“ ४. महा-काल-जन्मनि- काला-ऽन्तरे- शत्रुभिः सम्भूय,
राज्यं गृहीतम् ।

“ ततः, राज्य-भ्रष्टः स-स्त्री-पुत्रः शान्तनः क्रमेणाऽटन्-
सु-राष्ट्रायाम् शत्रुअयी-नद्या-ऽऽसन्न-पर्वते⁵ स्थितिं कृत्वा[%],
बहु-कालं^x निरऽगमत् । तदानीम् पुत्रा अपि आखेटका-
ऽऽदि-व्यसनोद्यताः दुष्ट-कुष्टा-ऽऽद्या-ऽऽमया-ऽर्दिता जाताः ।
ततः, नृ-पतिर्दुखा-ऽऽतुरः झम्पा-पातेन मरणाऽर्थम्
पर्वतमाऽऽरुरोह ।

-
4. [श्री-सम्प्रति-जिनः- श्री-प्रवचन-सारोद्धार- [द्वा-७ गा०, १९२]
निर्देशानुसारेण-एतद्-भरत-क्षेत्रीया-ऽतीत-चतुर्विंशिकायाः-चतुर्विंशितमस्तीर्थ-कृदासीत्॥]
5. [“श्री-सिद्धा-ऽ-चल-महा-तीर्थम्” इति-प्रकरण सङ्गतिरऽनुमीयतेऽत्र ॥]
-

* रोगा-ऽऽदिना-विनष्टम् मे० । + विनष्टम् डे० । % कृतवान् डे० ।

x ० कालोऽतीतः छा० ।

તે પછી, તે બન્નેય શેઠિયા સારા શ્રાવક તરીકે જ્ઞાનદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્યની સારી રીતે રક્ષા તથા તેના ચડાવા વગેરે કરવા સાથે શ્રાવક ધર્મની આરાધના કરી, દીક્ષા લઈ, મોક્ષમાં ગયા.”

-: મહાકાળ વગેરેની કથા :-

↑ હવે, દેવ-દ્રવ્ય અને ગુરુ-દ્રવ્યના વિનાશ વિષે મહાકાળનું દેષાંત-

ગઈ ઉત્સર્પિણીના ચોથા આરામાં શ્રી સંપ્રતિ⁴ તીર્થંકર ભગવાનને સમયે શ્રીપુર નગરમાં શાંતનુ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને સુશીલા નામે રાણી હતી.

તેણે અનુક્રમે યોગ્ય વખતે નીલ, મહાનીલ, કાળ અને મહાકાળ નામના ચાર પુત્રોને જન્મ આપ્યો.

અનુક્રમે નીલ¹ના જન્મ વખતે હાથીનું સૈન્ય રોગને લીધે મરણ પામ્યું, મહાનીલના² જન્મ વખતે ઘોડાનું સૈન્ય મરણ પામ્યું, કાળના³ જન્મ વખતે અગ્નિના ઉપદ્રવે કરીને તમામ ઋદ્ધિ નાશ પામી. મહાકાળના⁴ જન્મ વખતે કેટલોક કાળ ગયા પછી શત્રુઓએ મળીને રાજ્ય લઈ લીધું.

રાજ્યથી ભ્રષ્ટ થયેલા શાંતનુ રાજાએ સ્ત્રી અને પુત્રોની સાથે ભટકતાં ભટકતાં સૌરાષ્ટ્રમાં શત્રુંજયી નદીની પાસેના પર્વત⁵ ઉપર રહેવાનું રાખીને ઘણો કાળ પસાર કર્યો.

એ વખતે, છોકરાઓ પણ શિકાર વગેરે વ્યસનોમાં લાગેલા રહેતા હતા. ને દુષ્ટ કોઠ વગેરે રોગોથી પીડાવા લાગ્યા, ત્યારે દુઃખથી ગભરાયી ગયેલા રાજા ઝંપાપાત કરીને મરવા માટે પર્વત ઉપર ચડ્યા.

-
4. [શ્રી સંપ્રતિ જિનેશ્વર, પ્રવચનસારોદ્ધારના સાતમા દ્વારની ૧૯૨મી ગાથામાં કરેલા નિર્દેશને અનુસારે, આ ભરત ક્ષેત્રની ગઈ ૨૪ શીના ૨૪મા તીર્થંકર દેવ હતા.]
 5. [શ્રી સિદ્ધાચળ મહાતીર્થ” એમ અહીં પ્રકરણ સંગતિથી અનુમાન કરવામાં આવે છે.]

“ ^६तत्र- सम्प्रत्य-ऽर्हच्-चैत्यं दृष्ट्वा, आगन्तुक-भव-शम्बला-
ऽर्थम् जिनान् आगमोक्त-विधिना अपुपूजत् ।

“ अत्राऽवसरे तत्राऽऽगतेन तस्य पूजा-विधि-कौशल्यं
दृष्ट्वा, विस्मितेन धरणेन्द्रेण बहिर्निगतः सन् पृथो नृपः,
स्वा-ऽभिप्रायं कथयति स्म ।

“ ततः, धरणेन्द्रः बाल-मृत्युं निवार्य, तस्युत्र-पूर्व-भव-वृत्ता-
ऽन्तम् राज्ञेऽचीकथत् ।

“ “श्रृणु भो ! नरेन्द्र !

“ पूर्व-भवे- १-प्रथम-पुत्रेण चौर-जातीयेन तीर्थ-यात्रा-ऽर्थं
गच्छन् सङ्घो लुण्टितः, साधुश्च हतः,

“ २-द्वितीय-पुत्रेण क्षत्रिय-जातीयेन स्व-स्त्री-हत्या कृता,

“ ३-तृतीयेन वणिक्-पुत्रेण तत्त्व-निन्दा कृता ।

“ ४-चतुर्थेन च द्वि-ज-पुत्रेण देव-द्रव्यं गुरु-द्रव्यं च चोरितम् ।

“ ततः, दुर्गतौ बहून् भवान् भ्रान्त्वा, अ-काम-निर्जरया
किञ्चित् क्षिप्त-कर्माणः, क्रमेण चत्वारोऽपि जीवाः त्वत्-पुत्रा
जाताः । अवशिष्ट-कर्मोदयाच्च इदं पाप-फलं लब्धवन्तः, तत्^७
प्रसङ्गतः त्वयाऽपि प्राप्तं च । अतः, स-पुत्रस्त्वम्
एतत्-तीर्थ-सेवां कुरु, एतज् जलेन स्नात्वा, चैत्यानि प्रत्य-ऽहं
पूजय, पिण्ड-स्था-ऽऽदि-ध्यान^८-परायणो भव,

“ सु-साधून् यथा-शक्ति भक्त्या प्रतिलाभय ।

“ एवमाऽऽदि-प्रकारेण तत्त्व-त्रया-ऽऽराधनेन दुष्कर्म-क्षयं
कृत्वा, षण्-मासा-ऽन्ते पुना राज्यं प्राप्स्यसि । तदा, साधर्मिक-
त्वात् सहायं दास्यामि ।” इत्युक्त्वा, स्व-स्थानं धरणेन्द्रो जगाम ।

6. [तत्र-श्री-सिद्धा-ऽ-चल-गिरौ]]

7. [पाप-युक्ता-ऽऽत्म-संसर्गात्- तत्-फलं किमऽपि संसर्ग्यऽपि प्राप्नोति]]

8. [पिण्डस्थं हि ध्यानम्=धर्म-ध्यानस्य पिण्ड-स्थ-पद-स्थ-रूपस्थ-रूपा-ऽतीत-रूपा भेद-
चतुष्का-ऽन्तर्गतं हि प्रथमं समऽस्ति । पिण्डे=देहे कमला-ऽऽदि-स्व-रूप-चिन्तनेन
तत्प्रदेशेषु ध्यान-रूपेण तिष्ठति, यत्, तत्-पिण्ड-स्थम् । विशेषतः ध्यान-शतक-ध्यान-
चतुष्पदी श्री हैम योग शास्त्र- ज्ञानाऽर्णवा-ऽऽदिषु समीक्षणीयम्]]

૬ત્યાં, સંપ્રતિ અરિહંત ભગવાનનું દહેરાસર જોઈને, આવતા ભવનું ભાતું મેળવવા માટે આગમમાં કહેલી વિધિએ શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કરતો હતો.

એ અવસરે, ત્યાં આવેલા, તેની પૂજાવિધિની કુશળતા જોઈને વિસ્મય પામેલા ધરણેંદ્રદેવે બહાર આવેલા રાજાને બધું પૂછ્યું. રાજાએ પોતાનો (જંપાપાતથી મરવાનો) વિચાર જણાવ્યો. તેથી ધરણેંદ્રે તેનું બાળ (અસમાધિથી થવાનું) મૃત્યુ રોકીને, તેના પુત્રોના પૂર્વભવની વાત રાજાને કહી.

“પૂર્વભવોમાં-

૧. તારા પહેલા પુત્રના જીવે ચોર જાતિના ભવમાં તીર્થયાત્રાના સંઘને લૂંટ્યો હતો, અને સાધુ મહારાજને મારી નાંખ્યા હતા.
૨. બીજા પુત્રના જીવે ક્ષત્રિય જાતિના ભવમાં પોતાની સ્ત્રીને મારી નાંખી હતી.
૩. ત્રીજા પુત્રના જીવે વણિક જાતિના ભવમાં તત્ત્વની નિંદા કરી હતી.
૪. ચોથા પુત્રના જીવે બ્રાહ્મણ જાતિના ભવમાં દેવદ્રવ્ય અને ગુરુદ્રવ્યની ચોરી કરી હતી.

ત્યાર પછી, દુર્ગતિમાં ઘણા ભવો સુધી ભમીને અકામ નિર્જરાના બળથી કેટલાંક કર્મો તો ખપાવ્યાં હતાં. અનુક્રમે તે ચારેય જીવો તમારા પુત્રો થયા છે. બાકી રહેલા કર્મના ઉદયથી આ પ્રમાણે પાપનું ફળ પામ્યા છે. અને 7તેના સંબંધથી તમને પણ એનું ફળ મળ્યું છે. આથી, પુત્રોની સાથે તમે પણ આ તીર્થની સેવા કરો. તેના જળથી સ્નાન કરીને, રોજ જિનપ્રતિમાઓની પૂજા કરો ને પિંડસ્થ^૬ વગેરે ધ્યાનમાં તત્પર રહો.

ઉત્તમ સાધુઓની યથાશક્તિ ભક્તિથી પ્રતિલાભ મેળવો.

આ વગેરે પ્રકારોથી ત્રણ તત્ત્વ (દેવ, ગુરુ અને ધર્મ)ની આરાધનાએ કરીને, દુષ્ટ કર્મોનો ક્ષય કરીને, ફરીથી રાજ્ય મેળવશો, અને તે વખતે સાધર્મિકપણાથી હું સહાય કરીશ.” એમ કહીને, ધરણેંદ્ર પોતાને સ્થાને ગયા.

6. ત્યાં-શ્રી સિદ્ધાયણ ગિરિ ઉપર.

7. [પાપ યુક્ત આત્માના સંસર્ગથી તેની સોબત કરનારોયે તેનું કાંઈક પણ ફળ પામે છે.]

8. [પિંડસ્થ ધ્યાન=પિંડસ્થ, પદસ્થ, રૂપસ્થ, રૂપાતીત, એ ચારેય પણ ધર્મ ધ્યાનના ભેદ છે. તેમાં પિંડસ્થ ધ્યાન પહેલું છે.

પિંડમાં=શરીરમાં

કમળ વગેરે સ્વરૂપનું ચિંતન કરીને તે તે પ્રદેશોમાં ખાસ ધ્યાનથી સ્થિર રહેવામાં આવે, તે પિંડસ્થ ધ્યાન.

વિશેષ સ્વરૂપ-ધ્યાન શતક, ધ્યાન ચોપાઈ, કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય વિરચિત યોગશાસ્ત્ર, અને શુભચન્દ્રાચાર્ય વિરચિત જ્ઞાનાર્ણવ વગેરે ગ્રંથોમાંથી સમજવું.

“ नृ-पेणाऽपि तथैव राज्यं लब्ध्वा, क्रमेण सङ्घाशवद् निर्वाणं लेभे ।”

⇕ अत्र विस्तारः,

शत्रुञ्जय-माहा-ऽऽत्म्यतो^१ बोध्यः ।

⇕ अन्येऽपि दृष्ट-ऽन्ताः

यथा-ऽऽगमं भाव्याः ।

⇕ इति-श्रेयः ॥ ६७ ॥

(॥ इति-सप्तमं द्वारं समाप्तम् ॥७॥)

રાજાએ પણ તે જ પ્રકારે રાજ્ય મેળવીને, અનુક્રમે સંકાશ શ્રાવકની પેઠે મોક્ષપદ મેળવ્યું.”

- ⇕ આ વિષયમાં વિશેષ વિસ્તાર શ્રી શત્રુંજય માહાત્મ્યમાંથી^૯ સમજી લેવો.
- ⇕ બીજાં પણ દેષાંતો શ્રી આગમ અનુસારે જાણવાં.
- ⇕ આ પ્રમાણે કરવું કલ્યાણકારક છે. ૬૭

૭. દેષાંત દ્વાર પૂરું

૯. [પાંચમા સર્ગમાં ૫૬૩ થી ૬૫૮મા શ્લોક સુધી.]

↑ अथ,

ग्रन्था-ऽवसानेऽपि

भव्यानुत्साहयति, :-

जइ इच्छह णिव्वाणं, अह वा लोए सु-वित्थडं कित्तिं ।
ता जिण-वर-णिद्धिडे, विहि-मग्गे आयरं कुणह ॥६८॥

“जह०” त्ति, कण्ठ्या ।

१. [यदीच्छथ निर्वाणम्, अथवा, लोके- सु-विस्तृतां कीर्तिम्,
ततः, जिन-वर-निर्दिष्टे विधि-मार्गे आदरं कुरुत ॥६८॥]

↑ अथ,

कविः

स्वा-ऽभिनिवेशं निरस्यन्नाऽऽह, :-

तह-विह-भवि-बोहण-ऽत्थं भणियं जं च विवरीयं इह गंथे ।
तं सोहंतु गीय-त्था, अण-ऽभिनिवेसी अ-मच्छरिणो ॥६९॥

“तह-विह-भवि-बोह० त्ति, व्याख्या-सुगमा ॥६९॥

२. [तथा-विध-भव्य-बोधना-ऽर्थम्- भणितं च विपरीतं यदिह ग्रन्थे,
तत्- शोधयन्तु अन-ऽभिनिवेशिनः, अ-मत्सरिणश्च गीता-ऽर्थाः ॥६९॥]

↑ अथ

ग्रन्थ-समाप्तिं निगमयन्

अन्ते

मङ्गलं दर्शयति, :-

तव-गण-गयण-दिवा-यर-विजया-ऽऽइ-माण-सूरि-रञ्जम्पि ।
भाणु-विजय-बुह-सेवग-वायग-लावण्ण-विजयेण ॥७०॥
गंथ-ऽन्तर-गाहाहिं, सम-ऽत्थिया दब्ब-सित्तरी एसा ।
भविअ-जण-बोहण-ऽत्थं, मंगल-मालं कुणउ णिच्चं ॥७१॥

“इय दब्ब सित्तरी* संपुण्णा” ॥

* ०रि-सुत्तं संपुण्णं ।

ઉપસંહાર

‡ ગ્રંથ પૂરો કર્યા પછી હવે ભવ્ય જીવોને ઉત્સાહિત કરવામાં આવે છે,
જઈ ઇચ્છહ ણિબ્વાણં, અહ વા લોપ સુ-વિત્થં કિત્તિં ।
તા જિણ-વર-ણિદ્દિદ્દે, વિહિ-મગ્ગે આયરં કુણહ ॥૬૮॥

“જો તમે મોક્ષ ઈચ્છતા હો, અથવા આ લોકમાં બહુ જ ફેલાયેલી કીર્તિ ઈચ્છતા હો, તો શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુએ ઉપદેશેલા વિધિમાર્ગમાં આદર કરો.” ૬૮

“જઈ” તિ । ભાવાર્થ સમજી શકાય તેવો છે. ૬૮

‡ હવે ગ્રંથકાર કવિશ્રી પોતાનું નિરત્નિમાનપણું બતાવે છે,-
તહ-વિહં-ભવિ-બોહણ-ડત્થં ભણિયં જં ચ વિવરિયં ઇહ ગંથે ।
તં સોહંતુ ગીય-ત્થા, અણ-ડભિનિવેસી અ-મચ્છરિણો ॥૬૯॥

“તેવા પ્રકારના (યોગ્ય) ભવ્ય જીવોને સમજાવવા માટે રચેલા આ ગ્રંથમાં જે કાંઈ વિરુદ્ધ કહેવાયું હોય, તે, આગ્રહ વગરના અને ઈર્ષ્યા વગરના ગીતાર્થ પુરુષો શુદ્ધ કરજો.” ૬૯

“તહ-વિહ-ભવિ-બોહણ” તિ । વ્યાખ્યા સરળ છે. ૬૯

‡ હવે ગ્રંથની સમાપ્તિનો ઉપસંહાર કરવાને પ્રસંગે છેલ્લું મંગલાચરણ કરે છે,-

“તવ-ગણ-ગયણ-દિવા-યર-વિજયા-ડડ્ડ-માણ-સૂરિ-રજ્જમ્મિ ।
ભાણુ-વિજય-બુહ-સેવગ-વાયગ-લાવણ્ણ-વિજયેણ ॥૭૦॥
ગંથ-ડંતર ગાહાહિં, સમ-ડત્થિયા દબ્બ-સિત્તરી એસા ।
ભવિઅ-જણ-બોહણ-ડત્થં, મંગલ-માલં કુણડ ણિચ્છં ॥૭૧॥

“તપાગચ્છ રૂપી આકાશમાં સૂર્ય સમાન શ્રીમાનવિજયસૂરિ મહારાજાના (ધર્મ) રાજ્યમાં ભાનુવિજય બુધ (ગુરુ) ના સેવક લાવણ્ય વિજય વાયકે આ દ્રવ્ય સમ્પત્તિકા નામનો ગ્રંથ બીજા ગ્રંથોની ગાથાઓથી ભવ્ય જીવોના બોધ માટે વ્યવસ્થિત રીતે રચ્યો છે.

અને તે (ગ્રંથ) હંમેશાં મંગળની માળા રચો. ૭૦-૭૧
દ્વસિત્તરી ગ્રંથ પૂરો થયો.

“तव गण०” इति, व्याख्या सुगमा ॥७०॥

“गंध-ऽंतर०” इति ॥७१॥

३. [तपा-गण-गगन-दिवा-कर-मान-विजय-सूरि-राज्ये-
भानु-विजय-बुध-सेवक वाचक-लावण्य विजयेन-

भव्य जन-बोधना-ऽर्थम्- ग्रन्था-ऽन्तर-गाथाभिः

एषा द्रव्य-सप्ततिका समर्थिता ।

मङ्गल-मालां करोतु नित्यम् ॥ ७० ॥ ७१ ॥]

॥ इति-श्री-द्रव्य-सप्ततिका-वृत्तिः समाप्ता ॥

↑ अथ, वृत्ति-कार-प्रशस्तिः, :-

¹वेद४-वेद४-ऽर्षि७ -चन्द्रे१ -ऽब्दे१, ईषस्य² सित-पक्षतो ।

विवद्रे तत्र वृत्तिश्च लावण्या-ऽऽह-वाचकैः ॥१॥

यावन्-मही-मृगा-ऽक्षीयं धत्ते वारि-धि-मेखलाम् ।

वाच्यमाना बुधैर्जीयात् स-वृत्तिर्द्रव्य-सप्ततिका ॥२॥

तर्का-ऽऽदि-शास्त्र-निपुणैर्वैराग्या-ऽमृत-सागरैः ।

शोधितेयं श्रिये श्रीमद्³-विद्या-विजय-कोविदैः ॥३॥

॥ इति-श्री-द्रव्य-सप्ततिका-वृत्तिः समाप्ता ॥

ग्रन्था-ऽग्रम्- १०० ॥

1. [विक्रम-संवत्] १७४४. ।

2. आसो सुदि ।

3. विद्या-विजय ।

“તવ-ગણ૦” તિ । “ગંથ-ડંતરં૦” તિ । વ્યાખ્યા સરળ છે,

“તપાગચ્છ રૂપી આકાશમાં સૂર્ય સમાન શ્રીમાનવિજયસૂરિ મહારાજાના (ધર્મ) રાજ્યમાં ભાનુવિજય બુધ (ગુરુ) ના સેવક લાવણ્ય વિજય વાયકે આ દ્રવ્ય સમતિકા નામનો ગ્રંથ બીજા ગ્રંથોની ગાથાઓથી ભવ્ય જીવોના બોધ માટે વ્યવસ્થિત રીતે રચ્યો છે.

અને તે (ગ્રંથ) હંમેશાં મંગળની માળા રચો. ૭૦-૭૧

એ પ્રમાણે, દ્રવ્યસપ્તતિકાની વૃત્તિ (ટીકા) પૂરી થઈ.

↑ હવે, (સ્વોપ-જ્ઞ) વૃત્તિકાર પોતાની પ્રશસ્તિ કહે છે-

¹“વેદ, વેદ, ઋષિ અને ચંદ્ર (સંવત ૧૭૪૪) વર્ષે, ²આસો સુદિ પૂનમને દિવસે શ્રી લાવણ્યવિજય નામના ઉપાધ્યાયે દ્રવ્યસપ્તતિકા ગ્રંથની વૃત્તિ વિવરણ રૂપે રચી છે. ૧

આ પૃથ્વીરૂપી સ્ત્રી જ્યાં સુધી સમુદ્રરૂપી કંદોરો પહેરી રહી છે, ત્યાં સુધી, વિદ્વાનોથી વંચાતો વૃત્તિ સહિત આ દ્રવ્યસપ્તતિકા ગ્રંથ વિજય પામો.

તર્ક વગેરે શાસ્ત્રોમાં નિપુણ અને વૈરાગ્યરૂપી અમૃતના સમુદ્ર એવા ^૩શ્રીમદ્ વિદ્યાવિજય નામના વિદ્વાન મહાત્માએ શોધેલો આ દ્રવ્યસપ્તતિકા ગ્રંથ કલ્યાણને માટે હો.” ૩

ટીકા સહિત દ્રવ્યસપ્તતિકા ગ્રંથ સંપૂર્ણ

↑ ગ્રંથ પ્રમાણ-૯૦૦ શ્લોક.

1,2,3. અવચૂરિના અર્થો સંસ્કૃત ટિપ્પણીનાં અર્થ મુજબ જ છે.

परिशिष्ट-१ श्री द्रव्य-सप्ततिका-मूल-गाथानुक्रमः

	गा.	पृ.		गा.	पृ.
अ			चोएइ दव्वं चेइयाणं	१८	६२
अ- गिद्धो जो	११	३८	ज		
अण्णहा अफलं	४१	९०	जइ इच्छह णिव्वाणं	६८	१३६
अत्थेणं चैव सुद्धेण	३९	८९	जिण-पवयण-वुद्धि	२३-२४	६९
अहिगारी य गिहत्थो	५	१९	जिण-वर-आणा	८	३३
आ			जुआरि-वेस	४३	९२
आयरिया-ऽऽई	५०	१०५	जो जह-वायं ण कुणइ	३६	८६
आयारवमो (मू.ओ) हारव,	४९	१०३	ण		
आयाणं जो भंजइ	१५	५७	णो माया, णो पिया	१०	३८
आलोयणं च दाउं	५६	११५	त		
आलोयणा-ऽणुलोमं	५२	१११	तगराए इब्भ-सुओ	६२	१२४
इ			तण्हा-खुहा-ऽभिभूर्इ,	३०	७८
इय सो महा	६६	१२८	तत्थ करेइ उवेहं जो	२०	६३
ए			तम्हा सव्व-पयत्तेणं	४४	९८
एआ-रिसम्मि दव्वे	३२	८३	तव-गण-गयण-दिवा-यर	७०	१३६
एकेण कयमऽ-कज्जं,	३५	८६	तव्विहि-समुस्सुगो खलु	४८	१०१
एत्थं पुण एस विहीं,	४६	१००	तह आउट्टिअ, दप्प,	५३	११२
एवं णाउण, जे दव्वं	२१	६८	तं णेयं पंच-विहं	४	१३
एवं णाउण, जे दव्वं	२५	७३	तह-विह-भवि-बोहण	६९	१३६
ओ			तेण-पडिच्छा लोए वि	३३	८४
ओहारण-बुद्धिए देवा	२	५	तित्थ-यर-पवयण-सुअं	२८	७७
क			द		
केवलि-जोगे पुच्छा	६३	१२४	दव्वे-खीर-दुमा-ऽऽई,	५५	११४
ग			दव्वा-ऽऽईसु सुहेसु देयो	५४	११४
गास-च्छायण-मित्तं	६४	१२५	दारिद-कुलोप्पत्तिं, दरिद	२९	७८
गुरु-पूआ-करण-रई	६	१९	दुविहं च देव-दव्वं	१२	४०
गंथ-ऽतर गाहाहि	७१	१३६	दुविहेण-ऽणुलोमेणं	५१	१११
च			देवाऽऽइ-दव्व-णासे	२६	७४
चेइय-दव्वं गिह्लितु	३४	८५	घ		
चेइय-दव्वं विभज्ज	३१	८३	धम्म-खिसं कुणंताणं	४२	९१
चेइय-दव्व-विणासे	१६	५८	प		
चेइय दव्व-विणासे	२७	७५	पमाय-मित्त-दोसेण	६०	१२३
चेइय-दव्वं साहारणं	१४	५५			

	गा.	पृ.		गा.	पृ.
पक्खिय-चाउम्मासिय	४५	९९	व		
पुत्ता य हुंति भत्ता, सोंडीरा	२२	६८	ववहारेण सुद्धेणं	३८	८९
भक्खेइ जो, उविक्खेइ जिण	१३	५४	स		
भ			समये सद्धो चिंतइ	९	३२
भण्णइ इत्थ विभासा जो	१९	६३	संकासो वि विभित्ठूणं	६७	१२९
भेया वुट्ठी णासो गुण	३	११	संकास, गंधिलावई, सक्का	६१	१२३
म			संजम-अप्प-पवयण-विराहणा	३७	८६
मग्गा-ऽणुसारी पायं सम्म-	७	२१	संविग्गो उ, अ-भाई, मइमं	४७	१०१
मुह-पत्ति आसणा-ऽऽईसु भिण्णं	५८	११८	साहारण-जिण-दव्वं जं भुत्तं	५९	११९
र			सिरि-वीर-जिणं वंदिय धम्म	१	२
रागा-ऽऽइ-दोस-दुट्ठो	१७	६१	सुह-भाव-पवितीए संपत्ती	६५	१२७
ल			सुद्धेण चिय देहेणं धम्म	४०	८९
लहुआ-ऽऽल्हा-ऽऽदि-जण्णं	५७	११७			

परिशिष्ट-२

द्रव्य-सप्ततिका-वृत्तिस्थग्रन्थानामकारादिक्रमेणानुक्रमणिका

ग्रन्थनाम	गा.	ग्रन्थनाम	गा.
आगम	४३	पद्मचरित्र ३९ उद्देश	१२
आचार दिनकर	१२	पुराणादि	३०
आचार प्रदीप	१२	पञ्चाशक गाथा	५-६
आवश्यक निर्युक्ति	४५	पञ्चाशकादि	७
आवश्यक प्रत्याख्यानध्ययन	१९-२०	पञ्चाशक-षोडशकादि	६५
आवश्यक भाष्य	४३	प्रति० वृ० ३ व्रत अतिचार	१४
उपदेश पद	८	प्रज्ञापना भाषापद	१९-२०
उपासक दशाङ्ग	१९-२०	प्रश्नोत्तर समुच्चय	१२
एकोन्त्रिशदुत्तराध्ययन	५७	प्रश्नोत्तर समुच्चय ४ प्रकाश	४३
कर्मग्रन्थ	२६	प्रश्नोत्तर सङ्ग्रह	८
चन्द्र केवली चरित्र	४३	बृहत्कल्प भाष्य	२
छूटक पत्र	४३	बृहद्भाष्यवचन	१२
दर्शनशुद्धि प्रकरण	५०	बृहद्भाष्य	५०
दिक्पट ग्रन्थ	३०	बृहच्छान्ति	१२
दिगम्बर हरिवंश पुराण	२९	भगवती (सूत्र) आदि	४५
धर्मपरीक्षा	७	महानिशीथ	१२
निशीथ चूर्णी ११ उद्देश ७५	२६	महानिशीथ १००-१०१	२८
निशीथ भाष्य ११ उद्देश ७५	१९-२०	महानिशीथ पञ्चमाध्ययन	५०

ग्रन्थनाम	गा.	ग्रन्थनाम	गा.
मूलशुद्धिप्रकरण	४३	श्राद्धजीत कृत्य	९
वसुदेव हिण्डी	२	श्राद्धदिन कृत्य	१०-११
वसुदेव हिण्डी	२७	श्राद्ध विधि	८
वसुदेव हिण्डी १ खण्ड	२९-३०	श्राद्ध विधि	१२
विचारसार प्रकरण	३२	श्रावक प्रहासि - हरिभद्रसूरिकृत	५६
विशेषावश्यक	१	सम्यक्त्व कुलक	५०
वृद्धवाद	८	सम्यक्त्व प्रकरण	५०
व्यवहार भाष्य	५०	सम्यक्त्व वृत्ति	८
व्यवहार भाष्य दशमोद्देश	३७	सुते छेद-भाष्यादौ	४२
व्यवहार भाष्यादि	५९	सङ्घ कुलक	३१-३३
षट्त्रिंशत्कल्प	५०	सङ्घ कुलक	३७
शत्रुञ्जय माहात्म्य ५ सर्ग	४३	सङ्घाचार वृत्ति	२
शत्रुञ्जय माहात्म्य २ सर्ग	५६	सन्देह-दोला-वली-वृत्ति	१९-२०
शत्रुञ्जय माहात्म्य	५९	हैमवीर चरित्र	१२
शत्रुञ्जय माहात्म्य	६७	हैम वचन	४
श्राद्धजीत कल्प	५९	श्राद्ध दिनकृत्य - पञ्चाशक नामनिर्देश	१
श्राद्धजीत कल्प -पञ्चाशकादि	४६	[] कोष्टके	४
श्राद्धजीत कल्प वृत्ति	१२	मूल - वृत्तिगत - नामनिर्देशरहित	
		ग्रन्थान्तरस्थानके - त्रिंशत् प्रायः	

परिशिष्ट-३ अवचूरिकारस्थ-ग्रन्थनाम

ग्रन्थनाम	गा.	ग्रन्थनाम	गा.
अनेकार्थ	४	भक्त परिज्ञा	४
आगम		भवभावना वृत्ति	१२
उपदेशपद	७-१२	भाष्यादि	५०
कल्पभाष्य	५०	महानिशीय	५०
छेदभाष्य	४१-४२	मेदिनी कोष	२
ज्ञानाऽर्णव	६७	योगशास्त्र (हैम)	४-६७
दर्शनशुद्धि	१४-१५	राज-प्रश्नीय (रायपसेणीय)	४
धर्मशास्त्र	९	रुद्र-कोष	४
धर्मसङ्ग्रह	४	ललितविस्तरा	७
ध्यानशतक	६७	वसुदेव हिण्डी	८-२९
ध्यानचुतष्पदी	६७	व्यवहारशुद्धि प्रकाश	३८-३९-४०
निशीयादि वृत्ति	१०-११	शत्रुञ्जय-माहात्म्य	६७
पञ्चाशक	८-४५ ४७-४८-४९५४	श्राद्ध-दिन-कृत्य	१६-६२-६४-६७
प्रवचनसारोद्धार	५०-६७	श्राद्ध विधि	८-६७
बृहद्भाष्य	२-८	श्राद्ध-जीतकल्प	५९

श्रीमाल पुराण	८	षोडशक	६५
षट्-त्रिंशत्त्रल्प	१२	सम्यक्त्व वृत्ति	८-८
षष्टि-शतक	८	सेनप्रश्न	८
षष्टि-शतक-वृत्ति	८	सम्बोध प्रकरण	२

परिशिष्ट ४. मूल-वृत्ति-अवचूरिका-गत-ग्रन्थकारनाम

नाम	गाथाङ्क	नाम	गाथाङ्क
श्री देवेन्द्रसूरि	३६	रुद्र	(अव०)४
श्री धनेश्वरसूरि	४३	श्री हरिभद्रसूरि	६०-६६
श्री प्रद्युम्नसूरि	४३	श्री हीरविजयसूरि	४६
श्री रत्नशेखरसूरि, (अव०)	३८-३९-४०		

परिशिष्ट-५. विशेष-नाम-सूचि-सङ्ग्रह ['मूले वृत्ति-स्थ']

नाम	गाथाङ्क	नाम	गाथाङ्क
अणहिल्लपुर पाटण	१२	गीतम	२९-३०
अनन्तवीर्य	२९-३०	चन्द्रकला	५३
अयोध्या	२९-३०	चन्द्रकुमार	५३
अनुद्धरा	२९-३०	चन्द्रपुर	६७
अन्धक-वृष्णि	२६	जरासन्ध	१२
आभड	१२	जिनदत्त	६७
आगम व्यवहार	४९	जिनदास	१२-६७
आज्ञा व्यवहार	४९	जीत-व्यवहार	४९-५०-५१
इन्दपुर	११	तगरा	६२
ऋषभदत्त	९	तामलि	८
कपिल	२९-३०	ताम्रलिसि	२३-२४
कर्मसार	६७	थीरापद्र (थराद)	१२
काञ्चनपुर	८	दिगम्बर	२९-३०
काल	६७	देवसेन	१२
कुमारपाल	१२	द्रव्य-सप्ततिका	७१
कुरुक्षेत्र	२९-३०	द्रव्य-सप्ततिका वृत्ति	७१
कुशस्थल	४३	धनवती	६७
कोशल	२	धनावह	२३-२६-६७
गजपुर	२९-३०	धरणेन्द्र	६७
गर्दभिल्ल	१९-२०	धवलक (धोलका)	१२
गन्धिलावती	६९	धारणा-व्यवहार	४९
गुणशील	५०	धारा	१२

निष्पुण्यक	२३-२४	विनयन्धर	२२-२४
नील	६७	विमालाचल	९
पत्तन (पाटण)	१२	शक्रावतार	६१
प्रतापसिंह	४२	शत्रुञ्जय	६७
पुण्यसार	६७	शान्तनु	६७
बौद्ध	६३	शैलकयक्ष	२३-२४
भरतक्षेत्र	२९-३०	श्री ऋषभदेव	४३
भावलदेवी	१२	श्री कालिकाचार्य	१९-२०
भोगपुर	६७	श्री कृष्ण	१२
मण्डपदुर्ग (मांडवगढ)	१२	श्री कुवलयप्रभसूरि	५०
मदन-सुन्दरी	४३	श्री जिनभद्रगणि०	१६
मदिरा	२	श्री जीवदेवसूरि	१२
मध्य-श्रीवेयक	२९-३०	श्री तपागच्छ (तपगण)	७०
मल्लश्रेष्ठि	१२	श्री धर्मघोषसूरि	१९-२०
मल्लिक	१२	श्रीपाल	१२
महाकाल	६७	श्रीपुर	६७
महानील	६७	श्री भद्रबाहुस्वामी	१९-२०
महिला-देवी	१२	श्री भानुविजय बुध	७०
महाविदेह	२३-२४	श्री मल्लवादी	१९-२०
महीपाल	१२	श्री महावीर	१
महेन्द्रपुर	९	श्री मानसूरि	७०
मानसूरि	७०	श्रीमालीय	१२
माफर	१२	श्री लावण्यविजय वाचक	७०
माषतुष	८	श्री वज्रस्वामि	१९-२०
मृग	२	श्री वर्धमान	१-३८-३९-४०
यदुवंश	२९-३०	श्री विष्णुकुमार	१९-२०
रत्न-द्वीप	६७	श्री वीर	१
रत्नपुर	६७	श्री शत्रुञ्जय	६७
राज-गृही	६०	श्री शङ्खेश्वर पार्श्वनाथ	१३
रुद्र-दत्त	२९-३०	श्री शान्तिसूरि	१२
लघुभोज	१२	श्री सम्प्रतिजिन	६७
लुम्बाक	४३	श्री सर्वानुभूति	१९-२०
वसुदत्त	२३-२४	श्री सिद्धसेनसूरि	१९-२०
वसुमती	२३-२४	श्री सिद्धाचल	६७
वसन्तपुर	२३-२४	श्री सुनक्षत्र	१९-२०
वारुणी	२	श्री सुप्रतिष्ठ	२६
विक्रमराजा	१२-५९	श्री सुमति-साधुसूरि	१२

श्री हेमचन्द्राचार्य	१२-१९-२०	सूर्यपुर	४३
श्रुतव्यवहार	४९	सूर्यवती	४३
समुद्रसुरि	२३-२४	सौराष्ट्र	६७
सवार्थसिद्धि	२३-२४	समुद्र-सेन	२९-३०
सागर श्रेष्ठी	२३-२४-६०	सङ्काश	६०-६७
सिद्धपुर	४३-५९-६०	संगम (सङ्गा)	२
सिन्धु नदी	२३-२४	सम्प्रदाग-धल	२३-२४
मुशीला	६७	स्तनिक	४३

परिशिष्ट-६. अवचूरिका अनुवाद-गत

अमदावाद	३८-३९-४०	वर्धमान	३८-३९-४०
अयोध्या	६०	वादिवेताल-शान्तिसूरि	१२
आनन्दप्रेस	३८-३९-४०	विद्याविजय	७०
गौतम	४३	शकेन्द्र	६०
गन्धीला	६०	शुनिक द्विज	२९
जीर्णश्रेष्ठि	२	सत्य	३८-३९-४०
नीति	३८-३९-४०	सागर श्रेष्ठि	६७
भावनगर	३८-३९-४०	सिद्धाचल	६७
मगध	२९	सम्प्रतिजिन	६७
रत्नशेखरसूरि	३८-३९-४०	सङ्काशश्रावक	६८
रामचन्द्र	२९	हर्षसूरि	३८-३९-४०

परिशिष्ट ७. कथा अकारादि

भद्रशेठ	१२	महाकाल	६७
कर्मसार-पुण्यसार	६७	रुद्रदत्त	२९-३०
चन्द्रकुमार	४३	ऋषभदत्त	९
देवसेनमाता	१२	सागरशेठ	२३-२४-६०
बे श्रेष्ठिपुत्रो	८	सङ्काश श्रावक	६०-६७
मृगश्रावक	२		

પરિશિષ્ટ-૯

: ગાથા -૪ પેજ -૧૫ :

[સાધારણ શબ્દ સામાન્ય રીતે પાંચ દ્રવ્યોમાંના પૂર્વના ત્રણ દ્રવ્યોનો નિર્દેશ કરી શકે છે. દેવ-જ્ઞાન અને ગુરુ. એ ત્રણેયના ખાસ ખાસ સ્પષ્ટ નિર્દેશપૂર્વક ધન વગેરે. ઉપરાંત-સાધારણ સ્પષ્ટ નામ નિર્દેશપૂર્વક આવેલા ધન વિગેરે ત્રણના સાધારણ ગણાય. તે સિવાય બીજા કોઈના સાધારણ ન ગણાય. એ ચોથા સ્થાન ઉપર રહેલા સાધારણ શબ્દથી સમજી શકાય છે. ત્યારે સાત ક્ષેત્રોમાં સાધુ-સાધવી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા એ ચાર ગણાવ્યા છે. ખરી રીતે, ગુરુ ક્ષેત્રનું ગુરુ દ્રવ્ય આવવું જોઈએ ને ?

દેવદ્રવ્યના-મંદિર અને પ્રતિમાજી એ બે ભાગ પાડીને બે ક્ષેત્ર સૂચવ્યાં છે.

જ્ઞાનદ્રવ્ય-તો એક જ બન્નેય ઠેકાણે છે.

“દેવક્ષેત્રના દ્રવ્યને બે ભાગમાં, તેમ ગુરુ ક્ષેત્રદ્રવ્ય ચાર ભાગમાં વહેંચી બતાવ્યું છે.” એમ સમજી શકાય છે.

સાધુપણમાં પોષક દ્રવ્ય, સાધવીપણમાં પોષક દ્રવ્ય, શ્રાવકપણમાં પોષક દ્રવ્ય શ્રાવિકાપણમાં પોષક દ્રવ્ય. આ તેના તાત્પર્યાર્થ છે. કોઈ સાધુ, કે શ્રાવકનો પુત્ર, દુરાચારી જ હોય, તો તેના પોષણ માટે આ ચાર દ્રવ્યો હોઈ શકે નહિ. કેમ કે તે સુપાત્ર નથી. કોઈ વેશધારી પતિત સાધુ કે પતિત શ્રાવક દુઃખી હોય, તો અનુકંપા ક્ષેત્રમાંનું દ્રવ્ય તેને ઉગારવા ખર્ચી શકાય. અથવા અનુકંપાથી પોતાના ઘરનું દ્રવ્ય શ્રાવક આપી શકે. પરંતુ તેમાં આ સાધારણ દ્રવ્યનો ઉપયોગ ન થઈ શકે.

પરંતુ સાધુપણ વગેરે ચારેય ગુણોના પોષણ માટે સાધારણ દ્રવ્યનો ઉપયોગ થઈ શકે. આ ઉપરથી ફલિત અર્થ એ સમજી શકાય છે; કે ગુરુક્ષેત્રમાં ચારેયને સમાવવામાં આવ્યા હોય. કેમ કે સામાન્ય માનવો કરતાં-જૈન માર્ગાનુસારી સમ્યગ્દર્શની, દેશવિરતિ વિઠ ગુણોધારક શ્રાવક શ્રાવિકા વિશિષ્ટ પાત્રો છે, સુપાત્રો છે. માટે તેઓને પણ ગુરુક્ષેત્રમાં ગણીનો, ગુરુક્ષેત્રના અપેક્ષા વિશેષે ચાર વિભાગ બતાવવામાં આવ્યા છે, એમ કેમ ન હોય ?

શ્રાવક-શ્રાવિકા ક્ષેત્રમાં અંગત વાપરવા માટે નહીં, પરંતુ તે ગુણો માટે વાપરવામાં તે તે - ગુરુક્ષેત્ર બની રહે તેમ છે. આ સિવાય-શ્રાવક શ્રાવિકાને સાધારણના સાત ક્ષેત્રમાં શી રીતે ગણાવવામાં આવેલા હશે ? જો આ વાત શાસ્ત્રાનુકૂળ રીતે બંધબેસતી હોય, તો સાત ક્ષેત્રના નામે અથવા સાધારણને નામે અર્પિત થયેલાં દ્રવ્યોનું વ્યય-વપરાશ-કેવી રીતે કરાય ? એ પ્રશ્ન થાય તેમ છે.

કેમ કે-જ્યારે-સાધારણ શબ્દથી-પ્રથમનાં ત્રણ ક્ષેત્રો અને તેના પેટાભેદો લેવાથી, તે દ્રવ્યના સાત સરખા ભાગ પાડવામાં આવે, તો જ દરેક ક્ષેત્રને પોતપોતાનો ભાગ મળી શકે. તો દેવદ્રવ્યમાં આવેલો ભાગ એટલે કે ઉપર ઉપરના ક્ષેત્રના ભાગ નીચે

નીચેનાં ક્ષેત્રોમાં તો વાપરી શકાતા નથી. નીચેના ક્ષેત્રોના ભાગ ઉપરના ક્ષેત્રોમાં વાપરી શકાય છે. તો 'સીદાતાં ક્ષેત્રમાં વાપરવાથી વિશેષ લાભ છે.' એમ જે કહ્યું છે, તે સંગત શી રીતે કરવું ? સીદાતાં ક્ષેત્ર એટલે-જે ક્ષેત્ર માટે ધન ન હોય, પરંતુ તેમાં ખર્ચ કરવાની ખાસ જરૂર હોય, તો સાધારણના સાતેય ભાગનું દ્રવ્ય કોઈ પણ એક સીદાતા ક્ષેત્રમાં ? કે જેમાં ખાસ જરૂર હોય તેમાં, તેના ભાગનું જ વાપરી શકાય ? આ ખાસ પ્રશ્ન થાય છે. તેથી દેવદ્રવ્યના ભાગમાં આવેલ દ્રવ્ય, જ્ઞાનાદિક બાકીના ઊતરતી કક્ષાના કોઈ પણ સીદાતા ક્ષેત્રમાં વાપરી શકાય ? આ પ્રશ્ન થાય છે. તેનું સામાન્ય સમજથી સમાધાન એમ સમજાય છે, કે "નીચે નીચેનાં ક્ષેત્રોનું ધન ઉપર ઉપરના ખર્ચે તે સીદાતાક્ષેત્રમાં વાપરી શકાય. એટલે કે દેવક્ષેત્રમાં જ્ઞાનાદિકના ધન, જ્ઞાનમાં સાધ્વાદિક ક્ષેત્રના ધન, એમ સાધુક્ષેત્રમાં પછીનાના પણ એમ દરેકમાં સમજાય.

પરંતુ, આ સમાધાન બરાબર છે ? કે કેમ ? તે જ્ઞાની પૂજ્ય પુરુષોએ વિચારીને યોગ્ય રીતે સમજવાય, તો ઘણી ગેરસમજ દૂર થાય, અને સાચી હોય તે સમજ પ્રાપ્ત થાય.

ચાલુ રીત પ્રમાણે સાત ક્ષેત્રને નામે અપાય છે, તો તે સાતમાં વહેંચવામાં આવે છે, અને નીચે નીચેનું ઉપર લઈ જવાય, પરંતુ ઉપર ઉપરનું નીચે લઈ જવાતું નથી.

પરંતુ જો સાધારણમાં અપાય છે, તો ગમે તે સીદાતા ક્ષેત્રમાં વાપરવાનું ચાલે છે.

પરંતુ "સાત ક્ષેત્ર" કહેવાય કે 'સાધારણ' કહેવાય, ખરી રીતે, બન્નેય એક જ છે. શબ્દભેદ સિવાય બીજું શું છે ?

સાત ક્ષેત્ર શિવાય-સાધારણ-ક્ષેત્ર કેવી રીતે છે ? આ પ્રશ્નનો જવાબ સામાન્ય રીતે આપવામાં ગૂંચવણ થાય તેમ છે. કેમ કે- સાતમાં સાધારણનો ઉલ્લેખ નથી, તો શું તે આઠમું દ્રવ્ય આવ્યું ? આ પ્રશ્ન મનમાં ઊઠશે. પરંતુ પાંચ દ્રવ્યમાંના-ચોથા સાધારણ દ્રવ્ય વાપરવાના ઉપર જણાવ્યાં તે સાત ક્ષેત્રો છે. તેનાથી કોઈ જુદું નથી. રૂપિયો કહો કે ચાર પાવલી કહો કે, સો પૈસા કહો. એક જ નાણું છે. આ બાબત શાસ્ત્રાનુકૂળ સ્પષ્ટ આદેશ થવો જોઈએ.

સાંવત્સરિક પારણા, પ્રતિક્રમણ કરનારા, પોષાતી, ચોથું વ્રતધારી, ઉપધાન, તથા બીજા અનેક ધાર્મિક બાબતોના પોષણ માટે ધન ખર્ચાય, તે શ્રાવકપણા-શ્રાવિકાપણાના ગુણના પોષણમાં ખર્ચાય, તેથી ગુણ વગરની બાબતમાં ન ખર્ચાય. એ મર્યાદા પણ તરી આવે છે.

કર્મસાર-પુણ્યસારની કથામાં-પોતે જ આપેલા સાધારણ દ્રવ્ય, પોતે શ્રાવક છતાં પોતાના અંગત કામમાં વાપરવાથી દોષ બતાવેલ છે. (ગા. સડસઠમી)

આ ઉપરથી - શ્રી સંવેગરંગશાળામાં જણાવ્યા પ્રમાણે એમ સમજાય છે, કે "જીર્ણોદ્ધારાદિકમાં પણ-જ્યાં સુધી તે ગામના ઋદ્ધિમંત શ્રાવકો તરફથી, કે આજુબાજુના કે

બહારથી ધન આવે, તેનાથી જીર્ણોદ્ધાર કરવો-કરાવવો. (બનતાં સુધી તો મુખ્યપણે પોતાના ધનથી કરવો.) સાધારણમાંથી પણ ખર્ચ ન કરવો. એટલે દેવદ્રવ્યાદિકમાંથી તો ખર્ચ કરવાની વાત જ શી ? ઋદ્ધિમંતો પાસેથી ધન આવવું શક્ય ન હોય, તો સાધારણમાંથી લઈ, કરવો, તેથી પણ શક્ય ન હોય, તો દેવદ્રવ્ય વગેરેમાંથી ખર્ચ કરાય. પરંતુ યોગ્ય પ્રયત્ન કરીને જીર્ણોદ્ધાર કરવો-કરાવવો, પરંતુ તેની ઉપેક્ષા ન કરાય એ સાર સમજાય છે.

આ ધોરણ - દરેક ઘટતી બાબતોમાં કેમ ન ઘટાવી શકાય ? એય વિચારવા જેવું છે.

વ્યક્તિગત - પૂજા - ભક્તિ, ઉત્સવ વગેરે કરાય છે, તેમ શ્રી સકળ સંઘ તરફથી પણ એ કરવાના હોય છે. તેમાં બે અપેક્ષા સમજી શકાય,-

૧. શ્રી સંઘ સ્વભક્તિ નિમિત્તે આચરે, તે અપેક્ષા.

૨. બીજી - શ્રી સંઘને શ્રી જૈન શાસનના વહીવટની જવાબદારી અને જોખમદારી સંભાળવાની હોવાથી, તે અપેક્ષાએ, જે કાંઈ કરવું પડે, તે અપેક્ષા. એક, બે ઘર હોય, શક્તિ ન હોય, સાધારણાદિક દ્રવ્ય ન હોય, છતાં-શ્રી પર્યુષણા મહાપર્વ, વર્ષગાંઠ વગેરે દિવસોમાં જન્મે નહીં, પણ તે દિવસે સાચવવાના પ્રભુના આંગી, પૂજા, વગેરે દેવદ્રવ્યમાંથી કરીને પણ તે દિવસ સાચવે, પૂજા માટેનાં ઉપકરણો આપી શકવાને ખરેખર અશક્ત હોય, તો દેવદ્રવ્યાદિકમાંથી વાપરીને પણ તે વિધિ સાચવી લે, તો તેવા સંજોગોમાં દોષપાત્ર ન બને એમ સમજાય છે. પરંતુ અંગત આત્મલાભ લેવામાં તો શ્રી સંઘ પણ દેવદ્રવ્યાદિકમાંથી કઈ અપેક્ષાએ વાપરી શકે ? દા. ત. ગુરુ પધારતાં સંઘે કરેલા ઓચ્છવમાં દેવદ્રવ્યો વપરાય ?

અહીં, વિચારવા જેવો પ્રશ્ન એ છે, કે આજે બહારની યોજનાઓથી એક તરફથી ધન અને ધંધાનું શોષણ થતું હોય છે, અને બીજી તરફથી ક્ષણિક સમૃદ્ધિ વધારાતી હોય છે. પાછળથી જુદા જુદા વાદોને આગળ કરીને - તે પણ ઘટાડી નાંખવાની હોય છે. આ જાતની પ્રજામાં વધતી જતી વિષમ યતી આર્થિક પરિસ્થિતિના સંજોગોમાં - શો રસ્તો લેવો ?

સસ્તું તથા શક્ય હોવાથી આગળ ગામડાવાળાને પણ પહોંચી શકવાની શક્યતા હતી. આજે કેટલેક સ્થળે એ શક્યતા ઘટતી જાય છે. તે સ્થિતિમાં જો વ્યક્તિઓ તરફથી જરૂરી ખર્ચ માટે ધન ન મળે, સાધારણમાં પણ ન હોય, તો પ્રભુની ભક્તિનાં સાધનોનો ખર્ચ દેવદ્રવ્યમાંથી, એમ જ શ્રુતજ્ઞાનની ભક્તિ-જ્ઞાનદ્રવ્યમાંથી કેમ ન થાય ? અને જો ન થાય, તો તે વિના વંચિત રહેવું પડે, એવી પરિસ્થિતિ આવી જાય.

આ પરિસ્થિતિથી ઉપસ્થિત થતા પ્રશ્નો હાલ ખાસ વિચારવા જેવા તો છે જ.

પરંતુ, પ્રરૂપણા તો શુદ્ધ જ કરવી જરૂરી ગણાય. શુદ્ધ પ્રરૂપણાને આધારે થોડુંક જ થાય, તોપણ થોડાથી સંતોષ માનીને મર્યાદાનું તો રક્ષણ થવું જ જોઈએ. મર્યાદાનો ભંગ થાય, તો તો અનવસ્થા દોષ પ્રાપ્ત થાય. અને બીજા આજ્ઞાભંગાદિક મહા દોષો પ્રાપ્ત થવાનો માર્ગ ખુલ્લો થઈ જવાના ભયો રહે જ છે.

તેથી મર્યાદાનો એવી રીતે ભંગ ન થાય, કે જેથી બીજા ભયો ઉત્પન્ન થાય, અને

અમર્યાદિત રીતે માર્ગ ખુલ્લો થઈ જાય. તેમ છતાં અનિવાર્ય સંજોગોમાં અપવાદપદે કેમ કરવું ? તે વગેરે જ્ઞાની ગીતાર્થ શાસન સાપેક્ષ પુરુષો યોગ્ય નિર્ણીત માર્ગ ફરમાવે, તેમ વર્તવું હિતકારક ગણાય એમ સમજાય છે.

જેમ દ્રવ્યાનુયોગ, ચરણાકરણાનુયોગ ગણિતાનુયોગ, કથાનુયોગ, એ ચારેય, સુવ્યવસ્થિત અને પદ્ધતિસર છે, તેમાં ક્યાંય કલ્પના ચાલી શકતી નથી. તેમજ આ પાંચ દ્રવ્ય વિચાર પણ છે. જેમાં સમગ્ર જૈન શાસન એક યા બીજી રીતે સમાવેશ પામે છે, એટલી તેનીયે વિશાળતા છે. કેમકે દેવ-ગુરુ-ધર્મ સિવાય, બીજું શું છે ? તેમની આરાધનામાં ઉપયોગી દ્રવ્યો-ઉપકરણો-સાધનોની મુખ્યતાએ આ વ્યવસ્થા છે. માટે પાંચ દ્રવ્યની વિચારણા દ્રવ્યાનુયોગ કે ચરણાકરણાનુયોગ જેવી વિશાળ પાયા ઉપરની હોવાની સમજી શકાય તેમ છે. તેના ભેદ-પ્રભેદો-દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવો-વગેરે, તે દરેકના નામ સ્થાપના-દ્રવ્ય-ભાવ-નિક્ષેપો, તેમજ સાધક અને બાધક દરેકના દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ ભાવો, વગેરે ઘટાવતાં ખૂબ વિશાળ પાયા ઉપરનું શાસ્ત્ર ભાસે તેમ છે.

સંવેગી ગીતાર્થ અધિકારી પુરુષોની આજ્ઞા આવી બાબતોમાં પ્રમાણભૂત છે.

— સંપાદક]

: ગાથા - ૪, પેજ - ૧૭ :

[એક વિશેષ વિચાર કરવાનો એ પણ છે, કે હાલમાં-ચેરિટેબલ- સખાવતી-ધર્માદા નામનાં દ્રવ્યોનો નવો પ્રકાર ચાલુ કરવામાં આવેલો છે.

એટલે કે બ્રિટિશોના વખતથી સરકારી કાયદાઓમાં રીલીજીયસ અને ચેરિટેબલ એમ બે જાતની મિલકતોનાં ટ્રસ્ટ થાય છે. તેના ગુજરાતી ભાષામાં ભાષાંતર “ધાર્મિક” અને “ધર્માદા” એમ ગુજરાતી શબ્દો વાપરવામાં આવેલા છે.

પરંતુ, વિચાર કરતાં આપણાં શાસ્ત્રોમાં ધર્માદા દ્રવ્ય જુદું હોય, તેમ જણાતું નથી. જેને ધર્માદા દ્રવ્ય તરીકે ઓળખાવાય છે, તે પણ વાસ્તવિક રીતે ધાર્મિક દ્રવ્ય છે. તેથી તેને જુદું પાડેલ હોય, તેમ જણાતું નથી, મુખ્ય પાંચ ભેદોમાં જે દ્રવ્ય ગણાવ્યું છે, તે ઉપરથી ધર્માદા દ્રવ્ય ઠરાવ્યું જણાય છે.

ભારતની પ્રજાના જીવનમાંથી-સાંસ્કૃતિક જીવનધોરણ દૂર કરાવી હાલનું ભૌતિક પ્રાગતિક ગણાવાતું જીવનધોરણ દાખલ કરાવવા માટે એક મહાપરિવર્તનનો કાર્યક્રમ દુનિયાભરમાં બહારના બળોએ ફેલાવેલો છે, તેને લગતાં નવા નવા અનેક ક્ષેત્રો (ખાતાં) નીકળતાં જાય છે. તેમાંનાં કેટલાંક સુપાત્રનો ભાસ કરાવતાં હોય છે, કેટલાંક અનુકંપાનો ભાસ કરાવતાં હોય છે, ખરી રીતે તે સુપાત્રમાં કે અનુકંપામાં ગણી શકાય તેમ ન હોય તેવા ખાતાં પણ દિવસે દિવસે વધતાં જાય છે.

દા. ત. વસ્તી વધારો અટકાવવા ઓપરેશન કરાવનાર લોકોને પ્રોત્સાહન આપવા કોઈ સખાવત કરે, તો તેને ચેરિટેબલમાં લેવામાં આવે, ગર્ભપાત કરાવવામાં-સખાવત ફંડ કોઈ કરે, તો તે પણ ચેરિટેબલ-દાન કહેવડાવાય વગેરે વગેરે.

ઉપરાંત, સંસ્કૃતિમાં સુપાત્રદાન- ઉચિતદાન-જ્ઞાનદાન-અભયદાન-કીર્તિદાન વગેરેને દાનધર્મમાં સ્થાન છે. તેવા જ પ્રગતિને પોષણ આપનારા પણ સુપાત્રદાન, જ્ઞાનદાન, ઉચિતદાન, અભયદાન, કીર્તિદાન ઠરાવેલાં હોય છે પરંતુ તે વાસ્તવિક રીતે દાનાભાસ હોય છે.

દા. ત. સ્વયંસેવકને અંગત ખર્ચ માટે આપવું વગેરે સુપાત્રમાં ગણે, ભૌતિકવાદની હાલની કેળવણીમાં આપવું, તેને જ્ઞાનદાન ગણે. મરઘાં, બતકાને સારી રીતે ઉછેરનારને મેડલ (ચાંદ) વગેરે આપવાને ઉચિતદાન ગણાવાય.

કતલખાનાં ચલાવરાવી તેથી ઉત્પન્ન થતો માલ વેચી શોષણથી ગરીબ થયેલા લોકો માટે લૂંડિયામણ કમાઈ, ગરીબ દેશભાઈઓને ધન આપવું વગેરેને અભયદાનમાં ગણાવાય. ક્રિકેટ વગેરેમાં સખાવત કરનારને માટે માનપત્ર વગેરે-કીર્તિદાન ગણાવાય.

સખાવત શબ્દથી જે વ્યવહાર કરાય છે, તેને માટે ધર્માદા શબ્દ પણ શી રીતે વાસ્તવિક ગણાય ? માટે, તે ભાવદાન પોષક દ્રવ્યદાન તો નથી, પરંતુ અપ્રધાન દ્રવ્યદાન કહેવાય છે. જે ઉપાદેય નથી.

ઉપર જણાવેલાં પાંચેય મુખ્ય દ્રવ્યોમાં અને સાધારણમાં માત્ર સુપાત્ર ખાતાંઓનો જ સમાવેશ છે. માત્ર પાંચમા ધર્મદ્રવ્યમાં અનુકંપા, અમારી (જીવદયા) ખાતાને પણ સ્થાન છે.

દા.ત. જ્ઞાનખાતું અને હાલની કેળવણીનું ખાતું તદ્દન જુદી જુદી અપેક્ષાઓ ધરાવે છે. બહારથી બનેલ જ્ઞાનના ખાતાં જેવાં દેખાય છે, પરંતુ જ્ઞાનખાતું ધર્મપ્રધાન સંસ્કૃતિમાં પણ ધર્મને લગતા જ્ઞાનમાં પણ વપરાતું નથી. તેમાં પણ જેને જૈન ધર્મમાં શ્રુતજ્ઞાન કે સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે, તેને પોષક જે ખાતું હોય, તે ખાતું જ્ઞાનખાતું, તે જ્ઞાનક્ષેત્ર કહેવાય છે.

ત્યારે કેળવણી, ધર્મપ્રધાન સંસ્કૃતિનું જ્ઞાન દૂર કરાવી, જીવનમાં ભૌતિક પ્રગતિને અનુકૂળ જ્ઞાન એટલે બોધ-અનુભવ-(નોલેજ) અને તે પ્રમાણે અમલીકરણના જ્ઞાન (પ્રેક્ટિકલ નોલેજ)ને કહેવામાં આવે છે. તે સર્વનો કેળવણીમાં સમાવેશ કરવામાં આવે છે. જ્ઞાન અને કેળવણી એ બે વચ્ચે કેટલું બધું અંતર છે ? આકાશ અને પાતાળ જેટલું, મેરુ અને સર્ષપ જેટલું અંતર છે.

ઘણી વખત આ જાતની કેળવણીમાં સીધી રીતે ન દોરવતાં આડકતરી રીતે તેમાં દોરવવા માટે, ધાર્મિક સ્વરૂપની શિક્ષાના નામને આગળ કરીને પરિણામે અનુબંધ-હાલની કેળવણી તરફ દોરવવાનું લક્ષ્ય હોય, તો તે બહારથી ધાર્મિક સ્વરૂપનું દેખાતું જ્ઞાન પણ જ્ઞાનાભાસ બની જાય છે. જેમ “એક અશક્ત ઘરડો વાઘ ક્યાંકથી રૂદ્રાક્ષની માળા ધારણ કરીને પાણીના ખાબોચીયામાં બેસી, આવનાર મુસાફરને-“ પોતે ભક્ત” હોવાનું જણાવી, બાજુમાં પડેલા સોનાના કંકણનું દાન લેવા લલચાવી, પોતાની તરફ આકર્ષી, કાદવમાં ખૂંચતાં મુસાફર ઉપર તરાપ મારીને, ઘણા દિવસની ભૂખનું દુઃખ દૂર કરતો હોય.” એ રીતે એવું દાન દાનાભાસ બની રહે છે.

આ ઉપરથી ધાર્મિક અને ધર્મદા એ બે જાતનાં દ્રવ્યો ભારતમાં અને ખાસ કરીને જૈન શાસનમાં જણાતા નથી. ગામફંડો, જ્ઞાતિનાં ફંડો વ. સમૂહમાં હોય છે, પરંતુ તે ધાર્મિક કે ધર્મદા નથી હોતા.

તેથી, આધુનિક પ્રગતિની પોષક સંસ્થાઓને ધર્મદા શબ્દ આપવો, એ કેટલો બધો અનુચિત છે ? તે પણ આપણે ભારતવાસીઓએ વિચારવા જેવું છે.

જૈન ધર્મ સિવાય વૈદિક વગેરે ધર્મોમાં - વાવ, ફૂલા, તળાવ, પરબ, સદાવ્રત, અન્નક્ષેત્ર વ. બંધાવવાની આજ્ઞા છે. ગામડાં કે શહેરમાં દરેકને માટે પાણીના ફૂલા, તાળાવ, વાવ વગેરે બંધાવાય છે. તેમાં ગામ કે શહેરના સદ્ગૃહસ્થ તરીકે જૈનધર્મ પાળનાર શ્રીમંત કદાચ વધારે ધન આપે, એ તો સાંસારિક જીવનનાં સાધનો મેળવવામાં ભાગીદાર તરીકે આપે છે. તે પણ ધાર્મિક કે ધર્મદા ન ગણાય. કેમકે ગામડાના કે શહેરના બીજા નાગરિકો ધાર્મિક કે ધર્મદા ધનનો ઉપયોગ ન કરે, સત્કાર બુદ્ધિથી, સહભાગીદારી બુદ્ધિથી આપે, તેને માટે ગામમાં કે શહેરમાં સહભાગીદાર તરીકે ઓછું કે વધતું ધન આપે, તે ધાર્મિક કે ધર્મદાની કક્ષામાં ન ગણાય.

અન્ય ધર્મો જેને ધાર્મિક ખાતાં ગણે છે, તેમાં સંજોગ વિશેષમાં ઔચિત્યબુદ્ધિથી કે કીર્તિબુદ્ધિથી કે અનુકંપા બુદ્ધિથી દાન આપે, તે પરિસ્થિતિ વિશેષમાં અપેક્ષાએ ધર્મક્ષેત્રમાં દાન કહી શકાય છે, પરંતુ તે જૈન ધાર્મિક સુપાત્ર ગણાય નહીં, પરંતુ પરિસ્થિતિ વિશેષ ન હોય તો, ધર્મક્ષેત્રમાં પણ ગણી શકાય નહિ.

કીર્તિદાન તથા ઉચિતદાન પણ બે પ્રકારના હોય છે,

ધર્મપોષક અને સંસારભાવ પોષક.

ધર્મપોષક ઉચિતદાન કે કીર્તિદાન અવિહિત નથી. કરવા યોગ્ય ગણાય છે. સંસારપોષક ઉપાદેય નથી. પરંતુ હેય છે. દા. ત. સમ્યક્ત્વ મૂળ બાર વ્રતધારી શ્રાવક પરિસ્થિતિ વિશેષમાં જૈનેતર ત્યાગી કે ગૃહસ્થનું ઉચિત ખર્ચ કરીને પણ સન્માન કરે, જેનું પરિણામ તેને ધર્મ તરફ આકર્ષવામાં કે ધર્મકાર્યમાં ઉપયોગી થવામાં.

જૈન ધર્મની ઉન્નતિનાં કાર્યોમાં સહાયક બનાવવામાં ઉપયોગી થાય અથવા શાસનને હરકત કરે, તેવી હરકતો દૂર કરવામાં સહાયક થાય, તો તેવું ઉચિત દાન શ્રાવકો માટે ઉપાદેય ગણાય છે.

પરંતુ માત્ર દુન્યવી લાભ મેળવવા “વાહવાહ” કરાવવા, અપાત્ર કે ક્ષેત્રાભાસમાં અપાય, તો તે ઉચિત દાનાભાસ રૂપ બની રહે.

એ જ પ્રમાણે, કીર્તિદાન ધર્મપોષણમાં ઉપયોગી થાય, તો તેવી કીર્તિ માટે શ્રાવક કીર્તિદાન આપે, તો તે ઉપાદેય હોય છે.

અન્યથા, કીર્તિદાન પણ હેય બની રહે છે. શાસનની પ્રભાવના માટે જરૂરી હોય, ધર્મની પ્રશંસા માટે ઉપયોગી થાય, તેવા ઉચિતદાન કે કીર્તિદાન પણ ઉપાદેય છે. અને તેને દાન કહેવામાં હરકત નથી.

બીજું, ધાર્મિક ક્ષેત્રોમાં ચડાવા વગેરે હરાજી-લીલામ-નથી, પરંતુ તે પણ

ભાવોલ્લાસની વૃદ્ધિ માટેના ધાર્મિક અનુષ્ઠાન રૂપ છે. તે વેચાણ કે ખરીદી પણ નથી. ભલે તેમાં ધનના ચડાવા એટલે ઉત્સર્પણા રૂપ-ક્રમશઃ વધારા રૂપ હોય છે. હમેશાં, દાન-શીયળ, તપ, અને ભાવના, એ ચારમાં ગૃહસ્થને, દાન એટલે કે ધનનો ઉપયોગ કરીને ધર્મ કરવાનું વધારે સુલભ અને શક્ય હોય છે. બીજા કેટલેક અંશે અશક્ય અને દુર્લભ હોય છે. તેથી ધર્મકાર્યમાં ગૃહસ્થો ધનનો ઉપયોગ કરે, કે જે તેને માટે દાન ધર્મરૂપ બની રહે છે. તેથી ધનનો ઉપયોગ થવા છતાં, તે ખરીદી કે વેચાણ નથી; હરાજી કે લીલામરૂપ પણ નથી હોતું.

કેટલાક-સામાયિક, બ્રહ્મચર્યવ્રત, વગેરે ધાર્મિક અનુષ્ઠાનના પણ ચડાવા બોલતા હોય છે. એટલે શીયળ, તપ, ભાવનાના પણ ચડાવા બોલાય. જેમ તે ચડાવા હરાજી કે લીલામ નથી, ધન સાથે સંબંધ ધરાવતા નથી. ભાવોલ્લાસના વ્યવહારુ ઉપાય તરીકે હોય છે. જેમ દશાહાભદ્ર-રાજાએ ચડાવામાં દીક્ષા લીધી હતી. જેમ તરતના નવપરિણીત એક શ્રીમંત ગૃહસ્થ પતિ-પત્નીએ ગિરિરાજ શ્રી શત્રુંજય ઉપર જાન ઘેર-પહોંચ્યા પહેલાં જ બન્નેએ ચડાવામાં ચતુર્થવ્રત યાવજીવવ. બ્રહ્મચર્યવ્રત-ધારણ કરીને પહેલી આરતી ઉતાર્યાની ઘટનાનો ઈતિહાસ સાંભળવામાં આવે છે. વગેરે.

બીજું, પબ્લિક ટ્રસ્ટ એક્ટોમાં ધાર્મિક તથા સાંસ્કૃતિક દૈષ્ટિથી ઘણી ઘણી વિરુદ્ધ બાબતો છે. ધર્મ ઉપર બીજા ધાર્મિક તંત્રની સત્તા અને અધિકાર સ્થાપિત થાય છે. તથા એક નવી બાબત એ છે, કે “ધાર્મિક” અને “ધર્માદા” એટલે કે “રીલીજીયસ” અને “ચેરિટેબલ” બન્નેયને માટે એક જ કાયદો ઘડી, અમલમાં મુકાવવામાં આવેલ છે. તે તદ્દન અયોગ્ય છે.

કેમ કે - ધાર્મિક મિલકતોને બંધારણની ખાસ કલમોથી પણ સ્પષ્ટ અને મજબૂત રીતે ધાર્મિક માન્યતા અનુસાર રક્ષણ અપાયેલું છે. તેવું રક્ષણ, ધર્માદા માટે નથી. કેમ કે તે ધાર્મિક નથી. તેથી તેને નવા બંધારણની-પચ્ચીસમી, છવીશમી, સત્યાવીશમી વ. કલમ લાગુ શી રીતે પડે ?

એટલા માટે, બિહાર રાજ્યમાં સ્વતંત્ર ધાર્મિક કાયદો છે. તેની સાથે સખાવતી ધર્માદાને-પહેલેથી જ જોડેલ નથી. એ પ્રમાણે કેન્દ્રે પણ બે જાતની-જુદા જુદા બિલની જુદી જુદી પુસ્તિકાઓ પ્રસિદ્ધ કરી છે; એકમાં ધાર્મિક અને બીજામાં ધર્માદા બાબતો લીધી છે.

બન્નેય ભેગા રાખવામાં તો ખામી છે જ. પણ ભેગાં રાખવાની પાછળ જે આશય હોવાનું સમજાય છે, તે પણ દૂષિત છે.

તેમાં આશય એમ સમજાય છે, કે “ધાર્મિક દ્રવ્યો ન વપરાય કે પડ્યા રહેલા હોય (સરપ્લસ રકમ હોય) તો તેને હાલના સખાવતી-ધર્માદા ખાતામાં લઈ જઈ શકાય. “સિપ્રો” લાગુ કરીને કે બીજી રીતે કોર્ટની સહાયથી ભવિષ્યમાં તેમ કરી શકાય. એટલે કે ધાર્મિક રકમો આજના કેળવણી, દવાખાના, લોકોને પાણી પૂરું પાડવું, તથા તેવા બીજા સખાવતી કે જેને ધર્માદા શબ્દથી કાયદામાં કહેવામાં આવેલ

છે, તેમાં લઈ જઈ શકાય. એ આશયથી બન્નેયનો એક કાયદો રાખ્યો છે.

આ કેટલી ઊલટી ગંગા ?

ત્યારે, ખરી રીતે એ છે, કે ધાર્મિક સિવાયની-ધર્માદા સખાવતી કે એવી સામુદાયિક કામની મિલકતો ધાર્મિકમાં ઉચિત રીતે ખર્ચી શકાય. પરંતુ ધાર્મિક મિલકતો દુન્યવી ધર્માદામાં લઈ જ કેમ શકાય ? તેવી જ કોઈ ગામે કે શહેરમાંનાં-ધાર્મિક ખાતાંઓની વધારાની રકમ હોય, તો તે ધર્મનાં બીજાં સ્થળોમાં જ્યાં જરૂર હોય, ત્યાં તે જાતના ખપત્તા અને ઘટતા યોગ્ય ખાતામાં વાપરી શકાય. તેમ કરવા ઉપર કાયદાથી પ્રતિબંધ આવે, અને ધર્માદામાં વાપરવાનો માર્ગ ખુલ્લો કરાય, તે શી રીતે ન્યાયસર કે યોગ્ય ગણાય ?

ધાર્મિકમાં સુપાત્રો હોય છે. સુપાત્રોની એટલે કે ધાર્મિક મિલકતો ધર્માદા વગેરેમાં ક્યાંય ન જ લઈ શકાય. ઉચ્ચ ક્ષેત્રનું નીચેનાં ક્ષેત્રોમાં લઈ જવા માટેનો કોઈને ય અધિકાર નથી. તેમ છતાં ઉપરના ખાતાંની મિલકતો નીચેના ખાતામાં અને તે પણ દુન્યવી-ધર્માદા ગણાયેલા ખાતામાં લઈ જવાનો માર્ગ ગોઠવી રાખવો, એ શી રીતે યોગ્ય ગણાય ?

અલબત્ત, દયાના કામમાં વિપરીત વ્યવસ્થા છે. તેમાં ઉપરના દયાપાત્રને અપાયેલા દાનની વસ્તુ નીચેના દયાપાત્રને અપાય, અને ઉપરના દયાપાત્રની પણ તેમાં પરંપરાએ સંમતિ હોય છે.

દા. ત. દયાપાત્ર માનવ માટેના અનુકંપાદાનના રોટલામાંથી ફૂતરાને કે બીજા પ્રાણીને આપવામાં આવે, તો તે અનુચિત કે દોષપાત્ર નથી. પરંતુ, ફૂતરાના રોટલામાંથી માનવીને આપવામાં આવે, તો તે આપનાર અને લેનાર બન્નેયનું આપેક્ષિક પતન-ન સમજાય તે રીતે થતું હોય છે. યાંત્રિક ઉદ્યોગોથી બહારથી સમૃદ્ધિ વધતી દેખાવા છતાં આંતરિક રીતે આર્થિક વિષમતાની સારડી કેટલી બધી ઊંડે ઊતરતી જાય છે ? જેથી માનવેતરનું પણ માનવને વાપરવા વખત આવતો જાય.

એટલે, ફૂતરાં, માછલાં, કબૂતર, કીડી, પશુ વગેરે માટેનાં ફંડો મનુષ્યના ઉપયોગમાં લેવાં, એ સીધી રીતે જ માનવીને પતન તરફ ધકેલવા બરાબર છે. ભલે, ક્ષણિક ઉત્તરિ દેખાતી હોય. પરંતુ તે અનુબંધે ભયરૂપ બની રહેતું હોય છે. માનવ બીજાને આપે, તેને બદલે માનવ બીજાનું લે, એ પ્રજાની આર્થિક સ્થિતિની કેટલી બધી આંતરિક વિષમતા થઈ ગણાય ? એ પણ ખુલ્લું જ પતન દેખાય છે ને ? તેમાંયે શહેરી-નાગરિક-સદ્ગૃહસ્થ કક્ષાના માનવો માટે તો તેવા ધન વગેરેનો ઉપયોગ યોગ્ય જ કેમ હોઈ શકે ? કેમ યોગ્ય ગણી શકાય ?

હા ! એવા પણ માનવ હોય, કે જે તેવા ધનથી પણ પોતાનું પોષણ કરવામાં દોષ ન માનતા હોય, તેવા પામર જીવોની દયા ખાવી, કેમ કે તેમાં તેમનું પણ અજ્ઞાનતા વગેરેથી માનસિક પતન થયેલું હોય છે. તેથી તેના દાખલા ન લેવાય. તેના અભિપ્રાયને સ્થાન ન અપાય.

અને આવા અનેક પ્રશ્નો ચર્ચાય છે. ને નવા નવા ઉપસ્થિત થતા જાય છે. કેમ કે એક તરફ બહારથી ધન ખૂબ આવે છે. દેશમાં ઉત્પન્ન થતું ધન અમુક જ તરફ ખેંચાઈ જાય છે. તેથી પ્રજાના મોટા ભાગના ધનનું શોષણ થતું રહેવાથી એક તરફ ગરીબી અને બેકારી વધારવાનો સંક્રમો વિદેશીઓ ગોઠવતા ગયા છે. તેથી ઘણા અજાણ ભાઈઓ, તેવા ભાઈઓ માટે ધાર્મિક ધન વપરાવા તરફ ઢળતા જાય છે. તેમ તેમ શોષણ વધતું જાય છે. આ પ્રત્યક્ષ પતન માટે અહીં અતિસંક્ષેપમાં કેટલાંક સામાન્ય નિર્દેશો કરેલા છે. છતાં, આ બાબતમાં વિશિષ્ટ જ્ઞાની મહાત્મા સંત પૂજ્ય ગુરુ મહારાજઓ જે યોગ્યાયોગ્ય ફરમાવે, તેની સામે અમારે કાંઈ કહેવાનું નથી. પરંતુ કેટલાક બાળજીવો વગર વિચાર્યે એકાએક પોતાની મતિથી આડાઅવળા ન દોરવાઈ જાય, માટે “આ વિચારણીય બાબત છે, મનમાં ફાવે તેમ કરવાની બાબત નથી.” આ મહત્ત્વનો મુદ્દો ખ્યાલમાં રહે, માટે આટલું વિચારવામાં આવેલું છે.

— સંપાદક.]

: ગાથા - ૪, પેજ - ૧૭ :

[તેથી ભાવાર્થ એ સમજાય છે, કે “એક ભાઈ પાસે દશ રૂપિયા છે. તે પોતાના આત્મકલ્યાણ માટે સુપાત્રક્ષેત્રમાં ધનનો ખર્ચ કરીને લાભ લેવા ઈચ્છે છે. તે પાંચ રૂપિયા દેવદ્રવ્યની ભક્તિમાં ખર્ચવા ઈચ્છે છે. બે રૂપિયા જ્ઞાનની ભક્તિમાં, બે રૂપિયા ગુરુની ભક્તિમાં અને એક રૂપિયો અનુકંપામાં ખર્ચવા ઈચ્છે છે.

તેના ગજવાની રકમ તો એક જ છે. ત્યારે એકને દેવદ્રવ્ય કહેવું, બીજાને જ્ઞાનદ્રવ્ય કહેવું, ત્રીજાને ગુરુદ્રવ્ય કહેવું, ચોથા ભાગને અનુકંપાદ્રવ્ય કહેવું એ શા આધારે ?

તેનો જવાબ એ છે કે ખર્ચનારની તે તે પ્રકારની જુદી જુદી પહેલેથી - સંકલ્પપૂર્વકની ઈચ્છા છે. માટે તે દશ રૂપિયા તે તે ક્ષેત્રના ઠરે છે. જુદા જુદા ક્ષેત્રની નિશ્રાના બની રહે છે. તેથી શ્રી જૈન શાસનની પેઢીને ચોપડે તે રકમ જુદાં જુદાં ક્ષેત્રોમાં જમા થાય છે. જુદી જુદી નિશ્રાની આ એક રીત.

એ જ પ્રમાણે વાપરતી વખતે પણ તે જુદા જુદા ખાતામાં વાપરે છે, તે માટે તે જુદા જુદા ખાતાની રકમો ગણાય છે. દા. ત. નીચેના સુપાત્રક્ષેત્રની રકમ ઉપરના સુપાત્રક્ષેત્રમાં વાપરી શકાતી હોવાથી, શ્રી સંઘની આજ્ઞાથી જ્ઞાનદ્રવ્ય દેવદ્રવ્યમાં વાપરી શકાય. એ જ પ્રમાણે ગુરુદ્રવ્ય, સાધારણદ્રવ્ય, (અનુકંપા અમારી કે જીવદયા ક્ષેત્રના ધન સિવાયનું ધર્મદ્રવ્ય પણ) ઉચ્ચ સુપાત્રોમાં વાપરી શકાય. એટલે નિશ્રાકાળે તે દ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્યાદિ હતું, તે કાર્ય કાળે એટલે વાપરતી વખતે દેવદ્રવ્ય પણ બની રહે છે. તેથી એક જ રકમ જુદા જુદા ખાતાની ઠરી રહે છે, અને જુદી જુદી રીતે આજ્ઞાનુસાર તે વાપરી શકાય છે. તેથી નિશ્રાભેદ અને વિષયભેદ-એટલે વાપરવાના ભેદ-એમ બે ભેદ પડે છે.

એટલું સમજવાનું છે કે નિશ્રા અને વપરાશ બન્નેય ઉચિત રીતના હોવા જોઈએ. અને ઔચિત્યનો આધાર આજ્ઞા-શાસ્ત્રાજ્ઞા-ઉપર રહે છે. અનુચિત નિશ્રા કે અનુચિત વપરાશ ન કરી શકાય. તેમ કરવાનો આ વિશ્વમાં કોઈનેય અધિકાર નથી, ન હોઈ શકે.

આ રીતે, એક જ વ્યક્તિની એક જ જાતની રકમ છતાં, જુદા જુદા ક્ષેત્ર વાર નિશ્રા અને વપરાશ શા આધારે ? તેની સિદ્ધાંત આ રીતે સમજાવ્યો હોવાનું સમજવામાં આવે છે. અને આ જ ગ્રંથમાંથી આગળ જતાં આ રહસ્ય સમજાશે. — સંપાદક.]

: ગાથા - ૪, પેજ - ૧૮ :

[સમજૂતી- આ ૪થી ગાથામાં જૈન ધાર્મિક દ્રવ્યના મૂળ પાંચ ભેદ અને તેના જઘન્ય, મધ્યમ, અને ઉત્કૃષ્ટ, એમ ત્રણ ત્રણ પેટા ભેદો ગણાવીને, પહેલું ભેદદ્વાર સમજાવવામાં આવ્યું છે.

આ ભેદ દ્વારમાં એ પણ સમજવાનું છે, કે દરેક મૂળભેદના પણ જુદાં જુદાં અનેક પેટાખાતાં (ક્ષેત્રો) હોય છે.

દા. ત. દેવભક્તિના દેવદ્રવ્યમાં — આંગીખાતું, ધૂપખાતું, ફૂલખાતું, પ્રક્ષાલખાતું, ઉત્સવખાતું, દીપકખાતું, વરઘોડાખાતું, એવાં નાનાં મોટાં અનેક ખાતાં હોય છે. અને ભક્તિ કરનાર યથાશક્તિ જુદી જુદી રીતે ભક્તિ કરવા ઈચ્છા ધરાવતા હોય, તેથી જુદાં જુદાં ખાતાં હોઈ શકે છે. એમ દરેક મૂળભૂત વિષયમાં સમજવું. તેની શાસ્ત્રીય સૂચના-આ પંદર ભેદો બતાવવામાં આવી જાય છે. ક્યા પેટા ભેદો ક્યા મૂળભેદમાં સમાવેશ પામી શકે છે ? તે નિર્ણય સૂક્ષ્મ સમજથી કરવાનો રહે છે. અથવા આ વિષયના જાણકાર ગુરુમહારાજશ્રી પાસેથી નિર્ણય લેવાનો રહે છે, જેથી ભૂલ ન થાય અને દોષપાત્ર ન થવાય. — સંપાદક.]

: ગાથા - ૧૪, પેજ - ૫૭ :

[શ્રી પ્રતિક્રમણ-વિધિનાં સૂત્રોમાં-ત્રીજા-સ્થૂલથી અદતાદાનવિરમણ વ્રતના પાંચમા અતિચારમાં- એ સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી છે, કે-શિષ્ટજને યોગ્ય રીતે ઠરાવેલ વ્યાજ તથા-નફી લેવામાં અદતાદાનનો અતિચાર લાગતો નથી. દેશકાળ અનુસાર-વ્યાજના દર કે ભાવ વધ્યા હોય, અને તેથી વધારે લાભ મળી જાય, તો તે લેવામાં પણ અતિચાર લાગતો નથી. પરંતુ તે વખતે પણ જે ધોરણ ચાલતું હોય, તેથી વધારે લેવાથી વ્યવહારનો ભંગ થાય છે, એટલે કે અતિચાર લાગે છે, જ્યારે સામાન્ય દુન્યવી વેપાર વગેરે વ્યવહારમાં પણ આ રીતે અતિચાર ન લાગે, તે સંભાળવાનું હોય છે, ત્યારે

દેવદ્રવ્યાદિકના દ્રવ્યનો ઉપયોગ ન કરતાં, તેમાંથી વ્યાજ-નફી વગેરે લેવાથી-દોહવાની બાબત વિષે તો પૂછવું જ શું ? તેમ કરવાથી તે દ્રવ્યોનો વિનાશ કરવાનો-એ દ્રવ્યને- દોહવારૂપ-ચોથી દોષ ગણાય છે.

આ ભાવાર્થ વિચાર કરતાં સમજી શકાય તેમ છે. ગાથાનો આ સંબંધ સૂક્ષ્મ વિચારણા કરવાથી સમજવામાં આવે તેમ છે. — સંપાદક]

: ગાથા - ૧૫, પેજ - ૫૮ :

[શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણજી વિરચિત ધ્યાનશતકની વૃત્તિમાં શ્રી હરિભદ્રસૂરિ મહારાજાએ સ્પષ્ટ કર્યું છે કે, “દેવદ્રવ્યાદિકના રક્ષણમાં કરવા પડતા પ્રયત્નોમાં આર્તધ્યાન નથી (પરંતુ તે ધર્મધ્યાન છે.) -સંપાદક]

[ધર્મ અને તેના અંગ-પ્રત્યંગો વગેરેની રક્ષા સર્વશક્તિથી કરવાની હોય છે, તેને બદલે ધર્મનાં હિતોનું રક્ષણ કરવાની બાબતમાં ઉદાસીન રહેવું, તેની ઉપેક્ષા કરવી, વગેરે ખરી રીતે મોટામાં પણ મોટા પાપરૂપ બની રહે છે, ધર્મચારોનું પાલન કરવા માટે ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવામાં આવે, અને ધર્મના શાસન-સંઘ-શાસ્ત્રાજ્ઞા-સાત ક્ષેત્રાદિક, સાધર્મિકો વગેરેની ઉપેક્ષા રાખવામાં આવે,

“તે સર્વ છે કે નહીં ? તે સર્વ વિષેની મારી મોટામાં મોટી ફરજ બજાવવાની જવાબદારી છે કે નહીં ?” તેનો ખ્યાલ પણ ભૂલી જવામાં આવે, તો પછી તેનું પાપ કેટલું બધું લાગે ? અને તેનાં પરિણામો આ ભવમાં તથા પરભવમાં કે, ભવિષ્યના વારસદારોને કેટલાં બધાં ભોગવવા પડે ? ધર્મમાર્ગ તોડી પાડવામાં સહકાર આપવાનું મોટામાં મોટું પાપ લાગે, એ સ્વાભાવિક જ છે. -સંપાદક]

: ગાથા - ૩૮, પેજ - ૮૯ :

[વ્યવહાર-શુદ્ધિધર્મ-મૂલમ્- માર્ગા-ડનુ સારિત્વેન અર્થ-પુરુષા-ડર્થ-રૂપા યા- વ્યવહાર-શુદ્ધિ: સા-અન્ન- બોધ્યા શ્રી-રલ-શેખર સૂરિ-વિરચિત- વ્યવહાર-શુદ્ધિ-પ્રકાશ-ગ્રન્થોક્ત-પ્રકારા) ન તુ માત્રા-ડ-ડ-જીવિકા-પ્રાપ્તિ-રૂપા-ડર્થ-પ્રાપ્તિ: ।

યૌ અર્થ-કામો ધર્મ-નિયન્ત્રિતૌ, તૌ- અર્થ-પુરુષા-ડર્થ-કામ-પુરુષા-ડર્થ-તયા વાચ્યૌ, તાખ્યામન્યૌ અર્થ-કામ-તયા વાચ્યૌ, ન તુ પુરુષા-ડર્થ-ત્વેન । પ્રતિ વ્યવસાયેન - પ્રતિનિયત-નીતિ-પ્રતિબદ્ધ: - અર્થ-પુરુષા-ડર્થ: । માર્ગા-ડનુસારિ-પ્રાથમિક-સદા-ડ-ચાર-યુક્ત: કામ- પુરુષા-ડર્થ: । અન્યૌ તુ અર્થ-કામ-માત્રો અ-માર્ગા-ડનુસારિણૌ ઉન્માર્ગા-ડનુસારિણૌ વા, ન તુ અર્થ-કામ-પુરુષા-ડર્થૌ । ન્યાય-વિયુક્તં રાજ્યમ્- નામ-માત્રં રાજ્ય-તન્ત્રમ્, ન્યાય-યુક્તં રાજ્યમેવ અર્થ-પુરુષા-ડર્થ-ડ-નન્તર્ભવતિ, તદેવ-સા-ડર્થકં રાજ્ય-તન્ત્રમ્, ના-ડ-ન્યત્ । એતેન- “ધર્મા-ડનુગત-નીતિ-ન્યાય-પ્રાથમિક- સદા-ડ-ચાર-યુક્તાનિ વ્યવસાય-તન્ત્ર-રાજ્યકીય- તન્ત્ર-કામ-નિયન્ત્રક-સામાજિક-તન્ત્રાણિ સદૈવોપાદેયાનિ સજ્જનૈ: । અત એવ- “ધર્મા-ડ- નિયન્ત્રિતાનિ (“સેક્ચુલર” ઇતિ વિખ્યાતાનિ- આર્થિક-રાજ્યકીય-સામાજિક-તન્ત્રાણિ ધર્મા-ડ-કામ-મોક્ષ-પુરુષા-ડર્થ-વિરોધીન્યેવ ।” ઇતિ-હેતો: ધાર્મિક-સજ્જનૈ: તાનિ ઉપેક્ષ્યાણિ, અનુપાદેયાનિ ચ ।” ઇતિ-સર્વ-ધર્મ-શાસ્ત્રોપદેશ-તત્ત્વં સિદ્ધમ્ । અ-પુરુષા-ડર્થ- રૂપયો:- અર્થ-કામયો: ન- માર્ગા-ડનુસારિતા, ન- સંસ્કૃતિ-તત્ત્વ-યુક્તતા, ન સદ્-વ્યાવહારિકતા, તેન તન્ત્ર ન વ્યવહાર-શુદ્ધિ: ન ચ તૌ ધર્મ-મૂલૌ ।

: ગાથા - ૩૮ પેજ - ૮૯ :

[વ્યવહારની શુદ્ધિ રાખવી, એ ધર્મનું મૂળ છે. માર્ગાનુસારીપણાના અર્થ પુરુષાર્થના મૂળ રૂપ જે વ્યવહાર શુદ્ધિ રાખવાની છે, તે વ્યવહાર શુદ્ધિ અહીં સમજવાની છે. આ વિષયનો શ્રી રત્નશેખરસૂરીશ્વરજી (શ્રાદ્ધવિધિના કર્તા) મહારાજનો રચેલો-વ્યવહાર શુદ્ધિ-પ્રકાશ નામનો ગ્રન્થ છે. તેમાં વ્યવહાર શુદ્ધિ સરસ રીતે સમજાવવામાં આવેલી છે. આ ગ્રંથ- શ્રી વર્ધમાન-સત્ય-નીતિ-હર્ષ-સૂરિ-જૈન-ગ્રન્થમાળા પુષ્પ નં. ૧૦- તરીકે શા. પિતાંબરદાસ મગનલાલ, શામળાની પોળ-અમદાવાદ વાળાએ ભાવનગર આનંદ પ્રેસમાં છપાવ્યો છે.]

અર્થ પુરુષાર્થના અંગરૂપે અર્થ પ્રાપ્તિને, વ્યવહાર શુદ્ધિથી અર્થ પ્રાપ્તિ કરી કહેવાય છે. ગમે તેમ કરીને- આજીવિકા મેળવવા માટે કરેલી અર્થ પ્રાપ્તિને વ્યવહાર શુદ્ધિ કહી શકાતી નથી. જે અર્થ અને કામ, ધર્મથી નિયંત્રિત-ધર્મપ્રધાન ધોરણોથી વાસિત-હોય, તે અર્થ અને કામને અર્થ પુરુષાર્થ અને કામ પુરુષાર્થ કહેવામાં આવે છે.

તે સિવાયના અર્થ અને કામને માત્ર અર્થ અને કામ જ કહી શકાય છે, પરંતુ બન્નેયને પુરુષાર્થ તરીકે કહી શકાતા નથી..

અર્થ પુરુષાર્થની વ્યાખ્યા-

તે તે પ્રકારના દરેક ધંધાને લગતા-ધર્મને લક્ષ્યમાં રાખીને-ધર્માનુકૂળ ખાસ ખાસ નિયમો-ધોરણો- વિગેરે- તે તે ધંધાની નીતિ કહેવાય. અને તે નીતિ પ્રમાણે વર્તન રાખીને તે તે ધંધા કરવા, અને અર્થ તંત્રને લગતા બીજાં પણ કાર્યો કરવા, તે અર્થ-પુરુષાર્થ કહેવાય છે.

કામ-પુરુષાર્થ તે કહેવાય છે, કે જેમાં માર્ગાનુસારી (પણાથી પ્રારંભીને ઘટતો) યોગ્ય સંયમ વિગેરે સદાચાર જાળવી, ઈન્દ્રિયોના વિષયોનો ઉપભોગ કરવાનો હોય છે.

તે સિવાયના માત્ર અર્થ અને કામજ કહી શકાય. તે પણ માર્ગાનુસારી રહિતપણે હોય છે. તથા ઉન્માર્ગાનુસારીપણે ય હોઈ શકે છે.

(લોકોત્તર માર્ગાનુસારી વ્યવહારના અંગ રૂપ અર્થ અને કામ હોઈ શકે છે. તથા લૌકિક માર્ગાનુસાર વ્યવહારના અંગ રૂપ પણ અર્થ અને કામ હોઈ શકે છે. ઉપરાંત, માર્ગાનુસારીપણાથી રહિત અને ઉન્માર્ગાનુસારી વ્યવહારપણે પણ તે બન્નેય હોઈ શકે છે.)

માટે પાછલના બેને પુરુષાર્થ તરીકે કહી શકાય નહિ.

ન્યાય રહિત રાજ્યતંત્ર, તે નામ માત્ર રાજ્યતંત્ર કહી શકાય. પરંતુ ન્યાયયુક્ત રાજ્યતંત્ર હોય, તે રાજ્યતંત્રનો જ અર્થ પુરુષાર્થમાં સમાવેશ થાય છે.

તે સાર્થક રાજ્યતંત્ર ગણાય છે. બીજું રાજ્ય તંત્ર જ ગણી શકાય નહિ. એટલા જ માટે-

“ધર્મને અનુસરતા નીતિ, ન્યાય, પ્રાથમિક સદાચારથી યુક્ત-અનુક્રમે ધંધાઓનું તંત્ર, રાજકીયતંત્ર, કામનિયંત્રક સામાજિકાદિ તંત્ર, એ જ હંમેશાં, (સાંસારિક) સજ્જનોએ આદરવા યોગ્ય હોય છે. “એથી જ-

ધર્મથી અનિયંત્રિત (અધાર્મિક કે ધર્મના સંપ્રદાયથી નિરપેક્ષ સેક્યુલર ગણાતા) આર્થિક, રાજકીય અને સામાજિક તંત્રો ધર્મ-અર્થ-કામ અને મોક્ષ, એ ચારેય પુરુષાર્થના વિરોધી ગણી શકાય.

એ કારણે-ધાર્મિક સજ્જનોએ તેને ઉપેક્ષા રાખવા યોગ્ય અને અગ્રહણ કરવા યોગ્ય સમજવા જોઈએ.”

એ, સર્વના ધર્મ શાસ્ત્રોના ઉપદેશોનું તત્ત્વ નક્કી થાય છે.

[અ-પુરુષાર્થરૂપ અર્થ અને કામમાં-

૧. માર્ગાનુસારીપણું યે ન હોય.

૨. અહિંસક સંસ્કૃતિના તત્ત્વથી યુક્ત પણ ન હોય, ૩. તે સુવ્યવહાર રૂપ-સારા વ્યવહારરૂપ પણ-ન હોય, તેથી, તેમાં વ્યવહાર શુદ્ધિ ન હોય, અને તે ધર્મ મૂલક પણ ન હોય.

એટલે કે તે ધર્મના પાયા ઉપર નથી હોતા, અથવા-ધર્મની વૃદ્ધિમાં કારણભૂત પણ નથી હોતા, બાધક હોય છે.]

શ્રી રત્નશેખરસૂરિ મહારાજ વિરચિત વ્યવહાર શુદ્ધિ-પ્રકાશ નામના ગ્રંથમાં કહ્યા પ્રમાણે હોય, તેને વ્યવહાર શુદ્ધિ અહિં સમજવી.

પરંતુ, માત્ર આજીવિકાની પ્રાપ્તિ માટે ધન મેળવવા રૂપ વ્યવહાર શુદ્ધિ સમજવી નહિ.

(એટલે કે અહિં અર્થ પુરુષાર્થ રૂપ વ્યવહાર શુદ્ધિ સમજવી.)

જે અર્થ અને કામો ધર્મથી નિયંત્રિત હોય, તેને અર્થપુરુષાર્થ અને કામપુરુષાર્થ કહી શકાય છે. તે સિવાયના જે હોય, એટલે કે ધર્મ પુરુષાર્થથી અનિયંત્રિત હોય, તે માત્ર અર્થ અને કામ જ કહી શકાય.

પરંતુ તે બન્નેયને પુરુષાર્થપણે કહી શકાય નહીં.

અર્થ પુરુષાર્થ તે કહેવાય છે, કે જે દરેક ધંધાવાર નક્કી થયેલી નીતિની સાથે જોડાયેલ હોય.

પ્રાથમિક સદાચાર યુક્ત ઈંદ્રિયોના વિષયો ભોગવવાના હોય, તે માર્ગાનુસારી કામ-તે કામપુરુષાર્થ.

તે સિવાય, જે માર્ગાનુસારીપણાથી રહિત હોય અથવા ઉન્માર્ગાનુસારી હોય, તે માત્ર અર્થ અને કામ જ કહેવાય છે. પરંતુ, અર્થ અને કામ પુરુષાર્થ કહેવાતા નથી.

ન્યાય રહિત રાજ્ય તે નામ માત્ર રાજ્યતંત્ર કહેવાય છે. ન્યાય યુક્ત રાજ્ય જ અર્થ પુરુષાર્થમાં સમાવેશ પામે છે. અને એ જ સાર્થક રાજ્યતંત્ર છે. બીજું કોઈ રાજ્યતંત્ર અર્થ પુરુષાર્થમાં સમાવેશ પામે નહીં. ને સાર્થક નથી.

આ રીતે, વ્યવસ્થા હોવાથી ધર્મને અનુસરતી નીતિ, ન્યાય અને પ્રાથમિક સદાચાર હોય, તે ધંધાની વ્યવસ્થા, રાજકીય વ્યવસ્થા અને કામ ઉપર નિયંત્રણ રાખનારી સમાજ વ્યવસ્થા જ સજ્જન પુરુષોએ ઉપાદેય છે, આદરવા યોગ્ય છે, તેને આશ્રયે ગૃહસ્થપણામાં ન છુટકે જીવન ચલાવવા યોગ્ય છે.

એટલે કે સેક્યુલર તરીકે વિખ્યાત આર્થિક, રાજકીય અને સામાજિક તત્ત્વો સદ્-ધર્મ, અર્થ, અને કામ પુરુષાર્થના તથા મોક્ષના વિરોધી હોય છે.

આ કારણે-ધાર્મિક સજ્જનોએ તેની ઉપેક્ષા કરવી પડે. અને તેનો સ્વીકાર યોગ્ય નહીં ગણવો જોઈએ. એ પ્રમાણે સર્વ ધર્મ શાસ્ત્રોના ઉપદેશનું તત્ત્વ સાબિત થાય છે.

પુરુષાર્થ રૂપ ન હોય, એવા અર્થ અને કામમાં માર્ગાનુસારીપણું પણ નથી હોતું.

કેમ કે તેમાં સંસ્કૃતિનું તત્ત્વયુક્તપણું હોતું નથી. તેમાં-સદ્-વ્યાવહારિકપણું હોતું નથી. તેથી કરીને, તેમાં વ્યવહાર શુદ્ધિ હોતી નથી, અને તે બન્નેયના મૂળમાં ધર્મ હોતો નથી. આ સાર છે.]

: આધાર સ્થંભ :

સન્માર્ગ પ્રકાશનના શુભકાર્યમાં આભિયભાવે અત્યંત મહત્વનો ફાળો આપી આધારસ્થંભ બનનારા પુણ્યવાનોની શુભ નામાવલિ.

૧. ભોરોલતીર્થ નિવાસી મહેતા શાંતિલાલ હરીલાલ	મુંબઈ
૨. હસમુખલાલ યુનીલાલ મોદી	મુંબઈ
૩. રમીલાબેન મહેન્દ્રભાઈ ચીમનલાલ શાહ	મુંબઈ
૪. માણેકલાલ મોહોલાલ ઝવેરી	મુંબઈ
૫. ભોરોલતીર્થ નિવાસી સંઘવી સ્વરૂપચંદ મગનલાલ હ : વાડીલાલ	સુરત
૬. ભોરોલતીર્થ નિવાસી વોહરા જેવતલાલ સ્વરૂપચંદ	ભોરોલતીર્થ
૭. શાહ પ્રેમચંદભાઈ ઈશ્વરલાલ	મુંબઈ
૮. શ્રીમતી કંચનબહેન સારાભાઈ શાહ હ : વિરેન્દ્રભાઈ (સાઇન્ટીફીક લેબ.) અમદાવાદ	
૯. ઝવેરી કુમારપાળ બાલુભાઈ	મુંબઈ
૧૦. શાહ જોઈતાલાલ ટોકરદાસ હ : શાહ દિનેશભાઈ જે.	મુંબઈ
૧૧. શાહ છબીલદાસ સાંકળચંદ પરિવાર	મુંબઈ
૧૨. શાહ ભાઈલાલભાઈ વર્ધીલાલ (રાધનપુર) C/O. શાહ રાજુભાઈ બી.	નવસારી
૧૩. ભોરોલતીર્થ નિવાસી સંઘવી મણીબહેન મનજીભાઈ હ : ચંપકભાઈ	સુરત
૧૪. શાહ દલપતભાઈ કકલભાઈ (પીલુચાવાળા)	સુરત
૧૫. સંઘવી શાંતિલાલ વાડીલાલ	ભાભર
૧૬. શાહ બાબુલાલ મંગળજી પરિવાર	ઉંબરી
૧૭. શ્રીમતિ કંચનબેન કાન્તિલાલ મણીલાલ ઝવેરી હસ્તિગિરિ પ્રતિષ્ઠા સ્મૃતિ નિમિત્તે	પાટણ
૧૮. પાલનપુર નિવાસી શાહ શશીકાન્ત પૂનમચંદ	મુંબઈ
૧૯. શાહ ચમનલાલ યુનીલાલ ધાનેરાવાળા	મુંબઈ
૨૦. શાહ મંગળદાસ માનચંદ લિંબોદ્રાવાળા	મુંબઈ
૨૧. ઝવેરી જીતુભાઈ ઝવેરચંદ	મુંબઈ
૨૨. શાહ લાલચંદ છગનલાલ પરિવાર પિંડવાડાવાળા	મુંબઈ
૨૩. ધાનેરા નિવાસી શાહ ચંદનબેન કનેયાલાલ હ : નરેશભાઈ	નવસારી
૨૪. સુશીલાબેન પ્રતાપભાઈ દલાલ	પાટણ
૨૫. સાલેચ્છા ઉકચંદજી જુગરાજી	અમદાવાદ

: સહયોગી :

સન્માર્ગ પ્રકાશનના શુભકાર્યને પોતાનું માની આગવો ફળો આપી સહયોગી બનનારા પુણ્યવાનોની શુભ નામાવલિ.

૧.	હેમચંદભાઈ મોતીચંદભાઈ ઝવેરી	મુંબઈ
૨.	અમુલખભાઈ પૂનમચંદભાઈ મહેતા પરિવાર
C/o. કુમારભાઈ એ. મહેતા	સુરત
૩.	રમણિકભાઈ રેવચંદભાઈ શાહ ધાનેરાવાળા
C/o. અરવિંદભાઈ આર. શાહ	સુરત
૪.	સંઘવી સોહનરાજજી રૂપાજી	મુંબઈ
૫.	શ્રીમતી નિર્મળાબહેન હિંમતલાલ દોશી
હ : શ્રી ભરતભાઈ હિંમતલાલ દોશી	મુંબઈ
૬.	શ્રી કેશવલાલ દલપતભાઈ ઝવેરી
શ્રી સુંદરલાલ દલપતભાઈ ઝવેરી	મુંબઈ
૭.	સ્વ. મણીલાલ નીહાલચંદ શાહ
હ : રતીલાલ મણીલાલ શાહ	મુંબઈ
૮.	ભાંડોતરા નિવાસી સ્વ. શાહ મૂળચંદ ધર્મજી
તથા તેમના ધર્મપત્ની પારૂલબહેન મૂળચંદ સહપરિવાર	ભાંડોતરા
૯.	સ્વ. શ્રી ભીખમચંદજી સાંકળચંદજી
C/o. શાહ રતનચંદ કુલચંદ	મુંબઈ
૧૦.	શાહ પારૂબહેન મયાચંદ પરધાજી	જેતાવાડા
૧૧.	શાહ મણીલાલ હરગોવનદાસ નેસડાવાળા
હ : પ્રવિણભાઈ	સુરત
૧૨.	શ્રીમતી જયાબહેન પાનાચંદ ઝવેરી
હ : પાનાચંદ નાનુભાઈ ઝવેરી	મુંબઈ
૧૩.	શ્રી દીપચંદ લલ્લુભાઈ તાસવાળા	સુરત
૧૪.	શાહ બાબુલાલ નાગરદાસ પટોસણ(ઉ.ગુ.)વાળા	મુંબઈ
૧૫.	શાહ અમીચંદ ખીમચંદ પરિવાર
હ. : યોગેશભાઈ તથા નિકુંજભાઈ	મુંબઈ
૧૬.	શાહ માણેકલાલ નાનચંદ	મુંબઈ
૧૭.	શાહ મયાચંદ મલુકચંદ પરિવાર	મુંબઈ
૧૮.	શાહ બાબાલાલ ડાહ્યાભાઈ રોકાણી (જૂનાડીસાવાળા)	મુંબઈ
૧૯.	યુનીલાલ માણેકલાલ દડીયા	મુંબઈ
૨૦.	શાહ વીરચંદ પૂનમચંદ દલાજી (બાપલાવાલા)
હ : તુલસીબેન, સુભીબેન, સખુબેન	મુંબઈ

